TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Komintern Belgelerinde

NÂZIM HİKMET

Erden Akbulut

Araştırma

Genel Sıra No: 7
Araştırma Dizisi: 2

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları Erden AKBULUT
tarafından TÜSTAV'a bağışlanmıştır.

1. Basım Ekim 2002

ISBN: 975-8683-03-9

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
İstiklal Cad. Bekar Sok. No: 9
Kat: 2 Beyoğlu - İstanbul
Tel : 0212 249 95 70
Faks : 0212 244 24 49
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Kapak Tasarımı: Bülent Aydın
Ofset Hazırlık: Mavi Grafik
Baskı: Ladin Matbaacılık ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti.

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak; ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz.

Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalardaki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olmamaya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır.

İçindekiler

İlk Söz	7
Sovyetler Ülkesinde İlk Yıllar ve TKP ile Temas	17
Türkiye'de İlk Siyasal Mücadele Dönemi ve Sovyetler Ülkesine Dönüş	29
Viyana Konferansı ve Nâzım'ın Ülkeye Dönüş Başvurusu	63
Fetret Devri ve Nâzım'ın Ülkeye Dönüşü (1927-1929)	81
Muvafakat-Muhalefet Açık Alanda	117
1933 Tevkifatı ve Dağılmaya Doğru	177
Son Söz	217
Ekler	219
Kronoloji	303
Sık Geçen Takma Adlar	315
Sık Geçen Kısaltmalar	316
Kullanılan Arşiv Belgeleri	317

İlk Söz

Nâzım Hikmet, 1961'de yazdığı *Otobiyografi* adlı şiirinde bilinçli yaşamının başlangıcını ve akışını hep komünist kimliğiyle, yani Türkiye Komünist Partili kimliğiyle anlatır. Gerçekten de, daha 19 yaşında Türkiye Komünist Partisi'yle tanışan Nâzım, yaşama gözlerini yumduğu 3 Haziran 1963'te de Türkiye Komünist Partisi'nin o sıralar fiilen Merkez Komitesi üyeliğine denk düşen 5 kişilik Dış Bürosu'nun üyesidir.

* * *

Nâzım Hikmet'in yaşamı, dünyanın ve Türkiye'nin yeniden şekillendiği o sıcak günlerde, o günler gibi büyük altüstlükler içinde geçmişti. 1921'in ikinci yarısında ülkede Kurtuluş Savaşı'nın ateşleri sürüyordu. Sovyetler ülkesi iç savaştan yeni çıkmış, sosyalist devrimi yeni gerçekleştirmişti. Sovyetler büyük bir açlık ve yoksunluk ortamında "kışla komünizmi"nden "yeni ekonomik politikaya, NEP"e geçiyor, eski bolşeviklerden kimileri bu değişiklik karşısında intihar ediyordu.

Böyle bir dönemde, Sovyetler ülkesine geçen Nâzım, kendini Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilmelerinin ardından bir kargaşa yaşayan Türkiye Komünist Partisi'nin merkezi çalışmalarının ortasında buldu. Nâzım, Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde, KUTV'da öğrenciliğe başladı ve burada komünizmle tanışarak TKP saflarına katıldı. O dönemde KUTV, dünya-

nın dört bir yanından gelmiş ve ülkelerine döner dönmez hemen devrim yapacaklarına inanan gençlerle doluydu. KUTV'dakilerin ve peşinden onları bir bayrak gibi taşıyan Nâzım'ın o günlerdeki ruh halini, Şevket Süreyya Aydemir'in *Kırmızı Mektuplar*'ı pek güzel anlatıyor. Ekler bölümünde sunulan Nâzım'ın, 1924 sonlarında ülkeye döndükten sonra kaleme alıp *Son Telgraf* gazetesinde tefrika ettiği *Seyahat Hatıraları* da bu psikolojiyi alabildiğine sahici bir biçimde yansıtıyor.

Nâzım, TKP'li olarak Türkiye'ye 1924 sonlarında geliyor, Mart-Nisan 1925'e kadar açık alanda çalışabildikten sonra, 15 yıllık kürek cezasıyla birlikte Ağustos 1925'te yeniden yurtdışına çıkmak zorunda kalıyor. Yani Nâzım'ın Türkiye'deki ilk dönem siyasal çalışması, yarısı legal, yarısı illegal olmak üzere hemen hemen 8-10 ay kadardır. Bu kısa süre içinde Nâzım, Türkiye Komünist Partisi'nin 1925'te İstanbul'da yapılan kongresine katılıyor, İstanbul'da olduğu gibi İzmir'de de parti faaliyeti yürütüyor.

1925 Ağustosu'nda yeniden Moskova'ya gelen Nâzım, KUTV'daki öğretim üyeliği çalışmasının yanı sıra, şair ve oyun yazarı kimliğiyle de, Sovyetler ülkesinde tanınıyor. TKP'nin yeni eylem programının kabul edildiği, politik hattının belirlendiği 1926 Viyana Konferansı'na yurtdışından katılan Nâzım, TKP'de 1927 Tevkifatı'nın ardından yaşanan "fetret devri"nde, Ağustos 1928'de Laz İsmail [Marat] ile birlikte Türkiye'ye dönüyor ve değişik yargılamalardan sonra 1928 Aralığı'nın sonlarında özgürlüğüne kavuşuyor. Basın alanında çalışmaya başlayan Nâzım, gerek şiirleri, gerekse düz yazılarıyla Türkiye'nin edebiyat yaşamına yeni bir soluk getiriyor.

Nâzım'ın daha Türkiye'ye yeni ısınmakta olduğu günlerde, 1929 ilkbaharında TKP o yıllardaki en büyük tevkifatına uğruyor ve zaten dağınık haldeki parti tümden başsız kalıyor. İşte bu koşullarda, KUTV'da oluşmuş yoldaşlıkları, yakınlıkları çerçevesinde TKP'de muhalefet örgütlenmesinin içinde yer alıyor. Değişik nedenlerle yar-

gılamalarla geçen yıllardan sonra Nâzım, Mart 1933'te TKP'nin muhalefet kanadının siyasal faaliyetleri nedeniyle tutuklanıp yargılanıyor ve ilk kez 4 yıl gibi uzun süreli bir hapis cezasına çarptırılıyor. Cumhuriyet'in 10. yılı münasebetiyle çıkartılan af kanunun uygulanması çerçevesinde Ağustos 1934'te özgürlüğüne yeniden kavuşan Nâzım, 1935 Aralığı'nda *Orak-Çekiç* gazetesinden, kendisinin "partiden kovulanlar" listesinde olduğunu öğreniyor. Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın anılarına göre bunu bir türlü içine sindiremeyen Nâzım, 1935-1936'da şiirlerinin yanı sıra bir dizi siyasal çalışma da yayımlıyor; 1936'dan itibaren ise ağırlıklı olarak kendini film çalışmalarına veriyor. 1938 başlarında, nedenleri hâlâ aydınlatılmayı bekleyen büyük bir provokasyonla açılan hem Kara Harp Okulu, hem de Donanma davalarıyla 30 küsur yıl ağır hapse mahkum edilen Nâzım, 1950 yılının ikinci yarısına kadar cezaevinde kalıyor.

* * *

Özgürlüğüne kavuştuktan kısa süre sonra, 48 yaşında yeniden askere alınmak istenmesi üzerine Nâzım, 1951'de ülkesini bir kez daha terk etmek zorunda kalıyor. Yaşamının bu son döneminde Dünya Gençlik Festivalleri'nde, Dünya Barış Konseyi'nde etkin rol oynuyor. Esas olarak 1958'den itibaren, TKP'nin yurtdışında yürüttüğü çalışmalarda ağırlıklı bir yer alıyor. Özellikle Demokrat Parti diktatörlüğüne karşı tüm yurtseverlerin sesi olmak amacıyla TBMM'nin açılış günü olan 23 Nisan'da yayına başlayan *Bizim Radyo*'nun kurulup geliştirilmesinde önemli görevler üstleniyor. TÜSTAV Yayınları'ndan çıkan *Bizim Radyoda Nâzım Hikmet* derlemesinden, Nâzım'ın yaşama gözlerini yumuncaya dek Bizim Radyo'da yazdığı ve yaptığı konuşmalardan çok sayıda örnek yer alıyor.

* * *

Nâzım'ın yaşamı, ilk gençliğinden son nefesine kadar barış, özgürlük, eşitlik, demokrasi ve komünizm idealiyle dolu dolu geçiyor. Gerek 1921-1938 arasında yürüttüğü siyasal faaliyet, gerek 1938-1950 arası cezaevi yaşamı, gerekse 1951-1963 arasındaki siyasal sürgünlüğü, hep sosyalizmin anavatanı olarak Sovyetler Birliği'nin ve, ülkesine, Türkiye'ye barışı, özgürlüğü, eşitliği, demokrasiyi ve komünizmi getireceğine inandığı Türkiye Komünist Partisi'nin damgasını taşıyor. Buna rağmen, 100. doğum yıldönümü münasebetiyle yapılan kimi belgeseller, yayımlanan kimi kitaplar, düzenlenen kimi sempozyum ve söyleşiler ilginç bir biçimde hep aynı vurguyu taşıyor: Nâzım'ın komünistliği romantiktir, zaten Türkiye Komünist Partisi de onu atmıştır, Stalin'den ve Sovyetler Birliği'nden de çok çekmiştir.

Oysa ki, TÜSTAV'ın arşivindeki Komintern belgeleri ve TKP tarihine ilişkin diğer belgeler, Nâzım'ın yaşamının son günlerine dek, aktif bir TKP'li olarak faaliyet gösterdiğini açık ve net bir biçimde ortaya koyuyor. Bu arşiv, 1995 Martı'ndan beri mikrofilm olarak, 1999 Ekimi'nden beri de dijital olarak Vakfımızda tarihçilerin ve araştırmacıların kullanımına sunulmuş durumda. Ancak ne yazık ki bugüne dek, son yıllarda Nâzım Hikmet'le ilgili yapılan kitap, film, makale, tebliğ vb. çalışmalarda bu arşiv belgelerinden yararlanmak için kimse başvurmadı.

* * *

Elinizdeki kitap, bir tarihçi veya araştırmacı tarafından değil de, Türkiye işçi ve sol hareketinin, sözcüğün tam anlamıyla amatör bir okuru tarafından; konuya ilgi duyanlar açısından bir ön çalışma olması umuduyla hazırlandı.

TÜSTAV Arşiv Döküm 1 kitabında yer alan açıklamalara ve yıllar itibariyle sınıflandırmalara dayanarak taranan arşiv belgeleri, bugüne dek TKP'nin Komintern dönemi tarihi üzerine bildiklerimiz ve

okuduklarımızla farklılıklar göstermeye başlayınca, bunlar da (kitabın ana vurgusu yitmemek koşuluyla) aktarıldı. Nâzım'ın yaşamını TKP'nin yaşamından ayırmak olanaklı olmadığından, kitapta 1921-1936 arası TKP tarihi de, kabaca belgelerin akışı içinde ele alınmış oldu.

* * *

Bu çalışma Nâzım Hikmet'in siyasal yaşamı ve TKP'nin tarihi bakımından kimi ön değerlendirmelere ulaşmayı olanaklı kıldı. Elbette üzerinde tartışılması ve tamamlanması, belki de kimileri reddedilmesi gereken bu ön değerlendirmelere, kitap boyunca göz önünde tutulup irdelenebilmesi için İlk Söz'de yer veriliyor.

Birincisi, M. Suphiler'in dönüşünden ve katledilmelerinden sonra, Komintern hem Bakü'deki TKP Teşkilat Bürosu'nu, hem Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı, hem İstanbul Komünist Grubu'nu, hem de Beynelmilel İşçiler İttihadı'nı eşzamanlı olarak muhatap kabul ediyor. Nitekim M. Suphiler'in öldürülmelerinden iki buçuk ay kadar sonra, 14 Nisan 1921'de Komintern'in görevlendirdiği Doğu Halkları Sovyeti Prezidyumu üyesi Orconikidze ve RKP MK Kafkas Bürosu üyesi Nerimanof tarafından oluşturulmuş TKP Teşkilat Bürosu üyesi Süleyman Nuri'nin Doğu Komisyonu'na sunduğu bir raporda, TKP I. Kongresi'nin geçerliliğiyle ilgili Radek'in açtığı tartışmaya yanıt vermek üzere, Kongre'ye Türkiye'nin 7 komünist örgütünden 9 delegenin katıldığı belirtildikten sonra aynen şöyle deniyor: "[...] TKP MK bir takım hatalar yapmıştır. Bu hataların sonucunda MK kötü bir olay yaşamıştır. Ancak bu durum Komintern'in hem Kongre'yi, hem de TKP'yi kabul etmemesi için bir neden oluşturmamalıdır. Nitekim Komintern temsilcisi Pavloviç yoldaş Kongre'ye katılmış ve TKP Kongresi'ni selamlamıştır. [...] Bizim görüşümüze göre: Birincisi, I. Kongremiz onaylanmalı ve TKP

tanınmalıdır; ikincisi, dikkatli ve ciddi bir yeniden kayıt ve Parti'nin temizlenmesinden sonra TKP II. Kongresinin toplanması işine başlanmalıdır. [...] [Rusça, CD 25B, Klasör 31_36]. Öte yandan, Dr. Şefik Hüsnü, 1923 sonu itibariyle sözcüğün saf anlamıyla Türkiye'de bir komünist partisinin varlığından söz edilemeyeceği saptamasını daha 1924 başlarında yaptıktan sonra, 1926 Mayısı'nda toplanan Viyana Konferansı'na sunduğu raporda, TKP'nin kuruluş sürecini anlatırken, Mustafa Suphi grubundan ve Bakü Kongresi'nden hiç söz etmiyor. Bakü Kongresi'ne Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı'nın katılmış olmaları, başını Şefik Hüsnü'nün çektiği İstanbul Komünist Grubu'nun katılması anlamına gelmiyor. Nitekim Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı da aslında İstanbul'dan TKP'nin kuruluş kuruluş kongresine değil, Komintern kongresine katılmak üzere yola çıkıyorlar. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre TKP'nin kuruluş kongresi, kendisinin İstanbul Komünist Grubu Genel Sekreteri ve TKP Örgüt Sekreteri olarak yürüttüğü faaliyet sonucu 15 Şubat 1925 Şubat tarihinde İstanbul'da toplanmış olan kongredir. Sadece bunlardan çıkan ilk sonuç, bugüne dek Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşuyla ilgili olarak yaygın biçimde kabul edilen ve TKP'nin 1973 Atılımı sonrası resmi belgelerinde de sıkça anılan "üç koldan, Sovyetler Rusyası, İstanbul ve Anadolu'dan gelen komünist örgütlerin katılıp birleşmesiyle Bakü Kongresi'nde kurulan TKP" söylemi, belgeler karşısında tartışmalı hale geldiğidir. Kuruluş süreci, Arşiv'de yer alan ve Nisan 1920 ile Eylül 1920 arasına tarihlenen hazırlık toplantılarının tutanakları ve halen TÜSTAV tarafından yayına hazırlanan TKP Merkez Komitesi'nin Eylül 1920-Aralık 1920 toplantı tutanakları incelenerek daha doğru bir biçimde ortaya konabilecektir.

İkincisi, eldeki belgelere göre, Ekim 1921- Haziran 1929 arası yaklaşık 8 yıllık dönemde; biri 1925'te 8-10 ay kadar, diğeri 1929 başından itibaren 6-7 ay kadar Türkiye'de siyasal faaliyet göstermiş olan Nâzım Hikmet, bu dönemde TKP içindeki farklı muhalefet

gruplarında yer alıyor. Gerek 1925'te, gerekse 1929'da içinde yer aldığı muhalif gruplar, esas itibariyle kendileriyle aynı komünist formasyonu aldığı KUTV [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] dönemi yoldaşlarından oluşuyor.

Üçüncüsü, kimi yayınlarda TKP'de Genel Sekreterlik görevi de yaptığı ileri sürülen Nâzım Hikmet, gerek 1925 Kongresi, gerek 1926 Viyana Konferansı, gerekse 1932 Konferansı belgelerine göre, 1921-1936 arasında TKP'nin Komintern'ce kabul edilmiş Merkez Komitelerinin hiçbirinde yer almıyor.

Dördüncüsü, TKP'de muvafakat ve muhalefet olarak 1929'da ortaya çıkan ayrımda taraflar esas itibariyle *Aydınlık* ağırlıklı kadro (Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Ali Ediz, Baytar Ali Cevdet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı) ile KUTV eğitimli kadro (Nâzım Hikmet, Sarı Mustafa Börklüce, Hamdi Şamilof, Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail Marat vb.) biçiminde kendini gösteriyor. Komintern 1930 Martı'nda resmen Tufan [Alyanak Fuat] aracılığıyla haberdar olduğu muhalefetten muvafakata katılmasını istiyor ve Komintern Yürütme Kurulu TKP üyelerine yönelik olarak Haziran-Temmuz 1930 gibi muhalefete karşı bir çağrı çıkartırken, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, Ağustos 1930'da muvafakatın Türkiye'deki Geçici MK Sekreteri Halim [Hasan Ali Ediz] ile Ajitasyon-Propaganda Sekreteri Fahri [Baytar Ali Cevdet] arasındaki çatışma süregiderken Halim'in, ardından bu görevi fiilen üstlenen Refik'in [Reşat Fuat Baraner] tutuklanması üzerine muvafakat ile muhalefete eşit uzaklıkta durmaya başlıyor. Nitekim 18 Haziran veya Temmuz 1930'da toplanmış muhalefet genel toplantısının sonuç bildirgesinin 1931 Nisanı'nda Komintern'e ulaşmasından Dr. Şefik Hüsnü'nün haberi bile olmuyor. Aynı biçimde 1932'de parti konferansı için Türkiye'ye gelen Komintern temsilcisi muvafakat ve muhalefet üyelerinin birlikte yer aldıkları bir toplantı yapıyor. 1932 sonunda muvafakat için alınan ilk desantralizasyon kararının ardından, muhalefetin gerek İstanbul, gerekse taşra örgütlerini elinde tutması nedeniyle Komintern'de

hüsnü kabulle karşılanır hale geliyor. Unutulmamalıdır ki muhalefetin tüm yöneticileri ve ağırlıklı kadroları KUTV eğitiminden geçmiş, Komintern Doğu Sekreterliği tarafından kişisel olarak yakından tanınan kişilerdir. Ancak bir yandan, 1932 Temmuzu'nda Tufan'ın [Alyanak Fuat] tutuklanarak 1933 başlarına kadar cezaevinde kalması, yine Mart 1933'te Nâzım Hikmet'in tutuklanarak 1934 Ağustosu'na kadar Bursa cezaevinde kalması, ayrıca Mayıs 1933 tutuklamaları sırasında Hamdi Şamilof ve Musolini Ahmet gibi muhalefet önderlerinin polis tarafından sorgulandığının günlük gazetelerde yer alması, bütün bunlar Komintern'in gözünde muhalefetin saygınlığının azalmasına yol açıyor. Diğer yandan 1933 Ekimi'nden sonra Dr. Hikmet'in [Kıvılcımlı] cezaevinden çıkması, cezaevinden çıkan Hüsamettin Özdoğu ve Laz İsmail Marat'ın muhalefetten koparak yeniden muvafakata dönmesi, desantralizasyon uygulaması boyunca Can'ın [Eczacı Vasıf] İstanbul'daki faaliyetlerinin başarılı bir biçimde yürümesi, bütün bunlar da Komintern'in gözünde muvafakatın saygınlığının yeniden yükselmesini getiriyor. Bu bağlamda Mart 1934'te toplanan TKP genişletilmiş Yurtdışı Büro toplantısı, muhalefetin partiden atılması kararını alıyor ve onaylanmak üzere Komintern'in Doğu Sekreterliği'ne gönderiyor. Bu karar ancak 1935 Aralığı'nda *Orak Çekiç*'te yayımlanabiliyor. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, muvafakat-muhalefet ayrımının, tarafların Komintern politikalarını kavrayış farklılıklarının yanı sıra, komünist formasyonu alış farklılıklarından da kaynaklandığı, bunda Komintern'in dolaysız rolü olduğu ve nitekim muvafakat-muhalefet çatışmasında, başlangıçta görünürde muvafakattan yana tutum almışsa da, Komintern'in muhalefet çevresiyle ilişkisini yıllar boyu sürdürdüğü anlaşılıyor. Bu bilgiler ışığında, muvafakat-muhalefet üzerine görüşler, özellikle Nâzım Hikmet'in muhalefet grubuna katılmasıyla birlikte TKP'den atıldığı, onun da TKP'yle tüm bağlarını kopardığı tezleri belgeler karşısında tartışmalı hale geliyor. Nitekim 1938 Donanma Davası'ndan sonra, arkasında onlarca yıllık

hapis cezasıyla birlikte 6 ay süreyle geçici olarak hava değişimine çıktığında, yurtdışına çıkmak için kendini mensubu saydığı Komintern'in ve TKP'nin onayını alması gerektiğini bilerek, TKP Teşkilat Sekreterliği görevini yürüten Reşat Fuat Baraner'e başvuruyor. Bu görüşmeye ve verilen yanıta ilişkin elimizde henüz belge ve güvenilir bilgi bulunmuyor.

Nâzım Hikmet'in yaşamını incelediğimiz dönemdeki düşünsel evrimini izlemek üzere 1924 ile 1936 arasında tarihlenen üç çalışmasını *Ekler* bölümünde okuyabilirsiniz. *Ekler* bölümünde ayrıca TKP'nin 1928-1934 faaliyetine ilişkin Dr. Şefik Hüsnü'nün geniş bir raporu da yer alıyor.

* * *

Nâzım Hikmet'in yaşamının hem 1938'deki yargılamayla açılan ve uzun cezaevi yıllarını kapsayan dönemi, hem de yurtdışındaki siyasal yaşamı ve çalışmalarını kapsayan 1951-1963 dönemi de belgelere dayalı olarak incelenmeyi bekliyor. 1957'den sonra sosyalist ülkelerde ağırlıklı olarak siyasal göçmenlerden oluşturulan radyo gruplarıyla yeniden örgütlü bir faaliyet içine giren TKP yurtdışı ekibi, 1961 Ağustosu'nda Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir) yurtdışına çıkışından sonra yeni bir yapılanmaya gidiyor. Nisan 1962'de toplanan yurtdışı konferansından sonra Zeki Baştımar'ın Sekreterliğinde Nâzım Hikmet, Marat [İsmail Bilen], Aram Pehlivanyan [A. Saydan] ve Abidin Dino'dan oluşan bir Dış Büro oluşturuluyor ve kendi içinde görev bölüşümü yapıyor. Bu konferansın tutanakları da dahil olmak üzere bir dizi belge, önümüzdeki aylarda TÜSTAV Yayınları arasında çıkacak. Ancak ondan sonradır ki, Nâzım Hikmet'in yurtdışındaki bu son dönem yaşamının eksiksiz bilgisine ulaşılmış olacaktır.

* * *

Elinizdeki kitapta Eski Türkçe metinlerin çevrim yazısını yapan Sevgili Yücel Demirel başkanlığındaki ekibe, Viyana Konferansı tutanaklarının Eski Türkçe'den çevrim yazısını yapan Sevgili Sinan Dervişoğlu'na, Rusça metinleri çeviren Sevgili Fatma ve Serdar Arıkan'a, İngilizce ve Almanca metinlerin çevirisini yapan Sevgili Halil Hacıalioğlu'na teşekkür ederim. Ekler bölümünün hatasız olarak yazılmasını gerçekleştiren Nuriye Balaç'a, TÜSTAV'ın diğer kitaplarının yazılmasındaki emekleriyle birlikte teşekkürü bir borç bilirim. TÜSTAV ve işçi ve sol hareket tarihi çalışmalarında yoğunlaştığım son 5 yılda bana gösterdiği anlayış için, eşim Hülya Gülbahar'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayla, bu tarihin yaratıcılarından bu yıl 100 yaşına girenleri, Nâzım Hikmet, Hasan Ali Ediz, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin Özdoğu, İsmail Bilen, Ahmet Fırıncı, Mehmet Bozışık, Tütüncü Mehmet Üstüner, Kunduracı Selahattin Akarışık, Cazım Aktimur, Yakup Usta [Irgat], Tütüncü Mümin Kökrek, Şoför Halit Irgat gibi adlarını bildiğim, bilemediğim nicelerini, bir kez daha anma olanağı bulduğum için mutluyum.

Eylül 2002
Erden AKBULUT

birinci bölüm

Sovyetler Ülkesinde İlk Yıllar ve TKP ile Temas

Nâzım Hikmet, Ocak 1921'de ulusal kurtuluş mücadelesine katılmak üzere İstanbul'dan sınırı aşıp Ankara'ya geçmeye çalışırken, Türkiye Komünist Partisi (TKP) Başkanı Mustafa Suphi ve Genel Sekreteri Ethem Nejat ise, kimi Merkez Komitesi yöneticileriyle birlikte Kars'tan sınırı geçip Ankara'ya gitmeye uğraşıyordu. Bilindiği gibi, M. Suphi ve yoldaşları 28/29 Ocak 1921'de Sürmene açıklarında katledildi. Nâzım Hikmet ise, gecikmiş iznin ardından 9 günlük yürüyüşle Ankara'ya varabildi.

Nâzım Hikmet'in bir yandan ulusal kurtuluş mücadelesine katılma arzusunu Bolu'daki öğretmenliğin tatmin etmemesi, diğer yandan Bolu'da karşılaştığı ve ilk komün deneyimini yaşadığı Ağır Ceza Reisi Ziya'nın sosyalizm ve Oktobr Devrimi konusunda verdiği bilgilerin ilgisini derinden çekmesi, onun daha 1 yıl bile dolmadan Anadolu sınırını aşıp Sovyetler ülkesine geçmesine neden oldu.

TÜSTAV'ın Komintern arşivinde (bundan böyle Arşiv olarak anacağız) Nâzım Hikmet'le ilgili ilk belgeler 16 Kasım, 2 ve 9 Aralık 1921 tarihlerini taşıyor.

TKP Örgüt Bürosu'na Batum Deposu'ndan verilmiş malzemelerin dağıtım listesinde, 16 Kasım 1921 tarihinde malzeme verilenler arasında Mustafa Vasıf, Mehmet Halil, Ahmet Ziya, Mehmet Sabri, Halil Mehmet, Mustafa Vasıf, Ahmet Ziya, Mehmet Sabri, Nurettin Vâlâ, Ali Rıza ve Şakirov'un yanı sıra Nâzım Hikmet de yer alıyor. Aynı listeye, 17 Kasım'da Abdurrahman Masudi'nin, 18 Kasım'da Cemal Cafer'in, 21 Kasım'da Şevki'nin, 23 Kasım'da Ahmet Ce-

vat'ın ve 24 Kasım'da Mehmet Halil ve Aydemir'in adları ekleniyor. [Rusça, CD 19, Klasör 24_36, Belge 46-47]. Bu malzemelere ilişkin Nâzım Hikmet'in imzaladığı tutanağa göre kendisine birer adet potin, yazlık pantolon, kışlık don, yazlık gömlek ve kışlık kalın fanila Ahmet Cevat'ın onayıyla Şakirov tarafından veriliyor. [Eski Türkçe / Rusça, CD 20, Klasör 25_36, Belge 54]

TKP Aday Üyesi Nâzım Hikmet

TKP toplantı tutanaklarında Nâzım Hikmet'in adına, ilk kez Batum Hücresi'nin 2 Aralık 1921 tarihli Olağanüstü Genel Toplantısı'nın 12 numaralı protokolünde rastlanıyor. İsmail Kadir, Ahmet Cevat, Mehmet Hulusi, Mehmet Halil, Şakirov, Rıza Süleyman, Abdurrahman Masudi, Ali Rıza, Osman Nuri, Celal Ömer, Mehmet Sabri, Nâzım Osman, Mustafa Vasıf, Ahmet Ziya, İsmail Abacı, Feyzullah, Turan Mehmet, Şevki Kapancı, Nurettin Şevki, Hafız Mehmet, Ali Faik ve Yusuf Ziya'nın üye, Vâlâ Nurettin, Nâzım Hikmet ve Mahmut Şevki'nin aday üye olarak katıldıkları bu toplantıya A. Masudi başkanlık ederken, Mehmet Hulusi de sekreterlik görevini üstleniyor. Toplantının gündemi üç maddeden oluşuyor: Büro'nun oluşturulması hakkında, Komisyon seçimi hakkında, Kafkas Cumhuriyetleri Federasyonu hakkında. Henüz resmi bir bildirim olmamasına rağmen, Partin'in teftişi ve temizlenmesi sırasında Bakü'de bulunan İsmail Kadir ve Mehmet Hulusi'ye, Komintern'in yetkilendirdiği Kirov, M. Suphi ve yoldaşlarının öldürülmesinden sonra oluşturulmuş olan örgüt bürosunun dağıtıldığını söylüyor. Ayrıca örgüt bürosu eski üyesi İsmail Hakkı da Ahmet Cevat'a yazdığı kişisel bir mektubunda bu konudan söz ediyor. Bu gelişmeler karşısında Batum örgütü, Kafkaslar'da bulunan Türk komünistlerinin örgütlerini korumak, gerekli kişi ve kuruluşlarla birlikte yeni örgütün oluşturulmasına katılmak amacıyla üye olarak İsmail Kadir, Abdurrahman Masudi, Mehmet Hulusi ve aday olarak da Halil Mehmet, Mehmet

ve Şevki Kapancı'dan oluşan bir komisyon kuruyor. [Rusça, CD 19, Klasör 24-36, Belge 583-584]

Nâzım Hikmet bu toplantıya, TKP'nin 1926 Viyana Konferansı'nda kaldırılan aday üye sıfatıyla katılıyor. Nâzım Hikmet'in TKP'yle ilgili katıldığı belki de ilk genel toplantıda, Mustafa Suphi'lerin öldürülmesinden sonra 14 Nisan 1921'de Komintern'in görevlendirdiği Doğu Halkları Sovyeti Prezidyumu'ndan Orconikidze ve RKP MK Kafkas Bürosu üyesi Nerimanof tarafından kurulan ve Süleyman Nuri, İsmail Hakkı, Salih Zeki, Abid Alimov ve Ahmet Cevat'ın da içinde bulunduğu Örgüt Bürosu'nun dağıtılması ve yeniden örgütlenme sorunu ele alınıyor. Nitekim bu toplantının hemen ertesinde Nâzım Hikmet, 9 Aralık 1921'de Ahmet Cevat, Vâlâ Nureddin, Şakirov ile birlikte *Yeni Dünya* gazetesi Redaksiyon Kurulu üyesi olarak Komintern Yürütme Kurulu Başkanı Zinovyev'e gönderilen bir başvuruyu imzalıyor. Kaynak olmaması nedeniyle gazetenin uzun süredir çıkartılmadığı belirtildikten sonra aynen şöyle deniyor:

> Anadolu hükümetinin RSSFC'yle var olan ilişkilerine zarar vermekten korktuğumuz için de son zamanlarda hepten gizlendik. Ancak TBMM hükümetini temsil eden ve bize karşı baskı uygulayan diktatörlerin politikalarının son zamanlarda değişmesine bağlı olarak biz de, yayın organımızı yayımlamaya, İstanbul ve bir kısım Anadolu şehirlerine gönderme fırsatı da bularak, Türkiye'de dağıtmaya başladık. [Rusça, CD 25B, Klasör 31_36, Belge 48].

Gazetede kimin yayın organı olduğu ve nerede yayımlandığı konularında somut bir belirti olmadığı belirtilen başvuruda Komintern'den maddi destek isteniyor.

Bu iki belge birlikte değerlendirildiğinde, Nâzım Hikmet'in Sovyetler Rusyası'na geçer geçmez, TKP'nin yurtdışı örgütünün içinde bulunduğu dağınıklık ve karmaşada, henüz aday üyesi olduğu bir siyasal örgütün merkezi ideolojik organında sorumlu görevlere getirilmiş olduğu görülüyor.

1922 yılında Nâzım Hikmet'in KUTV'a [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] gidip öğrenime başladığı biliniyor. Ancak ne yazık ki Arşiv'de bu konuda herhangi bir belgeye henüz rastlayamadık. Sakarya Savaşı'nın hemen ertesinde özgürlüğüne kavuşan yöneticileri eliyle Ankara'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Mart 1922'de yeniden canlanıyor. Bu gelişmeler olurken, Genel Sekreterliğini Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı İstanbul Komünist Grubu da Komintern'le ilişki içinde faaliyetlerini sürdürüyor. Nitekim Komintern kongrelerine gerek Bakü grubundan, gerek Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'ndan, gerekse İstanbul Komünist Grubu'ndan delege kabul ediliyor. 1922 yılı Ağustosu'nda Ankara'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın Kongresi TBMM Hükümeti'nin yasaklama kararına rağmen Komintern temsilcilerinin de katılımıyla yapılıyor [ayrıntılar için bkz. *Modern Türkiye*, Arslan, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Nisan 2002] ve bu Kongre daha sonraları TKP 2. Kongresi olarak anılıyor. Kongre ertesinde Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın kapatılmasının ve yöneticileri hakkında dava açılmasının ardından toplanan Komintern IV. Kongresi (5 Kasım – 5 Aralık 1922), Türkiye'de dağınık haldeki komünist grupları toplama görevini İstanbul Komünist Grubu'na veriyor. Nitekim izleyen dönemde, o sıralar O. Masdar imzası kullanan Dr. Şefik Hüsnü, imzasının altına unvan olarak İstanbul Komünist Grubu Genel Sekreteri'nin yanı sıra TKP Teşkilat Bürosu Sekreteri'ni de ekler oluyor.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Davası ve Nâzım Hikmet

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın kapatılmasının ardından, 29 Ocak 1923 tarihini taşıyan "Komünistlerle ilgili Araştırma Komisyonu Kararı" başlıklı bir belgede yer alan savcının iddianamesinde 44 numaralı sanık olarak Nâzım Hikmet sayılıyor. Her ne kadar Me-

te Tunçay'ın verdiği THİF Üyeleri Hakkında 1923 Yazında Verilmiş Mahkumiyet Kararı'nda Nâzım [Affan] Hikmet [13] ile ilgili olarak İmalât-ı Harbiye'de müstahdem [Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar – I (1908-1925)*, s.461] açıklaması yapılıyorsa da, dipnotta "Elimizdeki daktiloyla yazılı surette birçok yanlışlar vardır; bunları anlayabildiğimizce düzelttik" açıklamasının yapılması, kararda Affan [Hikmet] adının bulunmaması ve Tarık Zafer Tunaya'dan alınmış belgenin aslının incelenmemiş olması, konuyu irdelemeyi gerekli kılıyor. Arşiv'deki iddianamede Nâzım Hikmet'in Tokat mebusu Nâzım, Kenan, Affan, Ahmet Hilmi, Salih Hacıoğlu, Nizamettin Nazif, Hayrullah, Edip, Abdül Kadir, Şefik, Muhittin, Mehmet Necati, diğer Ahmet Hilmi ile birlikte Ceza Kanunu'nun 125 ve 127. maddelerine göre yargılanmak üzere Ankara İstinaf Mahkemesi'ne gönderilmesi isteniyor. Bu çerçevede kaçan Affan, Ahmet Hilmi, Salih Hacıoğlu, Nizamettin Nazif ve Edip ile birlikte Nâzım Hikmet hakkında tutuklanmaları için süresiz emir yazılması isteniyor. [Rusça, CD 34, Klasör 3-6, Belge 422]

Bu belgeye göre, bugüne dek birçok kaynakta belirtildiği gibi, Nâzım Hikmet'le ilgili ilk siyasal dava, 1925 yılında Ankara İstiklal Mahkemesi'nde *Aydınlık* ile ilgili açılmış dava olmuyor. Bu bağlamda 2 soru yanıtlanmayı bekliyor: 1. Nâzım Hikmet'in Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'yla ne gibi bir ilişkisi vardır; 2. Delilleri hakkında bu belgeyle ilk kez bilgisine ulaşılan Türkiye Halk İştirakiyun Partisi dava dosyasında, Nâzım Hikmet'le ilgili başka herhangi bir belge veya açıklama var mıdır?

TKP Üyesi Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet, 1923'ten itibaren Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğunu açıklıyor. Demek ki Nâzım'ın TKP'ye girişi, KUTV [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] yıllarında oluyor. O dönemle ilgili olarak, 15 Kasım 1923 tarihinde Komintern Yürütme Kurulu'na

yazılmış ve TKP Teşkilat Bürosu Genel Sekreteri O. Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] imzalı Fransızca raporun üzeri çizilmiş *Türkiye'ye dönmek isteyen dört yoldaş hakkında* alt başlığında, KUTV'dan Türkiye'ye dönüşler konusu ele alınıyor. Burada söz konusu olan 4 yoldaş, Ahmet Cevat, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şevket Süreyya Aydemir'dir. Dr. Şefik Hüsnü, bu yoldaşların Moskova'da öğrenecekleri bir şey kalmadıysa, ülkeye gelmelerinin son derece arzu edilir bir şey olduğunu vurguladıktan sonra, ancak onların ülkeye sorunsuz girip giremeyeceğinin belirsiz olduğunu söylüyor. Ahmet Cevat'ın ülkeye giremeyeceği ya da sınır dışı veya hapsedileceği kaygısını taşıyan Dr. Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şevket Süreyya Aydemir'in uygun biçimde davrandıkları takdirde sınırdan geçebileceklerini ve ülkede çalışabileceklerini vurguluyor. Dr. Şefik Hüsnü İstanbul Komünist Grubu'nun önerisini formüle ediyor.

1) Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği nezdinde durumlarını düzene sokmalı ve buraya legal bir pasaportla gelmelidirler.
2) En azından ilk altı ay boyunca bize gidip gelmekten açıkça kaçınmalıdırlar. Girebildikleri çevrelerde propagandalarını yapmalı ve bizi aşağılamaktan rahatsız olmamalıdırlar.
3) MK'mızın tayin edeceği bir bağlantı unsuru aracılığıyla, örgütsel direktifleri alacaklar ve raporlarını iletebileceklerdir.
4) İstanbul'daki yaşam güçlüklerini hesaba katmalıdırlar. Çünkü uzun süre yaşamlarını kazanamayacaklardır.
5) İşçiler arasında çalışmaya hazır olmalıdırlar, zira aydınlar arasında yapacak hiçbir şey yok. [Fransızca; CD 25A; Klasör 32_36; Belge 418]

Dr. Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şevket Süreyya Aydemir'in ülkeye giremedikleri takdirde, Sovyetler Rusyası'nda Marksizm'in klasik yapıtları için bir çeviri bürosu oluşturmalarını öneriyor. Oluşturulacak çeviri bürosunun çalışmalarını da tanımlıyor.

Söz konusu olan, kesinlikle hiçbir ihtiyacımız olmayan propaganda broşürleri değildir. Marx'ın Kapital'i, Buharin'in Tarihsel Maddeci-

lik'i, Lenin'in Devlet ve İhtilal'i, kooperatifler üzerine bir elkitabı vb. gibi başyapıtlar çevrilmelidir... Bu çevirileri bize gönderirlerse, onları burada uygun biçimde bastırmayı üstleniyoruz. [Fransızca; CD 25A; Klasör 32_36; Belge 418]

Burada dikkati çeken ilk nokta, Kasım 1923 itibariyle, artık KUTV'dan Türkiye'ye gönderilecek olanlar hakkında İstanbul Komünist Grubu'nun görüşüne başvurulmasıdır. Başvuran 4'lüye dikkat edilirse, bunlar, Vâlâ Nurettin'in *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı yapıtında sözü edilen "sosyal aile"dir. İstanbul Komünist Grubu Genel Sekreteri ve bu raporu TKP Teşkilat Bürosu Sekreteri olarak da imzalayan Dr. Şefik Hüsnü ise, kadro gereksinimine değinmekle birlikte, bu yetişmiş kadroları, *Aydınlık* çevresinde yürüttükleri yasal çalışmaya ayak uyduracak bir tarzda yurda dönmeye; tersi durumda, yurtdışında çeviri faaliyeti yürüterek, Türkiye'deki harekete katkıda bulunmaya davet ediyor. Bu tutum değerlendirilirken, *Aydınlık* çevresine karşı Haziran 1923'te başlayan davada, Sadrettin Celal [Antel], Hasan Ali [Ediz], Cevdet [Baytar Ali Cevdet], Dr. Şefik Hüsnü de içlerinde olmak üzere 20 kişi gizli Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Komünist Gençler Birliği kurarak "TBMM Hükûmeti'ni ıskat ve meşrûiyetine isyân" iddiasıyla Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na göre yargılanmış ve beraat etmiş oldukları da dikkate alınmalıdır.

1924 yılı başında Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern'e gönderdiği bir rapor "1923 sonu itibariyle, Türkiye'de sözcüğün saf anlamıyla bir komünist partisinin varolduğundan söz edilemez" değerlendirmesiyle başlıyor. Dolayısıyla Komintern IV. Kongresi tarafından İstanbul Komünist Grubu'na verilmiş olan Türkiye'deki komünist grupları birleştirme ve Türkiye Komünist Partisi'nin bir kongreyle yeni organlarını oluşturma görevi açısından 1924 yılı önem kazanıyor. Nitekim 17 Haziran-18 Temmuz 1924 tarihleri arasında yapılan Komintern V. Kongresi'ne Dr. Şefik Hüsnü gidememe gerekçelerini bildirirken, bir yandan uzun süreli ortadan kaybolmasını açıklama zorluğunu, diğer yandan yürüttükleri çalışmaları ileri sürüyor.

1914

au moins mille cinq cent livres. Le reste servirait à couvrir les frais d'installations et les déficit pendant quelques mois. C'est triste de constater que les installations du C.C. nous a fait perdre encore cette belle occasion de faire mieux.

6) Jusqu'à ce que nous entrions en possession de 38 nouveaux locaux, par le journal, nous avons décidé de suspendre d'employer toutes nos ressources, à la publication de notre revue sous une meilleure forme et plus volumineuse que jusqu'ici. Ces ressources sont d'ailleurs bien maigres. Nous espérons que le C.C. voudrait bien aussi soutenir notre revue.

7) Nous avons reçu la traduction de "l'état et la révolution," nous même nous avons achevé la traduction de "l'Alphabet du communisme." Nous le publierons dès que nous aurons cette somme, nous sommes en état de faire imprimer.

8) Nous insistons pour le retour immédiat du camarade N. Hikmet.

9) Notre procès est de nouveau en cours d'instruction. Les principaux camarades qui sont susceptibles de nous représenter au prochain congrès y sont impliqués et ne se trouvent pas en état de se rendre libre. Toutefois nous ferons notre possible, d'envoyer au dernier moment, un représentant délégué.

Salutations.

5/V/1924

C. Nazim

Nâzım Hikmet'e "Türkiye'ye Gel" Çağrısı

1924 yılı Nisanı'ndan itibaren, KUTV öğrencilerinin, bu arada Nâzım Hikmet'in ülkeye dönmesi konusunda Dr. Şefik Hüsnü'nün ısrarlı talepleri dikkat çekiyor. Bu taleplerin arkasında bir yandan ülkedeki çalışmayı yoğunlaştırma, esas olarak da bir günlük gazete çıkarma arzusu yatarken, diğer yandan oportünizm ve legal marksizm suçlamalarına karşı KUTV kadrolarına yaslanma ve nihayet TKP'nin kongresini toplayarak Komintern'e kayıt gereklerinden en önemlisini yerine getirme güdüsü de etken oluyor. Bu doğrultuda, Dr. Şefik Hüsnü 15 Nisan 1924 tarihli mektubunda KUTV'daki öğrenciler konusuna özel bir ağırlık veriyor. KUTV'daki öğrencilerin dönüşleri konusunda "Bu yoldaşların yetkili makamlara savaş esirleri olarak kendilerini takdim edebileceklerini ve bu sıfatla ülkeye yasal olarak dönebileceklerini düşünüyoruz. Özellikle, burada büyük gereksinim duyduğumuz Nâzım Hikmet'in hemen geri dönmesi üzerinde ısrar ediyoruz." [Fransızca, CD 25A, Klasör 32_36, Belge 698] deniyor.

Raporda sözü edilen "eleştiri", Komintern V. Kongresi'ne de yansıyacak olan *Aydınlık* dergisinin oportünist ve legal Marksist hattına yöneliktir. Bu eleştiriye ve Komintern V. Kongresi'ne, 1925'te TKP'deki "Sol Muhalefet" deklarasyonunda da atıfta bulunuluyor. 5 Mayıs 1924 tarihinde yine Komintern V. Kongresi çerçevesinde kaleme aldığı bir diğer raporda, Dr. Şefik Hüsnü Nâzım Hikmet'in geri dönmesini 8. madde olarak şöyle ifade ediyor:" 8) N. Hikmet yoldaşın ivedi olarak geri dönmesinde ısrar ediyoruz." [Fransızca, CD 25A, Klasör 32_36, Belge723]

Bu arada, Moskova'da 17 Haziran'da başlayacak olan Komintern V. Dünya Kongresi'ne Nâzım Hikmet de içinde olmak üzere KUTV'dan katılacaklar için Halim [Hasan Ali Ediz] başvuruda bulunuyor.

Yetki Denetleme Komisyonu'na,

TKP Delegasyonu, bu yıl KUTV'dan mezun olacak olan Türk öğrencilerine Komintern'in V.Kongresi'ne katılmaları için misafir davetiyesi verilmesini rica eder. Bu yoldaşlar parti çalışması için Türkiye'ye gideceklerdir ve delegasyon, bu yoldaşların Kongre'ye katılmalarının kendileri için çok yararlı olacağı inancındadır.

Öğrencilerin isimleri:1) Nâzım, 2) Vâlâ, 3) Tekin, 4) Fahri, 5) Sait, 6) Alimov

Türk delegasyonu adına Halim [Rusça, CD26, Klasör 33-36, Belge 127]

Nâzım Hikmet Türkiye Yolunda

Bu başvuruda görüldüğü gibi, KUTV'dan Türkiye'ye dönüş gündemdedir. Nitekim Komintern V. Kongresi devam ederken, 24 Haziran'da alınan Merkez Komitesi kararıyla 28 Haziran 1924'te Nâzım Hikmet'le, Raşit Fahri, Mustafa Osman ve İsmail İbrahim'den oluşan bir grup yola çıkıyor. 7 Temmuz 1924'te Vâlâ Nurettin tarafından Doğu Seksiyonu sorumlusu Brikke'ye gönderilen raporda, Türkiye'ye dönüş yolunda Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu grubun yaşadığı zorluklar, grubun kaleme aldığı mektuptan kimi bölümlerin çevirisiyle aktarılıyor.

... Moskova'dan Kiev'e, Kiev'den Odessa'ya kadar yolculuk boyunca çok tutumlu, çok ... [bir sözcük okunamadı] olduk; zira bize tren bileti almakla görevli Komintern memuru, bileti ekspresten almadı ve böylece anormal ölçüde uzayan seyahat süresi, zavallı bütçemizi yedi bitirdi... [...] Ayrıca on beş gün içinde bir geminin İstanbul'a hareket edeceği, bir diğerinin ise iki gün içinde Yunanistan'a yola çıkacağı bilgisini verdi. İkinci gemi, İstanbul'da sadece Yunanistan dönüşü duracağından, bizim için onbeş gün sonra kalkacak gemiye binmenin daha elverişli olacağını [...] belirtti memur... [...] İstanbul'daki harcamalarımıza ayrılmış parayı bozdurduk ve ufak ufak yiyoruz... Biz hepimiz askerdik, Rusya'da savaş komünizmi dönemi boyunca yaşadık, fakat böylesine koyu bir sefalet içinde hiç yaşamadık. Geceleri, bir caminin helası gibi kokan bir odada yerde ya-

tıyoruz; sözde bu odanın parasını da biz ödüyoruz. [...] Üzerimizdeki Rus gömleğini değiştirmemize olanak verecek bir ceket almaya yetecek para bile cebimizde olmadan İstanbul'a varmaktan umudumuzu kesmemeliyiz. Bu durumda, üzerimizdeki giysilerle, polisin bizi keşfetmek için fazla uğraşması gerekmeyecek...

Vâlâ Nurettin bu alıntılardan sonra "Dört yoldaşımızın İstanbul'da ceplerinde beş parasız gemiden inmemeleri için elden gelen her şeyi ivedi olarak yapmanızı rica ediyorum [Fransızca, CD 25A, Klasör 32_36, Belge 780 vd.] diyor.

Nâzım Hikmet ve beraberindekilerin Türkiye'ye dönüşlerinden önceki döneme ilişkin bir diğer belge, ağırlıklı olarak Vâlâ Nurettin'i suçlayan KUTV öğrencilerinden 1757 numaralı Server'in Komintern Doğu Seksiyonu'na verdiği 30 Ağustos 1924 tarihli 7 sayfalık Fransızca raporudur. Bu raporun Nâzım Hikmet ile ilgili bölümünde şöyle deniyor: "Uzun zaman önce bir akşam Hamit yoldaş, bana, öğrenimlerini tamamladıklarından Türkiye'ye gitmekte olan Nâzım, Fahri ve Mustafa yoldaşların Batum'dan geri döndürüldüklerini söyledi. Bu haberi kimden aldığını sorduğumda, bunu başka yerde değil bir toplantıda söyleyeceği cevabını verdi. O esnada yatakhaneye girdik ve orada bir takım yoldaşlara duyduğum bu haberi anlattım. Aynı zamanda hemen bir toplantı yapmayı ve böylece dedikoduya engel olmayı önerdim. Bu sözleri söylediğim yoldaşlardan biri, Şamilof yoldaş bunu nereden duyduğumu sordu, ben de Hamit yoldaşın bunu bana anlattığı cevabını verdim ve ona da önerimi tekrarladım." [Fransızca , CD 33, Klasör 1_6, Belge 93]

Nâzım Hikmet Türkiye'ye, Kemal Sülker'e göre Ekim 1924'te, Ekber Babayef'e göre Aralık 1924'te dönüyor. Dönüşünün ardından kaleme aldığı ve *Son Telgraf* gazetesinde Aralık 1924'ten itibaren dizi yazı olarak yayımlanan Sovyetler ülkesine izlenimlerini Ekler bölümünde okuyabilirsiniz.

ikinci bölüm

Türkiye'de İlk Siyasal Mücadele Dönemi ve Sovyetler Ülkesine Dönüş

Nâzım Hikmet, 1924 sonlarında Türkiye'ye döndükten sonra ağırlıklı olarak basın yayın alanında faaliyet gösteriyor. *Son Telgraf*'ta Sovyetler ülkesine anılarının dizi yazı olarak yayımlanmasının yanı sıra *Aydınlık* dergisinde ve 21 Ocak 1925'te yayına başlayan ve 5 Mart 1925'te 7. ve son sayısı çıkan *Orak Çekiç* dergisinde şair ve yazar olarak görünüyor. *Aydınlık* dergisinin 25-31. sayıları arasında 15 şiiri ve 4 düzyazısı yer alan Nâzım Hikmet'in *Türkiye'de Amele Sınıfı ve Amele Meselesi* ve *Diyalektik Materyalizme Küçük Bir Methal* başlıklı teorik yazıları Ekler bölümünde yer alıyor. Bu süreçte TKP'nin, artık Aydınlık grubu olarak anılır olmuş İstanbul Komünist Grubu'nun önderliğindeki kongresinin toplanması çalışmaları yürütülüyor. Bu kongre konusunda, Komintern belgeleri arasında yer alan ve KUTV'da 1930'lu yılların ortalarında okutulan Cemil Seydahmedov tarafından hazırlanmış, Rusça daktilo edilmiş TKP Tarihi'ndeki bilgilere başvurulabilir.

1925 Kongresi ve Nâzım Hikmet

Kongreye öngelen günlerde ülkede saltanat yanlılarının rejime karşı muhalefeti yükseliyor ve bir ayaklanmanın yaklaştığı görülüyor. Fethi Bey hükümeti bu gerici hazırlıklara karşı herhangi bir önlem almıyor. Kongre öncesi Parti içindeki durumu ve Kongre'yi Seydahmedov şöyle aktarıyor.

1924 yılındaki Kürt isyanının arifesinde [ertesinde, E.A] Moskova'da bulunan Şevket Süreyya, Sarı Mustafa, Nâzım Hikmet, Ziya ve Ahmet Cevat'tan (şimdi TBMM'de Çanakkale milletvekili, dönek) oluşan aydın grubu Parti aleyhinde davranmaya başladı. Bu grup kendi içinde farklı düşünen bir gruptu ve "sağcılardan" ve "solculardan" oluşuyordu.

(...)

Partinin III. Kongresi böylesi bir ortamda, Kürt ayaklanmasının arifesinde, 15 Şubat 1925'te yapıldı. Kongrede 28 delege ve o dönem için nispeten güçlü bir örgüt olan Komsomol'dan birkaç temsilci hazır bulundu.

Kongrenin gündeminde şunlar vardı:

1. Köylü sorunu. Konuşmacı - Hacıoğlu Salih.
2. İşçi sınıfının durumu ve işçiler arasında yürütülen çalışmalar. Konuşmacı - Şevket Süreyya.
3. Gençlik içinde çalışma. Konuşmacı - Alimov yoldaş.
4. Parti Tüzüğü.
5. Parti yönetim organlarının seçimi.

Kongre öncesinde muhalifler, Parti kongresi sırasında örgütlü bir şekilde tavır alabilmek amacıyla fraksiyonlarını kurdular. Kongre sırasında önde gelen muhaliflerden Ahmet Cevat'ın evinde toplandılar. Bu durumu öğrenen yoldaşlardan biri, Merkez Komitesi'ne ve Kongre'ye haber verdi. Parti çizgisine karşı tavır alma hazırlıklarını öğrenen Kongre, büyük çoğunlukla Parti çizgisini savunmak için ayağa kalktı.

Kongre'nin büyük çoğunluğunun Parti'nin genel çizgisini savunmak için ayağa kalktığını öğrenen muhalefet liderleri, kendi platformlarını savunmak cesaretini gösteremediler. Sadece muhalif liderlerden Nâzım Hikmet, Merkez Komitesi raporuyla ilgili ufak tefek uyarılarda bulundu; Merkez Komitesi bu faaliyetleri ve muhalefet platformunu mahkum etti.

Böylelikle muhalefet III. Kongrede ağır bir yenilgi aldı.

Kongre'nin kabul ettiği kararlar, Kemalistlerle olan ilişkiler ve büyümekte olan gerici kalkışma konularında Parti'nin taktiğini belirledi. III. Kongre, Türkiye'deki komünist örgütlerin Parti etrafında toplanmalarını sağlayan bir kongre oldu.

Kongrede yapılan seçimlerde 11 kişi Merkez Komitesi'ne girdi, bunlardan 4'ü tezgahlarda çalışan işçilerdi. Parti önderi Şefik Hüsnü yoldaşın önerisiyle, önemsiz bir çoğunluk tarafından muhalefet liderlerinden Şevket Süreyya Merkez Komitesi'ne seçildi.

Şefik yoldaşın bu teklifi çalışmalar sürecinde hatalarını düzeltmeleri için bir kere daha imkan tanınması isteğinden ortaya çıkmıştı. Ancak daha sonra yaşanan olaylar, muhalefetin Parti'nin umutlarını boşa çıkardığını gösterdi.

Partinin III. Kongresi, gericiliğin silahlı ayaklanmaya kalkışacağını önceden görerek ve ülkedeki gergin ortamı hesaba katarak Parti Genel Sekreteri Şefik yoldaşa çok geniş yetkiler verdi. Bu yetkiler içersinde gereklilik halinde, oluşan durumdan yola çıkarak, kendi başına karar alma yetkisi bile vardı.

III. Kongre, Parti tarihinin en önemli kongrelerinden olmuştur. Türkiye komünist hareketinde ilk defa tezgah başında çalışan bu kadar çok sayıda işçi Merkez Komitesi'ne seçilmiştir. Bundan başka Parti III. Kongresi artık oluşmuş ve kısa sürede uzun bir mücadele yolu kat etmiş ve meşakkatli sınıf mücadelesine girişen, önemli politik deneyime sahip ve Türkiye'deki önemli sanayi merkezlerindeki işçi sınıfına dayanan bir Parti olduğunu göstermiştir.

Nâzım Hikmet ve İllegal Çalışma

TKP III. Kongresi olarak kabul edilen bu kongre, 13 Şubat 1925'te Genç iline bağlı Piran'da Şeyh Sait isyanının başlamasının ertesinde toplandı. 3 Mart 1925'te kurulan İsmet Paşa Hükümeti 4 Mart'ta TBMM'de güvenoyu alırken, aynı gün Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilip, biri isyan bölgesinde, diğeri Ankara'da iki İstiklâl Mahkemesi kuruldu. Hemen ertesi gün Hükümet, kimi başka yayın organlarıyla birlikte, *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergilerinin yayınlarını durdurma kararı aldı. Komünist harekete ulaşan ilk tutuklama 30 Mart günü Tıbbiyeliler arasında oldu. Mayıs ayının ilk haftasında ise doğrudan *Aydınlık* dergisi kütüphanesi mühürlendi ve Şevki Efendi gözaltına alındı. 11 Mayıs 1925'ten itibaren Amele Teâli Cemiyeti Genel Sekreteri Abdi Recep, üyelerden Elektrikçi Nuri, *Aydınlık* dergisi sahibi Sadrettin Celal [Antel], *Orak-Çekiç* gazetesi sorumlu müdürü Eczacı Vasıf, Şevket Süreyya [Aydemir], Nizamettin [Nazif] gözaltına alındı. 21 Mayıs 1925'te Bursa'da yayımlanan *Yoldaş* ga-

zetesi, komünizm propagandası yapmak iddiasıyla kapatıldı ve sahibi İbrahim Hilmi tutuklanarak Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edildi. 9 Ağustos günü başlayan yargılama 12 Ağustos'ta Aydınlıkçıların mahkumiyetiyle sonuçlandı. İbrahim Hilmi, Şevki, Elektrikçi Nuri, Sadrettin Celal, Sami ve Nuri Haydar yedişer yıl; Abdi Recep, Şevket Süreyya, Eczacı Vasıf, Dr. Teğmen Mümtaz, tıbbiyeli Hüseyin Hikmet [Kıvılcımlı] ve Süleyman Neşati [Üster] onar yıl ve halen kaçak olan Dr. Şefik Hüsnü, yazar Cevdet [Baytar Ali Cevdet], tıp öğrencisi Hasan Ali [Ediz] ve Nâzım Hikmet ise yokluklarında onbeşer yıl küreğe mahkûm edildi.

1924 sonlarında Türkiye'ye dönen Nâzım Hikmet'in yasal siyasal faaliyetti, *Aydınlık* ve *Orak Çekiç* dergilerinin kapatıldığı Mart 1925 başlarına kadar sürüyor. Mayıs 1925'in ilk yarısından itibaren başlayan tevkifat nedeniyle de Nâzım Hikmet illegal çalışmaya geçmek zorunda kalıyor. Belgelere göre, Nâzım Mayıs ayında İzmir'de bulunuyor ve İstiklâl Mahkemesi kararı açıklanıncaya kadar "görevinin başında", yani İzmir'de kalıyor. Nâzım Hikmet, yurtdışına çıktıktan sonra özellikle Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdığı mektuplarda İzmir'deki çalışmalarına ilişkin ayrıntı veriyor.

Moskova'ya hareket eden meslektaşlarından biriyle göndermek üzere Vneştork'ta [Dış Ticaret Kuruluşu] 27 Mayıs 1925 tarihinde Orhan (Sadrettin Celal Antel) tarafından yazılmış ve Vedat Nedim tarafından 28 Mayıs 1925'te gözden geçirilmiş mektupta tevkifat Komintern'e aktarılıyor. 1 Mayıs broşürünün yayımlanması nedeniyle Şevki'nin İstiklal Mahkemesi'ne verilmesi, *Aydınlık* kitabevinde arama yapılmasının yanısıra, MK üyesi olduğu belirtilen Elektrikçi Nuri, Amele Teâli Cemiyeti Sekreteri Abdi Recep, Mustafa ve Sait'in polis müdüriyetinde sorgulanıp serbest bırakıldıkları belirtiliyor. Şevki'nin, sorgusunda, broşürün Şefik Hüsnü tarafından yazılmış olduğunu kabul ettiğinin vurgulanmasından sonra, Bursa'da *Yoldaş* gazetesinin redaktörü İbrahim Hilmi'nin komünizm

propagandası gerekçesiyle tutuklanarak İstiklal Mahkemesi'ne verildiği açıklanıyor. Mektup şöyle bitiyor.

> İşte durum bu. Yoldaşlar az veya çok dağılmış durumdalar. Onları yakında görme olasılığı var. İhtiyacı olanlara yardım ediliyor. Şevki (eski bir KUTV öğrencisi) önceki gün İzmir'e vardı. Maddi durum kötü görünüyor. Ona bir miktar para verdim. Nâzım, İzmir'de gündüzleri sokağa çıkamıyor. Yakında "Vneştork [Dış Ticaret Kuruluşu, Rusça]" nezdinde bir iş bulacak. İzmir'de bir gazete yayımlama olanağından söz ediliyor. Bunu gerçekleştirmeye çalışacağız. [Fransızca, CD 26, Klasör 33_36, Belge 480-481]

Dr. Şefik Hüsnü'den: "Nâzım'ı Kaçırtın"

Nâzım Hikmet ile ilgili olarak aktarılan notlar çelişkiler taşıyor. Bir yandan gündüzleri sokağa çıkamayan Nâzım'ın, diğer yandan Sovyet Dış Ticaret Kuruluşu'nda çalışmaya başlayacağı belirtiliyor. 1927 Tevkifatı'yla ilgili mahkeme ifadesine göre ailesini almak üzere resmi pasaportuyla yurtdışında bulunan Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'dan Berlin'e geçtikten sonra, Komintern Doğu Seksiyonu'na İstiklal Mahkemesi'nde Aydınlıkçılar'ın mahkumiyeti üzerine gönderdiği ilk raporda gelişmelerin aktarılmasının yanı sıra Nâzım Hikmet ile ilgili değerlendirmesi ve talebi de yer alıyor. Petrof yoldaşa, 22 Ağustos 1925'te yazılan bu mektupta, dördü yokluklarında on yedi kişinin, sadece fikirlerinden dolayı yedi ile on beş yıl arasında, toplam 159 yıllık kürek cezasına çarptırıldığını belirttikten sonra, kendisinin, Halim [Hasan Ali Ediz], Fahri [Baytar Ali Cevdet] ve Nâzım'ın on beşer yıl ceza aldıklarını açıklıyor. Dr. Şefik Hüsnü yargılamanın siyasal boyutunu değerlendirdikten sonra Nâzım Hikmet ile ilgili talebini iletiyor.

> Bu hükümle, Kemalist hükümet komünistlere karşı ikircime yer bırakmayan bir tutum alıyor. Hiç kuşku yok ki, bize, sanki komünizm yasalara göre bir suçmuş gibi muamele etmeye karar vermiş. Bu durum karşısında, daha uyanık olmak yerinde olacaktır. İşçiler arasın-

Dr. Şefik Hüsnü, eşi Leokadya, kızı Meryem
(*Rasih Nuri İleri Arşivi'nden*)

da legal bir çalışma yürütmeye çalışacak yoldaşlar, artık bizlerin şimdiye kadar yaptığı gibi komünizmden yana olduklarını açıkça ilan edemeyeceklerdir. Halihazırdaki terörün şiddeti azalıncaya kadar, daha çok işçi sınıfının ivedi istemleriyle ve sendikal örgütlenmeye ilişkin sorunlarla ilgilenmek zorunda kalacaklardır. Türkiye'de şu anda genel siyasete ilişkin konuları legal biçimde ele almanın yolu yoktur. Sözcüğün tam anlamıyla her türlü muhalefet eziliyor ve aykırı her türlü ses boğuluyor. [...]

Mahkumiyetlerimiz nedeniyle, ülkede çalışmak üzere belirlemiş olduğumuz yoldaşların olabildiğince hızlı bir biçimde İstanbul'a gitmeleri her zamankinden daha çok kendini dayatıyor. Özellikle İsmail ve Vâlâ yoldaşlar ivedi olarak gitmelidirler. Ayrıca yine ülkeye göndermek üzere, Nurettin (Kafkasya) ve Zeki (Kırım) yoldaşları hemen getirtmek gerekiyor. İstanbul'daki yoldaşlarımız bu konuda ısrarlılar; ben de onların görüşüne katılıyorum. Buna karşılık, İzmir'de saklanan Nâzım Hikmet'i kaçırtmak için bir yol bulunması emrini vermek üzere bir telgraf gönderilmesi zorunludur. On beş yıla mahkum olduğundan, polisin eline geçmesi yazık olur. [Fransızca, CD 26, Klasör 33_36, Belge 402-405]

Dr. Şefik Hüsnü'nün 31 Ağustos 1925 tarihinde, B. Ferdi imzasıyla Komünist Enternasyonal İcra Komitesi Doğu Seksiyonu Yönetimine göndermiş olduğu 7 sayfalık Fransızca raporun son bölümü Nâzım Hikmet'in kurtuluşuna ilişkin.

[...] Genç şairimiz Nâzım Hikmet'in Türkiye'den kaçmayı başarmış olduğunu büyük bir memnuniyetle öğrendim. Herhalde artık sizin yanınızdadır. Ne yazık ki altı aydır merkezden uzak olduğundan, İstanbul'da alınmış yeni konumları ve işlerimizin şu andaki durumunu bilmiyordur. Belki de limandaki bağlantı elemanımız Sabri yoldaştan ufak tefek bilgiler almıştır. Şair mizacının etkisiyle her şeyi trajik olarak kavrayabileceğini düşünüyorum. Özellikle İzmir'le ilgili çok yararlı ve çok ilginç ayrıntılar verebilir. Bu kentteki çalışmasıyla ilgili bana bir rapor hazırlamasını istiyorum. [Fransızca, CD 26, Klasör 33_36, Belge 414]

Nâzım Hikmet'ten Dr. Şefik Hüsnü'ye

Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışından sonra Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdığı mektuplarda hem İzmir'deki gelişmeler, hem TKP'nin yeniden örgütlenmesine ilişkin görüşleri, hem de Dr. Şefik Hüsnü'yü değerlendirişi yer alıyor. Nâzım'ın Arşiv'deki mektupları sırasıyla şöyle.

Doktor kardeş

Her şeyden evvel geçmiş olsun. Ben Moskova'ya geldim. Daha doğrusu uzun ve gayet tehlikeli bir sergüzeştten sonra İzmir'den İstanbul'a, İstanbul'dan da Rusya'ya geçebildim. Mahkemenin kararına kadar vazifemin başında idim. Şüphesiz ki fırkamızın geçirdiği bu son buhran, bize yeni mücadele ve teşkilat usûllerini kabul ettirecektir. Bu hususta sana, Fırkamızın kâtibine ve rehberine itimadımız her zamankinden ziyadedir [çoktur]. Yalnız memleketteki hareketten uzak geçecek her günümüz, hareketin dağılmasına ve hatta durmasına sebebiyet verecektir. Seni dört gözle bekliyoruz. Şark şubesi yolunu gözlüyor. Hiç vakit kaybetmeden hareket et. Fırkanın fikrî vahdetini [birliğini] temin için, beni, en ziyade itimat edecek arkadaşların arasında sayabilirsin. Burada biz Hasan [Ali Ediz, Halim] ile beraber yeni bir teşkilat fikrini müdafaa ettik ve taraftar da kazandık ki o da şudur: Fırkanın fikrî ve esasî idare heyetini memleket haricinde vücuda getirmek, memleket dahilinde teknik bir büro teşkil etmek, yani bir zamanlar Bolşevik Fırkası'nda olduğu gibi iki teşkilat vücuda getirmek ve şüphesiz memleket dahilinde çalışacak olan teknik büroyu hariçteki fikrî ve idarî heyetin emri altında bulundurmak; sonra gizli bir fırka gazetesine olan ihtiyacı da kabul edersek, bu fikrin şark şubesinde taraftarları vardır. Her halde bunları düşünürsün. Benim ve Hasan'ın fikirleri bugünkü şeraite en muvâfık teşkilat tarzını bu suretle görüyor.

Senden bir ricam var. Fırkanın kararı bir müddet için mektebe gönderilemeyecekleri, fakat İzmir'de benimle beraber çalışan ve senin de gayet iyi tanığın İsmail Hakkı arkadaş var. Onun mektebe gelmesi, hem de süratle herhalde iyi olacaktır. Kendisi tamamıyla hazırlanmış ve komünist bir arkadaştır. Bu hususta eğer gelmen gecikecek ise, lütfen bize tahriri [yazılı] müsaade ver de buraya getirtelim.

Herhalde süratle buraya gel. Hasan'ı bekliyoruz. Cevdet yoldaşa selamlar. Bizi fikrî vahdet birbirimize bağlamalıdır. Hepimizin boynunda 15 sene kürek cezası vardır. Bir daha söylüyorum. Doktorcuğum seni bekliyoruz. Gecikmen çok fena olacaktır.

Nâzım Hikmet

Hamiş: Doktor

Müddeiumumi bizim kanun-ı ceza-yı umuminin muaddel 64. maddesinin ikinci zeyli mucibince mahkûmiyetimizi istiyor. Halbuki bizleri mahkeme elli beşinci madde mucibince mahkûm ediyor. Şu muaddel 64. madde nedir, biliyorsan lütfen süratle yaz.

N.H. [Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 518-519]

Nâzım Hikmet, yurtdışına çıkar çıkmaz Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdığı bu ilk mektupta, son derece önemli mesajlar veriyor.

Birincisi, Nâzım Hikmet son dakikaya kadar görevinin başında kaldığını vurguluyor.

İkincisi, yaşanan olaylar partiye yeni mücadele ve örgütlenme yöntemleri "kabul ettirecek"tir derken, Nâzım Hikmet, daha kısa süre önce yapılmış olan Parti Kongresi'ndeki yaklaşım farklılıklarına işaret ediyor. Nesnel koşulların, yani Parti'nin içine düştüğü bunalımın taraflara bu yenilikleri kabul ettireceğini belirtirken, Nâzım Hikmet, bu konuda Dr. Şefik Hüsnü'ye güvenini özel olarak vurguluyor: "Sana, Fırkamızın kâtibine ve rehberine itimadımız her zamankinden ziyadedir" ve kendi tutumuyla bağlı olarak ekliyor: "Fırkanın fikrî vahdetini temin için, beni, en ziyade itimat edecek arkadaşların arasında sayabilirsin."

Üçüncüsü, Nâzım Hikmet, Hasan [Ali Ediz, Halim] ile bu yeni mücadele ve örgütlenme modelini kararlaştırdıklarını, buna yandaş kazandıklarını, hatta bu konuda Komintern'in Doğu Seksiyonu ile de görüştüklerini ve yandaş bulduklarını belirterek, Dr. Şefik Hüsnü'nün bir an önce gelmesini, kendilerinin saptadığı yaklaşımı hayata geçirmelerine olanak vermesini istiyor. Bu, komünist partilerinin çalışma anlayışlarında alışılmış bir yaklaşım değildir. Seydahmedov'un aktardığı kadarıyla Parti'de tek başına hareket yetkisi, Kongre kararıyla belli durumlarda Dr. Şefik Hüsnü'ye verilmişken,

Nâzım Hikmet, radikal değişiklikleri oluşturup Parti organlarına götürmeksizin tartışıyor.

Dördüncüsü, Nâzım Hikmet TKP'nin gazete yayını gereksinimine işaret ediyor. Bu görüşünü hemen izleyen süreçte raporlaştırıyor. Viyana Konferansı'nda basın-yayın ile ilgili gündem maddesini de sunacak olan Nâzım Hikmet, ileriki yıllarda, "muhalefet" döneminde de, komünist basına özel bir önem veriyor. Burada tüm bu gelişmelerin ilk filizi görülüyor.

Nihayet beşincisi, Nâzım Hikmet, Parti'nin almış olduğu karara rağmen, kendisine çok yakın gördüğü, kimi kaynaklara göre hüviyetini alarak İzmir'den İstanbul'a geldiği İsmail Hakkı'nın KUTV'ya getirtilmesi için ısrar ediyor. Bu tutum, Nâzım Hikmet'in gerek Komintern, gerekse TKP çalışmalarında ayırt edici tutumlarının da ilk işaretlerini veriyor.

Nâzım Hikmet'in Dr. Şefik Hüsnü'ye ikinci mektubu da hemen hemen aynı vurguları içeriyor.

Doktor kardeş

Sana ikinci mektubumu gönderiyorum. Öyle ümit ederim ki, belki bu mektubum senin eline geçmeden evvel, sen buraya hareket etmiş olursun. Burada seni, arkadaşların ve şark şubesi dört gözle bekliyorlar. Süratle hareketin birçok muallak meselelerin halline sebebiyet verecektir. Bu muallak meselelerin azami bir çabuklukla halledilmesi lazımdır. Zinoviyef yoldaş bilhassa senin buraya gelmeni istiyor. Buradaki mektep ve talebe hakkındaki taleplerinin infaz edilmek üzere olduğunu, Komintern'den bana söylediler. Yalnız Vâlâ'nın [Nurettin] süratle hareketi son vaziyetten dolayı biraz müşküldür. Çünkü memlekete çıkar çıkmaz tutulması ve hatta eskiden de bildiğin gibi, Rus casusu diye büyük bir felakete çatması muhtemeldir. Komintern'deki arkadaşlar da böyle düşünüyorlar. Halim [Hasan Ali Ediz] de aynı şeyi düşünmektedir. Herhalde bu hususta eğer gecikmen muhtemel ise –ki hiç de böyle olmasını istemiyoruz– tahriren fikrini bildir. Çünkü Halim'in de bildiği gibi Vâlâ'yı burada durdurmak kabil değil. Herçibâdâbâd [ne olursa olsun] gitmek istiyor. Halbuki onu burada illegal neşriyat meselesinde gayet iyi kullanabilir...

Fırkanın yeni teşkilat prensipleri üzerine kurulmasının icap ettiğine hepimiz kaniiz. Fakat kati değil, senin gelmene talik edilmiştir [ertelenmiştir]. Orada hergün geeikmen birçok boş zamanın geçmesine sebebiyet verecektir. Neşriyat meselesi kabul edilmiştir. İllegal neşriyat fikri –son vaziyet dolayısıyla- daha muvafık olacak gibi geliyor. Tabii bu hususta senin nokta-i nazarının büyük ehemmiyeti vardır. Fırkanın fikri vahdetine olan lüzuma çok şuurlu ve bolveşikçe kani olmuşumdur. Tabii sen de aynı şeyi istersin.

Bundan evvelki mektubumda Halim ile birlikte müdafaa ettiğimiz teşkilat tezini sana yazmıştım. Bu tez şark şubesi tarafından aynen kabul edilmiş gibi görünüyor. Halim'le hemen hergün beraberiz, her an senin hareketini bildirecek telgrafı bekliyoruz.

Seni çok göreceğim geldi. Vâlâ'nın, Halim'in selamları, Cevdet arkadaşa da selamlar.

Nâzım Hikmet [Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 522]

Bir önceki mektuptan farklı olarak, bu kez, örgütlenmeyle ilgili yeni yöntemler gerektiği görüşüne herkesin katıldığı, sadece onun, yani Dr. Şefik Hüsnü'nün beklendiği, gecikmesinin zaman kaybına yol açtığı, üstelik şark şubesi tarafından aynen kabul edilmiş gibi göründüğü yolunda ağırlaştırılmış bir vurgu yapılıyor. Dahası, Genel Sekreter'in yokluğunda ve TKP'nin herhangi bir organ toplantısı yapılmadan "neşriyat meselesi kabul edilmiştir" saptaması yer alıyor. Parti'deki birliğin gereğine gelince, Nâzım Hikmet, bu kez sorunu, kendisi üzerinden, "çok bilinçli ve bolşevikçe" ikna olduğu biçiminde dile getiriyor. Bu mektubunda da, Dr. Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye gönderilmesi gereğini Komintern Doğu Seksiyonu'na rapor ettiği ve kendisi de ülkeye dönmek isteyen Vâlâ ile ilgili kendi yaklaşımının farklılığını vurguluyor.

Nâzım Hikmet'in İzmir Çalışma Raporu

Nâ§zım Hikmet'in Dr. Şefik Hüsnü'ye üçüncü mektubu ilk kez bir tarih, 14 Eylül 1925 tarihini taşıyor ve daha çok Dr. Şefik Hüs-

مسقط - ۱۴ ایلول ۵۶

۹

عزیز و دوست قدیم و همکار

nü'nün talebi üzerine İzmir'de yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bir raporu içeriyor. Nâzım'ın *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* romanında aktardığı İzmir çalışmaları konusunda ilk kez onun yazdığı rapor okunuyor.

Moskova 14 Eylül 925

Aziz Doktor Kardeş

Uzun bir bekleyişten sonra mektubunu aldık. Benden İzmir'deki işlere dair malumat istiyorsun. Şimdiye kadar yazmadığımın kusuruna bakma. Bunun sebebi bugünden yarına senin yolunu beklememizdir. Komintern ikinci mektubunu aldığın zaman herhalde hareket etmekte istical [acele] edersin. Senin buraya hareketinden evvel hiçbir meselenin doğru dürüst hal edileceğini zannetmiyorum. Halbuki süratle halli icab eden bir çok meseleler mevcuttur.

İzmir'deki Faaliyete Dair

İzmir'e ilk çıktığım gün karşımda duran en mühim mesele şahsi vaziyetimin şekli idi; ve bu mesele cidden mühim idi. Çünkü İzmir şehrine geldiğim duyulacak ve kimlerle temas ettiğim biraz olsun anlaşılacak olursa İstanbul polis müdüriyetince damgalı bolşevik olduğumdan ve Ruslardan para alarak teşkilata memur edildiğim zannedildiğinden –ki böyle düşündükleri evvelce de malumumuz olduğu halde, bilahare Akşam gazetesinde polis müdüriyetinin hakkımdaki makalesi tebliği malumatımızın yanlış olmadığını gösterdi- en ufak bir vesile ile tevkif edileceğimi, tevkif edilmesem bile İstanbul'a nisbeten küçük bir şehirde arkadaşlar ile temasımın meydana çıkacağını ve binnetice şimdiye kadar illegal kalmış yoldaşların polisçe legalize olacağını düşündüm ve son terrör başlangıcının tavazzuhuna kadar –ki iktisadi ve siyasi, yani bugünkü içtimai sebeplerden dolayı ben bu tavazzuhu sınıf burjuva terrörünün bütün kuvvetiyle meydana çıkmasında görüyordum– gizli kalmaya karar verdim. Mamafih fırkadan aldığım emir mucibince kendi maişetimi [geçimimi] temin edecek bir iş bulmak için yegâne tanıdığım Rahmi Bey'e [annesi Celile Hanım'ın teyzesinin kızı Nimet Hanım'ın eşi] müracaat ettim ve kendisinden bana hiçbir iş bulamayacağı cevabını aldım.

Şahsi vaziyetim bu suretle tavazzuh ettikten sonra fırka faaliyetine hemen başladım. İlk adım olarak üç kişilik bir fırka vilayet ko-

mitesi meydana getirdim. Vilayet komitesi ben-İsmail Hakkı-Faik yoldaşlardan mürekkep idi. Vilayet komitesi etrafında fabrika hücreleri vücuda getirmeye başladık. Birinci fabrika hücresi İzmir-Kasaba şimendifer ameleleri arasında açıldı. Azaları: Makinist İhsan, Pulanyacı Safter, Tornacı İsmail Hakkı, Tesviyeci Faik yoldaşlardı. İkinci fabrika hücresini Aydın şimendifercileri arasında teşkile çalıştık ve bu iş için komitenin direktifi altında, Aydın kumpanyasından Marangoz Sadık arkadaşı tayin ettik. Açılacak olan fabrika hücrelerinden maada, muhtelif yerlerde çalışan arkadaşlardan mürekkep bir hücre daha vücuda getirmek üzere idik. Bu hücrenin ilk azaları Giritli Mehmet Ali ve zenaatkâr Ragıp yoldaşlardı.

Haftada iki kere ayrı ayrı hücre içtimalarından maada bütün hücrelerin umumi içtimaını akdediyor ve gündelik siyasi, iktisadi mesâilin hallinden sonra ufak popüler siyasi kurslar yapıyorduk.

İzmir-Kasaba demiryolları birliğinde gizli bir komünist fraksiyonu olarak çalışan hücremiz, ilk adımlarından itibaren müsmir [verimli] neticeler vermeye başladı. Esasen her nevi tazyikata [baskılara] ve şimdiye kadar açılan amele birliklerinin bıraktıkları fena tesirlere rağmen ameledeki insiyakı [kendiliğinden] hareketin kuvvetleşmesinden dolayı birlik açıldığının birinci ayında iki yüz ameleyi toplamaya muvaffak oldu. İşlerin bu suretle inkişafı bizleri fevkalade memnun ediyor ve noksan olan teknik tarafımızın ikmaline sevk ediyordu. Bunun için her şeyden evvel gayet münasip bir mahalde, ancak komite azalarının malumu olan tahte'l-arz [yer altı] bir mahzen vücuda getirdik. Ve burada vilayet komitemizin gizli neşriyatını temin, mühim ve yakılması kabil olmayan evrakını vesaireyi hüsn-i muhafaza edecek olan vesaiti cem etmeye [toplamaya] başladık. İkinci teknik mesele, merkez ile olan rabıtayı sıkı bir surette vücuda getirmek oldu. Bunun için Şevki yoldaşı merkeze hitaben yazılmış resmi, mufassal [ayrıntılı] bir raporla İstanbul'a gönderdik ve merkezin muvafakatiyle kendisini, avdetinde, İzmir'deki konsoloshaneye yerleştirdik. Bu suretle Şevki yoldaş İstanbul'daki Sabri yoldaşın gördüğü vazifeyi İzmir'de görecek ve merkezle olan rabıtayı temin edecekti.

Bu esnalarda tevkifat başladı; ve tevkifatın başlamasıyla beraber arkadaşların arasında zayıf olanlar saklanmaya başladılar ve binnetice bizden ayrıldılar. Ayrılanlar şunlardır: Aydın fabrikasından Marangoz Sadık, Zenaatkâr Ragıp, ve bir müddet sonra İzmir-Kasaba'dan Safter. Bu üç arkadaşın ayrılması geride kalanlardan yalnız

Faik yoldaşın üzerinde biraz tesir gösterir gibi oldu, fakat kendisini toplayarak kaybolmadı.

İzmir-Kasaba birliğindeki nüfuzumuz kuvvetlenmekte devam ediyordu. Aşağıda da söyleyeceğim veçhile, değil yalnız bu hususta, fakat her nevi fırka faaliyetinde en ziyade fedakârane çalışan arkadaşlarımız Tornacı İsmail Hakkı ve Giritli Mehmet Ali yoldaşlardır.

Rabıtayı yapacak olan Şevki yoldaşın konsoloshaneye girmesi için askeri terhis tezkeresinin bulunması lazımdı. Bu tezkereyi köyünden alması icap ediyordu. Kendisini, süratle dönmek üzere köyüne gönderdik.

Bu esnalarda İstanbul'da tevkifat son darbeyi vurmuştu ve biz merkezle irtibatı kaybediyorduk. Buna mani olmak için, birçok büyük tehlikeleri göze aldırarak, bizzat kendim, konsoloshaneye gece yarısı gittim ve o vasıta ile İstanbul'a mufassal bir rapor gönderdim. Süratle cevabını istedim. Cevap gelmedi. Bir daha, bir daha. Cevaplar gelmiyordu. Hatta son sefer konsoloshane bize gelmeyen bu cevaplar dolayısıyla itimat etmemeye başladı.

Maddi vaziyet itibarıyla çok müşkül bir mevkie düşmüştük. Açlık baş göstermişti. Evden para isteyemiyordum. Çünkü mektupla muhabere [haberleşme] imkânı yoktu. Annemi, babamı tevkif edip müdüriyete götürmüşler, evi tarassut [gözetim] altına almışlardı. Bu müşkül dakikalarda bilhassa İsmail Hakkı yoldaşın büyük yararlıkları gözüktü ve kazandığını beraber paylaştık.

Her müşkülata rağmen fırka vazifemizi bir dakika bile ihmal etmiyorduk. Her fırsatta...[Belge burada kesiliyor. Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 524-525]

Bu dönemde Nâzım Hikmet'in Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdığı son mektup, ağırlıkla Vâlâ'yla ve Nâzım'ın İzmir'de birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla ilgili teknik bir not niteliği taşıyor. Örgütlenme konusu dikkat odağından hiç çıkmadığından, kısaca da olsa buna değiniyor.

Aziz Kardeşim Doktor

Mektubunu aldık. Arzuların infaz edilecektir [yerine getirilecektir]. Bu mektubumdan evvel, sana İzmir faaliyetine dair uzun bir rapor gönderdim.

1- Vâlâ'nın teehhürü [gecikmesi] meselesinde kabahatli benim.

Kendisi her ne olursa olsun gitmek istiyordu. Fakat ben bir müddet kalmasını ve seninle görüşmesini arzu ediyordum. Lakin son söz fırka kâtibinindir. Vâlâ gidecektir. Yalnız senden ricamız onun bu tecahhürüne kendisini itham etmemekliktir. Vâlâ yoldaş fırka kâtibimizin nazarında disiplinli, ve şuurlu bir yoldaş olmak mevkiinden düşmeyi kendisi için çok büyük bir zarar addedecektir.

2- Vâlâ'nın tamamiyle tebdil-i kıyafet ve şekil ederek [giysi ve şekil değiştirerek], başka bir nüfus tezkeresiyle Türkiye'de bulunması iyi olacaktır. Yani bu takdirde mesela: Hüseyin Efendi ismi altında kendisini legalize edebilecek ve şeklen tanınmayacak derecede tebdil kıyafet –sakal bırakmak gibi- ettiği takdirde, benim İzmir'deki vaziyetimden daha kolay olarak çalışabilecektir.

3- Vâlâ'nın İzmir gibi vilayetlere mi gitmesini, yoksa İstanbul'da kalmasını mı münasip [uygun] görüyorsun. İstanbul'da kalırsa kemiyeten [nicelikçe] az iş yapmakla beraber, keyfiyeten [nitelikçe] çok faideli [yararlı] olabilir. Çünkü İstanbul'da onun -şeklen değişmiş bile olsa- yaşaması güçtür. Halbuki vilayetlere giderse kemiyeten daha çok iş yapar, fakat keyfiyeten tabii daha az faideli olur.

4- İsmail Hakkı'nın gelmesindeki ısrarım doğrudan doğruya onun kazanılmış, hem de tamamiyle kazanılmış bir arkadaş olduğundan; fakat evvelden beri kendisine Rusya'ya tahsile gitmekten bahsedildiğinden ve o bunu kafasına fikr-i sabit halinde yerleştirdiğinden, orada kalmasının kendisi üzerinde çok fena tesir edeceğini düşündüğümden dolayıdır. Yani kazanılmış bir arkadaşı kaybetmemek içindir.

5- Faik Edirne daha gelmedi.

6- Vazifemizin her işten evvel Türkiye'de kitle arasında komünist faaliyeti olduğuna imanım vardır. Hariçten bir idare heyeti yapmak Rus fırka tarihinde de –hemen bizimki ile aynı şerait altında- görülmüş ve muvaffakiyetli neticeler vermiş bir tecrübedir. Hariçte vücuda getirilecek fikrî idarî heyetin memleketle temasını kaybetmemesi elzemdir ve bunun için hususi bir aparat vücuda getirmek kabildir.

Birkaç hafta sonra geleceğine fevkalade sevindik. Çünkü mektupla anlaşmak Hasan'ın [Ali Ediz] da dediği gibi biraz güç oluyor doktorcuğum. Cevdet arkadaşa selamlar. İkinizin de gözlerinizden öperim.

Nâzım Hikmet [Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 526-527]

Nâzım Hikmet ve Komünist Basın

Nâzım Hikmet, basın-yayın ve örgütlenme anlayışını ortaya koymak için yayın konusunda bağımsız bir rapor hazırlıyor. Lenin'in örgütlenme ile gazetenin işlevleri arasındaki bağlantıya ilişkin görüşlerine geniş atıflar yaptığı bu raporda Nâzım Hikmet, ülkede yaşadığı kısa süreli yayın deneyiminden çıkarttığı derslere de işaret ediyor.

Gazete Kollektif Bir Teşkilatçı

Gazetenin Ehemmiyeti [Önemi]

1- Türkiye Komünist Fırkası'nın bilhassa son 1925 tevkifatından sonra, en ziyade muzdarip olan tarafı teşkilat bünyesidir. Bugün fırkamızın teşkilat kanavasına bakacak olursak, ilk önce gözümüze çarpacak şey dağınıklığıdır. Vilayetlerle vilayetler, vilayetlerle merkez arasında sıkı ve canlı bir rabıta yok gibidir. Böyle bir rabıtanın mevcut olduğu yerlerde bile, formel ve bürokratik bir mahiyetten ileri geçemediğini müşahede ediyoruz. Teşkilat bünyemizin muzdarip olduğu ikinci cihet ise, elastiki olmamasıdır. Bunu bilhassa tevkifat zamanlarında ve tevkifattan sonra daha âşikâr bir surette görmekteyiz. Teşkilatımız mücadelenin değişen muhtelif şeraitine tetabuk edemiyor [ayak uyduramıyor]. Teşkilatımızın üçüncü noksan cihetı, ki bu bilhassa tevkifattan sonra tezahür etmeye başlamıştır, vilayetlerde sa'y nisbeten inkişaf ettiği halde, merkezin bu inkişafı kavrayabilecek bir istidat gösterememesidir. Teşkilat itibarıyla yine rabıtasızlıktan ve elastiki olmamaktan gelen bu zaaf, fırkanın mütesanit ve yeknesak bir fırka halinden çıkıp bolşeviklerin tabiri veçhile "zanaatkârlığa" düşmesine sebebiyet verebilir, ki bunun mahiyeti en nihayet ekonomizmdir.

2- "Halbuki bir komünist fırkası teşkilatının en mühim hususiyeti, mütesanit, canlı, elastiki bir mekanizmaya sahip olmasıdır. Bu mekanizmanın esas muhtevası ise, gerek kuvvetli infilak zamanlarında, gerek uzun sükûn devrelerinde, bütün memleketi kavrayabilen, hayatın her köşesini tenvir eden, geniş halk kitlelerine teveccüh etmiş siyasi bir tahrikât yapmasıdır." Lenin

3- Türkiye Komünist Fırkası'nı mütesanit, canlı, elastiki bir teşkilat mekanizmasına sahip kılmak için atılacak ilk adım nedir?.. Bu meseleyi halledecek anahtarı nerede aramalıyız? Bila-şüphe [kuşkusuz] bütün yoldaşlarımızı fevkalade alakadar eden bu mesele ve

suale, biz Lenin'in ağzıyla şöyle cevap vereceğiz: Türkiye Komünist Fırkası'nı, bir komünist fırkasına layık bir teşkilata sahip kılmak için atılacak ilk adım Türkiye mikyasında [çapında] siyasi (bugünkü şerait dahilinde gizli) bir gazete tesis etmektir. Çünkü Türkiye mikyasında bir siyasi gazete yalnız bir tahrikâtçı [ajitatör] değil, fakat aynı zamanda fevkalade kuvvetli, kollektif bir teşkilatçıdır da.

4- Türkiye mikyasında siyasi bir gazete ne suretle bir kollektif teşkilatçı vazifesini görebilir? Kısaca izah edelim:

a- "Gazetenin yalnız teknik işleri yani, gazeteye havadis ve makale temini, gazetenin doğru bir surette tevzii meselesi, müttehid bir fırkanın azaları olarak hareket eden, aralarında canlı bir rabıta bulunan gazete ajanlarını doğuracaktır." Lenin

b- Fırka azalarımızın bugün en ziyade muzdarip oldukları konspirasyon tekniksizliğini bertaraf edecektir.

c- "Kuvvetli ve siyasi bir terbiyeye malik mahalli teşkilatları vücuda getirmek mecburiyetindeyiz. Eğer biz bu teşkilatlarda çalışmak için münevver amelelerden ve münevverlerden mürekkep bir rehberler kadrosu vücuda getiremez isek, amelenin kütlevi hareketini idare edemeyiz. Bu rehber kadrosunun vücuda gelmesi için ise, en mühim amil siyasi gazetedir" Lenin

d- Gazete muhtelif vilayetler, vilayetlerle merkez arasındaki canlı rabıtanın başlangıcı olacaktır.

e- Gazete, vilayetlerdeki fırka azalarını yalnız kendi mıntıka işleri ile alakadar olmaktan kurtarmak ve onları Türkiye ve beynelmilel hayatının bütün hadisatıyla meşgul etmek vazifesini göreceği için, Türkiye mikyasındaki mücadelede muhtelif şeraite nazaran teşkilatın süratle tetabuk etmesi imkânını, yani elastikiyeti vücuda getirecektir.

f- Gazete fırka azaları için bir tevzi ve tasfiye vazifesini görecektir. Kuvvetlerin nerede zayıf, nerede zayıf olmadığını göstererek, muhtelif fırka azalarının muhtelif çalışma ve iktidar seviyelerini ortaya çıkaracaktır. Ve ilh...

g- Gazete fırkada fikrî vahdet vücuda getirecek ve merkezin nüfuzunu çoğaltacaktır.

5- "Gerek halk, gerek hükümet üzerindeki tesirimizi gazetemiz vasıtasıyla tevhid edemez isek diğer mühim tesir vasıtalarının tevhidinden bahsetmek hayal olur." Lenin. Azalarımızın ekserisi, münferit mahalli teşkilatlarda görüşlerinin darlığı, hazırlıksızlıkları ve konspirasyon tekniksizliği ile muzdariptirler. "Münferit mahalli ha-

reketleri bütün Türkiye mikyasında bir hareket haline inkılap ettirmek için atılacak ilk adım, bütün Türkiye mikyasında siyasi bir gazetedir." Lenin. Siyasi bir gazetenin küçük bir numunesini "Orak Çekiç"i çıkardığımız kısa müddet zarfında, fırkamızın kitle üzerinde büyümeye başlayan nüfuzunu hatırlamak lazımdır. Siyasi bir gazetenin küçük bir numunesini "Orak Çekiç"i çıkardığımız kısa müddet zarfında, fırkamızın kitle üzerinde büyümeye başlayan nüfuzunu hatırlamak lazımdır. "Siyasi bir nâşir-i efkâra sahip olmadan siyasi bir hareketten bahsetmek abes olur" Lenin. Ve böyle bir gazeteye sahip olmaz isek, hareketimiz etrafında, bugünkü idareden müspet bir manada gayr-i memnun olan uzuvları toplayamayız. Amelelerin "iktisadi" fabrika mikyasındaki talepleri son senelerde fırkamızın da tesiriyle baş göstermeye ve intişar etmeye başlamıştır. Şimdi yapılacak şey, iktisadi mücadeleyi de ihmal etmeyerek, amele sınıfı ve emekçi halkı siyasi mücadeleye sevk etmektir. Bugün böyle siyasi seslerin amele ve halk kitleleri arasından işitilmemesi, onların haykıracak bir kürsüye, seslerini işittirecek bir sâmiîne [okur kitlesine] malik olmamalarından dolayıdır. Çünkü yine "Orak Çekiç" tecrübesi bize göstermiştir ki, böyle bir kürsü ve bir samia kitlesi mevcut olunca siyasi sesler derhal yükselmeye başlıyor. Bugün bu kürsü vazifesini illegal siyasi gazetemizin görmesi ve samiînini amele ve halk kitlesi arasında bulması lazımdır. "Eğer amele sınıfı bu gazetenin hatîbi ve sâmiîni yapabilirsek bu sınıf vasıtasıyla gazetemiz köylülüğe ve esnaf tabakalarına kadar yayılabilir". Lenin. Gerek son terörden evvelki vaziyet ve gerek bu terörden sonra devam eden –biraz [okunamadı] bir mahiyette olsa da- haleti ruhiye bize amele kitlesinin gazetemize hatip ve samiîn olacağını göstermektedir.[Eski Türkçe, CD 21, 27_36, Belge 551-550]"

Nâzım Hikmet'ten Hasan Ali Ediz'e

Bu arada Nâzım Hikmet Halim [Hasan Ali Ediz] ile de mektuplaşmaktadır.

Kardeş Halim,

Sana üçüncü posta gazeteleri gönderiyorum. Günün havadisi İsmail'in gelmesidir. Sıhhatini gayet iyi buldum. Turp gibi... Salim'in işi için cevap bekliyorum. Şahsen ben kendisinden memnunum. Sa-

it'in ve Mustafa'nın Odesa'ya hareket ettiklerini duydum. Herhalde bu mesele bizim Vâlâ ile Mehmet'in hareketini geciktirmese iyi olur. Ecved yoldaşın ve arkadaşlarının gitmesi meselesi de çabuk halledilse gayet iyi olacak... Hepsinin sana selamları var. Anya hâlâ doğurmadı. Gözlerinden öpüyor. Şimdilik bu kadar Doktordan hiçbir haber yok. Kucaklarım seni yavrum.

Nâzım Hikmet [Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 552]

Aynı mektubun altında Vâlâ'ya ait olduğu anlaşılan şöyle bir not yer alıyor.

Aman Halim kardeşim

Sen bizi gönderecek olan merkezlerle mektuplaşırsan bir an evvel gitmemiz için tavassut [aracılık] et. Birçok senin tarafından da malum mülahazalar sebebiyle benim ancak Mehmet Baytar ile gitmem münasip olur. Herhalde iki kişiden fazla olmamalıyız. Bunu senden rica ediyorum. Çünkü ziyan olursak toptan ziyan oluruz. Sonra birimizin tanınması öbürlerimizi de yakar. Onun için ben yalnız Baytarla gitmek istiyorum. İsmail'e dair Nâzım yazar. Benim görüşüme göre de arslan gibidir. Eski bildiğimiz İsmail! İşittiğime göre Mustafa ile Sait oraya gelmişler. Bilmem ki bize mani olan da gitmemizi bir postada onlar mı geciktirecek. Herhalde ceza olarak beklemelidirler!!!! Biz Allaha ısmarladık diyerek önlerinden geçersek ne büyük bir zevk duyacağım!! Şimdi mektupla gözlerini öperim ...

Nâzım Hikmet'in Halim'e ikinci mektubu ise KUTV'daki parti örgütüne ve orada yaşanmaya başlanan ayrılıklara işaret ediyor.

Evlad Halim

Senin gayet candan yazılmış, can gibi, ateş gibi mektubunu aldım. Daha doğrusu aldık. Bilmem ne diyeyim kardeş? Fırkanın vahdetini temin ettik demek kabildir. Seni ne kadar göreceğim geldi bilsen. [...]. Arkadaşlarla aramız gayet iyi. Yalnız Ecved –kendisine çok samimiyet gösterdiğim halde– Vâlâ ve Baytar'ın hareketten evvel gitmeleri meselesinde benim dahlim, daha doğrusu iltimasım olduğunu zannetmiş. Kendisine bunun doğru olmadığını anlattım. Doktor'dan mektup gelmiş fakat ben görmedim. Senin ismin oldu-

reketleri bütün Türkiye mikyasında bir hareket haline inkılap ettirmek için atılacak ilk adım, bütün Türkiye mikyasında siyasi bir gazetedir." Lenin. Siyasi bir gazetenin küçük bir numunesini "Orak Çekiç"i çıkardığımız kısa müddet zarfında, fırkamızın kitle üzerinde büyümeye başlayan nüfuzunu hatırlamak lazımdır. Siyasi bir gazetenin küçük bir numunesini "Orak Çekiç"i çıkardığımız kısa müddet zarfında, fırkamızın kitle üzerinde büyümeye başlayan nüfuzunu hatırlamak lazımdır. "Siyasi bir nâşir-i efkâra sahip olmadan siyasi bir hareketten bahsetmek abes olur" Lenin. Ve böyle bir gazeteye sahip olmaz isek, hareketimiz etrafında, bugünkü idareden müspet bir manada gayr-i memnun olan uzuvları toplayamayız. Amelelerin "iktisadi" fabrika mikyasındaki talepleri son senelerde fırkamızın da tesiriyle baş göstermeye ve intişar etmeye başlamıştır. Şimdi yapılacak şey, iktisadi mücadeleyi de ihmal etmeyerek, amele sınıfı ve emekçi halkı siyasi mücadeleye sevk etmektir. Bugün böyle siyasi seslerin amele ve halk kitleleri arasından işitilmemesi, onların haykıracak bir kürsüye, seslerini işittirecek bir sâmiîne [okur kitlesine] malik olmamalarından dolayıdır. Çünkü yine "Orak Çekiç" tecrübesi bize göstermiştir ki, böyle bir kürsü ve bir samia kitlesi mevcut olunca siyasi sesler derhal yükselmeye başlıyor. Bugün bu kürsü vazifesini illegal siyasi gazetemizin görmesi ve samiînini amele ve halk kitlesi arasında bulması lazımdır. "Eğer amele sınıfı bu gazetenin hatîbi ve sâmiîni yapabilirsek bu sınıf vasıtasıyla gazetemiz köylülüğe ve esnaf tabakalarına kadar yayılabilir". Lenin. Gerek son terörden evvelki vaziyet ve gerek bu terörden sonra devam eden –biraz [okunamadı] bir mahiyette olsa da- haleti ruhiye bize amele kitlesinin gazetemize hatip ve samiîn olacağını göstermektedir.[Eski Türkçe, CD 21, 27_36, Belge 551-550]"

Nâzım Hikmet'ten Hasan Ali Ediz'e

Bu arada Nâzım Hikmet Halim [Hasan Ali Ediz] ile de mektuplaşmaktadır.

Kardeş Halim,

Sana üçüncü posta gazeteleri gönderiyorum. Günün havadisi İsmail'in gelmesidir. Sıhhatini gayet iyi buldum. Turp gibi... Salim'in işi için cevap bekliyorum. Şahsen ben kendisinden memnunum. Sa-

ğu için sana göndermişler. Eğer aldı isen lütfen bana da gönder. Vâlâ ile Baytar ayın 18'inde hareket edecekler. Raşid'in de askerliği olduğu için onu da ayın 20'sinde gönderecekler. Demek oluyor ki Vâlâ ve Baytar'ın hareketinden sonra o da öteki vapurla hareket edecek. Tabii bu meseleyi sen de bilirsin. Mektepte part troyka intihap edildi. Kâtip İsmail [Marat, Laz], azalar ben ve Aziz [Hüsamettin Özdoğu]... Tabii bu part-troyka bizim istediğimiz şekilde değildir. Çünkü senin de tavsiyen veçhile part-troykanın şöyle olması lazımdı: Aziz [Hüsamettin Özdoğu], Şâkir, Orhan... Fakat böyle olmadı. Daha doğrusu beni de bu part-troykanın içine sokarak Alimof cenapları bütün faaliyeti kendi idaresi altına hapsetmek istedi. Malum ya, o –"part-prekliyon"dur. Fırkanın Komitern ve Komiternin Büroya Çeka vasıtasıyla mektepteki arkadaşların talim ve terbiyelerine nezaret etmesi meselesinin Alimof katiyen taraftarı görünmüyor. Mektep meselesini kökünden halletmek için Doktorun dönüşünü bekliyorum. Vasilyef ile de konuştuk. O da öyle. Bu hususta fikirlerini bildir. Yarın senin Ekrem'i yerleştireceğiz. Sana mektup yazdı göndereceğim. Gazeteleri muntazaman alıyorsun... Çünkü derhal mahalline teslim ediyorum. Anya daha doğurmadı. [Okunamadı] gözlerinden öper. [...] seni dost kucaklarım kardeşim.

Nâzım Hikmet

Evlad son haber

İzmir'de tevkifat var. Telgraf haberini aynen yazıyorum: Fikret –Mehmet Ali-Hikmet (Ayil) zannederim İsmail olacak. (Hayla) kimin olduğunu keşfedemedim. [Eski Türkçe, CD 21, Klasör 27_36, Belge 543-544]

TKP'de İlk Sol Muhalefet ve Nâzım Hikmet

Bu belgede sözü edilen KUTV'da İsmail, Nâzım ve Hüsamettin'den oluşmuş TKP örgütü, ileride ortak bir muhalefet içinde yer alıyor. Daha 1927 yılına gelirken, Vedat Nedim'in sekreterliğindeki Merkez Komitesi'nin ülkede yürüttüğü çalışmalara soldan muhalefetin başını, İsmail ile Hüsamettin çekiyor. İçinde Nâzım Hikmet'in de olduğu ve 1929'da ortaya çıkan muhalefetin Komintern'e gönderdi-

ği raporda Parti yönetime yönelik eleştiriler İsmail ve Hüsamettin'in tutuklanmasının ertesinden başlatılıyor. Bir diğer deyişle KUTV'da 1925'te oluşan bu yönetici üçlü, her birinin TKP'deki yaşamları üzerinde kalıcı bir etki yaratıyor.

Öte yandan bu belgede adı geçen Abid Alimof, M. Suphiler'in öldürülmesinden sonra oluşturulan 5 üyeli Teşkilât Bürosu üyeleri arasından TKP yönetiminde en uzun süre etkin olmuş kişidir. Kendi çevresinde hep bir ekip oluşturmaya çalışan Alimov, 1927 ertesinde kendisine karşı yükselen muhalefete bağlı olarak TKP yönetiminden uzaklaştırılıyor.

29 Eylül 1925 tarihinde Berlin'den, dolayısıyla Dr. Şefik Hüsnü veya Baytar Ali Cevdet tarafından Doğu Seksiyonu Yönetimi'ne yazılmış 7 sayfalık Fransızca raporun son paragrafında İzmir tutuklamalarına değiniliyor.

> [...] İzmir'deki tutuklamalarla ilgili başka ayrıntıya sahip değiliz. Tek bildiğimiz tutuklanan komünistlerin adlarının Adil ve Cazım olduğu ve Eşref Paşa'da oturdukları. Bu iki adı tanımıyoruz. Ola ki yeni elemanlar olsunlar. Bu durumda, Nâzım onları tanıyacaktır." [Fransızca, CD 26, Klasör 33_36, Belge 452]

Yukarıda Nâzım'ın Halim'e yazdığı mektupta KUTV'daki parti örgütü seçimlerine ilişkin anlatılan olaylar, aslında son derece karmaşık bir sürece denk düşüyor. TKP III. Kongresi'nin yapılmasının ve ağır tevkifatların arkasından Sovyetler Rusyası'nda bulunan TKP kurucu kongresinden delege ve yöneticiler ile Beynelmilel Emekçiler Birliği (UIT) temsilcilerinden Rolland gibi, geçmişte Komintern ve Profintern içinde etkin görevler almış Türkiyeli komünistlerin faaliyetlerinde bir yoğunlaşmaya tanık olunuyor. Nitekim Süleyman Nuri ile Rolland, KUTV'daki Türk grubu içinde III. Kongre'de seçilmiş yönetime karşı açık muhalefet başlatıyor. TKP belgeleri arasında "sol muhalefet" olarak anılan bu girişim, Doğu Seksiyonu'nda Nâzım Hikmet'in de içinde yer aldığı bir toplantıda ele alınıyor. 17

Kasım 1925'te Komintern Doğu Masası'nda yapılan toplantıya "bir grup Türk yoldaşın dilekçesi"ni ele almak üzere Petrof, Vasilyev, Rafes, Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü], Nâzım, Halim [Hasan Ali Ediz], Süleyman Nuri, Hamit, Abdurrahman, Salim ve Selami katılıyor. Petrof'un verdiği izinle Rolland da toplantıya katılıyor ve Süleyman Nuri'yle birlikte, Doğu Masası yöneticileri ile tartışıyor. [Rusça, CD 33, Klasör 1-6, Belge 322]

Tutanaktan anlaşıldığı kadarıyla, aslında Süleyman Nuri ve Rolland'ın önderliğinde ayrı bir yapı kuruluyor, bir deklarasyonla Komintern'e başvuruyor. Tutanağın sonundaki "Rolland bir açıklama yaparak eğer Komintern bildirilerini dikkate almazsa Türk proletaryasının Komintern'e ve SSCB'ye karşı çıkacağını" belirtmesi, 1930'larda Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu muhalefet süreci bakımından oldukça anlamlıdır.

"Sol Muhalefet"in deklarasyonu, Komintern Yürütme Kurulu Başkanı Zinovyev'e hitaben kaleme alınıyor, kopyalarının Rus Komünist Partisi Genel Sekreteri Stalin'e, Buharin'e ve Doğu Seksiyonu Başkanı Petrof'a gönderildiği belirtiliyor. Türk Komünist Partisi'nin durumu üzerine açıklama başlığını taşıyan deklarasyon, ülkedeki egemen sınıfsal ilişkilerin analizini yapıyor.

> Türk burjuvazisinin yönetimi altında Avrupa emperyalizmine karşı kurtarıcı ulusal mücadelenin birinci evresinin tamamlanması, gitgide artarak varolan toplumsal çelişkileriyle birlikte yerel kapitalizmin gelişmesinin ivme kazanması için tüm siyasal-ekonomik önkoşulları yarattı. Emperyalizme karşı mücadelenin hegemonyasına sahip olan ulusal burjuvazi, Türk bağımsızlığını sadece işçi sınıfının ve tüm köylü katmanlarının aktif yardımlarıyla elde etti. Toplumsal ilişkiler diline çevrildiğinde bu bağımsızlık, burjuvazinin yığınları sömürme ve emekçi yığınlar tarafından yaratılmış artı değerlerin tümünü sahiplenme tekelinde Antantçı finans sermayesinden (o da belli bir dereceye kadar) bağımsızlığı anlamına gelir. Ancak gitgide Türk sanayi ticaret burjuvazisi, kendi amaçları için ve otoriteyi ellerinde tutmak için, Antant emperyalizmine karşı ve iç feodal gericiliğe karşı devrimci aracın önünde durmadı (saltanatın yıkılması,

Halifenin sınır dışı edilmesi ve ona, karşı-devrimci isyanlara karşı mücadele, vb.) bu süreçte, bu burjuvazi işçilerin ve köylülerin yardımını sağladı.

Yerel burjuvazinin burjuva demokratik devrimi işçilere ve köylülere kimi demokratik özgürlükleri verme anlamında kesin sınırına kadar götürmemesi ölçüsünde, işçilerin ve köylülerin asgari ekonomik istemlerini (sekiz saatlik işgünü, asgari ücret, örgütlenme, grev, basın, toplantı özgürlüğü, vergilerin düşürülmesi, tarım reformu, vb. vb.) gidermemesi ölçüsünde, tam tersine, zorbalık ve gericilik yoluna girip ilerlemesi ölçüsünde (grev komitelerinin, sendikaların, Parti'nin dağıtılması, gazetelerin kapatılması, vb. vb.), Türkiye proletaryası ve yoksul köylüleri ve onların Komünist Partisi, burjuvazinin ülkede burjuva demokratik devrimin başında bulunmaya daha şimdiden yeteneksiz hale geldiği saptamasını yapmak zorunda kaldı.

Türkiye'nin uyanan proletaryası, köylülüğün geniş kesimleriyle bağ içinde, kaçınılmaz olarak bu demokratik devrimin hegemonu haline gelecektir.

Emperyalizmin boyunduruğundan kurtuluş mücadelesinin birinci evresinin tamamlandığının ayırt edici izleri olan bu olgular dikkate değerdir.

Bu mücadelenin ikinci evresi, demokratik devrimde proletarya hegemonyasının başlamasından doğmaktadır. [...]

Görüldüğü gibi, muhalefet ideolojik olarak devrimin ikinci aşamasına gelindiğine ve "proletaryanın, köylülüğün geniş kesimleriyle bağ içinde, (...) demokratik devrimin hegemonu haline" gelmesi gerektiğine vurgu yapıyor. O dönemde Komintern Doğu Seksiyonu içinde de süregiden bir tartışma, Türkiye'de ulusal kurtuluş mücadelesi ile sosyal kurtuluş mücadelesi karşılıklı ilişkisindeki ağırlık sorunudur. Nitekim muhalefetin başını çeken kesim, 1921'lerde artık sosyal kurtuluş gereğini savunan Komintern Doğu Seksiyonu sorumlularından Sefarov'un görüşlerine yaslanan TKP kuruluş dönemi yönetici ekibidir. Sefarov-Aralov arasında süregitmiş bu tartışmanın tipik örneklerinden biri TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış *Modern Türkiye* kitabında da görülüyor; kitap Moskova'da, yani Ko-

mintern onayıyla yayımlanırken, Ankara'da Aralov'un yardımcısı RSFSC Basın Sorumlusu Astahov, ulusal kurtuluşçu yaklaşımı savunuyor ve sosyal kurtuluşçu yaklaşımı "aptallık" olarak değerlendiriyor. Deklarasyonda bu gelişmeler üzerine burjuvazinin TKP içindeki etkinliğini legal Marksist akım aracılığıyla artırdığı belirtiliyor.

> Türk burjuvazisi, ileri işçilerin devrimci Marksist fikirleri almasına ve komünist öncünün geniş işçi yığınlarıyla ilişkiye geçmesine ket vurmak için harekete geçiyor. [...] Nitekim, bu alanda Rus burjuvazisinin (Struve, Bulgakof ve Berdiayef'inki gibi legal marksizm) ve İngiliz burjuvazisinin (Fabiancılık) tarihsel deneyimi, iktidara gelmiş Türk burjuvazisinin sınıfsal konumları için genel olarak alabildiğine kullanışlı görünüyor. Ayırt edici yerel özellikleriyle birlikte Struvecilik Türk Komünist Partisi'nde fiilen şöyle dile geliyor:
>
> 1) Merkez Komitesi'nin yönetici grubu (Nâzım, Şefik, Sadrettin Celal, Cevat ve şürekası), yakınlarda kapatılan "Aydınlık" adlı yasal bir gazetenin yasal yazı kurulundan öte bir şeyi temsil etmiyorlar. Bu kurul, kendinde, proleter yığınıyla hiçbir bağı olmayan, ancak şimdiye kadar kesinlikle bağlarını kopartmadıkları sömürücü katmanlardan (paşalar, generaller, tüccarlar, soylu spekülatörler, vb.) gelen tek tek sekter yazarları kucaklıyor.
>
> [...] Bu gazete, sınıf mücadelesinin yakın ve nihai amaçları tartışmasını hiçbir zaman açmamıştır. Öte yandan gazete şu tartışmayı yürütmeyi uygun bulmuştur: "Türkiye'de bir işçi sınıfı var mıdır?" – onlara göre, işçi sınıfı lumpen proletaryadan ibarettir. Bu gazete Türkiye işçilerine ulusal sermaye birikimini artırmayı önermektedir; zira, onlara göre bu birikim, sadece burjuvazinin değil, ama aynı zamanda proletaryanın da çıkarlarına denk düşmektedir. Genel olarak bu gazete işçi sınıfını burjuvaziyle işbirliği yoluna sürüklemektedir ("Aydınlık"a ve Komintern'in V. Kongresi'nde raportör olarak Manuilski'nin konuşmasına bakınız).
>
> 2) Bu Merkez Komitesi'nin üç yıllık çalışması boyunca, fabrikalarda ve atölyelerde komünist hücreler zincirinin oluşturulması, 1923'te dağıtılmış sendikaların ayağa kaldırılması yönünde hiçbir gerçek girişimde bulunulmamıştır. [...] Kısacası bu Merkez Komitesi, proleter kitleleri, işçi, köylü, asker gençlik arasında hiçbir örgütlenme çalışması yürütmeksizin, faaliyetinin merkezini radikal üniversite öğrencilerinin dar çemberine taşımıştır. [...]

3) Partinin sosyal bileşimi, dar görüşlü küçük burjuva unsurlar tarafından tıkanmıştır. Parti üyesi işçiler, hakiki bir bolşevik partisi için varlığı tartışmasız bir zorunluluk olan bir ana proleter çekirdek oluşturmamaktadır. [...]

4) KUTV'daki ileri, komünist işçilerin profesyonel devrimciliğe hazırlanması, öylesi önlemlerle gerçekleşiyor ki, Merkez Komitesi'nde bir "Zubatov" (Türk Hilmiciliği) çekirdeğinin var olduğu yönünde ister istemez bir fikir doğuyor. Öğrenci işçiler, her yolla terörize ediliyor. [...] Her eleştiri sözcüğü için, işçi yoldaşlarımızın (özel talimatlarla) SSCB'nin uzak yerleşimlerine sürgün edilmesinde duraksanmıyor. Oralarda işçi yoldaşlarımızın önünde ya açlık ve soğuktan ölüp gitmek veya intihar etmek dışında bir seçenek kalmıyor (sürgünler ve intihar listesine bakınız).

Bu nedenle, Merkez Komitesinin hali hazırdaki üyelerinin (Nâzım, Şefik, Halim, Cevat ve şürekası), yani Struvecilerin, Hilmicilerin soylu ellerinin, yaşamını yitirmiş veya intihar etmiş değerli yoldaşlarımızın işçi kanlarıyla kızarmış olduğunu belirtmeye tam olarak hakkımız vardır.

Bu suçun amacı ne? Elleri işçi kanına batmış böylesi liderlerin amacı, ileri Türk proleterlerinin yüreğine SSCB'ye karşı şovenist bir kuşku, Komintern'e karşı güvensizlik salmak ve böylece onları teorik bir eğitim almadan Türkiye'ye geri dönmeye zorlamak veya bu küçük burjuva suç kliğinin ellerinde boyun eğen bir araç haline getirmektir.

Ne yazık ki bu amaca hemen hemen varılmıştır. Henüz sürgüne gönderilmemiş öğrenci işçiler, SSCB'yi terk etmek zorunda kalmışlardır; zira paşaların ve tüccarların şımarık çocuklarının (Nâzım, vb. vb.) alaylarına, baskılarına ve aşağılamalarına artık dayanamamışlardır.

Bu şımarık çocuklar, Doğu Seksiyonu'nun izniyle, "komünist eğitim"i ve böylece Türkiye'nin devrimci işçilerini yönettiler ve yönetiyorlar. Devrimci işçiler Türkiye'ye gitmek için KUTV'dan bu liderlere karşı gizli bir hınçla, Komintern ve SSCB'ye karşı şovenist bir güvensizlikle birlikte ayrılıyorlar ve bu, anarko-sendikalist yanılsamalara, mahovizme eğilime yol açıyor.

5) Bu liderlerden bir bölümü, ticari spekülasyonla (Cevat ve öğrencileri), hükümet ve burjuva çevrelerle, zengin ebeveynleriyle ve genel olarak bu liderlerin kökenlerinin bulunduğu sömürücü ortamla (atasözündeki gibi armut dibine düşer) sıkı ilişki ve bağlarıyla uzun zamandır gözden düşmüşlerdir.

O nedenledir ki komünist işçilerin ve diğer yoksul katmanlardan gelen komünistlerin sadece bu liderlere güven duymamakla kalmayıp, aynı zamanda onlara karşı haklı olarak sınıf kini duymalarına şaşırmamak gerekir.

Bütün bu olgular ve özetler, Partimizin ve RKP'nin Türk üyesi, Süleyman Nuri yoldaş tarafından kendi adına, birinci olarak Doğu Seksiyonu özel yöneticisi olarak Petrof yoldaşa ve Petrof yoldaşın ricası üzerine ikinci olarak Vasiliyev ve Rafes yoldaşlara izah edilmiştir. Vasiliyev ve Rafes, bunların yüzde 75'inin doğru olduğunu beyan ettiler, ancak hiçbir önlem almadılar, tersine her şey önceki gibi süregitti.

Kendi kendini Parti'nin başkanı olarak tayin eden Doktor Şefik, yurtdışından geldikten sonra, Partimiz'in üyelerinin ve öğrencilerin toplantısına kendini tüm bunları inceleyecek ve Parti'deki hastalıkların tümünü giderecek bir kurtarıcı olarak sundu. Bir diğer deyişle Parti'nin parçalanmasında hatalı suçlulardan biri, Parti'nin ve kendisinin yargıcı haline gelecekti.

Umutsuz bir Struveci olan Doktor Şefik, elbette komünist işçilere Merkez Komitesi'nin bir raporunu sunmak istemediyse de, silah arkadaşı Nâzım (paşa), büyük bir öngörüyle, bu Merkez Komitesi'nin teorik ve pratik bakımdan en gelişkin karşıtını oturumdan çıkartmakta gecikmedi. Elbette, o anda, geçici olarak boyun eğmekten başka bir şey yapamadık.

Bu Merkez Komitesi'nin faaliyetinin sınıfsal özü, özellikle hükümetin "Aydınlık"ı kapatmasından sonra (ölü rolünü oynadı, artık gidebilir) açık ve tartışmasız bir hale geldi. Bu küçük gazetenin kapanmasıyla birlikte, Merkez Komitesi'nin sırtında gazeteden başka bir şey olmadığı, herhangi bir Parti aygıtının, az veya çok sağlam bir örgütün bulunmadığı tümüyle açığa çıktı. Merkez Komitesi'nin kimi "sevgili" üyelerinin hapiste olması bir anlam taşımaz. Doktor Şefik'in teminatlarına göre, iki veya üç ayda bunlar özgürlüklerine kavuşacak. Bu anlaşılır bir şey! Türk burjuvazisi, Merkez Komitesi'nin böylesi "komünist" üyelerine artık bir daha gereksinim duymayacak mı?.. Yalnızca hapiste olduklarında değil, ama özellikle dışarı çıktıklarında!! Tüm diğer üyeler, İstanbul'daki ve Almanya'daki soylu akrabalarına sığınmak için sihirli zamanı bulmuşlar. Tutuklama öncesinde (belki de iktidarda bulunan birinin sevgisiyle) önceden uyarılmış olan üçüncüsü keyifli işini sürdürmek üzere SSCB'nin konukseverliğinden yararlanmıştır.

Doğu Seksiyonu'nun çalışanlarına bu olgular için aynı açıklamalarla, birbirimizin ardından daha bu yılın temmuz ayında birçok kez başvurduk; ancak ya belirsiz formel bir tutumla ya da tehditlerle karşılaştık.

Türkiye'nin uyanmakta olan işçi sınıfının artan aktifliği ile Parti'nin düşman yönetiminin küçük burjuva pasifliği arasındaki çelişkilerden kaynaklanan Türk Komünist Partisi'nin bunalımları, aktif işçi militanlar ve Partimizin kurucuları olarak bizleri, proletaryanın partisini parçalayan, yapay olarak oluşturulmuş blöflerle Komintern'i kandıran Türk Partisi'nin burjuva işbirlikçisi (papuçika) politikasına karşı Türkiye proletaryasının ve Komintern'in çıkarları için en enerjik ve başkaldırmış protesto sesimizi yükseltmek zorunda bıraktı.

Türk proletaryasının çıkarları, Türk Komünist Partisi yönetimine karşı Komintern Doğu Seksiyonu'nun davranış hattının kaçınılmaz olarak gözden geçirilmesini gerektirmektedir; bu hattın hataları V. Kongre'den önce ve sonra birçok kez belirtilmiştir.

Biz aşağıda imzaları bulunan Türk Komünist Partisi'nin üyeleri, disiplinli militanlar olarak, bu hattın uygulanmasına engel olmamakla kalmadık, aynı zamanda Merkez Komitesi'nin hataları ve suçları miktarca birikerek Parti'nin yönetiminin niteliğini değiştirinceye kadar bu hattı çiğnemedik.

Gelecek için, nesnel olarak Türk işçi hareketi içinde burjuvazinin bir ajansı haline gelen böylesi bir yönetime göz yummak, sınıfımıza karşı cinayet işlemek olur. Kimi üyelerinin ellerine işçi kanı bulaşmış böylesi bir Merkez Komitesi'nin yönetiminin varlığına göz yummak, proletaryaya karşı bu suçlara iştirak etmek anlamına gelir.

Bu değerlendirmelerden sonra Süleyman Nuri ile Rolland önderliğindeki muhalefet somut önerilerini getiriyor.

Bu nedenledir ki, <u>tarafımızdan alınmış her türlü önlemin tarihsel sorumluluğunun eksiksiz bilincine sahip olarak</u>, bu deklarasyonla dünya devrimci proletaryasının sınanmış emektar rehberleri olarak siz değerli yoldaşlara sesleniyoruz.

Bu çerçevede, hali hazırdaki Parti Merkez Komitesi'ni fiilen yok sayarak, faaliyetini genel olarak antibolşevik, Struveci, Zuba-

tovcu, Türkiye işçi sınıfının çıkarları ve Parti'nin gelişimine zararlı olarak değerlendirerek, elleri komünist işçilerin kanına bulanmış böylesi Merkez Komitesi üyeleriyle işbirliği yapmayı tümüyle olanaksız bularak, aşağıdaki taleplerde bulunuyoruz:

1) Partimizin göçmenleriyle, Suphi yoldaşın çalışma arkadaşları olan kurucularıyla ve KUTV'daki komünist işçilerin temsilcileriyle bir acil konferans toplamak; yoldaşlar, Bakü'den İdris, Tiflis'ten Nevşirvanov, Moskova'dan Ulaştırma Mühendisliği Enstitüsü'nden Süleyman Nuri, Moskova'dan Rolland, KUTV Moskova'dan Abdurrahman, Hamit, Yani, Hayat (Kadın), Bakü'den Nureddin, Bakü'den Akif, Erivan'dan Bedros Torosyan.

Bu yoldaşlardan bir bölümü (1918 ve daha öncesinden) RKP'nin de üyesidirler. Parti'de ve Sovyetler'de sorumlu işler yapmaktadırlar.

Tüm diğerleri en gelişmiş militan işçilerdir. İvedi konferansın başına, teorik hazırlığa sahip eski Rus bolşevik yoldaşlardan biri Komintern tarafından tayin edilmelidir; ancak bu kişi, eski Merkez Komitesi'ne sürekli destek vererek ve bizim hakkımızda takibat yürüterek halen uzlaşmacı tutumunu ortaya koymuş olan Komintern'in Doğu Seksiyonu'nun bugünkü çalışanlarından (Vasiliyef, Briquet, Kitaigorotzki) biri olmamalıdır.

Konferans öncelikle aşağıdaki sorunları inceleyerek Parti Kongresi'ni hazırlamalıdır:

a) Programın teorik bölümünün hazırlanması,
b) Asgari programın gözden geçirilmesi,
c) Köylü ve ulusal azınlıklar sorunundaki politikanın tezlerinin hazırlanması,
d) Sendikal tek cephe sorunu ve bunun kazanılması,
e) Fabrika ve atölye hücreleri modeline dayalı olarak Parti'nin reorganizasyonu,
f) Parti tüzüğü ve Parti'de işçilerin örgütsel ve yönetsel hegemonyasını sağlayacak biçimde sosyal bileşimin iyileştirilmesi,
g) Parti'nin gizli aygıtının organizasyonu ve bir gazete ve derginin organizasyonu,
h) Mali sorun
i) KUTV'daki Türk komünist işçilerin eğitim programının gözden geçirilmesi.

1) Sürgün edilmiş yoldaşların ve ölüm ve intihar nedenlerini ve

KUTV'daki Türk seksiyonunun durumunu nesnel olarak incelemek için özel bir komisyonun tayini.

2) SSCB'nin değişik bölgelerine KUTV'dan sürgün edilmiş Türk öğrencilerin Moskova'ya geri dönmesini sağlamak.
3) Cevat ve Cevatçılar hakkında Bakü'deki Salih Zeki yoldaşın ve Tiflis'teki Zakçeka'nın gizli belgelerini talep etmek.
4) Merkez Komitesi'nin halihazırdaki üyelerinin buradaki ve İstanbul'daki çalışma ve yaşama tarzları hakkında Moskova GPU'su doğu seksiyonunun gizli bilgilerini talep etmek.
5) Tarafımızdan Cevat, Nâzım, Sadrettin Celal, Şefik ve şürekası hakkında hükümet ve burjuva çevreleriyle ilişkileri konusunda belirtilmiş olgular ve kuşkuların gözden geçirilmesi bitinceye kadar, bunların Partimizde kalması sorunu açıkta tutulmalıdır. Ancak sizden hangi katılımla olursa olsun bunları ivedi olarak Parti yönetiminden ayırmanızı ve hiçbir durumda, önerilen konferansın kapalı oturumlarına kabul etmemenizi rica ediyoruz.
6) Komintern, Parti Kongresi'ni çağırmalı ve gelecekteki merkez komitesi için genel olarak işçi ve eski Parti kurucuları gibi onların güvenine sahip unsurlardan yeni bir yönetim grubu oluşturmalıdır.
7) Parti Kongresi açılıncaya kadar, Komintern aşağıdaki yoldaşlardan oluşan yeni bir geçici Merkez Komitesi oluşturmalıdır: SSCB'de bulunan ve adaylıklarını daha sonra önereceklerimiz arasından üç yoldaş, İstanbul işçi militanlarından iki yoldaş ve bir Komintern temsilcisi.

Deklarasyona imza atan 13 kişi "sesimizin, analizimizin, özetimizin, öneri ve perspektiflerimizin hatasızlığına inandığımız gibi nihai zaferimizden de emin bulunuyoruz; zira Türkiye işçi sınıfı ve onun Komünist Partisi, Komintern'in yönetimi altında, Struvecilikten, Brandlerizmden, Hilmicilikten ve doğmakta olan komünist harekete eşlik eden diğer hastalıklardan kurtulacaktır" diyerek sözlerini noktalıyor. Deklarasyona Türk Komünist Partisinin Halihazırdaki Merkez Komitesinin ve Taraftarlarının Sosyal Bileşimi ve Muhalefetin Sosyal Bileşimi biçiminde 2 bölüm içeren bir liste ekleniyor.

1. Merkez Komitesi'nin Bileşimi

1. SADRETTİN CELAL	(Abdülhamit'in eski sadrazamı ve Karşı İstihbarat Kumandanı General Celal Paşa'nın oğlu)
2. NÂZIM	(General Hikmet Paşa'nın oğlu)
3. VALA	(General Nurettin Paşa'nın oğlu)
4. FAHRİ, subay	(General Fahri Paşa'nın oğlu)
5. ŞEVKET SÜREYYA	(Generalin oğlu)
6. DOKTOR ŞEFİK	(Tüccar soylusunun oğlu)
7. HÜSEYİN SAİT	(Tüccar ve tüccarın oğlu)
8. AHMET CEVAT	(Spekülatör, eski din hocası)
9. DOKTOR CEVDET	(Doktorun oğlu)

10. HALİM (Eski Askeri Tıbbiye öğrencisi, gerici büyük memurun oğlu, "işçi gençlik" yöneticisi

2. Merkez Komitesi yandaşı, KUTV öğrencilerinin bileşimi

1. CEM	(Geçen sene Ulusal Kulübün eski sekreteri)
2. ORHAN	(Subay, Parti üyesi, polis komiserinin oğlu)
3. SADIK	(Parti üyesi, öğrenci, tüccarın oğlu)
4. MESURİYE	(Karanlık kişi (kadın)
5. İSMAİL	(Eski kaçakçı, Bahriye Mektebi öğretmeninin oğlu)
6. MEHMET BAYTAR	(asker)
7. ŞAKİR	(işçi)
8. AZİZ	(işçi)
9. FAİK	(işçi)
10. HAKKI	(işçi)

2. Muhalefetin sosyal bileşimi (KUTV öğrencileri)

1. MAHİR	(İlkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle ihraç)
2. HAMİT	(Sürgüne gönderildi, fakat gitmeyi reddetti)
3. ABDURRAHMAN	(Metalürji işçisi, işçi oğlu)
4. SALİM	(Metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Vosnes. Hükü-

	metine gönderildi ve isteyerek geri döndü)
5. MAZLUM	(Metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)
6. ECVET	(Metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)
7. RAİF	(Metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)
8. ARİF	(Metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)
9. FEYZİ	(İşçi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
10. ŞİNASİ	(İşçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Kazan'a gönderildi, isteyerek geri döndü, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)
11. RAŞİT	(İşçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
12. SERVER	(İşçi, Ekaterinburg'a gönderildi, soğuktan öldü)
13. NİYAZİ	(İşçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Bakü'ye gönderildi, protesto için intihar etti)
14. HAMDİ	(İşçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
15. KERİM	(Köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Moskova'da kaldı)
16. FERİT	(Gazeteci, muhalefet nedeniyle ihraç, Tver'e gönderildi, Türkiye'ye gitti)
17. Doktor SELİM	(Bu olguların ve soruşturmaların sonucunda delirdi)
18. HİLMİ	(Moskova'da yaşıyor, işçi, fabrikada çalışıyor)
19. FARUK	(İkokul öğretmeni)
20. KRİMSKİ	(Tütün işçisi)

15

188

АРХИВ И.К.К.И.

8.

Les camarades de Turquie souverront leur signature pour cette déclaration ainsi que les autres camarades membres du P.K.T. travaillant à Bakou, Tiflis, etc...

Etant bien persuadés dans l'infaillibilité de notre voix, de notre analyse, résumé, propositions et perspectives, nous sommes en même temps sûrs, dans notre victoire définitive car la classe ouvrière de Turquie et son Parti Communiste pourra sous la direction du Comintern se débarrasser du strimvisme, brandlérisme Hilmisme et les autres maladies accompagnant le mouvement communiste naissant.

Avec nos fraternelles salutations communistes,

Etant bien persuadé dans l'infaillibilité de notre voie, dans notre analyse et résumé dans nos propositions et perspectives, nous sommes en même temps sûr dans notre victoire définitive, car le poletariat de Turquie et son parti communiste, pourra sous la direction du Comintern se debarasser du Strouvisme, du Brandtelisme et les autres maladies accompagnant les mouvement communiste naissant.

Avec nos fraternels salutations communistes

1 Hilmi - Riza
2 [illegible]
3 Loïmi Mirian
4 Farok. Kadafare
5 Simonichvili Bonkova
6 Krimski
7 Valine
8 Mahaeb C.
9 Abdurrahman
10 Sefami
11 Nalandi
12 Suleyman Yauri
13 Kepenian

21. AKİF	(Metalürji işçisi, muhalefet nedeniyle ihraç ve Bakü'ye gönderildi)
22. İSA ABDULLAH	(Fırıncı, Türkiye'ye gönderildi)
23. HASAN	(Asker, köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gönderildi)
24. YANİ	(Metalürji işçisi. Rum)
25. YORGO	(Metalürji işçisi. Rum)
26. DİNA	(İnşaat işçisi. Rum)
27. NİKO	(Genç işçi. Rum)

ve diğer 6 rum işçi.

PARTİ ÇALIŞMASININ DIŞINDA BIRAKILMIŞ YOLDAŞLAR, muhalefet nedeniyle

1. KAZIM	(V. Kongre delegesi, Türkiye'ye gitti)
2. NEVŞİRVAN	(İlkokul öğretmeni, Parti teorisyeni, Moskova'dan uzaklaştırıldı, Tiflis'te çalışıyor, Tiflis Üniversitesi'nde profesör)
3. İDRİS	(Partinin aktif militanı, ilkokul öğretmeni, Bakü Parti okulu idarecisi)
4. NURETTİN	(İlkokul öğretmeni, Bakü Parti okulu öğretmeni)
5. SÜLEYMAN NURİ	(Moskova Ulaştırma Mühendisliği Üniversitesi'nde öğrenci, demirci oğlu, 1918'den beri RKP üyesi, Bakü'de Parti'nin aktif militanı, SUPHİ'nin yakın çalışma arkadaşı, Komintern 3. Kongre delegesi)
6. ROLLAND	(Profesyonel devrimci, Parti kurucularından biri, İstanbul'daki kızıl sendikaların (Profintern üyesi) eski genel sekreteri, Profintern 2. ve 3. Kongre delegesi, Komintern 3., 4. ve 5. Kongre delegesi)
7. HAYAT	(Kadın ilkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle KUTV'dan çıkartıldı, Moskova'da kaldı, işsiz)
8. BEDROS	(İşçi, Türk hapisanesindeydi, Mos-

	kova'ya geldi, muhalefet nedeniyle KUTV'dan çıkartıldı, Türkiye'ye gönderildi)
9. SALİH	(Müzisyen, KUTV öğrencisi, muhalefet nedeniyle Türkiye'ye gönderildi)
10. JOSEPH	(Genç, komünistin oğlu, muhalefet nedeniyle Parti çalışmasından uzaklaştırıldı)

Bu olgular Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nin "ZUBATOVCU" hattını yeterince gösteriyor. Gerekirse, halihazırdaki Türk MK'nın politik hattının, komünist işçilere her türlü marksist teorik eğitimi yasaklamayı ve işçi hareketinin başına ulusal burjuvazinin ajanlarını koymayı görev bildiğine ilişkin daha ayrıntılı kanıtlar sunabiliriz. [Fransızca, CD 26, Klasör 33_36, Belge 486-493]

Muhalefetin genel görüşlerinde dikkat çeken nokta, Komintern V. Kongresi'nde *Aydınlık* çizgisinin eleştirilmesinden de güç alarak, TKP'nin mevcut yönetiminin legal marksizmle ve oportünizmle suçlanması, sınıfsal bileşimlerinin paşazade olarak nitelenmesidir. Hilmicilik nitelemesini yeterli görmeyen muhalefet, bu konuda Komintern'de daha etkili olabileceğini düşündüğü Struvecilik vb. vurguları yapma gereğini duyuyor. Bu konuda bir yandan *Aydınlık*'ın savunduğu görüşlere dikkat çekilirken, diğer yandan Parti'nin sınıf yapısına ve sınıfla bağına, yani pratik yana daha büyük ağırlık tanınıyor. Dahası TKP yönetimi eli işçi kanına bulanmış olarak nitelenerek, bu tutumun sebebi de, komünist işçilerde SSCB'ye ve Komintern'e düşmanlık doğurmak olarak gösteriliyor. Böylece TKP yönetimi sadece kendi ülkesindeki işçi sınıfına ve köylülüğe karşı değil, dünya proletaryasının öncüsüne karşı da tutum içinde sunulmaya çalışılıyor.

Bir diğer ilginç nokta, muhalefetin TKP'nin mevcut yönetimini tanımadığı, bir grup olarak kendi başına toplandığı belirtildikten

sonra, Komintern'e yapacağı işlerin neler olduğu, geçici bir merkez komitesini kimlerden kurması gerektiği, toplanacak kongrenin gündeminin ne olması gerektiği vb. söyleniyor, Komintern Doğu Seksiyonu sorumlularına güvensizlik açıklanıyor ve Muhalefet'in yaklaşımı benimsenmezse Komintern'e karşı mücadele bile edilebileceği ifade ediliyor. Bunlar, Komintern içinde yetişmiş kadrolar bakımından, eğer Komintern içinde kimi çevrelerden destek ve yönlendirme alınmamışsa, inanılması zor tutum alışlardır.

Tüm bu görüşler öne sürülürken muhalefet gücünü, kendilerinin sınıfsal bileşiminden, aralarında Suphi'nin yoldaşlarının bulunduğundan ve kimilerinin 1918'den beri RKP üyesi olmalarından aldığını ileri sürüyor.

üçüncü bölüm

Viyana Konferansı ve Nâzım'ın Ülkeye Dönüş Başvurusu

1926 yılı itibariyle TKP tarihinde ve Nâzım Hikmet'in yaşamında en önemli olay, kuşkusuz Viyana Konferansı'dır. Bu Konferans ile ilgili bugüne dek hiçbir belge yayımlanmamış olmakla birlikte, birçok kitapta Konferans hakkında son derece değişik yorumlar yapılmıştır.

Viyana Konferansı'na Öngelen Günler

TKP Akaretler Kongresi'nin toplanmasının hemen ertesinde, Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte *Aydınlık*'ın ve *Orak Çekiç*'in yayının durdurulması, TKP'nin yarı legal konumlarda yürüttüğü faaliyeti de kesintiye uğratmıştı. Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Ali Ediz ve Nâzım Hikmet'in gıyaplarında İstiklal Mahkemesi'nin 5 Ağustos 1925'te verdiği ağır hapis cezası kararı, TKP'nin çalışmalarını daha da güçleştirdi.

Seydahmedov TKP tarihi konusundaki ders notlarında o yıllardaki durumu şöyle aktarıyor:

> Partideki ağır koşullar 11 Merkez Komitesi üyesinden 4'ünün tutuklanmasıyla daha da ağırlaştı. Bir tanesi çalışmalardan ayrıldı, iki üye ise yurtdışında bulunmaktaydı. Böylece Parti Merkez Komitesi'nin 11 üyesinden ülkede çalışan sadece 4 üyesi kaldı. [...] İstiklal Mahkemelerinin verdiği ağır cezalar moral gücünü de terörize etmiş ve yıkmıştı... Bezgin ve kırgın bir ruh hali içindeki üyeler, kendi pasifliklerini ve eylemsizliklerini haklı çıkarmak için ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumu Menşevikçe değerlendi-

۲۷ مایا ۹۶۲ تشکیل کمیسیون فرعی جهت دیدن آخرین تحقیقات

صفحه ۱

استرالیا متحده: تحقیقات جدید آرنشتاین: پروفسور هایم، ناظم پوداشت
تحقیقات واشنگتن: هاکم شاکل، محمد پوداشت

رئیس: فروی
کاتبا: هایم } پوداشت

تحقیقات بنیاد فوق الاده ۲۷ مایا ۹۶۲ ایجه روزنامه اولاده شماره ۱ ثبت ایلانیه:

۱- ولفرام پوداشت
۲- تحقیقات سیاسی جنبه دیاری تحقیقات استرالیا هفته وار
۳- هاکم پوداشت نیز همراه دارد پوداشت
۴- تحقیقات مرکزی تکمیل هفته برگان
۵- آنها تکمیل بلوغ تحقیقات پوداشت گوناگون پوداشت
۶- نشریات سنه ای
۷- کنفرانس سنه ای

تحقیقات آخرین گوته ۲۸ مایا ۹۶۲ ایجه روزنامه اولاده شماره ۱ ثبت ایلانیه:

۱- هاکم پوداشت، مرکز و پلانیار هفته، همه تشکیلات ایوری
۲- پوداشت ایوری
۳- تحقیقات مرکزی هفته، سلطات

یادداشت: تحقیقات این سه اداره به آنجا گرفته شده، بنابراین بودن آنجا گرفته شده، آنجا
ایجه سه هفته پیش نوشته، برنامه بودن آنجا گرفته شده.
این سه اداره تحقیقات دوام ایجه اولاده حاضر ایلانیه.
اوجه جا گرفته ۲۹ مایا ۹۶۲ ایجه روزنامه شماره ۱ پوداشت:

۱- سوریا ایجه ایلانیه
۲- بادا اسلامیه تحقیقات
۳- جنبه نشریات تحقیقات اولاده ثبت ایلانیه
۴- پوداشت فرانسه ایجه استرالیا سنه ای
۵- همسایه ها آرنشتاین هفته روزه رسیون

rerek tasfiyeci görüşler ileri sürdüler. Bu dönemde Parti tamamen dağılmadıysa, bunu yerel örgütlerin ve komünist gençlik savaşçılarının aktif faaliyetlerinin verdiği desteğe borçluydu. [...] O dönemdeki MK, politik eğilimleri açısından Hacıoğlu Salih gibi oportünistlerden ve Şevket Süreyya ve Vedat Nedim gibi doğrudan provokatörlerden oluşuyordu. Bunlar sadece Parti'yi yönetmemekle kalmadılar, Parti çalışmalarını her yolla baltaladılar. [...] Yurtdışı Büro'nun inisiyatifiyle, Parti, kongre toplama girişiminde bulundu. Ancak kongre toplanamadı. [...] Bunun üzerine Yurtdışı Büro ve Komintern, Parti Konferansı'nı toplama kararı aldı. Ancak Menşevik Merkez Komitesi'nin sabotajı nedeniyle Parti Konferansı'nın Türkiye'de toplanması girişimi de başarılı olamadı. Bunun üzerine Konferans 1926 Mayısı'nda yurtdışında toplandı.

Bu süreçte Yurtdışı Büro ve Komintern, ülkedeki Parti yönetimine doğrudan müdahalenin değişik yollarını arıyorlar ve Türkiye'ye bir Komintern temsilcisi gönderiliyor. Ancak o da sorunların aşılmasını sağlayamıyor. Viyana Konferansı ile ilgili Arşiv'deki belgeler önümüzdeki dönemde yayımlanacak. Bu Konferans'a çağrılanların gönderilmesiyle ilgili yoğun yazışmalar, Seydahmedov'un sözünü ettiği yurtiçi Merkez Komitesi'nin Konferans'ın toplanmasını engelleme gayretlerini doğrulayabilir.

Viyana Konferansı Tutanakları'ndan

27-29 Mayıs 1926 tarihlerinde toplanmış olan Viyana Konferansı'na yurtdışından B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü], Halim [Hasan Ali Ediz] ve Nâzım Hikmet, yurtiçinden ise Asım [Vedat Nedim Tör], Şamil [Hamdi Şamilof] ve Mehmet [Baytar Mehmet] katılıyor. Başkanlığa Dr. Şefik Hüsnü, sekreterliğe ise Hasan Ali Ediz getiriliyor. 1925 Kongresi'nde TKP'nin program ve tüzük sorunları ele alınmadığından, Viyana Konferansı'nın gündeminde ülkedeki siyasal durumun değerlendirilmesinin yanı sıra bu konular ağırlık taşıyor. Konferans gündemi 27 Mayıs 1926 günü için, 1 – Program projesi;

2 – Türkiye'nin siyasi vaziyeti ve partinin nokta-i nazarı hakkındaki tez; 3 – Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaşın yine aynı tarzda bir raporu; 4 – Türkiye merkezi teşkilatı hakkında bir tez; 5 – Eski teşkilat platformunun bir daha gözden geçirilmesi; 6 - Neşriyat meselesi; 7 – Gençlik meselesi biçiminde; 28 Mayıs 1926 günü için, 1 – Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaşın merkez ve vilayetler hakkında umumi teşkilat raporu; 2 – Provens [taşra] raporları; 3 – Komite ekzekütif [İcra Komitesi] hakkında malumat biçiminde ve 29 Mayıs 1926 için 1- Suriye ile rabıta; 2- Pan-islamist kongreler; 4- Yakın neşriyatı konkret [somut] olarak tespit etmek; 5- Burjuva gazetelerine iştirak meselesi; 6- Hapishanedeki arkadaşlar hakkında rezolüsyon [karar] biçiminde saptanıyor. [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 4 ve devamı]

Dr. Şefik Hüsnü'ye Göre TKP'nin Kuruluşu

Konferans'ın açılışında Dr. Şefik Hüsnü Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş süreciyle ilgili son derece önemli bir sunuş yapıyor. Gündeme geçmeden önce Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşu sonucunu doğuran olayları ele alıyor ve bu süreçte genel sekreterliğini kendisinin yürüttüğü İstanbul Komünist Grubu'nun (İKG) bu konudaki öncü rolünü anlatıyor. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre, İKG dışında ülkede varolan diğer komünist gruplardan söz ederken öncelikle Komünist Enternasyonal'in bir şubesi olan Ankara'daki Halk İştirakiyun Fırkası'na değiniyor. Bu partinin Komintern'in 4. Kongresi sırasında tam bir dağılma halinde olduğuna işaret eden Dr. Şefik Hüsnü, dağılmanın nedenlerini bir yandan THİF yönetici organlarının, diğer yandan onu idare eden "genç bir Rus komünistinin" durumu doğru değerlendirememesinden kaynaklandığını ileri sürüyor ve Hükümetin güçlü bir darbesinin de bunda etkili olduğuna işaret ediyor. Dr. Şefik Hüsnü, TKP'nin kurucu

öğeleri arasında Beynelmilel İşçiler İttihadı (UİT) adlı örgütü ve kişi olarak Vanlı Kazım Kip'i ve İstanbul'da bulunan Ermeni sosyaldemokratlarının Komintern ile ilişki içinde bulunan sol kesimini anıyor. Dr. Şefik Hüsnü, bu grupların birleşmesini şöyle açıklıyor:

> Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi Türkiye'de bir komünist hareketi bu dört gruptan birer mümessil almak ve kendisinden de bir mümessil [Vasil Kolarov] tayin etmek suretiyle tevhid etti... İstanbul grubu namına Ferdi [Dr. Ferdi Yoldaş] yoldaş, Ankara namına Salih [Hacıoğlu] yoldaş iştirak etmiştiler.. İstanbul komünist grubu bu merkezi heyete (Aydınlık) mecmuasıyla girdi. [...] Bu 1923 senesi kışına tesadüf ediyordu.

Dr. Şefik Hüsnü, İzmir İktisat Kongresi'ne Ferdi'nin, yani kendisinin büronun kararıyla Parti adına katıldığını belirtiyor. 1 Mayıs 1922'de yapılan büyük 1 Mayıs'tan cesaret alarak 1923'te de 4 bini parti adına, 4 bini de gençlik adına 8 bin bildiri bastırılıp dağıtıldığını belirten Dr. Şefik Hüsnü, bildiri dağıtımını izleyen tevkifatın Parti'nin faaliyetini durdurmadığını, tersine gençlerden oluşturulan bir komitenin (Neşati [Üster], Şevki, Mehmet Fazıl) faaliyeti yönettiğini ve *Aydınlık* yayınına devam edildiğini vurguluyor. Komintern ile yeniden ilişki kurulduktan sonra, Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celal Antel, Ali Cevdet, Hasan Ali Ediz ile gençlerden bazılarının alınmasıyla yeni bir merkez oluşturuluyor. Daha sonra Moskova'dan gelen Şevket Süreyya Aydemir, İstanbul'dan ayrılmış olan Cevdet'in yerine vekil olarak alınıyor... 1925'te de kongre toplanıyor. [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 6]

Dr. Şefik Hüsnü'nün bu sunuşunda ilk dikkat çeken nokta, kuşkusuz, 10 Eylül 1920 Bakü Kongresi'nden ve Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve arkadaşlarından söz etmemesidir. Diğer kimi belgelerden de anlaşıldığı kadarıyla İstanbul Komünist Grubu ve Dr. Şefik Hüsnü, Bakü Kongresi sürecine katılmıyor. Nitekim Dr. Şefik Hüsnü, 1925'te 15'lerle ilgili kaleme aldığı bir notta, Ethem Nejat ve

Hilmi oğlu Hakkı'nın, İstanbul Komünist Grubu adına Komintern Kongresi'ne katılmak üzere İstanbul'dan ayrıldıklarını aktarıyor, Bakü Kongresi gibi bir kongreye katılma misyonlarına değinmiyor. Konferans tutanaklarında bu sunuşa o günleri Bakü'de yaşamış olan Nâzım Hikmet'in herhangi bir görüş belirttiğine ilişkin kayıt bulunmuyor. Bir diğer nokta, Halk İştirakiyun Fırkası ile ilgili olarak "genç bir Rus komünistinin vaziyeti iyi görememesi"ne atıfta bulunulması, o sıralar Komintern Doğu Seksiyonu'nun Halk İştirakiyun Fırkası ve Türkiye ile ilgili siyasetine eleştirel bir yaklaşım anlamına geliyor. Komintern 4. Kongresi'nin (5 Kasım – 5 Aralık 1922) Türkiye'deki komünist grupları birleştirme kararı ve bu görevin İstanbul Komünist Grubu'na (İKG) verilmesiyle, Dr. Şefik Hüsnü, İKG Genel Sekreteri sıfatının yanı sıra TKP Teşkilatlanma Sekreteri unvanını da kullanmaya başlıyor. *Aydınlık* dergisinin bu girişimin sözcüsü olduğuna işaret ettikten sonra, Dr. Şefik Hüsnü, Komintern Doğu Seksiyonu'ndaki kimi görevliler de içinde olmak üzere, değişik çevrelerin eleştirdiği İzmir İktisat Kongresi'ne katılma ve tebliğ vermeyle ilgili konuyu, TKP'ye mal ediyor. *Aydınlık*'ın 1 Mayıs 1923 etkinliğine ve gençlik içindeki etki gücüne işaret ettikten sonra, Merkez Komitesi yapısındaki değişikliğin bilgisini veriyor.

Dr. Şefik Hüsnü ile Nâzım Hikmet Tartışması

Dr. Şefik Hüsnü, ülkedeki siyasal durumu kısaca analiz ettikten sonra Nâzım Hikmet ile arasında demokrasi ve diktatörlük konusunda bir tartışma gelişiyor. Nâzım Hikmet'in "Türkiye'de önceleri 'münkeşif [keşfedilen]' demokrasi ile daha sonra ileri sürülen diktatora değerlendirmesinin nedenleri" sorusuna, Dr. Şefik Hüsnü sorunun genel bir sorun olduğu, çözümü konusunda Avrupa'da da kesin fikirler olmadığı, kimi yerlerde nispi bir demokrasi varken, kimi yerlerde de faşist yönetimin varolduğu yanıtını veriyor. Nâzım Hikmet görüşünü tutanaklara geçen haliyle bir kez daha şöyle açıklıyor:

> Nâzım – Fikirlere iştirakla beraber kemalizmin bidayette halka nisbi bir demokrasi vermesi, her burjuvazinin, derebeyliğe karşı mücadelesinde düşmanlarını ezinceye ve diktatorasını temin edinceye kadar kitlelere biraz demokrasi verir ve bu düşmanları imha ettikten sonra diktatorasını kurarak hakimiyetini sürer. Bunun ikinci vechesi de her burjuvazinin "demokrasiyi" bir an için vermesi, iktisadi sebeplerden ileri gelmesidir. Burjuvazi iktidara yerleştiğinde bir demokrasi vaki değildir. [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 6 ve devamı]

Dr. Şefik Hüsnü tartışmayı sürdürmek yerine ülkenin siyasal durumu ve Parti'nin bakış açısına ilişkin tezleri sunmak üzere sözü Vedat Nedim Tör'e veriyor ve tezler oybirliğiyle kabul ediliyor. Bu konuyla bağlı olarak da Nâzım Hikmet "proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinin keskin bir şekilde başlamış olduğunu" belirtiyor.

Vedat Nedim Tör'le Tartışmalar

TKP yeni eylem programında "emperyalizme ve irticaa karşı Kemalizmin desteklenmesi" görüşünün yer alması ve bunun gerekçesinin Dr. Şefik Hüsnü tarafından sunulmasıyla ilgili olarak Vedat Nedim Tör'ün "Türk burjuvazisinin biricik sömürü kaynağı yerli işçilerdir, dolayısıyla işçiye karşı yapılan baskılar iktisadi gelişmenin zorunlu bir neticesidir" görüşüne katılmakla birlikte Nâzım Hikmet "Program gerekçesindeki fikir, burjuvaziyi emperyalizmin kucağına düşmeme konusunda bir ihtarda bulunulmasıdır, biz Kemalizme anti emperyalist olduğu müddetçe inkılapçı fırka deriz" diyor ve "program gerekçesindeki fikrin anti emperyalist olduğunu" vurguluyor. Vedat Nedim ise "Kemalizm konusunda illüzyon [yanılsama] yapılmaması" gerektiğinin altını çiziyor. [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 6 ve devamı]

Viyana Konferansı'nda, TKP'nin yeni bir eylem programı ve tüzüğü kabul edildi. Dolayısıyla programa ilişkin en temel konular

Konferans'ta ele alındı. Buradaki tartışmadan da anlaşıldığı kadarıyla ana sorun, burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadele, demokrasinin niteliği ve bu ilkesel konular çerçevesinde pratik olarak Kemalizm ve irtica karşısında takınılacak tutum oluyor. Nâzım Hikmet'in ilkesel konularda kategorik yaklaşımlardan sonra Kemalizm'e karşı izlenecek pratik tutum söz konusu olduğunda, Kemalizm de içinde olmak üzere, anti-emperyalist politikayı benimsediği görülüyor. Oysa Dr. Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet'e karşı, Vedat Nedim, eylem programındaki yaklaşımı, anti-emperyalist olduğu sürece Kemalizm'e karşı izlenecek taktik tutumu eleştiriyor ve bunun Kemalizm'i TKP'nin ilerletemiyeceğini, bu konuda illüzyona, yanılsamaya kapılınmaması gerektiğini belirtiyor.

Eylem programının oybirliğiyle kabul edilmesinin ardından örgütlenme platformu ele alınıyor. Yurtdışı Büro ile ülkedeki Merkez Komitesi temsilcileri arasındaki ana tartışma Parti tüzüğü konusunda ortaya çıkıyor. Nitekim izleyen süreçte parti içinde bölünme doğuracak, Parti'nin ilanı, işçi sınıfının istikrarlı varlığı gibi tartışma konularının ipuçları burada görülüyor. Nitekim Vedat Nedim, TKP'nin adıyla ajitasyonun geçmişte "Ben komünistim, gel sen de komünist ol!.." biçiminde anlaşılmış olmasının hatalı olduğunu belirttikten sonra, ülkede istikrarlı bir işçi sınıfının bulunmadığını vurguluyor. Ayrıca eylem programı konusunda herhangi bir ihtirazi kayda rastlanmazken, teşkilat platformunda kabullerin yanı sıra görüş farklılıkları da zapta geçiriliyor. [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 10 ve devamı] Bu tartışma sırasında Dr. Şefik Hüsnü'ye 1925 sonlarında Halim ile birlikte yeni örgütlenme modeli öneren Nâzım Hikmet'in kayda geçen söz almaması ilginçtir.

Basın-Yayın Maddesi Raportörü Nâzım Hikmet

Viyana Konferansı'nda basın-yayın ile ilgili gündemi Nâzım Hikmet sunuyor. İlk söz alan Hamdi Şamilof, Nâzım'ın sunduğu tezle-

ri koşulsuz destekliyor ve buna karşı hiçbir eleştirinin geçerli olamayacağını ilan ediyor; ancak pratik olarak kendisini ilgilendiren yayının periyoduna gelince, ilk ağızda onbeş günlük çıkması önerisini getiriyor. Bağlantı ve dağıtım konusuyla ilgili olarak Vedat Nedim de, Şamilof'un görüşüne katılıyor; Dr. Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet'i gazetenin hem içeriği, hem de haftalık periyodu konularında destekliyor ve Vedat Nedim'e karşı çıkıyor; Nâzım Hikmet'in basın-yayın konusuyla atıfta bulunduğu Lenin'in görüşlerini, teoride olduğu gibi, pratikte de kabul etme gereğine işaret ediyor. Anlaşıldığı kadarıyla tıpkı tüzük konusunda olduğu gibi, gazete yayını ve periyodu konusundaki tartışmada da taraflar esas olarak Yurtdışı Büro ile yurtiçi Merkez Komitesi olarak beliriyor. Nitekim Vedat Nedim açıkça gazetenin Merkez Komitesi ile ilişkisinin ne olacağı sorusunu gündeme getiriyor ve Dr. Şefik Hüsnü de gazetenin İstanbul'daki Parti Merkez Komitesi'nin gazetesi olacağını ve Merkez Komitesi'nin, Yurtdışı Bürosu'nu basın-yayın bürosu olarak kullanacağını vurguluyor. Raportörlüğünü Nâzım'ın yaptığı basın-yayın ile ilgili tartışmanın bütünü incelendiğinde, Vedat Nedim dışında herkesin şu veya bu ölçüde mukabık oldukları görülüyor. Teknik organizasyon konusunda Nâzım Hikmet, Merkez Komitesi Sekreteri Vedat Nedim'den çok, Hamdi Şamilof'un görüş ve yaklaşımlarını benimsiyor. Baytar Mehmet gazetenin haftalık çıkması konusunda Nâzım'ı net biçimde destekliyor. Tartışmalarda Hasan Ali Ediz'in tutumu ve gazetenin içeriğine ilişkin net öneriler ortaya koyması ise, genelleme yeteneğinin yüksekliğini gösteriyor.

Viyana Konferansı'nın bütün belgeleri incelendiğinde tarafların konumları özellikle Vedat Nedim Tör'ün Merkez Komitesi faaliyet raporunu sunmasından sonra çarpıcı bir biçimde ortaya çıkıyor. Vedat Nedim, raporundaki görüşleri vurgularken "Memleketimizdeki insiyaki [kendiliğinden] hareketleri izam etmemek [abartmamak] lazımdır. Türkiye'de şuurlu [bilinçli] amele hareketi denildiği zaman bu komünistlerin doğurduğu hareket demektir" saptamasını yapıyor.

Hamdi Şamilof ve Nâzım Hikmet'in bu görüşe şiddetle karşı çıkmasından sonra, Dr. Şefik Hüsnü aynen şu müdahalede bulunuyor: "Görüyorum ki amele meselesi hakkında bazı arkadaşlarda yanlış bir telakki var. (...) Türkiye'deki amele sınıfı hakkında Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaşın sarf ettiği sözleri Türkiye Komünist Fırkası rehberi sıfatıyla reddediyorum.". [Eski Türkçe, CD22, Klasör 28 – 36, Belge 11 ve devamı]

Viyana Konferansı Konusunda Bir Değerlendirme

Viyana Konferansı'nın belgeleri bağımsız bir kitap olarak yayımlanacak. Buraya Konferans'ın havasını, bu Konferans'a katılanların tutumlarını yansıtmakta örnek olacak kimi kısımlar alınmaya çalışıldı. Viyana Konferansı'nın ele aldığı sorunlara ve vardığı sonuçlara ilişkin Seydahmedov'un TKP Tarihi'nde ise şöylesi değerlendirmeler yapılıyor.

> Parti tarihindeki bu çok önemli Konferans'ta [...] en önemli konu, örgütsel meselelerdi. [...] Konferans'ta konuşanlar oportünistlerin kucağına düşen Merkez Komitesi'nin Parti'nin yeraltına geçtiği dönemden beri işçi ve emekçi yığınların önünde Komünist Partisi adına konuşmaktan her yolla kaçındığını belirttiler. Merkez Komitesi şunları ileri sürüyordu: "Komünist Partisi adına konuşmak burjuvazinin acımasız terörünü davet edecek ve Parti örgütlerinin dağılmasına yol açacaktır. Çünkü Parti zayıftır ve burjuvazinin terörüne dayanamaz.
>
> Konferans delegeleri Menşevik Merkez Komitesi'nin politikaları neticesinde Parti'nin işçi yığınları üzerindeki etkisini kaybettiğini, Parti'nin yığınlardan uzaklaşma ve devrimci kimliğini yitirme tehdidi altında olduğunu belirttiler. [...]
>
> Konferans örgütsel sorunlar konusunda ezici bir çoğunlukla Merkez Komitesi'nin çizgisini mahkûm eden, tüm güçler seferber edilerek Parti'nin popülerleştirilmesini tavsiye eden, Parti adına faaliyet yürütmeyi ve davranmayı öngören kararlar aldı.
>
> Bundan başka Parti programını da kabul etti.

Program, Yurtdışı Büro tarafından, Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşın topladığı materyaller temelinde hazırlanmıştı. Konferans'ta ayrıca yerel örgütlerin tebliğlerine uygun kararlar alındı ve eskilerin yerine (tutuklanma ve diğer nedenlerle) yeni Merkez Komitesi üyeleri kooptasyonla atandı. Konferans altı günlük [tutanaklara göre, üç gün, E.A.] çalışmadan sonra kapandı. Konferans sonrasında, 1926 yazında KUTV'dan en iyi yoldaşlar ülkeye gönderildi.

Ancak ne Konferans'ta alınan kararlar, ne kooptasyon, ne de KUTV'dan gönderilen öğrenciler Merkez Komitesi çizgisini düzeltmeyi başaramadı.

Nâzım Hikmet: "Konspirasyon Şerait ve Teknikasına Riayet Edilerek"

Tüm bu gelişmelerle bağlı olarak ve belki de KUTV'dan öğrencilerin Türkiye'ye gönderileceğini de göz önünde tutarak Nâzım Hikmet ülkeye dönüş konusunda Komintern Doğu Seksiyonu'na bir dilekçeyle başvuruyor.

Üçüncü Enternasyonal nezdinde TKP mümessili vasıtasıyla Yakın Şark Kitabetine

Yoldaş

925 tevkifatından sonra İstiklal Mahkemesi tarafından 15 seneye mahkûm edildiğimden dolayı fırka merkezinin kararıyla Moskova'ya geldim. Kom. İntern'in tavsiyesiyle "Şark İşçileri Komünist Darülfünûnuna Naoçni Sotrudnik [metinde Rusça, öğretim görevlisi] olarak kabul edildim. Fakat geçen bir sene zarfında gerek fırkamız sekasıyla [merkez komitesiyle, E.A.] mektep idaresi arasındaki bazı ihtilaflar, gerek şahsi vaziyetim dolayısıyla hemen hemen hiçbir faaliyet ve müsmir [verimli] fırka işi göremedim ve yapamadım. Bugün ise tamamen faal fırka hayatından ayrılmış bir vaziyetteyim. Böyle bir vaziyetin temadisi [süregitmesi] hakiki fırkacılığa mugayirdir [aykırıdır]. Binaenaleyh bu vaziyetten kurtarılmamı ve fırkaya doğrudan doğruya hizmet edebilecek bir vazife ile tavzifimi [görevlendirilmemi] rica ederim. Bugünkü şerait dahilinde Türk Komünist Fırkasına yapılacak en büyük hizmetlerden biri de onun faal kadrosunu elden gelen her vasıta ile genişletmek olduğu için, 15

از هیچ‌گونه نامه‌نگاری خودداری کنید. (پ)
با قیمت به کتابت

بولداسه

۹۲۵ توقیف شدن همکرا استعفای کارگر طرفدار ۱۵ شهریور تحکیم ایدیلکدن
دولای فرقه مرکزیت دارالفنون [ ] ناراحتی سایر دوستان [ ] اولاد حیول
ایجباری قومونیست فرقه‌ی کارگر فرقه‌ی قاسیه تکلیف اداره‌ی
ایدیلسه فقط کی‌ون پرسنل فراکسیون کارگر شخص وصیتم دارالاییه هم‌ون هم‌ون پچ
آرایشه‌ی بعضه افتادند فرقه ایشی کره‌ده‌رم و یا مادم. یولدن ایسه
بر فعالیت و متحد فرقه‌ایشی آیریلیه‌رک وظیفه‌سیم. بو یاپه‌رم وضعیتك
تمامًا فعال فرقه‌ایله مغایر در. بناءً علیه بو وضعیتدن فوریا یاپه‌یم و فرقه‌یه
تمادی حقیقی و دوغری‌یه هدف ایده‌یه‌یه‌ایله‌ایله بو وظیفه‌یی رجا
ایده‌سم. بوکونکی شرائط داخله‌ده ترك فعالیت فوق‌العاده شی یاپلاماز
ایدیلسه فعالیتلرمزی ده اونك فعال قادرسی اولدیغی کیفیت‌ده‌وسائط
ایله یاپمالی‌یز. هر تشکیلات اولدیغی کبی بزم فراکسیون‌ده بعضی
اشخاص اولدیغی کبی بزم فراکسیون‌ده بعضی اشخاص اولدیغی کبی بزم
ایله تشکیلاتك رعایت ایدیلمه‌سی ترکیه وظیفه‌یه شکلنده‌یم
شرائط فرقه‌ی قضیه‌سنه رعایت‌کم وظیفه‌لرك اك بیسیه‌سنه بو خصوصده
کسب‌ایله بو وظیفه‌یی رجا ایتمکم و ایدیلدیکه تقدیره شفاهًا معلومات ویره‌یلم.
عمال اشتراکی هفته‌ده اوزه‌ایدیلدیکه تقدیره شفاهًا معلومات ویره‌یلم.
رجا ایله سرعتله اجرا‌سنی رجا ایدرم

قدرنیته محمد یاسین

نامی

seneye mahkumiyetime rağmen konspirasyon şerait ve teknikasına riayet edilerek Türkiye'ye vazife başına gönderilmem, kendimin tavzifini rica ettiğim vazifelerin en birincisidir. Bu hususun ameli [pratik] imkânları hakkında arzu edildiği takdirde şifahen malumat verebilirim.

Ricamın süratle icrasını rica ederim.

Komünist hürmetlerle

Nâzım Hikmet [Eski Türkçe, CD 27; Klasör 34_36; Belge 16]

Ne yazık ki belgenin altında tarih yok. Ancak arşive alınırken 03.04.1926-07.07.1926 tarihleri arasındaki klasörün son belgesi olarak konmuş. Buradan, bu başvurunun Viyana Konferansı'ndan sonra yapılmış olduğu sonucu çıkartılabilir. Her durumda, böylesi bir başvurunun anlamını irdelemek gerekiyor. Birincisi, TKP temsilcisi aracılığıyla yapılsa da, başvuru doğrudan Doğu Seksiyonu Sekreterliği'ne yönelik. O sıralar ülke içinde bir Merkez Komitesi, ülke dışında ise Yurtdışı Büro var. Ülkeye dönme konusu, bu iki organdan birinin başvurusu üzerine yürütülen bir işlem. Nâzım Hikmet'in bu prosedürü bilmesine karşın böylesi bir başvuruda bulunması, ister istemez Komintern Yakın Doğu Sekreterliği'nin dikkatini TKP'deki gelişmelere çekme çabası olarak yorumlanabilir. İkincisi, bu dilekçeye göre, Nâzım Hikmet, Parti içinde aktif bir görev yürütmüyor. Oysa ki Viyana Konferansı tutanaklarına bakıldığında, Nâzım Hikmet'in basın-yayın çalışmalarında aktif, hatta sorumlu olacağı beklenebilir. Nihayet üçüncüsü, Nâzım Hikmet, bu dilekçesinde yansıdığı kadarıyla, Türk Komünist Partisi'ne yapılacak en büyük hizmetler konusunda, kendisini politika belirleyicilerden biri olarak görüyor. O dönemde birçok kişi özellikle KUTV eğitimini tamamladıktan sonra (başta Adana örgütüne Marat [İsmail, Laz], İzmir örgütüne Aziz [Hüsamettin Özdoğu]) ülkeye gönderilmişken, Nâzım Hikmet'in bu başvurusuyla ilgili olarak Komintern Yakın Doğu Sekreterliği herhangi bir işlem yapmıyor. Ancak böylesi bir dilekçenin, Dr Şefik Hüsnü aracılığıyla verilmiş olması, Viyana Konferansı'nı

izleyen süreçte Dr. Şefik Hüsnü ile Nâzım Hikmet arasındaki ilişkilerin pek de hoş gelişmemiş olabileceğini gösteriyor.

Partinin o sıralar ülkedeki çalışmaları ve durumu hakkında Viyana Konferansı sırasında bir yıl Parti'den uzaklaştırılmasına karar verilmiş olan Sait'in 16 Haziran 1926 tarihli Komintern temsilcisine yazılmış uzun raporu birçok şeyi açıklığa kavuşturuyor. Vedat Nedim Tör'ün kendisine Parti'den bir yıl uzaklaştırıldığını, nedenlerinin taşraya gitme konusunda Parti kararına uymama, KUTV'dan kendisine Parti'ye iletilmek üzere verilmiş parayı kişisel amaçlarla harcama olarak açıklanıyor. Sait'in ilk tepkisi, "Bu iki neden, bütün üyelerinin sayısı 2,5 düzineyi geçmeyen ve örgütlenme döneminde olan Parti'den uzaklaştırılmamın nedeni oldu" biçiminde dile geliyor. KUTV'dan dönüşünden sonra gelişen olayları özetliyor. 1925'te Parti'ye indirilen ağır darbe sonucunda, İstanbul'da Merkez Komitesi üyelerinden sadece iki yoldaş kaldığından, bunların da bir türlü yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden sonra şöyle diyor.

> Parti'nin faaliyetlerini ve verimliliğini gösterebilmesi için en iyi yoldaşların merkez aparatına kooptasyonu düşünüldü. [...] merkez aparatının muhteviyatına gelince, şu şekilde oluşmuştu: Parti sekreteri – Asım [Vedat Nedim Tör], Örgüt Bürosu - Y. Sait, Sendikalar Bürosu - Server, Ajitasyon-Propaganda – Cevat [Ahmet Cevat Emre], Yardımcısı-Yayın Bürosu – Vâlâ [Nurettin], Köylü Bürosu – Salih [Hacıoğlu], MOPR Bölümü – Kazım [Vanlı, Kip], Gençlik Bürosu - Hasro ve Teknik Büro – Mustafa [Sarı, Börklüce]. [...] Örgüt prensipleri ve taktikleri konusuna gelince, [...] Parti Merkez Komitesi'ni oluşturan pek çok yoldaş, Parti basınında ve işçi örgütlerinde çalıştıkları için legalize olmuş, bu da polisin Parti'yi darmadağın etmesini ve eliyle koymuş gibi bizi ele geçirmesini kolaylaştırmıştır. [...] Propaganda, yayın işleri ve diğerlerini legalize etmek, buna karşılık bu yapının başını oluşturan Merkez Komitesi üyelerini yeraltına çekmek gereklidir. Bu konuda yoldaşlar arasında büyük ilkesel görüş ayrılıkları sonucunda ortaya çıkan ihtilaflar yaşandı.
>
> [...] Basın-yayını biz legal ve illegal olarak ayırmıştık. İllegal literatür konusunda, Asım [Vedat Nedim Tör] ve Server gibi bir kı-

sım yoldaşlarımız illegal literatürün varlığını kısa sürede darbeye açıklık olarak görüyorlardı. Biz ise illegal literatürün varolmasını gerekli görüyorduk. Böylece bu konuda da görüş ayrılığı çıktı. Bu ihtilaflı konuların çözümünün görüşülmesini bir sonraki toplantıya bıraktık. İkinci ve üçüncü toplantılara sekreter Asım [Vedat Nedim Tör] gelmedi. Benim başkanlığımda yapılan üçüncü toplantıda yeni örgüt bürosu seçildi ve önemli kararlar alındı. Yeni büro aktif faaliyetlere başladı, ancak maalesef bu uzun sürmedi. Son ortak toplantımızdan sonra Server 7-8 yoldaşıyla birlikte ayrı bir toplantı yaparak şunu ileri sürdü: Parti Merkez Komitesi'ne koopte edilen yeni yoldaşlar karar almada oy hakkına sahip midirler, yoksa oyları istişari oy mudur?

Toplantıda bulunan tüm yoldaşlar Parti Merkez Komitesi'nde büro başkanlarına karar almada oy kullanma hakkı verilmesi gerektiğini belirttiler. Ben de bu görüşü savundum ve hatta daha ileri giderek kooptasyondan sonra kendimi Merkez Komitesi'nin doğal üyesi kabul ettiğimi ve bu görüşü büro başkanlarının Merkez Komitesi'ne mekanik olarak geçmelerini kabul ettiğim için savundum. Karar alma oyuna sahip olmayan yoldaşların Parti'nin örgüt bürosu ya da sendika bürosu gibi bürolarının başkanları olmaları nasıl olanaklıdır? [...] Bu konunun görüşülmesinden sonra Server yoldaş Merkez Komitesi'ndeki başka birkaç yoldaşıyla birlikte genel toplantıyı şu konuma taşıdı: "Yoldaşlar, Merkez Komitesi'nde çalışmak üzere yeni seçilen ve atanan yoldaşlar karar alma oyuna sahip değillerdir ve Merkez Komitesi'nin tüm kararlarına uymak zorundadırlar"... [...] Asım [Vedat Nedim Tör] ve Server yoldaşlar Parti aparatının organizasyonunda aktif rol aldıkları halde neden her şey organize olduktan sonra bu aparatla çalışmak istemediler? [...] Bir kez hariç Asım [Vedat Nedim Tör] toplantılara gelmedi. Diğer toplantıların sonuçlarının ve kararlarının kendisine çarpıtılarak iletildiğini düşündük. Bu yüzden ben Sabri, Şevki ve Mahmut yoldaşlar aracılığıyla Asım'la [Vedat Nedim Tör] görüşme talebinde bulundum, ancak benim bu isteğim maalesef çölden gelen bir aksiseda olarak kaldı. Bunun nedenini sordum ve neden siz, Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaş, örgüt bürosuna seçtiğiniz yoldaşınızla konuşmak istemiyorsunuz, dedim. Yoksa ben bugünkü Parti'nin oluşturulmasında çalışmadım mı? O halde neden ve niçin bir kez olsun benimle, örgüt bürosu başkanı olarak sohbet etmediniz?

Aparattaki konumumu açıklamama izin verin. Ben daha başın-

da Merkez Komitesi'nde karar almada oy kullanma hakkım olmazsa örgüt bürosu başkanı olarak kalmayacağımı belirttim. Maalesef bana bu konuda hiçbir şey söylenmedi. Bir zaman sonra, daha doğrusu altı ay sonra, ikinci bir örgüt bürosu oluşturuldu. [...] Her türlü atama ve uzaklaştırma hiç kimse tarafından belirtilmedi ve hiç kimse bunlar hakkında hiçbir şey öğrenmedi. Umut ediyorum ki, son Komintern Kongresi'nde Türkiye Komünist Partisi hakkında selahiyetli kararlar ve kararnameler verilir ve kabul edilir.

[...] Paraların harcanması konusunda şunları söyleyebilirim: Geçen yıl, yoldaşlarımızın tutuklandıkları sırada [...] bizler, Moskova'da Komintern'in Doğu Masası'na bizi Türkiye'ye geri göndermeleri ricasıyla başvurduk. İsteğimiz kabul edildi ve oradan Türkiye'ye gitmek üzere Sivastopol'e gittik. Aklımda kaldığı kadarıyla, yol masrafları için adam başı 43 ruble verdiler bize. [...] Gabid [Abid Alimov olabilir, E.A.] ve İsmail, Vâlâ'nın da hazır olduğu bir mekanda gidecek olan bizlere 200'er ruble verilmesi gerektiğini söylediler ve ayrıca bunların makbuzlarını aldık. Bundan başka bize, ikimize o sırada İzmir'de bulunan Nâzım'a verilmek üzere bir 200 ruble daha verdiler. Biz bu paraları makbuz karşılığı aldık ve her ikimiz de imzaladık. Biz İstanbul'a Moskova'dan ayrıldıktan üç ay sonra varabildik. Orada olan yoldaşlar üç ay Kırım gibi çok pahalı bir yerde yaşamanın ne kadar para gerektirdiğini çok iyi bilirler. Moskova'ya gelen Nâzım yoldaş, uzun yolculuğumuzu göz önünde bulundurarak kendisinin olan o iki yüz rubleyi bize bıraktığını bildiren bir mektup yazdı. Bu para bize yetmek şöyle dursun, gelebilmek için biz son elbiselerimizi de satmak zorunda kaldık. Bana ve Mustafa'ya veya ayrıca bana, Parti'ye iletilmek üzere başka bir para verilmedi. Vâlâ yoldaş burada. Bunu diğer yoldaşlar da teyit edeceklerdir. [...]

Benim Parti'den ihraç edilmemin gerçek [...] nedeni bu iki konu değil, benim Partinin gerçek Bolşevik raya oturtulması için yaptığım çalışmalar ve duyduğum istektir. Benim Parti'den ihraç edilmemin nedeni Komintern görüşlerini savunmam ve kabul edilmelerini talep etmemdir. Çünkü diğer nedenler ciddi değildir. dokuz yıllık komünist olan ben bir komünist olarak öleceğim. [..] Yoldaşlarımdan beni, eski devrimci Bolşevik Sait olarak dikkatle dinlemelerini ve Parti üyeliğimi onaylamalarını rica ediyorum. [Rusça, CD 29; Klasör 1-8; Belge 457 vd.]

dördüncü bölüm

Fetret Devri ve Nâzım'ın Ülkeye Dönüşü (1927-1929)

Dr. Şefik Hüsnü, Komintern'e verdiği bir mektupta 1927-1929 arasını TKP'de bir Fetret Devri olarak anıyor. Gerçekten de Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu muhalefet hareketinin doğuş ve gelişme koşullarını anlamak, biraz da 1927-1934 arası dönem TKP tarihinin dönemeçlerine göz atılmasını gerektiriyor.

TKP MK İç Bürosu ile Dış Bürosu Karşı Karşıya

1927 Ocağı'nda MK Sekreteri Asım [Vedat Nedim Tör] yurtdışından dönüşlerle ilgili olarak MK Dış Bürosu'na bir mektup gönderiyor. Bu mektubunda, Sadrettin Celal Antel'in, Ankara'da Savcı Ali Necip Bey ile görüştüğünü, savcının yurtdışındakilerin geri dönerek yeniden yargılanmalarını önerdiğini, büyük olasılıkla beraat edeceklerini belirttiğini vurguluyor. Vedat Nedim'in önerisi ise, böylesi sözlere fazla güvenilemeyeceği, yapılması gerekenin yurtdışındakilerden birinin kendini feda ederek gelip zemin yoklaması. Vedat Nedim mektubunu şöyle sürdürüyor.

> Aydemir'e [Şevket Süreyya], Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] ile Nâzım'ın mektuplarını verdik. Ancak bu mektuplar bize aşırı sert geldi. Bu, içinde yaşadığınız ortamın psikolojik etkisinin tipik bir örneği. Herşeyin hemen, mükemmel ve ideal bir biçimde olmasını istiyorsunuz. Cezaevinden yeni çıkmış yoldaşların ideolojisi ile Parti'ninki arasında belli bir farklılık olmasından daha doğal ne olabilir. MK'nın bu olguyu fark etmediğini mi sanıyorsunuz. Ancak sizinle

aynı yöntemlere başvurmadık. Yoldaşlarımızı hırpalamanın doğru olmadığına inanıyoruz. Aydemir karakterinde bir komünistin böylesi aceleci bir tarzda likide edilebileceğine inanmıyoruz. Biraz bekleyin. Bu arkadaşlar ancak kendilerine geliyorlar. Parti yaşamına daha yeni yeni ısınıyorlar. Aydemir kesin bir konspirasyona, aşırı bir ihtiyata taraftar. Parti'nin ilanı konusunda, bizden biraz farklı düşünüyor. İnanıyorum ki hatalı olduğuna onu ikna edeceğiz. O, Kemalistlerden yeni bir darbe daha [bekliyor]. Bu anlayış, sadece Parti'yle ilgili. Kişisel olarak kendini feda etmek konusunda geri adım atmıyor. Toplantılarımıza katılıyor, yazı çalışması yapıyor. Celal'in tutumu daha fena. Bir süre kadrolarımızın dışında kalmak istiyor. Gündüz, MK kararıyla Ankara'ya gitti. Disiplinli bir yoldaş gibi davranıyor. Hapis onu değiştirmemiş. Özgürlüğüne kavuşan genç militanlarımızdan da memnunuz. Onlarla şahsen temasımı koruyorum. [Fransızca , CD 22, Klasör 28_36, Belge 428]

Vedat Nedim cezaevinden çıkan MK yöneticileri ve TKP üyeleri hakkında bilgi ve kendi kanaatlerini aktarmadan önce, Dr. Şefik Hüsnü ile Nâzım'ın Şevket Süreyya'yı aynı yönden ve aynı tonda eleştirdiğini belirtiyor ve kendisinin buna katılmadığını vurguluyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün daha sonraki bir raporunda Şevket Süreyya'nın bu görüşleri aktarılıyor.

Türkiye'de, günümüze dek, bir ulusal burjuvazi gelişememiştir. Kemalizm, devlet erkini böylesi bir burjuvazinin oluşumunu kolaylaştırmak için kullanan bir bürokrasiden başka bir şeyi temsil etmemektedir. Ancak gerici ve feodal güçler bu bürokrasiye karşı manevralar çevirmekte; bu da bu bürokrasiyi kendini bir terör rejimiyle savunmak zorunda bırakmaktadır. Proletaryanın Kemalist hükümete karşı siyasal mücadelesi, gericileri desteklemeye eşdeğer olacaktır; zaten Türk proletaryası da çok zayıf, deneyimsiz ve sınıf bilincinden yoksundur. TKP'nin halihazırdaki görevi, emekçileri eğitmekten, onların kısmi istemlerini desteklemekten, onlarda sınıflarının dayanışma duygusunu uyandırmaktan ibarettir.

Gündelik kaygılarının çerçevesini aşan hedefleri önlerine koyduğumuz takdirde yığınlar bizim peşimizden gelmez. Hücrelerimiz, dikkatli ve temaşacı bir tutumu korumalıdır. Bayrağımızı açmaya kalktığımız takdirde, Kemalistler yönetici kadrolarımızı yok edecek

ve işçiler bizden yüzlerini çevirecektir!.. [Fransızca , CD 29, Klasör 3_8, Belge 389]

Bu görüşlerden ve Vedat Nedim'in anlatımından Şevket Süreyya'ya Viyana Konferansı kararlarının, özellikle politik platformun ve Parti'nin ilanı konusunun aktarılmamış olduğu anlaşılıyor. Bunun ardından Vedat Nedim doğrudan MK Dış Bürosu'na ülkedeki çalışmaları ve örgütsel gelişmeleri aktarıyor.

> Çok çabuk sinirleniyorsunuz. Bu sizin hatalarınızdan biri. [...]. Özellikle Parti işlerinde, çok sabırlı olmak gerekir [...]. Olayları zorlamaya kalkarsak, her şey başımıza yıkılır. Kolay başarılardan şüphe duymalıyız. Yavaş ve emin adımlarla ilerlemek, işte bize bu gerekiyor. Emin olunuz ki TKP yavaş yavaş, fakat emin adımlarla ilerliyor. [...] Dün akşamki MK toplantısından sonra, Partimizin geleceğine inancım bir kat daha arttı. Gerçekten de Adana ve İzmir şubelerimiz iyi çalışıyor. İstanbul'da size daha önce yazdığım gibi, büyük bir iyileşme var. Ankara, Gündüz'ün gitmesiyle birlikte, kuşkusuz güçlendi. Şimdi dikkatimizi Trabzon ve Samsun üzerinde yoğunlaştırdık. Sabri'yi Samsun'a gönderdik. Mesrur zaten oradaydı. Bu kentte öğrendiğimize göre mübadil tütün işçileri arasında, Yunanistan'dan gelmiş birçok iyi komünist var. Şubemiz bunları Parti çalışmasına çekmeye gayret ediyor. [Fransızca, CD 22, Klasör 28_36, Belge 428 vd.]

Bu mektup TKP Merkez Komitesi'nin Dış Bürosu ile Yurtiçi Komitesi arasında gerek çalışma tarzı, gerekse kadroların değerlendirilmesi bakımından derin farklılıklar olduğunu ortaya koyuyor. İlginç olan husus, yurtdışındaki yoldaşların dönmesi konusuyla ilgili bilgi kaynağı olarak Sadrettin Celal'e itibar edilirken, bir paragraf sonra cezaevinden çıkanlar arasında onun tutumunun daha kötü olduğu belirtiliyor. Nitekim Sadrettin Celal bu tarihten sonra TKP faaliyetleri içinde yer almıyor. Bu dönem Yurtiçi MK açısından yurda dönüşler ana gündem maddelerinden birini oluşturuyor. 25 Şubat 1927 tarihli MK toplantısında Nâzım Hikmet ile Baytar Ali Cev-

det'in Türkiye'ye dönmelerinin arzu edilir olduğu kararlaştırıldıktan sonra, Nâzım Hikmet ile ilgili olarak şöyle deniyor:

> İstanbul'da geçtiğimiz günlerde bir edebiyat dergisinde yayımlanan "Meşin Kaplı Kitap" şiiri, Mustafa Kemal tarafından okunmuş ve büyük heyecan uyandırmış. Çevresi yazarının komünist olduğunu ihsas edince, Kemal şöyle cevap vermiş: "Ne olduğu hiç önemli değil. Kesin olan, şimdiye kadar hiç kimsenin Türkçe'de böyle güçlü bir şey yazmamış olduğudur." Mustafa Kemal'in çevresinden birinin verdiği bu bilgi, NÂZIM'a karşı pek sert olunamayacağını varsaymaya olanak veriyor. Bu çerçevede bu iki yoldaş, NÂZIM Karadeniz'den, FAHRİ Almanya'dan gelmelidir. [...]

1927 yılının başlarında yurtiçi MK'nın, egemen çevrelerden geldiği belirtilen istihbaratlara dayalı olarak MK Dış Bürosu üyelerinin yurda dönüşü yönündeki ısrarlı taleplerinin yanı sıra, Şevket Süreyya Aydemir'in "Şair'e" hitabıyla Nâzım Hikmet'e gönderdiği anlaşılan 10 Nisan 1927 tarihli Eski Türkçe bir not mektup, Türkiye'ye dönüşe ilişkin görüşleriyle başlıyor. Şevket Süreyya, Dr. Şefik Hüsnü'nün hareket tarzının, Nâzım da içinde diğerlerinin yurda dönüşünün vereceği sonuca bağlı olması ve hatta onun, kendisi istese bile, sonuna kadar tehlika dışında kalması gerektiğini vurguluyor. Bunun ardından yukarıda Vedat Nedim'in andığı kendisine yönelik Dr. Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet'in yönelttiği eleştirileri ele alan Şevket Süreyya şöyle diyor:

> Büyük kardeşimiz Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] mektubunu yalnız kemal-i dikkatle okumakla kalmadım. Adeta ezberledim... Tenkitlerini ne kadar sert olsalar bile yalnız ve ancak istifade etmek hırslarıyla benimsedim... İstifade ettim. Ve istifadelerimi yalnız kendime hasretmeyerek en yakın kardeşlerimize de usûlü dairesinde teşmile çalıştım. Onun mektubunu okurken yaşadığı ve senin kudret ve kabiliyetlerin üzerinde yarattığı mesut inkişafları da gıbtalarla müşahede ederek sevindim. Evvela Masdar'ın açık bir samimiyetle gayet iyi teslim ettiği gibi, benim yazdığım mektup her şeyden evvel dar bir zamana sıkışmıştı. Ben de evvela ne kadar da olsa kapa-

lı bir muhitin verdiği sübjektif hükümler, saniyen yeni geçilen hayat şeraitten acelece alınmış gûnagûn intibalar vardı: SeKa'nın [Merkez Komitesi] elindeki vesikalar ve bilhassa Viyana mukarrerâtı ile kâfi derecede tanışmış değildim. [...] Bu mektupta öyle kısımlar var ki onlardan mutlak istifadeler ettim. Onlar bazı davaları katiyen halleder mahiyette idiler. Mesela bizim şu klasik mesele: "Memleketimizde sermayedarlık inkişafının imkânları davası..." Hakikaten ben şimdi kaniim ki, bu mesele, üstünde tevakkuf edilecek bir mesele olmayabilir. Ve hakikaten her türlü klasik şeraitin müsaadesizliğine rağmen burjuvazi bir taraftan yoksulların çılgınca istismarı, bir taraftan da garp sermayedarlığından bulması icap eden müzaheretlerle kendisini "azımsanamayacak" bir sermaye, beynelmilel sermayedarlık ailesinde bir mevki temin edebilir. Yahut da mesela etmeyebilir. Her iki halde de bizim hatt-ı hareketimiz Masdar'ın gösterdiği gibidir...

Dr. Şefik Hüsnü'nün Durum Değerlendirmesi ve Türkiye'ye Dönüş Hazırlıkları

Gerek Vedat Nedim Tör'ün, gerekse Şevket Süreyya Aydemir'in mektuplarından yurtiçi-yurtdışı merkez komitesi üyeleri arasında görüş ayrılıklarının olduğu görülüyor. Bunlar hem teorik, hem de pratik konulara ilişkin ayrılıklar. Vedat Nedim Tör, MK Dış Bürosu'nun ülkedeki koşulları doğru değerlendiremediği görüşüyle, onların da ağırlıklı olarak ülkeye dönmesini talep ediyor. Bu gelişmelerden sonra, 1927 Temmuz ayıyla birlikte MK Dış Bürosu ülke içine doğrudan müdahale ediyor; ancak bu müdahale yurtiçi MK ile uyumlu bir çalışma yönünde değil, onun tasfiyesine yönelik oluyor. Bu sürecin başlangıcında Dr. Şefik Hüsnü, ülkedeki ve partideki gelişmeleri, Komintern'e, Buharin ve Petrov'a acil durum değerlendirmesiyle 21 Temmuz 1927 tarihinde çok gizli olarak rapor ediyor. Dr. Şefik Hüsnü Doğu Sekreterliği'nin Parti'nin sağlığına kavuşturulması ve MK'nın hizaya sokulması için alınması gereken önlemleri defalarca görüşmesine rağmen şu ya da bu nedenle alınan karar-

ların hayata geçirilemediğini, sonuna kadar uygulanamadığını belirttikten sonra, Dış Büro'daki yoldaşların Parti'nin varlığının ciddi tehlike altında olduğu konusunda kaygılarının arttığını vurguluyor. Bu konuda yapılan toplantıda oy birliğiyle alınan karara göre Dr. Şefik Hüsnü'ye, TKP'nin bölünüp parçalanması tehlikesi taşıyan durumları Komintern'e aktarma ve ondan bu felaketin durdurulması için gerekli görülen somut önlemleri desteklemesini talep etme görevi veriliyor. Dr. Şefik Hüsnü de bu durumun giderilmesi için bir dizi pratik önlemin alınmasını öneriyor.

1) Şimdiki MK'nın dağıtılması,
2) Parti'nin siyasal ve ideolojik yönetiminin Yürütme Komitesi'nin yönlendiriciliğindeki Dış Büro'ya verilmesi,
3) Dış Büro'nun yönetiminde çalışmak üzere, taşradan birkaç inançlı yoldaştan oluşan teknik yürütme komitesinin ülkede oluşturulması,
4) Teknik komitenin oluşturulmasından sonra, daha önce alınan karara uygun olarak yurtdışında siyasal bir dergi (Parti'nin illegal organı) çıkartılması,
5) Alınan kararların yerinde hayata geçirilmesi için Komintern adına Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşın derhal Türkiye'ye gönderilmesi,
6) Teknik komitenin oluşturulması ve bağlantı ve gazete dağıtım aygıtlarının örgütlenmesi amacıyla gerekli paranın bu yoldaşın emrine verilmesi,
7) Şu andan itibaren şimdiki MK'ye para yardımının kesilmesi ve Komintern görevlisine, isimleri ayrıca bildirilecek olan yoldaşların Ferdi yoldaş vardığında kendilerini bulabilmesi için İstanbul'a çağrılmaları konusunda telgrafla bir emir gönderilmesi,
8) Teknik komitenin başlıca görevi 6 aylık bir süre içinde yurtdışında toplanması gereken Parti Konferansı'nın hazırlıklarını yapmaktır.
9) Şimdiki MK bu kararları yeni organlar kuruluncaya kadar öğrenmemeli ve Ferdi yoldaşın başkanlığında çalışmalarına devam etmelidir. [Fransızca, CD 27, Klasör 34_36, Belge 390 vd.]

Dr. Şefik Hüsnü, görevini tamamlayamadan önce tutuklanma olasılığını da göz önünde bulundurarak, böylesi bir durumda, kendisinin birkaç yıl hapis yatabileceğini, ancak bu durumun pratik önlemleri ortadan kaldırmaması gerektiğini, yalnızca alınan kararların uygulanması için öncelikle, Fahri [Baytar Cevdet] ve Halim'den [Hasan Ali Ediz], ikinci sırada da Moskova'da bulunan Atıf ve Nâzım'dan yararlanılmasının uygun olacağını belirtiyor. Dr. Şefik Hüsnü gelişmelerin şöyle olabileceğini öngörüyor.

> Bu yoldaşlardan bir veya ikisi, yeni MK'nin oluşturulması çalışmaları için görevlendirilmiş yoldaşları birer birer arka arkaya çağıracakları ve çalışmanın organizasyonunu konuşacakları Odessa'ya yollanmalıdır.
>
> Bu çalışma için şu yoldaşları öneriyorum: Aziz [Hüsamettin Özdoğu], Şevki (Senayi), Vasıf [Eczacı], İhsan (İzmir), Tahsin (Trabzon), İsmail (Adana) [Laz, Marat], Kazım (M.K.'den) [Vanlı Kazım Kip].
>
> Dış Büro benim yokluğumda da, Komintern'in yönlendiriciliği altında, siyasal yönetimin sorumluluğuna alacak niteliktedir. [Fransızca, CD 27, Klasör 34_36, Belge 390 vd.]

Dr. Şefik Hüsnü, bu mektuba "TKP'de Yönetim Bunalımı" başlıklı uzun bir rapor ekliyor. Dr Şefik Hüsnü rapora bu duruma düşülmesinin nedenlerini tarihsel gelişim içinde açıklayarak başlıyor.

> "1925'teki ağır baskılar, Parti'yi hemen hemen tümüyle başsız bıraktı. Siyasi Büro'su artık yoktu. İstanbul'da MK'dan sadece 2 üye serbest kalmıştı; MK üyelerinden taşrada bulunan diğer üçü takibattan kaçabilmişti. Aktif militanlar olsa da tüm bu yoldaşlar, pek eksik bir Marksist-Leninist hazırlığa sahiptiler. Şubat 1925 Kongresi'nde ilk kez seçilerek MK'ya henüz girmişlerdi. Bir komünist partisinin siyasal yönetimi deneyiminden tümüyle yoksundular. 1926 Mayısı'ndaki Konferans'ta deneyimsizliklerini ileri sürerek faaliyet eksiklikleri konusunda özür diliyorlardı.
>
> Bununla birlikte, komünist hareketin devamlılığını sağlama konusundaki tek yol Parti'nin MK'nın bu kalıntılarıyla yönetimiydi. Komintern Yürütme Komitesi Doğu Seksiyonu'nun onayını aldık-

Hüsamettin Özdoğu, Sıdıka Özdoğu,
Laz İsmail (Marat), 1933

tan sonra, mevcut yoldaşlar arasında en çok siyasal bilgiye sahip olan Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaşa, gençlik federasyonumuzdan iki yoldaşı katarak güçlendireceği MK'nın sekreterliğini üstlenme direktifini verdim.

Bu yoldaşlar yönetim sorumluluğunu kabul ettiler ve var güçleriyle çalışmaya başladılar. Birkaç ay boyunca hemen hemen her şey iyi gitti. Ancak gençlikten gelen yoldaşlar izlenip yakalanınca, gitgide artan bir atalet tüm Parti aygıtını kısa sürede kapladı. [...]

Bu yıkıcı pasiflikten rahatsız olan Prezidyum, 1926 başında, bu yöndeki talep üzerine, yurtdışında bir Konferans toplanması ve bu Konferans'ta tüm yerel şubelerin delegelerinin karşılaşması iznini verdi. Konferans 1926 Mayıs sonlarında, İtalyan tehditlerine karşı Türk kuvvetlerinin seferber edildiği sırada toplandı. Bu nedenle birçok delege ülkeden ayrılamadı. Bu eksiklik nedeniyle Konferans, yeni bir MK oluşturmadan ibaret ana görevlerinden birini yerine getirecek yeterli yetkiye sahip olamadı. Eski MK'nın üç yeni üyeyle güçlendirilmesiyle yetinildi; MK Sekreteri, hafifletici koşulları (terör rejiminin aşırı uygulamaları, yönetici yoldaşların deneyimsizliği, üye sayısının azlığı, vb.) ileri sürerek yapılan hataları kabul etti. [...]

MK, Parti'yi bu pek tatminkar olmayan yolda yönlendirirken,

1926 yılı sonlarında, Kemalist hapishanelerde cezalarını çekmekte olan yoldaşlarımız, özgürlüklerine kavuştular. Bunlar arasında üç eski MK üyesi vardı ve hemen eski görevlerine iade edildiler. Bunlar deneyimli yoldaşlardı ve içlerinden biri, Sadrettin [Celal Antel] partinin kurucularından biri ve teorisyeniydi. Bir an MK'nın ataletini gidermenin olanaklı olabileceğini sandık.

Ancak kısa süre sonra, bunun tam tersinin oluştuğu ortaya çıktı. Her şeyden önce, bugün hâlâ bilmediğimiz nedenlerle, Sadrettin MK ile işbirliği yapmayı reddetti. Diğer yoldaşlara gelince, terör onlar üzerinde de öylesine moral bozucu bir etki doğurmuştu ki, bilinçsiz bir biçimde en küçük bir siyasal etkinlikten kaçınma eğilimi içine girdiler. Onlara göre, tutumlarının baskılardan kaynaklanmış korkuyla uzak – yakın bir alakası yoktu. "Bu tutum, doğrudan doğruya nesnel koşulların doğru bir değerlendirmesinden kaynaklanıyordu"(!) [...]

Bir zaman öncesine kadar MK, burada verilen direktifleri gerçekleştirmediği için özür diliyor ve eleştirilere boyun eğiyordu. Ancak, en ağır hatalarının ve her türlü siyasal eylemden bilerek kaçınmasının birkaç hoş olmayan sözden öte bir yaptırım doğurmadığını görünce, işi Komintern'i Türkiye'deki güçler oranını anlamamakla, Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaş tarafından yanlış biçimde bilgilendirilmekle suçlayarak ve gerek tezlerin, gerekse kararların uygulanması konusunda daha geniş bir bağımsızlık talep ederek saldırıya geçme noktasına vardırmasının herhangi bir olumsuzluğa yol açmayacağı yargısına vardı.

Bu gelişmeyi Dr. Şefik Hüsnü MK'nın son raporundan verdiği bir alıntıyla aktarıyor.

Çok haksız olarak saldırıya uğruyoruz. İlkesel olarak, hemen hemen her noktada sizlerle mutabıkız. Partimizin varlığının ilanı sorunlarında, seçimler konusunda, komünist hücrelerin faaliyeti konusunda bizi ayıran hiçbir şey yok ve sizlerin teorik formülasyonlarınızın altına imza atabiliriz. Ancak, bunların pratik faaliyetimizde uygulanmalarına gelince, bu başka bir şey. Burada, sizinle mutabık değiliz. Davranış tarzımızın tek olanaklı ve tek doğru tarz olduğunu ve öyle olmaya da devam ettiğini sonuna kadar savunuruz. Öylesine özel ve zorlu koşullarda yaşıyoruz ki, tutumumuzu bu koşul-

ları sıkı sıkıya hesaba katmadan belirlememiz olanaklı değildir. Bizden olmayan ve bizden uzakta yaşayanlar (büyük olasılıkla Komintern Yürütme Kurulu), buradaki olaylar hakkında doğru bir değerlendirme yapamaz. Ve, size göre, bize karşı onlar haklı. Bize önerdiğiniz önlemler, kaçınılmaz olarak yönetici kadrolarımızın yıkıma uğraması sonucunu verecektir. Bunları uygulamayı reddediyoruz. Faaliyetimizin biçimlerini seçme konusunda tam bir özgürlüğe sahip olmalıyız. El ilanı ve bildiri yayımlama şu anki durumda zararlıdır.

Dr. Şefik Hüsnü bu süreçte KUTV'dan ülkeye gönderilen ve İzmir sekreterliğine getirilen Hüsamettin Özdoğu [Aziz] ile Adana sekreterliğine getirilen İsmail [Laz, Marat] tarafından da MK'ya karşı eleştiriler yapıldığını belirtiyor ve bunlara karşı Şevket Süreyya'nın kendilerine yazdığı bir rapora atıfta bulunuyor.

Taşradan gelen sorumlu bir yoldaşa göre biz bir küçük burjuva diktatörlüğü uyguluyoruz. Dar görüşlü bir işçicilik uyguluyoruz. Bizler, Parti'nin faaliyetinin gelişmesine engel olan bir fraksiyonuz. Taşradan gelen bir diğer yoldaşa göre, dünya devriminin bizi kuyruğuna takmasını bekliyoruz. İşçi sınıfının ortaya koyduğu coşkuyu kavrayamıyoruz. [Aziz ve İsmail İstanbul'a çağrılarak Kontrol Komisyonu'na havale edilmiş, görevlerinden alınmıştır, E.A.] Komintern'in gönderdiği görevliye göre, dar görüşlü milliyetçileriz. İdeolojimizde ve eylemimizde, enternasyonalizmin en küçük bir izi bile yok. Tüm bu laf ebeliklerinin üzerinde durmaya bile değmez. Davranış hattımızı yalnızca birinci olarak içinde yaşadığımız nesnel koşulların sağladığı olanaklar ve sonra da kendi öz maddi ve manevi güçlerimiz belirliyor.

Dr. Şefik Hüsnü bu aktarımlarından sonra "tüm bu saptamalar ve belgeler karşısında, sözcüğü sakınmamak ve Türk seksiyonumuz oldukça uzun zamandır komünist bir yönetimden yoksundur demek gerekiyor" yargısını getiriyor ve somut önerisini yineliyor.

Partiyi bu atalet halinden çıkartıp yeniden ayağa dikmek için, bu can sıkıcı engeli ivedi olarak ortadan kaldırmaktan ve Yürütme Ko-

mitesi'nin doğrudan gözetiminde çalışan bir siyasal büro (dış büro) tarafından verilen direktifleri otomatik olarak uygulamaya sokmakla görevli, son derece aktif ve tümüyle kendini adamış militanlardan oluşan bir teknik organ oluşturmaktan başka bir yol yoktur. [Fransızca, CD 29, Klasör 3_8, Belge 389]

Raporda sunulan çerçeve Komintern'in ilgili kurullarında kabul edilmiş olmalı ki, hemen ardından, Dr. Şefik Hüsnü, kendisinin yakalanmasını da göz önünde tutarak, TKP kadroları hakkındaki kanaatlerini ve olası hareket tarzını Ağustos başında Komintern'e çok gizli olarak rapor ediyor. Gerek yukarıdaki raporda, gerekse aşağıdaki raporda, Dr. Şefik Hüsnü Nâzım Hikmet'i güvenilir yoldaşlar arasında sayıyor, dahası Merkez Komitesi'nde görevlendirilebilecekler arasında görüyor.

Doğu ve Balkan Sekretaryası'na

Türkiye'ye girişimde tutuklanmamı öngörerek, Doğu Sekretaryası'na ve Balkan Sekretaryası'na, bana göre, Komintern'in güvenine değer olan ve olmayan TKP militanları hakkında birkaç noktaya işaret etmeyi yararlı ve Parti'yi yönetme sorumluluğunu, gerektiğinde, almaya layık yoldaşları saymayı zorunlu buluyorum.

Aşağıdaki yoldaşlar, sosyal demokrat ideolojik dejenerasyonları ve Komintern'e bağlılıklarındaki eksiklik nedeniyle MK'dan ivedi olarak uzaklaştırılmalıdır. Yönetici rol oynama niteliğine sahip ve tam bir güvene layık değiller:

Asım [Vedat Nedim Tör] – aydın, iktisatçı
Şevket /Aydemir/ – aydın, öğretmen
Salih /Hacıoğlu/ – aydın, veteriner
Şamilof [Hamdi] – küçük memur
Mahmut – küçük memur
Nuri [Elektrikçi] – vasıflı işçi, yarı aydın.

MK üyesi aşağıdaki yoldaşlardan yararlanılabilir:

Faik – vasıflı işçi, metalürjist (Edirne)
Kazım [Kip, Vanlı] – vasıflı işçi, makinist
Sadrettin [Celal Antel] – aydın, gazeteci
Atıf /Seyfi/ – vasıflı işçi /Moskova'da/, metalürjist
Halim [Hasan Ali Ediz] – öğrenci

Aşağıdaki aktif militanlar, sonuç itibariyle ve ihtiyaç ölçüsünde Parti yönetimine çağrılmalıdırlar. Bunlara tümüyle güvenilebilir:

1. Fahri /Moskova/ – aydın, parti kurucularından
2. Vasıf [Eczacı] /İstanbul/ – aydın
3. Necati / İstanbul/ – aydın
4. Hikmet [Kıvılcımlı] /İstanbul/ – aydın
5. İhsan /İzmir/ – işçi, demiryolu
6. Aziz [Hüsamettin Özdoğu] /İzmir/ – işçi, metalürjist
7. Hakkı /Küçük/ – işçi /İstanbul/ metalürjist
8. Şevki /İstanbul/ – işçi
9. Zahariadis /İstanbul/ – işçi marangoz
10. Kalumenos /İstanbul/ – işçi marangoz
11. Nâzım /Moskova/ – şair
12. Nazmi [Emin Sekün] /Moskova/ –işçi metalürjist
13. İsmail Hakkı /İzmir/ – işçi metalürjist
14. İsmail /Adana/ – denizci
15. Tahsin /Trabzon/ – memur
16. Hüseyin – işçi /İstanbul/ metalürjist
17. Ferit /İstanbul/ esnaf
18. Faik /Moskova/ –işçi, metalürjist

Numaralar, tercih sırasına göre konmuştur.

Kesinlikle her türlü bağın kopartılması gereken tümüyle kuşkulu ve yararlanılamayacak yoldaşlar şunlardır:

1. Mustafa [Sarı, Börklüce] /İstanbul/ – ticaret alanında memur
2. Sait Hüseyin /İstanbul/ –esnaf
3. Vâlâ [Nurettin] /İstanbul/ – şair
4. Tekin /İstanbul/ – aydın
5. Sabri /Odesa/ – astsubay
6. Mesrur /İzmir/ – memur, yarı aydın
7. Sadık /?/ –ilkokul öğretmeni
8. Cem /İstanbul/ – ilkokul öğretmeni
9. Orhan /Edirne/ – ilkokul öğretmeni

Tutuklanmam durumunda, Fahri ve Halim yoldaşların Odesa'ya gönderilmeleri gerektiğini düşünüyorum; kendileriyle her hususta bir anlaşma sağlanabildiği takdirde, Aziz, Necati, Vasıf, Kazım ve Küçük Hakkı yoldaşları oraya getirterek, Moskova'dan Atıf'ın da katılımıyla yönetimi yeniden oluşturmaya çalışmalıdırlar. Daha önce belirttiğim diğer arkadaşlara başvurma olanağı da dışlanmamalıdır.

5.8.1927 İmza: B. Ferdi

Aşağıda isimleri belirtilen (eski savaş esirleri) mahkum olmamış RKP üyesi Türk göçmenleri, Türkiye'ye aktif çalışmaya gönderilmelidirler:

Süleyman Nuri: Mühendis (Moskova)
Ali Yazıcı: İlkokul öğretmeni (Bakü)
Adil: Mühendis (Leningrad)
Nurettin: İlkokul öğretmeni (Bakü)
Haydar: Fırıncı (Moskova)
Hilmi: Makinist (Moskova)
İsmail Hami: İlkokul öğretmeni (Kırım)
Mahmut Şevket: İşçi (Kırım)
Sabri: Denizci (Odesa)
Mehmet Baytar: İşçi (Moskova)
Hayat: Kadın ilkokul öğretmeni (Bakü)
Affan: Veteriner (Dağıstan)
Semih: Gazeteci (Tiflis)
Akif: İşçi (Bakü)

Son olarak Rusya'da bulunan, eski Doğu Üniversitesi [KUTV] öğrencisi, aşağıdaki yoldaşların ülkeye gönderilmesini talep ediyoruz:

Selami (Dağıstan) işçi
Selim (Leningrad) işçi
Salim (Leningrad) işçi
Hamit (Bakü) işçi
Krimski (Bakü) yarı-aydın
Salih Şerif (Leningrad) yarı-aydın
Server (Moskova) işçi, halen hasta [Fransızca, CD 27, Klasör 34_36, Belge 419]

Bu liste TKP'nin o dönemki ana kadro birikimini ve yedeklerini göstermesi ve bunların Dr. Şefik Hüsnü'nün gözündeki yerlerine işaret etmesi bakımından son derece ilginçtir. Burada gerek 1925 Kongresi'nde seçilmiş, gerekse 1926 Viyana Konferansı'nda eklenmiş tüm Merkez Komitesi üyeleri sayılıyor. Buna göre TKP Merkez Komitesi 1927 tevkifatı arifesinde şöyledir: Asım [Vedat Nedim Tör], [Süreyya] /Aydemir/, Salih /Hacıoğlu/, Şamilof [Hamdi], Mahmut, Nuri [Elektrikçi], Faik (Edirne), Kazım [Vanlı], Sadrettin

[Celal Antel], Atıf /Seyfi/, Halim [Hasan Ali Ediz]. Elbette bunlara Dr. Şefik Hüsnü'yü de eklemek gerekir. Kendisinin tutuklanması durumunda yeni Merkez Komitesi'nin oluşumuyla ilgili olarak yukarıdaki iki raporda küçük farklılıklarla aynı kişiler önerilmektedir. Birinci raporda: Fahri [Baytar Cevdet], Halim [Hasan Ali Ediz], Aziz [Hüsamettin Özdoğu], Şevki (Senayi), Vasıf [Eczacı], İhsan (İzmir), Tahsin (Trabzon), İsmail (Adana) [Laz, Marat], Kazım (MK'dan) [Vanlı Kazım Kip]. İkinci raporda: Fahri [Baytar Cevdet], Halim [Hasan Ali Ediz], Aziz [Hüsamettin Özdoğu], Necati, Vasıf [Eczacı], Kazım [Vanlı Kazım Kip] ve Küçük Hakkı. İki liste arasındaki temel farklılık birincisinin taşra örgütlerinin temsilini gözetirken, ikincisinin daha teknik bir aparatı öne koymasıdır.

Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'de

Dr. Şefik Hüsnü'nün 9 Ekim 1927 tarihinde Komintern'e gönderdiği rapordan anlaşıldığı kadarıyla, kendisi İstanbul'a 1927 Ağustosu ortalarında geliyor. Ülkeye geldikten sonra Komintern ile bağlantı kuramayan Dr. Şefik Hüsnü, diğerlerinin yanı sıra Hasan Ali Ediz ile Nâzım Hikmet'in sırayla gönderilmesini talep ediyor. Dr. Şefik Hüsnü'de bir aylık bir genel görünüm değişikliğiyle Nâzım Hikmet'in bile yurda dönmesinden sonra, ailesine haber verilmemesi koşuluyla oldukça rahat bir biçimde çalışabileceği kanısı hakimdir. Dr. Şefik Hüsnü raporunda ülkedeki ve Parti'deki durumu şöyle yansıtıyor.

> [...] Altı haftadır buradayım. [...] Şu ana kadar buraya hiçbir yoldaş gelmedi. Bu mektubu Asım [Vedat Nedim Tör] yoldaş aracılığıyla göndermek zorunda kaldım. [...] İstanbul, İzmir ve Adana, Komünist Enternasyonal çizgisinde duruyorlar. Bu çizgiye uygun olarak faaliyetlerini yürütüyorlar ve benimle yakın bağlantı içindeler. En kısa zamanda Balya da aynı durumda olacak. Trabzon'daki Tahsin yoldaşa buraya gelmesi gerektiğini bildirebilirseniz çok seviniriz. [...] Bu durumda, hastalığı yüzünden oraya gelmiş ve aslında böylece büyük bir hata yapmış olan Şakir yoldaşı derhal, ilk uy-

gun araçla geri gönderin. Baytarzade'nin [Mehmet] de geri dönmesi gerekiyor. Faik yoldaşa daha önce yazmış olmama rağmen henüz gelmedi. Sabırsızlıkla onu bekliyoruz. Güç eksikliği kendisini hissettiriyor ve onlara çok ihtiyaç duyuyoruz. Bu nedenle Halim [Hasan Ali Ediz] ve Nâzım yoldaşların da sırayla gönderilmesi gerekir; burada yeterince dikkatli olunduğu ve kimlik değiştirildiği takdirde çok iyi çalışılabiliyor. [...] Uluslararası Lenin Okulu için Hikmet [Kıvılcımlı] yoldaş ve Doğu Üniversitesi için birkaç yoldaş daha gönderilecektir. [Almanca, CD 27, Klasör 34_36, s. 469 vd]

Dr. Şefik Hüsnü'nün bu raporunu 24 Ekim 1927'de Smeral ve Petrof'a bir ön yazıyla ileten Fahri [Baytar Ali Cevdet], Parti'nin bu dönemde yürüttüğü faaliyetleri özetledikten sonra, Dr. Şefik Hüsnü'nün önderliğinde kaybetmiş olduğu kitle bağlarını yeniden kurduğunu vurguluyor. Baytar Ali Cevdet önünde duran görevleri de sıralıyor.

Partinin güçlendirilmesi, Komintern'in en önemli ve acil görevidir. Bu, mevcut bütün güçlerin harekete geçirilmesini gerektiriyor. İlk olarak, burada bulunan bütün yoldaşlar Türkiye'ye gönderilmelidir:

1. Görevlerini bırakan ve burada tıbbi tedavi gibi geçersiz, ancak burada onay gören nedenlerle kalan Şakir ve Baytarzade [Baytar Mehmet] yoldaşlardan derhal ve hızla geri dönmeleri istenmelidir. [...]
2. Doğu Üniversitesi'ne yalnızca bu öğretim yılının başına kadar bırakılan Faik yoldaş da derhal gönderilmelidir. [...]
3. Herhangi bir şekilde Sovyetler Birliği'ne gelmiş olan, burada yaşayan ve burada tecrübe kazanan tüm yoldaşlardan geri dönmesi istenmelidir [...].
4. Bunlardan birisi olan ve Doğu Üniversitesi'ne girmeye çalışan Ali Yazıcı yoldaş da Türkiye'ye yollanacaktır. [...]
5. Doğu Üniversitesi'nde öğrenci olan Nazmi yoldaş askerlik hizmetini yapması için geri gönderilecektir. [...]
6. Halim ve Nâzım yoldaşlarla ilgili olarak, bu ikisinin bir ay Moskova'dan uzaklaştırılarak kendilerini değiştirme şansı verilmesini ve ardından nakledilmelerini çok gerekli görüyorum. [...] [Almanca, CD 27, Klasör 34_36, s. 469 vd]

1927 Tevkifatı

1927 Tevkifatı'nın 25 Ekim günü Vedat Nedim Tör ve Dr. Şefik Hüsnü'nün tutuklanmalarıyla başlamış olduğu kabul edilir. İstanbul grubundan 26, İzmir grubundan 7, Adana grubundan 14 ve Nâzım Hikmet de dahil olmak üzere gıyabi olarak 7 kişinin, yani toplam 54 kişinin yargılandığı bu davada ilk duruşma 16 Ocak 1928 günü yapılıyor. Bu davanın gıyabi sanıklarından Laz İsmail'in Geçici Komite Sekreteri Marat imzasıyla ve 2. Mektup ibaresiyle duruşmalar başlamadan önce edindiği bilgilere ilişkin raporu 12 Ocak 1928'de Moskova'ya ulaşıyor. Tutuklamalar ve yürütülen çalışmalar konusunda raporda bir dizi bilgi yer alıyor.

1) Tutuklamalar provokasyonlar yardımıyla gerçekleşti.
2) En büyük ve önde gelen provokatör Vedat'tır [Vedat Nedim Tör].
3) Doktoru [Dr. Şefik Hüsnü] Vedat ele vermiştir.
4) Vilayet Komitemizin tutuklanma nedeni, Vedat'ın polise yazdığı ve Parti'nin tüm çalışmalarını, yoldaşlarımızın pek çoğunun ismini ve örgütümüzün çalışma sistemini açıkladığı belgedir.
5) Adana, İzmir ve İstanbul komiteleri tutuklanmıştır, geri kalan örgütler çalışmaya devam etmektedir.
6) Tutuklanan yoldaşlarımızın hepsinin Vedat'ın ifadesini ve kendisiyle herhangi bir bağlantıyı reddetmelerine rağmen, Vedat polise itiraflarını sürdürüyor ve kendi ifadelerinin doğru olduğuna inandırmaya çalışıyor.
7) Vedat'tan başka iki provokatör daha var: Vilayet Komitesi üyesi İbrahim ve Fahri. Bunlar sebep oldukları provokasyonun sonucunda polisten baskı görüyorlar.
8) Tüm tutuklananlar ortak, genel bir hücrede tutuluyor, sadece Doktor tek başına bir hücrede tecrit edilmiş durumdadır. Tüm tutuklanan yoldaşların sayısı 50'dir, ilimizde tutuklanan yoldaşların tümü işçidir. Başlangıçta tutuklananların sayısı 300'dü, soruşturmadan sonra çoğunluğu serbest bırakılmış, şu anda sadece 50'si tutulmuştur. İlk bildiri dağıtımı sırasında da 300 kişinin tutuklandığı göz önünde bulundurulursa, 600 tutuklu işçinin polisten geçtiğini belirtmek gerekir.

9) Burjuva basınında komünist partisi aleyhine ajitasyonun artmasına rağmen örgütümüzün işçi yığınları üzerindeki etkisinin belli oranda arttığı hissediliyor. Buna bağlı olarak hükümet, burjuva basınının komünist partisi karşıtı olup olmamasına bakılmaksızın komünist partisinin çalışmaları hakkında yazı yazılmasını yasaklamıştır. Basına sadece tutuklanan komünistlerin davalarıyla ilgili yazı yazması buyurulmuştur. Basında yaptıkları iş için parasal mükafat alan Va.. ve Nizamettin Nazif tarafından kaleme alınmış makaleler görülmektedir. Bu durum ciddiyetle dikkate alınmalıdır.
10) Provokasyondan başka Vedat pek çok belgeyi polisin kullanımına açmış olup, bu durum Doktor'un durumunu daha da ağırlaştırmaktadır.

Doktor ve tutuklanan diğer yoldaşlar geçici Merkez Komitesi'ne şimdilik bildiri dağıtılması işiyle uğraşılmaması ricasında bulunmuşlardır, Çünkü bu, onların durumunu daha da kötüleştirebilir. Bundan başka bize Türkiye'den kaçmamızı önermektedirler. Çünkü eğer bizi de tutuklarlarsa büyük bir ceza alacağız. Onların bu önerisine rağmen yükümlülüklerimizi biliyoruz ve çalışmalarımıza devam ediyoruz. Son zamanlarda bir dizi broşür yayımladık. [Rusça, CD 27, Klasör 34_36, Belge 25 vd.]

Dr. Şefik Hüsnü'nün tutuklanmasından sonra oluşan yurtiçi geçici komitenin sekreterliğine ilk ağızda Laz İsmail getiriliyor. Bu ikinci mektubu olmasına rağmen Laz İsmail raporunda öncelikle tevkifatın akışı ve provokatörler üzerinde duruyor. Vedat Nedim Tör'ün gerek mahkemedeki tutumu, gerekse izleyen süreçteki açıklamalar, bu tevkifatın başlamasında yönlendirici bir rol oynadığını ortaya koyuyor. Laz İsmail'in raporunda adı geçen İbrahim ve Fahri'ye gelince, 1927 Tevkifatı'nda 3 ay ceza alan Tesviyeci İbrahim ve 4 ay ceza alan Fahrettin adında iki sanık var. Mahkeme tutanaklarına bakıldığında bunların provokatör olduğuna ilişkin herhangi bir belirti görülmüyor.

Duruşmalar 16 Ocak 1928 tarihinde başlıyor ve 23 Ocak 1928 tarihinde son buluyor. Verilen kararla, İstanbul'dan Dr. Şefik Hüsnü İstiklal Mahkemesi'nden gelen cezayla birlikte 1 yıl 6 aya, Vedat

Nedim Tör indirimle 2 ay 20 güne, Baytar Salih Hacıoğlu 4 aya, Muallim Adnan (Sadık) 3 aya, Hamdi Şakilof 4 aya, Fahrettin 4 aya, Tesviyeci İbrahim 3 aya, Tesviyeci Küçük Hakkı 3 aya, Saatçi Niko 3 aya, Tuhafiyeci İstefan 3 aya, Dr. Hikmet Kıvılcımlı 3 aya; İzmir'den Modelci Kerim (Soyka) 3 aya, Tamirci Mehmet Ragıp 3 aya, Şoför Tango Tevfik 3 aya, Tornacı Fethi 3 aya, Makinist İhsan 3 aya, Elektrikçi Mesrur Naci 3 aya, Tornacı Suphi 3 aya; Adana grubundan Şoför Ragıp indirimle 2,5 aya, Kazancı İsmail 3 aya, Tornacı Abdülmecit 3 aya, Tornacı Şamil Tevfik indirimle 1,5 aya, Makinist Şevket 3 aya; gıyaben yargılananlardan Sarı Mustafa Börklüce 3 aya, Nâzım Hikmet 3 aya, Ali oğlu Suphi (İbrahim) 4 aya, Hasan Ali Ediz 3 aya, Hüsamettin Özdoğu 4 aya, Laz İsmail 3 aya, Alaettin 3 aya mahkum ediliyor.

Yargılama bittikten sonra Dr. Şefik Hüsnü cezaevinden, bir yandan ülke içindeki Parti faaliyetini yönetirken, diğer yandan Komintern'le ilişkileri yürütmeye, rapor göndermeye devam ediyor.

TKP'yi Geçici MK ile Toparlama Çabaları

10 Mart 1928'de kaleme aldığı rapor, daha sonraları Dr. Şefik Hüsnü'nün bu dönemi neden fetret devri olarak adlandırdığını da net biçimde ortaya koyuyor. Tutuklamaların ardından, daha duruşmalar başlamadan geçici bir yönetim hem Dr. Şefik Hüsnü, hem de Komintern tarafından ayrı ayrı oluşturuluyor. Bu geçici komiteler, hem eski MK'yı dışlayıcı bir anlayışla oluşturulduğundan, hem de birbirlerinin otoritesini kabul etmediklerinden ortada tam bir yönetim karmaşası doğuyor. Herkes gelip Dr. Şefik Hüsnü'ye başvurarak sorunu çözmesini talep ediyor. Dr. Şefik Hüsnü de Komintern'in atadığı geçici görevli kişileri de kırmayacak bir çözüm arayışını yürütürken, eski kadrolarla köprüleri atmamaya çalışıyor. Tüm bunlar, gerek parti otoritesinin, gerekse üyelerde partiye güvenin alabildiğine sarsıl-

masına ve çok değişik fraksiyon ve muhalefet hareketlerine elverişli bir zeminin oluşmasına neden oluyor. Tüm gruplaşmalar, ideolojik zemin ortadan kalkınca, örgütsel düzlemden ibaret kalıyor. Böylesi bir durumda da Dr. Şefik Hüsnü'nün önerisi esas itibariyle örgütsel nitelik taşıyor: 3-4 ay içinde bir kongre toplayıncaya kadar, sekreterliğini, Komintern Yürütme Kurulu'yla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet'in [Dr., Kıvılcımlı] üstleneceği Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Hüsamettin'den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalıdır. Bu arada Halim [Hasan Ali Ediz] bu komitenin çalışmasına katılmak üzere hemen gizlice ülkeye dönmeli, Fahri [Baytar Cevdet] ise Dr. Şefik Hüsnü yurtdışına çıkıncaya kadar ülkeye dönmemelidir. Dr. Şefik Hüsnü böylesi bir komiteyle, kendi güvendiği çevre ile Komintern'in atadığı İsmail ve Hüsamettin'i biraraya getirirken, eski MK grubunu dışlamayı göze alıyor. Komintern Yürütme Kurulu'ndan bu kararı onayladıktan sonra İsmail'e bizzat tebliğ etmesini istiyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün bu tutumuna, ilerde Nâzım Hikmet'in de içinde yer alacağı muhalefete karşı Komintern Yürütme Kurulu'nun parti üyelerine çağrı çıkarmasını talep etmesinde de görülecektir. Aslında bu tutum parti içinde Dr. Şefik Hüsnü'nün bile tek başına bir otorite olarak kabul edilmemesine işaret ediyor. Dr. Şefik Hüsnü, bu raporda Nâzım Hikmet'i bağımsız bir madde olarak ele alıyor, onu herhangi bir gruba mensup olarak görmüyor ve ülkede taşra örgütlerinde çalışmaya katılabileceğini belirtiyor. Dr. Şefik Hüsnü, Viyana'dan 17 Nisan 1928'de alınan bu raporunu Berlin'deki dostları aracılığıyla gönderiyor.

Raporda öncelikle atanan iki geçici yönetimin yol açtığı karmaşaya dikkat çekiliyor.

> 1. Tutuklamaların dağınıklığı içinde ve mahkememizin sonuna kadar, birkaç genç militan, bizim onayımızla, parti yaşamının devamlılığını sağlamaya uğraştı. [...] Serbest kalmış dostlarımız arasında, parti yönetimine gelecek ve otoritesini kabul ettirecek kadar deneyimli ve nitelikli militanlar yoktu. [...] Mahkeme kararının açıklan-

masının ertesinde, hazırlamaları gereken önümüzdeki kongreye kadar geçerli bir yönetici komite ve İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Trakya bölge komitelerini oluşturduk.

2. Moskova'nın bizim görüşümüzü almadan, bir diğer geçici komite kurmakta aceleci davranması ağır bir hata oldu. [...] Bu, kaçınılmaz olarak saflarımızda bir kafa karışıklığına yol açtı. Dostlarımız kime inanacaklarını ve tabi olacaklarını bilemez duruma düştüler. Bu konjonktürde gelip benim görüşümü alanlara, bu durumdan çıkış için sizin otoritenizden yararlanmayı kendime saklayarak, bu geçici komiteyle yeni bir düzen kuruluncaya kadar işbirliği yapma öğüdünü verdim. Ancak bu öğüdü tutanlar bile, kısa bir deneyimden sonra, güçlerini sizden alan iki yoldaşın kötü niyetinden ve hatalı davranışlarından rahatsız oldular ve çalışma azimlerini yitirdiler. Gerçekten de İsmail [Laz, Marat] ve Aziz [Hüsamettin Özdoğu] Partiyi yönetecek kadar olgun değiller. Çok çok daha deneyimli ve ideolojik olarak daha hazırlıklı militanların yönetimindeki bir komitenin bileşimine girebilirler. Aktif kadrolarımız arasında hiç kimseye yeterince güven vermiyorlar. Partinin kaderini tek başına onların eline bırakmak, her bakımdan çok tehlikeli ve zararlı olacaktır. Bu nedenle bu çıkmaz sokaktan ortak mutabakatımızla bir an önce çıkmak için size başvurmakta acele ettim.

Dr. Şefik Hüsnü, raporun izleyen bölümünde Türkiye'ye gelişinden sonra parti içinde karşılaştığı gruplaşmaları ele alıyor.

Son altı aydaki karışıklıklar parti içinde üç gruplaşmayı ortaya çıkardı.

a) Eski MK ve onu izleyen üç beş unsur (...[1 sözcük anlaşılamadı] grubu). Çoğunluğu eski KUTV öğrencisi olan bu unsurlar, Parti'yi uçurumun kıyısına kadar götürdükten sonra, sapmalarını açıkça itiraf etmeksizin, mahkemeden bu yana bize yaklaşmaya çaba harcıyorlar. Önceden ileri sürdükleri tüm ihtirazi kayıtların yalnızca Parti'yi pasifliğinden çıkarmak için ilk adımı atma ve yığın hareketlerine girişmeyle ilgili olduğunu söylüyorlar. Ancak, diyorlar, benim girişimimle gerçekleştirilen edimler partiyi öylesine çarpıcı bir biçimde ve göreceli olarak öylesi az zararla popülerleştirdiğinden, tarafımızdan Komintern Yürütme Kurulu'yla mutabık olarak çizilmiş hattı, hiçbir kısıtlama yapmaksızın, izlemekten başka

bir yol yoktur. Hatta onlara göre Parti, gündelik olguları kullanarak propagandasını geliştirmeye girişmediği takdirde eski pasifliğinin içine düşebilir. Geçici komiteye karşı tutumları ise tümüyle olumsuz. Bu komitenin meşruiyetini kabul etmediklerini ve onun otoritesine uymayacaklarını gelip beyan ettiler. Bana yakınlaşma taktiğine çok bel bağladıklarından, bakış tarzlarını benimle paylaştıkları gibi, bir vesileyle, eski MK kalıntılarının toplantılarından birinde Mahmut'u sekreter olarak seçtiklerini itiraf ettiler; bu ise örgütlü bir fraksiyon oluşturma anlamına gelir. Bu yöndeki değerlendirmemi kendilerine açıkça söylediğimde ve Komintern'in direktifleri önünde ikircim göstermeden herkesin boyun eğme zorunluluğunu kendilerine açıkladığımda, geçici komitenin faaliyetini ne biçimde olursa olsun rahatsız edebilecek hiçbir şeye girişmeyeceklerine söz verdiler; ancak kendilerini dağıtma taahhüdünde de bulunmadılar. Açıkça görülüyor ki yönetimden kesin olarak uzaklaştırıldıkları takdirde sistemli bir fraksiyonculuğa girişmeye karar vermişler. Ancak hemen eklemeliyim ki, söz konusu olan, arkasında örgütü olmayan birkaç şeften ibarettir.

b) İs. [İsmail, Laz, Marat] ve Az.'in [Hüsamettin Özdoğu] mensup olduğu bir diğer grup, bu birinci grubun hatalarına taban tabana zıt hatalar taşıyor. Nitekim bir tür savunma tepkisiyle bu grubu oluşturan, birincilerin pasifliği ve oportünizmi olmuştur. Maceracı mizaçlı ve dar görüşlü unsurlardan oluşmuş bu grup, hareketimizin örgütlenmesi ve gelişmesi açısından pratik yararını gözetmeden çarpıcı eylem fetişizmi içinde. Nitekim içinde bulunulan durumu analiz etme ve nesnel koşulların gereklerinden esinlenme yeteneğinden tümüyle yoksunlar. MK'ya karşı muhalefet mücadelesinden doğmuş, bu yönünü yitirmiş grup, böyle bir tutumu haklı gösterecek hiçbir şey olmasa bile, her zaman bir şeye veya birine karşı mücadele gereksinimi sabit fikrini taşıyor. Bu, deyim yerindeyse, kendi kendine yeterli bir fraksiyonculuk. Nitekim İs. ve Az. Moskova'dan geri döner dönmez, Fahri [Baytar Cevdet] ve Halim'e [Hasan Ali Ediz] karşı kötü niyetli bir kampanya açmaktan başka yapacak bir iş bulamadılar ve bürokratik dejenerasyonu nedeniyle (uluslararası muhalefetin cephaneliğinden ödünç alınmış klişe) Komintern Yürütme Kurulu'nun partimize karşı sözde ilgisizliğini utangaç biçimde eleştirmeye koyuldular; onları buraya göndermekle başlarına Moskova'daki temsilcilerimizden birini koymak zorunlu olmuş.

c) Üçüncü grup, partinin temel çekirdeğini oluşturuyor. Son on

yılın proleter hareketine doğrudan katılmış işçilerden ve genç aydınlardan oluşuyor. Bu unsurlar, partinin kurucularının çevresinde toplanıyorlar ve Komintern'in direktiflerini kelimesi kelimesine izliyorlar. Üyelerimizin çoğunluğunu onlar oluşturuyor. Eski MK'nın eylem kaçkınlığı ve hatalı tutumları bunlar arasında bir kötümserlik ve moral bozukluğu yaratmışken, geçen yaz parti faaliyetine verdiğimiz ivme bunlarda bir coşku yenilenmesi yarattı. Yönetici kadrolarımızın adım adım içine düştükleri parçalanmadan en derinden etkilenenler, işte maddi ve manevi dürüstlük konularında son derece bilinçli ve özverili bu militanlardır.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Parti'nin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak çizdiği bu tablo, Nâzım Hikmet'in de içinde yer alacağı bir yıl sonraki muhalefetin örgütsel çerçevesini ve temel eleştiri zeminini ortaya koyuyor. Bu durum karşısında Dr. Şefik Hüsnü bir dizi önlem öngörüyor.

Bir kongre toplamak olanaklı oluncaya kadar (ve bana öyle geliyor ki, üç veya dört aydan önce toplanamayacak) Hikmet, Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Aziz'den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalı. Sekreterlik, Komintern Yürütme Kurulu'yla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet'e verilmeli. Saymanlığı üstlenmek konusunda en nitelikli olan Vasıf'tır. Burada OMS'un [Komintern Uluslararası İlişkiler Şubesi] bir bağlantı elemanı varsa, bu ikisinden biriyle ve tercihan birincisiyle doğrudan ilişkiye geçmeli. [...] Bana göre, Halim [Hasan Ali Ediz] bu komitenin çalışmasına katılmak üzere hemen gizlice ülkeye dönmelidir. [...] Nâzım da gelip bir taşra komitesinde çalışabilir. En kötü durumda bile hissedilebilir bir sakıncası olacağını sanmıyorum. [...] Fahri [Baytar Cevdet], ben serbest kalmadan ülkeye dönmemelidir.[...] [Fransızca, CD 27, Klasör 34_36, Belge 623 vd.]

Nâzım Hikmet Yeniden Türkiye'de

1 Ağustos 1928 tarihli *Vakit* gazetesinde Nâzım Hikmet'in ülkeye geldiği ve yakalandığı haberi yer alıyor. Gerçekten de Nâzım Hik-

Laz İsmail (Marat) ile Nâzım Hikmet

met, 1928 Haziran sonunda Komintern VI. Kongresi'ne (17.7.1928-1.9.1928) katılmak üzere Moskova'ya gitmiş olan Laz İsmail ile birlikte yurda girerken Hopa'da yakalanıyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün kaleminden çıkmış 24 Ağustos 1928 İstanbul tarihli bir mektupta Nâzım Hikmet'in gelişiyle ilgili şöyle bir değerlendirme yer alıyor.

> [...] Bu günlerde gazetelerde doğu sınırında Nâzım adlı birinin tutuklandığını okuduk. Ancak onu buraya getirmediler. Ankara'ya yönlendirilecek gibi gözüküyor. Kuşkusuz onu benim etkimden yalıtlamak istediler. Dostu genç ilkokul öğretmenini [Şevket Süreyya Aydemir] yetkililer satın aldı ve daha şimdiden milli eğitim bakanlığında önemli bir göreve getirildi. Eski ortak üstatları [Ahmet Cevat Emre] da mevcut rejimin oldukça tanınan, her kalıba girer bir adamı haline geldi. [Fransızca, CD30, Klasör 5_8, Belge 79 vd.]

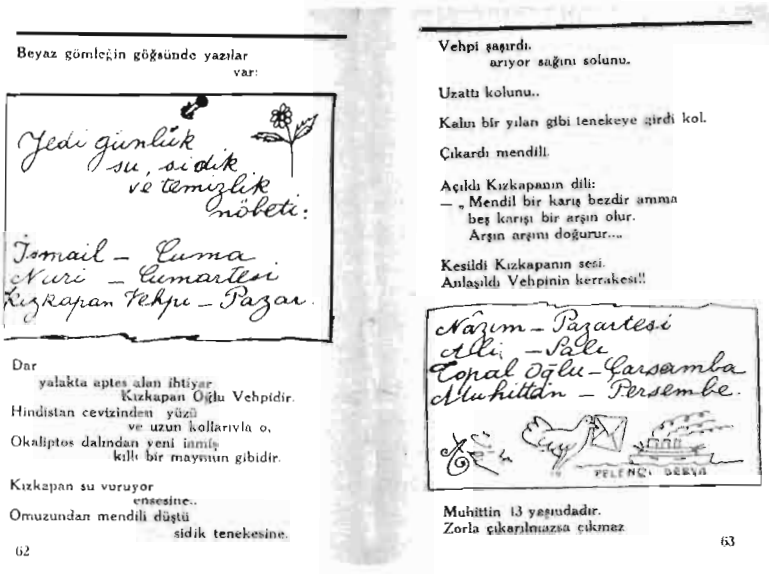
Oysa Nâzım Hikmet, Rize'de tutulduktan sonra, 5 Ekim 1928 günlü *Vakit* gazetesinin haberine göre İstanbul'a getiriliyor. 5 Kasım

1928 günlü Vakit gazetesinde ise, Nâzım Hikmet'in yargılamasının Ankara'da başladığı duyuruluyor. Ankara'daki yargılamalardan sonra Nâzım Hikmet ile Laz İsmail'in tutuklu geçirdikleri süreler cezalarını karşıladığından serbest bırakıldıkları haberi 24 Aralık 1928 tarihli *Vakit* gazetesinde yer alıyor. Nâzım Hikmet'in tutukluluk ve yargılama süreci TKP yönetiminin dikkat odağında duruyor.

Nitekim Geçici Komite üyesi Aziz [Hüsamettin Özdoğu], uzun süredir kopmuş olan bağlantıyı yeniden kurmak üzere geldiği Odesa'dan Baytar Ali Cevdet'e 27 Kasım 1928 tarihinde gönderdiği mektupta, İsmail ve Nâzım Hikmet'in tutuklanmasıyla ilgili değerlendirmesini de iletiyor.

> İki yoldaşın aynı zamanda seyahati uygun değildi. Çünkü Nâzım'ı her yerde tanıyorlar. Ben bu tutuklamanın nedeninin Batum kaynaklı bir ihbar olduğunu düşünüyorum. Ama Hopa'da mahkemeye çıkarıldılar ve beraat ettiler. Ardında da, eski davalarının tekrar ele alınacağı İstanbul'a nakledilmeleri gerekirdi. Ancak bir gerekçeyle Ankara mahkemesine çıkarılacaklar. Bu belli bir amaçla yapılabilir; Nâzım'ı Ankara'da bulunan Ahmet Cevat, Şevket Süreyya aracılığıyla etkilemek. Rejim Nâzım'ı bu şekilde kazanmayı umuyor. Ancak Nâzım'la cezaevinde 5 dakika konuşabildik. İfadesi hakkında verilen raporları yalanladı; disiplinli bir üye olduğunu ve Parti'nin tüm direktiflerine uyacağını söyledi. Eskisinden de sağlam gözüküyor. Doktor da kendisiyle beş dakika konuştu ve aynı şeyleri söyledi. İsmail zaten kendi süresini bitirdi. Konuştuğumuz İstanbul'daki sorumlu adli memurlar, mahkeme İstanbul'da görülmüş olsaydı, tutuklama olmayacağını ve Nâzım'ın birkaç gün içinde serbest kalacağını söylediler. Ankara'ya İçişleri Bakanlığı'nın bir hatası sonucu götürülmüşler. Benim düşünceme göre, Nâzım serbest kaldıktan sonra, kendisine sorumlu bir görev verilmemesi kaydıyla basın bürosunda çalışabilir. Elbette sarsılmadığı ve çalışmaya devam ettiği takdirde. Gerekliliği çok açık olan bu konuda sizin ve Komintern'in görüşlerini öğrenmek istiyoruz. [...]

Hüsamettin Özdoğu, Nâzım Hikmet'in Ankara'ya götürülmesiyle ilgili olarak, tıpkı Dr. Şefik Hüsnü'nün yukarıdaki mektubunda

Beyaz gömleğin göğsünde yazılar
var:

Yedi günlük
su, sidik
ve temizlik
nöbeti:

İsmail – Cuma
Nuri – Cumartesi
Kızkapan Vehpi – Pazar.

Dar
yalakta aptes alan ihtiyar
Kızkapan Oğlu Vehpidir.
Hindistan cevizinden yüzü
ve uzun kollarıyla o,
Okaliptos dalından yeni inmiş
kıllı bir maymun gibidir.

Kızkapan su vuruyor
ensesine..
Omuzundan mendili düştü
sidik tenekesine.

62

Vehpi şaşırdı.
arıyor sağını solunu.

Uzattı kolunu..

Kalın bir yılan gibi tenekeye girdi kol.

Çıkardı mendili.

Açıldı Kızkapanın dili:
— „Mendil bir karış bezdir amma
beş karışı bir arşın olur.
Arşın arşını doğurur....

Kesildi Kızkapanın sesi.
Anlaşıldı Vehpinin kerrakesi!!

Nâzım – Pazartesi
Ali – Salı
Topal Oğlu – Çarşamba
Muhittin – Perşembe.

Muhittin 13 yaşındadır.
Zorla çıkarılmazsa çıkmaz

63

Sesini Kaybeden Şehir kitabından

olduğu gibi, Ahmet Cevat Emre ve Şevket Süreyya Aydemir'in olası manevralarından kuşku duyuyor. Nitekim Şevket Süreyya Aydemir, *YÖN* dergisinde 1967 yılında Doğan Avcıoğlu ile yaptığı söyleşide şöyle diyor: "Rusya'dan Türkiye'ye girerken yakalanmış, Ankara'ya getirilmişti. Cezaevine kapatılmış. Duyunca koştum. İlk sarılışmalarımızdan sonra benim uzun paltom, boyun atkım, fötr şapkam, hülâsa memur hâlim ile alay etti. Ama Ankara'da çok tutmadılar. Çünkü ziyaret günleri, odası ve koridor kız ve erkek lise öğrencilerinden geçilmez oluyordu."

Hüsamettin Özdoğu'nun mektubunda yer alan "ifadesi hakkında verilen raporları yalanladı; disiplinli bir üye olduğunu ve Parti'nin tüm direktiflerine uyacağını söyledi" vurgusunun yapılması, Partinin bu konuda olumsuz duyumlara sahip olduğu anlamına geliyor. Yine de Hüsamettin Özdoğu "Nâzım serbest kaldıktan sonra, kendi-

sine sorumlu bir görev verilmemesi kaydıyla basın bürosunda çalışabilir. Elbette sarsılmadığı ve çalışmaya devam ettiği takdirde. Gerekliliği çok açık olan bu konuda sizin ve Komintern'in görüşlerini öğrenmek istiyoruz" diyerek bu konuda sorumluluk almak da istemiyor. Parti'nin içinde bulunduğu durumu betimlerken ise, kendisini koyduğu yeri tanımlamadan bir dizi grubu farklı ölçütlere dayalı olarak sınıflıyor.

Hüsamettin Özdoğu, daha sonra Parti'nin içinde bulunduğu durumu betimlerken ise, kendisini koyduğu yeri tanımlamadan bir dizi grubu farklı ölçütlere dayalı olarak sınıflıyor.

> Türkiye'de şu anda kaç grup olduğunu biliyor musunuz? En az dört tane... Hamdi Şamilof ve yoldaşları, Niko-Lefter ve yoldaşları, Ferit (Tramvaycıların Sekreteri) ve yoldaşları. Anlıyor musun, Fahri yoldaş?
>
> Bu gruplar bizim tutuklanmamızdan sonra gelişti. Bu gruplar arasında da karşılıklı güvensizlikler var. Bunun temeli, özellikle sizin bunlara karşı gösterdiğiniz zayıflıktır. Niko yoldaşın, kendisini Partinin kontrol komisyonundan attığımız bir zamanda Komünist Gençliğin MK'sında sorumlu bir göreve getirilmesi bir hatadır. Türkiye'den, geçici komiteden gelen herkesin sorgulanması gerektiğine inanıyorum.
>
> Başta geçici komitedeki tüm bu grupların disiplinsizliği ve KP içinde bir araya gelmeleri olmak üzere, bu sorunun tek bir çözümü vardır. İkinizden birisi [Baytar Ali Cevdet veya Hasan Ali Ediz, E.A.] Türkiye'ye gittiği takdirde, geçici komitenin güçlendirilmesine gerek kalmaz. Buna mukabil, Komintern'le ortak karar alarak bu komiteye birkaç yeni yoldaş atamamız gerekir. Örneğin, Hikmet yoldaş MK üyesi olabilir. [...] [Almanca, CD 30, Klasör 5_8, s. 173 vd.]

1929 Tevkifatı ve TKP'de Muhalefetin Uç Vermesi

1929 yılının ilk çeyreğinde, her durumda Nisan 1929'dan önce yazılmış olması gereken bir mektupta Dr. Şefik Hüsnü Tramvay yenilgisinin ardından kendisinin Yozgat'a sürüldüğünü, Halim'in [Hasan

1929 Tevkifatı

Ali Ediz] Türkiye'ye geldiğini, İsmail [Laz, Marat] ve Nâzım'ın [Hikmet] özgürlüklerine kavuştuğunu, Hikmet'in [Dr., Kıvılcımlı] polis kuşkusundan kurtulduğunu belirtiyor. [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 685]

Dr. Şefik Hüsnü, 28 Ekim 1928'de Yozgat Cezaevi'ne sürülüyor ve cezasını burada tamamlayarak 19 Nisan 1929'da serbest bırakılıyor. Bu arada 4 Mayıs 1929'da İzmir ve İstanbul'daki TKP tevkifatı tamamlanıyor ve 25 Haziran 1929'da İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılama başlıyor. 16 Temmuz 1929'da sonuçlanan davada birçok sanık 4 yılı aşkın hapis cezasına çarptırılıyor. Anımsanacağı üzere 1927 davasıyla ilgili olarak verilen en ağır ceza 4 aydan iba-

retti (Dr. Şefik Hüsnü'nün 1 yılı, 1925'teki 15 yıllık cezasından kaynaklanıyordu).

1929 yaz başında yurtdışına çıkan Dr. Şefik Hüsnü'nün 1929 Ekimi'nde kaleme aldığı TKP'nin Faaliyetinin ve Kitleler üzerindeki Etkisinin Gelişimi başlıklı rapor, 1929 tevkifatı sonrasında kendisini Türkiye'de Halim [Hasan Ali Ediz] ile birlikte Parti'yi toplamaya çalıştığını ve bu arada Nâzım Hikmet ile de görüştüğünü gösteriyor.

> [...] Bir zamandır aydın küçük burjuvazi içinde ortaya çıkan ve hükümetin kendini bir takım yaptırımlar almaya ve bir ideolojik mücadele açmaya mecbur hissettiği, komünist eğilimli güçlü devrimci akımı da analiz ettik. Bu hareketi bir yandan Halim [Hasan Ali Ediz] yoldaşımızın yönlendirmesiyle üniversite gençliği arasında komünist Gençler Federasyonumuzun faaliyetine, diğer yandan İstanbul basınının düşük ücretli yazarları arasında –bir küçük burjuva sol dergide yazar olan- Nâzım'ın ajitasyonuna borçluyuz. Direktifsiz, kendi girişimiyle hareket eden Nâzım yoldaş, oldukça ağır oportünist hatalar yaptı. Bu nedenle, hareket tereddütlü ve istikrarsız bir yola girdi ve bu hareketin organı, "Hareket" gazetesi, Kemalistlerin tehdidi karşısında, sempatizanlarımızın kafasında büyük bir karışıklık yarattı. Böylesi bir faaliyetin yararını reddetmemekle birlikte, Nâzım yoldaşa bir uyarı yapmaya ve kendisini, bu alanda önceden Parti MK'sıyla görüşmeden herhangi bir girişimde bulunmamaya davet etmeye karar verdik. Bu kararı uygulamak amacıyla, ilkesiz bir muhalefet grubuna mensup olan bu yoldaşı davet ettik ve fraksiyoncu faaliyete son vermesi ve tüm davranışlarında MK'nın talimatlarına uyması gerektiği ihtarında bulunduk.

Dr. Şefik Hüsnü aynı raporunda KUTV'dan Parti yönetimine getirilen genç yoldaşların, Parti'nin Leninci eski yönetici çekirdeğiyle, yani *Aydınlık* çevresiyle çatıştığını fraksiyonculuk genel başlığı altında işliyor.

> Fraksiyonculuk – işte TKP'nin uğraştığı en büyük hastalık. Likidatör oportünist grubun atılmasından ve dağıtılmasından sonra, saflarımızda tam bir uyumun egemen olacağını ve Parti birliğinin gerçekleşeceğini umduk. Ne yazık ki öyle olmadı. Bu durumda Parti

yönetimine çağrılan eski Doğu Üniversitesi öğrencisi genç yoldaşlar, Parti'nin Leninci eski yönetici çekirdeğiyle artniyetsiz işbirliği yapmak ve, deyim yerindeyse, kaynaşmak yerine, bu çekirdek üzerinde bir tür yönetim tekeli oluşturmak istediler. Merkez Komitesine girer girmez, (Fahri [Baytar Ali Cevdet], Hikmet [Dr. Hikmet Kıvılcımlı], Halim [Hasan Ali Ediz] gibi) Parti önderlerine karşı, ilkesel en küçük bir farklılık gerekçesi taşımayan, zorlu bir fraksiyoncu kampanyaya giriştiler. Bu tutumlarıyla, bu yoldaşlar, hemen hemen tümüyle ülkede yetişmiş militanlar tarafından örgütlenmiş ve onlara sıkı sıkıya bağlı Parti kitlesinden yalıtlandılar. Mart tutuklamalarının hemen öncesinde, işi MK'nın çoğunluğuyla tüm bağları kopartma noktasına kadar vardırdılar. İkinci bir Parti gibi tümüyle bağımsız davranıyorlardı. Böylesi bir tutumun kabul edilemezliği aşikardı. Bu caniyane davranışlara bir son vermek ivedi hale geldi. Az veya çok anarşist eğilimler taşıyan bu fraksiyonunun hemen hemen tüm şefleri hapishanede bulunuyordu. Serbest olanlarla tartıştık ve onları tutumlarının hatalı olduğuna ikna ettikten sonra, onlardan Komintern'in güvenine sahip MK'ya kayıtsız şartsız uyma sözünü aldık. Buna rağmen yıkıcı ajitasyonlarını sürdürdükleri takdirde, aralarından en kemikleşmişleri Parti'den atmak gerekecektir. [...] [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 200 vd.]

Dr. Şefik Hüsnü daha cezaevinden çıkmadan önce başlamış olan 1929 tevkifatının da etkisiyle, Parti'de bir yönetim sürekliliği ve otoritesi sağlamak olanaklı olamıyor. Ve çok değişik grupların oluşması çerçevesinde, Nâzım Hikmet de muhalefet gruplarıyla birlikte hareket ediyor. Dr. Şefik Hüsnü, 31 Ekim 1929 tarihli Doğu Sekretaryası'nda Türk sorunuyla ilgili olarak yapılan bir toplantıya sunduğu 30 sayfalık raporda, Nâzım Hikmet ile ilgili olarak onun bir fraksiyona üye olduğu yargısını veriyor.

Küçük burjuvazi, özellikle aydın, lise, üniversite ve basın küçük burjuvazisi çevrelerinde doğmuş olan oldukça güçlü hareketin niteliğini de analiz ettik. Bir yandan gençliği yöneten Halim [Hasan Ali Ediz] yoldaşımızın faaliyeti, meslek liseleri ve üniversite ortamındaki ve çıraklıklarını yapan genç işçiler arasındaki faaliyetleri, diğer yandan bir küçük burjuva gazetesinde çalışan Nâzım [Hikmet]

yoldaşın faaliyeti bu hareketi doğurdu. Gazetelerin düşük ücretli yazarlar tabakası, proleter hareketine ilgi duydular. Bunlar arasında çok güçlü bir radikal hareket gelişiyor. Birçoğu bize açıkça sempati gösteriyor, kimileri işi kendilerini komünist ilan etmeye kadar vardırıyor. Hükümet, bu tutumdan büyük endişe duyuyor; ancak baskı önlemlerine başvuramıyor. Kemalistler böylesi unsurlara karşı bir korkutma kampanyası yürütme ve onlarla ideolojik olarak mücadele etmeyle yetiniyor. Profesörler Marksist teorinin zayıflıklarını ve boşluklarını ve komünizmin kötü sonuçlarını göstermek üzere bir takım konferanslar ve kurslar düzenliyor. Militanlarımızın küçük burjuvazi arasındaki çalışmalarında, özellikle çok sayıda taraftar kazanmak için onların bakış açısına alabildiğine ödün vermek zorunda kalan Nâzım'ın yaptığı bir takım oportünist hatalar da oldu; öyle ki bu sol akımın gazetesi "Hareket", sonuçta teslim olma noktasına vardı, komünizmi lanetledi.. Bunun üzerine bu yoldaşın dikkatini çekmeye karar verdik ve MK'nın direktifi olmaksızın hareket etmesini yasakladık. Bu hatalar, Nâzım'ın kendi başına hareket etmesinden kaynaklanıyordu. İlkesiz bir fraksiyona mensuptu ve partinin disiplinine uymak zorunda olmadığını sanıyordu. Onu MK'ya tabi olmaya ve parti disiplinine uymaya davet etmek üzere uyarılarda bulunmakla görevlendirildim. Bunu yaptım ve bu yoldaştan yönetici merkezin disiplinine uyacağı sözünü aldım. [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 290 vd.]

Dr. Şefik Hüsnü, bir önceki belgeden farklı olarak, Komintern'deki toplantıda Nâzım Hikmet ile bizzat görüştüğünü ve başına buyruk hareket eden Nâzım'dan yönetici merkezin disiplinine uyma sözü aldığını belirtiyor. Hüsamettin Özdoğu'nun Nâzım için biçtiği legal basında çalışma görevinin Parti yönetimince de uygun bulunduğu anlaşılıyor. Bu çerçevede Nâzım Babıali'de çalışmalarını yürütüyor.

1929 sonbaharından itibaren Türkiye'deki çalışmaları artık Halim [Hasan Ali Ediz] örgüt sekreteri olarak ve Fahri [Baytar Cevdet] ajitasyon propaganda sekreteri olarak yönetiyorlar. Değişik grupların muhalefetiyle ve özellikle Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu muhalefetle ilgili adım atmak konusunda ikircimli tutumlarının yanısıra, Mustafa'nın [Sarı, Börklüce] tutumunu çözümlemekte zor-

lanıyorlar. Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdıkları rapor mektuplarda bu durum açık bir biçimde yansıyor. Baytar Ali Cevdet, Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderdiği raporda, yazışmaları esas olarak örgüt sekreteri olan Hasan Ali Ediz'in yürüteceğini belirtiyor.

> Değerli dost,
>
> H. [Halim/Hasan Ali Ediz] sana yazma görevini üstlendiğinden ve bunu övgüye değer bir biçimde yaptığından, ben sana ayrıca yazmadım.[...] H.'nin [Halim/Hasan Ali Ediz] ailemizin [Partinin] dağılmış üyeleriyle temasının onlarda doğurduğu keyfi ve yaratıcı yarışmayı görmekten gerçekten büyük bir mutluluk duyuyoruz. Aralarından bir bölümünün artık eskidiklerini ve yıprandıklarını hesaba katmak gerekir; bu da onların ruh haline yansıyor. Sarı [Mustafa Börklüce] böylesine kışkırtıcı tutumlar takınmasa ve ailenin genç üyelerini hataya sürüklemek için tüm gücünü harcamasaydı, bu o denli ciddi olmazdı. Saflarımızda güvensizlik yaratmakla kalmıyor, fakat aynı zamanda entrikacı unsurlarla (Nâzım, Şamil, vb.) yoğun ilişki sürdürüyor ve onların faaliyetlerini kolaylaştırıyor.[...] [Fransızca, CD27, Klasör 35_36, Belge 254 vd.]

1929'un son ayında Hasan Ali Ediz'in gönderdiği aşağıdaki ayrıntılı rapor, Parti'deki durumu birçok açıdan yansıtıyor. 1929 Tevkifatı'ndan ve Dr. Şefik Hüsnü'den sonra oluşan yeni yönetimin Parti içinde ilişki kurmak ve üyeler üzerinde otoriteye sahip olmak konularında zorlandığı ilk saptama olarak rapora yansıyor. Derviş ve Sabri ile ilgili değerlendirmeler ise, paniğin sonucu olarak Parti'den uzaklaşma olarak görülüyor, onların muhalefete geçmiş olabilecekleri düşünülmüyor bile. Oysa Mustafa [Sarı, Börklüce] değerlendirilirken, muhalefetle ilişkisi asal sorun olarak çözümlenmeye çalışılıyor. Aslında ondan muhalefet kongresi hakkında ilk bilgileri alıyor ve bunu Komintern'e aktarıyorlar.

> Değerli dost,
>
> 1. [...] Özellikle K. Niko'nun ifadeleri üzerine, H. [Halim/Hasan Ali Ediz] ve F.'nin [Fahri/Baytar Ali Cevdet] Türkiye'de oldukları yetkili makamlar için aşikar hale geldi. [...].

2. Haklarında bazı umutlar taşıdığımız Sabri ve Derviş gibi bir takım yoldaşlar bile, bu olaylardan sonra hareketten ayrıldılar. [...]

3. Tüm bu zorluklara rağmen, Mustafa [Sarı, Börklüce] ile bağ kurmak için olanaklı ve akla gelebilecek her yola başvurduk. Tüm davetlere ve randevulara cevap vermeyi reddetti. Uzun zaman bu tutumu çok sıkı bir takibe ve korkuya atfettik. Sonunda, bir hafta önce, onun talebi üzerine, çok rahatça buluştuk. Bu girişimle Mustafa iki amaç güdüyordu: 1) "belli bir grup" tarafından durum hakkında bilgilenmek üzere verilmiş direktifi uygulamak; 2) yine bu grubun ihtiyaçları için harcanmak üzere, bir miktar para elde etmek.

4) Kelimesi kelimesine bu beyefendinin bize anlattıkları şöyle: Başlarında Nâzım Hikmet ve dönek Şamil [Hamdi Şamilof] ve Mahmut olmak üzere bir dizi insan bir toplantı yapmışlar. Bu toplantıya Adana ve Ankara'dan iki yoldaş da katılmış. M.'ye [Mustafa Börklüce] göre, bu toplantıda, gayet güzel seçilmiş bir merkez komitesi aracılığıyla parti yönetimini alarak bir oldu-bitti yaratma kararı alınmış. Bu bölücü grup faaliyete koyulmuş. Eski bölge komiteleriyle ilişki kurmaya çalışmış. Mustafa'ya kendisiyle işbirliği yapmayı önermiş. Hatta Nâzım, kendisine ayda 30 Türk Lirası ödeme taahhüdünde bulunmuş. Ancak M. [Mustafa] bu öneriyi reddettiğini ileri sürüyor. Ona göre, eski İstanbul bölge komitesinden bir yoldaş kendisine sadık kalmış. Diğer ikisi bölücülerin tarafına geçmiş. Nâzım ve Şamil amaçlarını şöyle formüle ediyorlarmış: "Parti içinde sağ sapmaya (F. ve H.'nin grubuna) (!) ve sol sapmaya (İs. [Laz İsmail, Marat] ve Az. [Aziz, Hüsamettin Özdoğu] grubuna) karşı var gücümüzle mücadele etmeli ve TKP çapında Stalin rolü oynamalıyız... Komintern'e de başvuracağız. Komintern bizi desteklemezse, onu da s..... edeceğiz" Yürütme Kurulu'na kararlarını bildirmek için Moskova'ya Doğu Üniversitesi'ne öğrenci maskesi altında Ragıp ve Süreyya yoldaşları göndereceklerdir.

5) Buraya kadar aktardığım her şey, kelimesi kelimesine Mustafa'nın bana anlattığı şeylerdir. Şimdi edindiğim izlenimi size aktarmaya ve sorduğum sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde, durumu, bana göründüğü haliyle, analiz etmeye çalışacağım. Bana anlatılanlar, kuşkusuz doğru, ancak eksik. Çünkü Mustafa, onlarla da tam bir uyum içinde hareket ediyor. Sadece görüntüyü kurtarmak ve bize karşı ispiyoncu rolü oynamak için, ortakları tarafından bizimle ilişkiye geçmekle görevlendirilmiş. Çok önemli kimi olgular bize gelişmeleri açıklama olanağı veriyor: 1) Bu örgüt yıkıcılığı girişimi,

ne dün, ne de daha önceki gün başlamış. Bu bölücü hareket, İzmir duruşması sırasında en iyi yoldaşlarımızın tutuklanmasından beri gelişmekteymiş. Bu denli ısrarla aradığımız bu yoldaş niçin bu kişilerin tutumları konusunda bizi görüp bilgi vermeye gelmemiş? Bu soruya, ispiyoncularca çok sıkı takip edildiği cevabını verdi. 2) Ne Nâzım, ne Şamil, ne de Mahmut Parti'de sorumlu hiçbir göreve sahip olmadığından, bölge komitelerinin bileşimlerini bilemezler ve dolayısıyla onlarla ilişkiye geçme olanakları yoktur. Çalışmayı ve insanları bilen sadece bir kişi bu sorunda onlara yardımcı olabilir. Ve bu kişi ondan [Mustafa] başkası olamaz. 3) Değişik biçimlerde bu gruba karşı mücadele etmek gereğini dile getirmekle birlikte, bu gruba karşı alınacak önlemleri tartışmaya başladığımızda, tüm önerilerimizi reddetti. Örneğin, ivedi olarak onların maskesini indirerek kitlelerin gözünde itibarlarını kırmaya dönük bir yayın yapmak gerektiği kanısındaydık. Bu görüşü dile getirdiğimizde, kesinlikle böyle davranmamak gerektiğini, onları tek tek bu girişimden vazgeçmeye ikna edebileceğini haykırarak yerinden fırladı. 4) Belli yoldaşları belirterek bunlarla İstanbul için yeni bir komite kurmasını kendisine önerdim. Bunun bir aydan uzun süre gerektireceğini ileri sürerek kıvırtmaya başladı. 5) Hemen bir basın faaliyetine girişmemiz önerisinde bulundum; bu öneriye karşı çıkmak için yine bir dizi anlamsız gerekçe saydı.

6) Bu muhalefet grubunun platformuna ilişkin soruma, herhangi bir platformun söz konusu olmadığı ve sadece bir kişisel post kavgasının söz konusu olduğu cevabını verdi. Hiç kuşkusuz bu cevap tastamam hakikati dile getiriyor. Çünkü her ne kadar Parti yönetimine karşı düşmanca bir faaliyete atılma kararları birkaç aya dayanıyorsa da, yayın ve propaganda alanında kesinlikle hiçbir şey yapmadılar. M.'ye bu pasifliği neye atfettiğini sordum. Ona göre, Nâzım'lar, Şamil'ler, vb. diyorlarmış ki "herkese yönelik açık bir faaliyet bir takım tutuklamalara yol açar; bu da onların Parti'yi ele geçirme faaliyetlerini dumura uğratır, bu nedenledir ki böylesi gösizm davranışlarından kaçınmak gerekir"(!). Parti'yi sözde ayağa kaldıracak olanların bu sözleri onları aslına sadık bir biçimde yansıtıyor. Mahmut'lardan, Şamil'lerden oluşmuş bir gruptan, en sağcı ve korkakça şeyden, bu oportünizmden daha fazlası zaten beklenemezdi.

7) Bu gruplaşmanın başı çeken gücünün Nâzım olduğu kesin. Komintern'e karşı bu meydan okuma davranışına, büyük ölçüde,

kişisel tutkusundan girişmiş olduğundan da kuşku duymamak gerekir. Onun kanısına göre, her iki yönetici grup da, burjuvazi tarafından kullanım dışı edilmiş. Hâlâ özgür olanlar, etkili bir faaliyet yürütebilecek durumda değiller. Öte yandan Bay Simon [Dr. Şefik Hüsnü], özgül bir takım nedenlerle, yakın bir zamanda buraya geri gelemez. Dolayısıyla, kendisi tarafından büyük bir özlemle beklenen ve hayal gücünün alabildiğine güzel projeler ürettiği o elverişli an gelip çatmıştı. Alan, uzun yıllardır bastırmış olduğu tüm tutkularını gidermeye tamamen uygundur. Onun için esas olan, başarmak ve kişisel amacına ne pahasına olursa olsun ulaşmak olduğu için, her yolu meşru saydı ve Parti'ye yabancı bir takım insanlarla, Mahmut ve Şamil gibi döneklerle işbirliği yapmakta hiçbir sakınca görmedi. Çevrelerine taraftar toplamak için bir program veya bir platform oluşturmak yerine, bu kişiler parti şefleri tarafından alınıp gasp edilmiş bir para hikayesi konusunda ajitasyon yürütmeyi tercih ediyorlar.

8) Simon açısından ülkede legal olarak çalışmanın olanaksız olduğu konusundaki kanıları, tutumlarını belirlemede önemli bir etken rolü oynamıştır. Ayrıca Moskova'dan da bir destek buldukları açıktır. Oradaki tartışmalar ve kararlar konusunda biz hiçbir şey bilmiyorken, onlar, bunlardan haberdar olduklarını ileri sürüyorlar. Moskova'da bulunan Şamil'in karısı, bunda bir rol oynamalı. [...]

12) Küçük Doktor'dan [Dr. Hikmet Kıvılcımlı] –hapishaneden– kimilerini size de ilettiğimiz birkaç mektup aldık. Bunları okuduysanız, bu komplonun daha İzmir hapishanesinde hazırlanmış olduğunun farkına varmışsınızdır. Bu mektuplardan birinde şöyle deniyor: "Sarı yılan" (M.) [Sarı Mustafa Börklüce] fraksiyoncu bir mücadele yürütmek için gerekli tüm talimatları aldı ve hatta bu mücadele daha hapishanede başlatıldı.[...] [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 228 vd.]

Aralık 1929 sonlarında Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] gönderdiği mektup ise kendisiyle Halim [Hasan Ali Ediz] arasında muhalefetin değerlendirilmesi, ona karşı alınacak tutum ve kadroların kullanımı konusunda ilk görüş ayrılıklarının doğmakta olduğunu belirten ifadelere rastlanıyor. Aralık 1929 sonu itibariyle gerek Halim, gerekse Fahri açısından muhalefetin başı Nâzım Hikmet'tir, muhalefetin ne-

deni Nâzım'ın yöneticilik ihtirası, muhalefetin kadrosu ise döneklerdir. Yine her ikisine göre de muhalefetin Moskova'yla, yani Komintern'le şöyle veya böyle bir ilişkisi vardır. Fahri [Baytar Ali Cevdet] muhalefetin ideolojik boyutunu dile getirmese de, Dr. Şefik Hüsnü ile ideolojik platform üzerindeki konuşmalarına atıfta bulunuyor.

Değerli yoldaş,

[...] Aldığımız bilgilere göre, kadrolarımızın dışına atılmış tüm dönekleri çevresine toplamış olan Nâzım, Kemalist baskıların bizim aramızda yaratmış olduğu düzensizliği kullanmak ve bunu derinleştirmek için kendisine düşen her şeyi yaptı. Bu provokasyonda, Nâzım'a son derece aktif biçimde yardımcı olanlar, bir yanda atılmış Şamil [Hamdi Şamilof] ve Mahmut, diğer yanda ise Sarı Mustafa'dır [Mustafa Börklüce]. Sarı Mustafa'nın kendisi, muğlak açıklamalarıyla, bizde bu kanaati güçlendirdi. Son büyük davanın başında İzmir hapishanesinden bırakılması da yeterince kuşku uyandırıcıydı.

Son derece doğaldır ki, uzun zamandır tutumlarıyla bize kendilerine hak ettikleri yargıyı (dönekler) verme fırsatını vermiş olanlara karşı var gücümüzle mücadele edeceğiz. Sarı Mustafa'ya gelince, onu bu bataklıktan kurtarmaya çabalayacağız. Aynı zamanda şunu da belirtmeliyim ki, kandırılmış ancak faaliyetimizi geliştirmek için gerekli bazı yoldaşları onlardan kopartmak, kitlelerle geçici de olsa (partinin ve genel olarak işçi sınıfının) bağımızı ve bu kitleler içinde bir defalık değil, sürekli olarak dağıtımı sağlayabilecek yeni bir kadroyu hazırlamak için kimi önlemler aldık. Bu çabalar sayesinde, mücadelemizi başarıyla sürdürebileceğiz ve bunun verimli sonuçlarını toplayabileceğiz. Alabildiğine güç durumdaki konspiratörler olarak konumumuzun faaliyetimizi büyük ölçüde engellediğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu vesileyle ideolojik açıdan yetişmiş ve davamıza ruhuyla ve bedeniyle adanmış, özgürce hareket etme olanağına sahip militanlar tarafından yedeklenmemiz gereğini bir kez daha vurgulamalıyız. Dolayısıyla bu elverişsiz durumun doğuşunda, bu konuyla ilgili ricalarımızın yerine getirilmemesinin belli bir rol oynadığına işaret etmek de yararlı olacaktır. Burada söylemem gerekir ki Refik'in [Reşat Fuat Baraner] öğrenimini tamamlamadan bile olsa gönderilmesi son derece gereklidir.

Başarının ikinci etkeni, Moskova'nın tam desteğidir. Daha önce alınmış bir talimata göre, öğrenci gönderme mevsiminin Şubat olduğu ve MK tavsiyelerinin zorunlu olduğu belirtilmiş olduğundan, adı geçen iki kişiyi göndermenin yolu yoktur. Rastlantıyla oraya gelirlerse, bu, partiyle hiçbir ilişkisi olmayan, çok çok özel bir girişim olacaktır ve o zaman en iyisi bunları indikleri yerden ülkeye geri göndermek olacaktır. Böylece, siz de, bize, bizi desteklediğinizin pratik bir kanıtını vermiş olursunuz. Aynı zamanda, bu, gelecekte de bir disiplin dersi oluşturur. Burada Oms temsilcisinin ayrılıkçı grupla ilişki kurduğu yolundaki kanaatimi de belirtmeliyim. Bu doğruysa, bu tutum onlara kendilerinin Komintern Yürütmesi'nce teşvik edildikleri izlenimini vermekten başka bir sonuç doğurmaz. Dikkatinizi bu soruna çekmek isterim.

Simon [Dr. Şefik Hüsnü] ile mutabık kalındığı üzere siyasal platformumuzun güncel koşulların gereklerine uygun olarak değiştirilmiş olduğunu umuyoruz. Bu belgenin gecikmeksizin elimize geçmesinin ne denli önemli olduğunu vurgulamaya gerek bile duymuyorum. Tavsiyelerinizi ve talimatlarınızı içeren mektuplarınızı zaman zaman bize gönderirseniz, bu açıktır ki, bizi güçlendirecek ve çalışmamızda bize çok yardımcı olacaktır. [...] [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 251 vd.]

beşinci bölüm

Muvafakat-Muhalefet Açık Alanda

1930 muhalefet-muvafakat çatışmasının açık alana vurulduğu yıldır. Muhalefet doğrudan Komintern'e temsilci göndererek görüşlerini ve konumunu açıklarken, muvafakat da Komintern Yürütme Kurulu ve Doğu Sekreterliği'nin dolaysız desteğiyle ülkedeki parti üye ve örgütleri üzerinde otoritesini oluşturmaya çalışıyor. Muhalefet-muvafakat çatışmasının bu en yoğun yaşandığı dönemin belgelerinin hemen hemen tümünde Nâzım Hikmet'in adı ve faaliyeti anılıyor.

1930 Başında Genel Görünüm

15 Ocak 1930'da TKP'de muvafakat ve muhalefete ilişkin ilk uzun ve ayrıntılı rapor J. Orlean imzasıyla Hasan Ali Ediz'den geliyor. Raporda Hasan Ali Ediz, Dış Büro ile ilişki sorunlarını, Türkiye'deki Komintern temsilcisiyle ilişkilerindeki sorunları, örgütlenme alanında karşılaştıkları güçlükleri, taşradaki ve İstanbul'daki parti örgüt ve faaliyetini, gençlik çalışmalarını aktardıktan sonra muhalefet konusundaki gelişmeleri ele alıyor.

Muhalefet meselesi:

1- Geçen mektubumuzda mufassalen [ayrıntılı olarak] izah ettiğimiz üzere muhalefetin gittikçe oportünist bir veçhe alarak ne kadar kokmuş oportünist anasır [öğeler] varsa onlarla kuvvetlenerek faal olmaya çalışıyor.

2- Halen İstanbul dahilinde en mühim faaliyet merkezi İstinye –

Dr. Şefik Hüsnü
(*Rasih Nuri İleri Arşivi'nden*)

ayakkabıcılar, kısmen tütüncülerdir.. Geçen defa da yazdığımız gibi nazari [teorik] bir ayrılık ve yahut platform taşımak iddiasında değillerdir.. En mühim silahları küçük burjuva elemanlarınca pek mergup olan [sevilen] dedikodu – dedikodu ve yine dedikodudur. Bunları burada tekrar etmeye kalkmam çok ciddi bir mevzu üzerinde konuşurken soğuk soğuk şaka yapmaya kalkışan bir adam vaziyetine düşeceğim.

3- Mamafih onların nazari olarak bir ayrılık görmemelerine ve yahut görmek istememelerine rağmen bir bolşevik ile bir menşevik arasında mevcut farklar tamamen onlarla bizim aramızda mevcuttur.. Onların başlıca iddiaları "evvela kendimizi yetiştirmek sonra da kütleyi yetiştirmektir".. Yanılmıyorsam bu biraz Ahmet Cevat'ın [Emre] şu pek meşhur "Şuur derecatı"nın [bilinç dereceleri] bir başka türlü ifadesidir. Bundan maada bu günkü şeraitlere "kütlevi neşriyat ve kütlevi faaliyete" de muarız bulunmaktadırlar.. Onların kanaatince "şimdiye kadar yapılagelen neşriyat tevkifatı tevlit eden bir delilikten başka bir şey değildir". "Kendi kütlelerini" tenvir için ara sıra yapmakta oldukları neşriyatı imza mukabilinde ve mütalaadan sonra iade etmek kaydıyla azalarına veriyorlar.. Kendilerince bu günün en muvafık ve en makul neşriyat şekli şair Nâzım Hikmet'in Resimli Ay'daki neşriyatıdır. [...]

6. İşin asıl garibi şahsen Nâzım ve Tufan'a [Alyanak Fuat] hasmı can olan Atıf'ın bile nazari sahada bunların faaliyet metotlarına ve faaliyet şekilleriyle dakor [mutabık] olduğu keyfiyetidir.

7- [...] bunlarla yapılacak temasların lüzumsuzluğuna hatta mazarratına tamamiyle ben de kani bulunmaktayım. Bazı arkadaşlarımızın aksi bir fikir taşımaları dolayısıyla bu yolda temaslara girişmek zaruretinde kalmıştım.. Temaslarımdan takriben bir hafta sonra görüştüğüm semtteki akrabanın evi basıldı.. Bu suretle bu adamların bir provokatör gibi hareket ederek gittiğim yer ve semtleri polise ihbar edecek kadar sükut ettiklerine bir defa daha şahit oldum. [...]

8- Fikirlerimizin bu sahada da dakor olduğunu gördükten sonra fırka dahilinde hakim kılmak istediğimiz fikir yeni kuvvetlere doğru şiarı ile ifade edilmelidir.. Nitekim bu sahada adımlar da atılmıştır..

9- Derviş-Şaban itimat ve fırka hattına sadık bir arkadaş olarak kendini göstermektedir..

10- Burada en şayanı dikkat olan Mustafa'nın vaziyetidir.. Laf-

zen [sözde] ve zahiren [görünüşte], belki de formalite icabı bizimle görünmekle beraber fiiliyatta ittihaz ettiğimiz tedbirleri baltalamakla meşguldür.. Kanaatimizce onun vaziyetini "musallah bir bitaraflık" formülüyle ifade etmek mümkündür.. Sureti haktan görünerek ağa beylerinden tevarüs ettiği bir sünepelikle çocuklarla temasımıza en büyük manialar ihdas eden yine odur. Ne olursa olsun onun vaziyeti artık tamamen tavazzuh etmiş addedilebilir.. Onlardan değilse bile muhakkak olan bir şey bizimle de olmadığı ve her adımda bize manialar ihdas ettiği keyfiyetidir.. Şerif dolayısıyla tütüncülerin bir kısmı ve Ragıp dolayısıyla Adana teşkilatımız onun elindedir.. Kendisini oyalamak ve elindeki kuvvetleri almak her halde faydadan hali değildir.. Onlardan olmuş veya olmamış bizce o kadar mühim telakki edilmemeli "Bizden olmayan düşmanımızdır" prensibi hattı hareketimizi tayin için en esaslı bir miyar [ölçüt] tutulmalıdır..

11- Bu gün Mustafa'nın hatta diğerlerinin arkasında görünen bir takım elemanlar vardır ki samimi olarak bu kargaşalıktan müşteki olup otoriter bir müdahale ile bunun önüne geçilmesi hakkında samimi bir kanaat besliyorlar ve bu hislerle Simon'un [Dr. Şefik Hüsnü] bir an evvel vuruduna [vürud, gelmek] intizar ediyorlar..

12- Teklif ettiğiniz şekildeki sirküler esasen bizce de düşünülmüş ve biri muhalefet rüesasına, diğeri de kütleye hitaben olmak üzere kaleme alınmıştır..

Hasan Ali Ediz, muhalefete ilişkin değerlendirmelerinin ardından değişik konularla ilgili görüş ve önerilerini iletiyor.

1- Oradaki kuvvetlerden işe yarayabilenlerin bir an evvel gönderilmesi hususuna tekrar nazarı dikkatinizi celp etmek isterim. Hasseten bunlar arasında tütün amelesinden Fikri ve en sonra gelenlerden birinin olması o saha ile eski rabıtamızı temin edebilmesi noktai nazarından çok faydalıdır.. [...]

2- Refik'in [Reşat Fuat] gönderilmesi zamanı da hulul ediyor kanaatindeyim.. Biz burada bulunduğumuz müddetçe Refik müfit [yararlı] olabilir.. Birkaç aylık müşterek bir mesai ondan azami bir istifadeyi temin edebilir.. [...]

4- (Patron)unumuzun [Eczacı Vasıf] bir zaman için orada kalması imkanlarını temin etmek imkanı varsa Refik'i ramplase etme-

sine [yerine geçirilmesine] say etmek her halde iyi olur muhit ve havanın onu da değiştireceğine kuvvetle kaniim. [...] [Türkçe, CD 27, Klasör 35_36, Belge 400 vd.]

Hasan Ali Ediz'e Göre Muhalefetin Yönetimi ve Çalışması

Bu uzun raporun ardından Hasan Ali Ediz, J. Orlean imzasıyla Ocak 1930'da yine uzun ikinci bir mektup gönderiyor. Bu mektupta muhalefetin ne zaman ve ne gibi koşullarda oluştuğu, oldukça uzun bir süredir bağımsız bir parti halinde faaliyet yürüttüğü, TKP Merkez Komitesi namına hareket ettiği ifade ediliyor. Bu raporda muhalefetin Merkez Komitesi, Nâzım – Şamilof – Mahmut – Tufan [Fuat Alyanak, Şaban Ağa oğlu] – Bulugi olarak sayılıyor. Muhalefetin 1 numaralı beyannamesi ise, programatik platformu olarak kabul ediliyor. Bu rapor sayesinde muhalefetin en azından üç bildiri çıkarttığı, ikinci bildiride imza kullandığı, üçüncü bildiride ise muvafakati doğrudan hasım gösterdiği görülüyor.

[...] 1- Son elde ettiğimiz vesikaların muhteviyatına nazaran artık bu gün açıktan açığa ikinci bir fırka yaratan, Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Komitesi namına hareket eden eşhas bu faaliyetlerine tevkifatın akabinde [1929 tutuklamasından sonra] belki de daha ondan evvelki devirde böyle başlamış bulunuyorlar.

2- Bir taraftan gerek fırka, gerekse gençlik rehber kadrosundan mühim bir kısmının mahkumiyeti, diğer taraftan geri kalan idareci arkadaşlardan hemen hepsinin "hasseten Küçük Niko'nun tevkifinden sonra" şiddetli bir takip altına alınması, bu zamana kadar seslerini çıkaramayan ve öteden beri Fırka safları dahilinde meşkuk bir vaziyet işgal eden unsurların ekmeğine yağ sürdü.

3- Böyle bir vaziyet onlar için ele geçmez bir fırsattı. Yine onlar için, onların kirli emelleri için, bu fırsatı kaçırmak büyük bir cinayetti. Onlar bu fırsatı hakikaten kaçırmadılar, kirli gaye için her vasıta meşrudur düsturuna istinat ederek muhtelif suretlerle Fırka'dan dışarı atılmış unsurların hemen hepsiyle, sabık oportünistlerden Şa-

mil [Hamdi Şamilof] - Mahmut'tan tutunuz da meşhur hafiyelere, "Ahmet Musolini"ye varıncaya kadar teşriki mesai ettiler.

4- İşte bugün Türkiye dahilinde Türkiye işçi sınıfı namına icrayı faaliyet eden ve kendilerine merkezi komite unvanını veren Nâzım – Şamilof – Mahmut – Tufan [Fuat Alyanak, Şaban Ağa oğlu] – Bulugi bu suretle vücuda geldi.

5- Bunlar sarih olarak ne bir programa, ne de bir platforma maliktirler. Fakat merkezi komiteyi teşkil eden unsurların mazileri bunların bu gün cihan mikyasında yer tutan sağ cereyanın Türkiye dahilinde – fakat çok feci bir şekilde- mümessilleri olacaklarına şüphe bırakmıyor. Nitekim gerek yazılarında, gerek şifahi propagandalarında Türkiye komünist hareketine hiçbir alakaları olmadığını söylemek, faaliyetin merkezi sıkletini esnaf arasına vermek gibi hadiseler bu şüphelerimizi takviye etmekten hali kalmıyor..

6- Neşredilen beyannamelerden (1) numaralısı, bunların bir platformu da telakki edilebilir.. Bir platform, bir program mahiyetini haiz olan bu beyannamede, amele sınıfı arasındaki mesaiye hemen hemen hiç kıymet verilmemiş ve "..amele sınıfı arasındaki mesaimiz Fırkamızın esas faaliyeti olduğu için burada yapılacak işler malumdur" gibi basit bir cümle ile geçiştirilmiş olmasına mukabil, esnaf arasındaki faaliyete büyük bir ehemmiyet atfedilmiş ve bu ehemmiyet şu cümle ile beyannamede işaret edilmiştir: "...Esnaf tabakalarıyla olan temasımızı daha ziyade sıklaştırmak, bu hususta köylü-ordu ve esnaflar arasında neşriyata büyük bir azim ile başlamak, başlanan yerlerde devam etmek.. aynı zamanda bu sahalarda hafif olan teşkilat işlerini de kuvvetlendirmek icap eder."

Kanaatimce oportünizm satırlar arasından bütün vuzuhatıyla sıyırtıyor...

7- Fırka safları dahilinde bulunan ve bu cereyanların elebaşılığını yapanların ilk iş olarak Fırka haricindeki oportünist unsurlarla birleşmeleri, bunların nasıl bir yol takip edeceklerini önceden kestirmemize imkan verdiği gibi, bunlara karşı yapılacak mücadeleyi de çok kolaylaştıracaktır.

8- Elimizdeki vesikalara ve bunların inkişaf seyrinde ne gibi metotlar kullandığını da tespit etmek imkanını elde ediyoruz..

A- (1) numaralı beyanname hiçbir imza taşımıyor.. Bu hal onların henüz teşekkül etmemiş bulunduklarını bildirmekten ziyade müteredditolduklarını gösteriyor.. Çünkü hapishanedeki arkadaşla-

rın vaziyeti henüz sarih değildir. Binaenaleyh ne olur ne olmaz açık bir kapı bırakmak lazımdır..

B- (2) numaralı beyanname onlar tarafından ileri doğru atılmış bir adım şeklinde ifade edilebilir.. Esasen bu adımı atmamak için sebep de yok: Arkadaşların mahkumiyeti temyizce de tasdik edilmiş ve nef [nefy, sürgün] edilmeleri bile takarrür etmiştir.. Geri kalan yoldaşların tevkifi için bütün İstanbul polisi seferber edilmiş, senelerden beri beklenilen fırsat "vaktı merhun" hulul etmiş addedilebilir. İşte (2) numaralı beyanname "Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Komitesi" imzasını taşıyor. Mamafih burada da sarahaten Fırkaya hücum cesareti gösterilmiyor hatta Fırkaya yardım bile ediliyor: "Burjuvazinin İzmir'de neşrettiği mürteci beyannamelerin ya polisin yahut da polise müzaheret eden kuvvetlerin bir eseri" olduğu bildirilmek lütfunda bulunuluyor..

C- (3) numaralı beyanname: "merkezi komite"nin fırka azalarına bir tamiminde ikinci bir fırka sarih olarak ortaya atılmıştır.. Bu esnalarda darbelerinden milleti doğurtabilen Fırkamız yeniden toplanma devrelerine giriyordu.. Nitekim bu beyannamede gösterilen telaş, Fırkamızın gerek İstanbul'da gerekse İzmir'de yeniden eski kuvvetlerini toplayarak faaliyete başlamasının onlar üzerindeki aksülamelini ifade ediyor. "..Son zamanlarda bilhassa İstanbul'da ve İzmir'de bazı şahısların TKP namına hareket ettikleri hatta kendilerine mesul Fırka azaları süsü vererek teşkilatımızın içine girmek istedikleri yahut bazı gençleri teşkilatlandırmaya çalıştıkları görülmüştür.. İzmir'deki son irticai mahiyetteki beyannamelerin bir kısmının polis, bir kısmının da bu şahısların eseri olduğu tebeyyün etmiştir.." Altı çizilen bu son cümle (2) numaralı beyannamenin İzmir beyannamesi hakkındaki fıkrasıyla bir tezat teşkil ediyor ve bütün iğrençliğiyle sıyırtıyor..

9- Bu efendilerin kütleye hitaben yaptıkları neşriyattan ziyade şifahi propagandaları şayanı dikkattir: Bu propagandalarda istimal edilen iğrenç fikirler hücre azalarının bile nazarı dikkatlerini celp etmekte ve bunlar kendilerini demaske eden birer silah olarak yine kendi aleyhlerine dönmektedir. Bunlar yeni bir hareketi mazur göstermek için şöyle bir propaganda yolu takip etmektedirler:

"Şimdiye kadar Türkiye'de mevcut komünist hareketi muayyen şahısların etrafında inkişaf eden bir hareket mahiyetini taşımıştır.. Bizim yaptığımız hareket şahısların etrafında olmaktan ziyade fikirler etrafında inkişaf edecek olan bir harekettir. Bizim hareketi-

miz, bizim teşkilatımız Türkiye'de şimdiye kadar vaki olan komünist hareketinden tamamen ayrı bir mahiyettedir.. Bizim mazi ile hiçbir alakamız yoktur.. Şimdiye kadar Türkiye komünist hareketinin başında bulunan Doktor gibi şahsiyetler bu hareket için bir bela olmuştur, onu inkişaf ettirmekten ziyade sakim [hastalıklı, yanlış] yollara saptırmışlardır.. Sabık SeKa [Merkez Komitesi] kuvvetini kütleden almamıştır (yeni Seka'nın hangi kütleden kuvvet aldığı calibi meraktır) biz kütleyi temsil ediyoruz.. Biz hareketimize şu veya bu şekilde komünist hareketinde rol oynamış, tanınmış kimseleri almayacağız.. (Bu hesapça kendilerini de hariçte bırakmak lazım) Bu suretle komünist hareketinin polisin takibatından azade, salim bir yolda yürümesini temin edeceğiz.. Kendimizi Komintern'e de tanıtmaya çalışacağız.. Tanımazsa kendimizi tanıtıncaya kadar uğraşacağız olmazsa onun anasını ..."

10- Aşağı yukarı bu mealde olarak onlar tarafından ileri sürülen fikirlerin ne kadar zıddiyetlerle dolu olduğunu Leninizm ve bolşevizmin fırka telakkiyatına rehber telakkiyatıyla ne kadar derin bir tezat teşkil ettiğini bilmemekle izaha ihtiyaç var mıdır. Onların şifahi propagandalarının muhteviyatına ancak şöyle bir mana verilebilir:

A- Hareketin şahıslar etrafında olmayıp fikirler etrafında cereyan etmesi lüzumu hakkında ileri sürülen fikirler, Nâzım-Şamil-Mahmut gibi kütle nazarında hiçbir ehemmiyeti olmayan, bilakis fena tesirler bırakan şahısların hüviyetlerini gizlemekten başka neye atfedilebilir. Lenin'in rehberlerin fırka dahilindeki rollerine verdiği ehemmiyetle bu fikirlerin zerre kadar alakası olmadıktan maada bu fikirlerle taban tabana bir zıddiyet de teşkil ederler..

B- Her komünist kendi fırkasının ve cihan komünist hareketinin mazisiyle, tarihiyle iftihar eder, bundan kuvvet alır.. Bunlar Leninizm'in bu en elemanter kaidesini de yıkıyorlar..

C- Polisçe tanınmış yoldaşların hareket haricinde bırakılmaları her şeyden evvel kendi Seka'larının şahsi terkibiyle bir tezat teşkil eder.. Çünkü onların içindeki Nâzım-Şamil-Mahmut-Musolini gibi şahsiyetler polisçe tanınmış olmalarından maada, polisin dostudurlar da.. Bu tabye [tabiye, taktik] olsa olsa işlerine gelmeyen ve hareketlerine mani olabilecek olan eski tecrübeli yoldaşların yol üzerinden şöylece kenara atılmalarını istihdaf etmekten [amaçlamaktan] başka bir şey olamaz.. Her tevkifattan sonra tanınmış yoldaşlar

"şöyle bir kenara" çekilseler, hareketin -bu tecrübeli yoldaşların rehberliğinden azade bir şekilde- inkişaf etmesine imkan var mıdır..

D- "Doktor'un Türkiye komünist hareketi için bir bela teşkil ettiği" nazariyesine gelince, bunu menşeviklerin Lenin için söyledikleri sözlere teşbih etmek bir küstahlık olmaz sanırım. Bu fikirler de olsa olsa zılalette [gölgede] kalmış yoldaşların Doktor gibi otoriter şahsiyetlerin telkiniyle doğru yolu bulmalarına mani olmak ve hareketi daha iyi baltalamak içindir.

11- M.K. azasından olan Mustafa [Sarı, Börklüce] yoldaş bu şahsiyetlerin ileri sürdüğü bazı propagandalar neticesinde (mesela: Mustafa yoldaşın M.K.'tan atıldığı hakkında oraya atfen işaa edilen bazı haberler) ilk zamanlar bunlarla teşriki mesai eder gibi olmuş hatta elindeki bazı kuvvetleri bunların eline teslim etmek gafletinde bile bulunmuştur. Mamafih bu yoldaş da hasseten Niko'nun tevkifinden sonra uzun zaman hiçbir şekilde faaliyette bulunamamıştır. Şimdi o da diğerlerine karşı çekingen davranmaya başlamış ve renegatlar [dönekler] "kuyrukçulukla" itham ederek ona da hücum etmeye başlamışlardır.

12- Renegatların İstanbul'da Şamil'in etrafında toplanan birkaç esnaftan, Nâzım'ın Resimli Ay arkadaşlarından ve Sabri dolayısıyla birkaç ayakkabıcı esnafından başka kuvvetleri yoktur..

13- Fırkamız tarafından Ankara'ya gönderilerek uzun zaman Fırkamız namına orada icrayı faaliyet eden fakat Nâzım'la malum karabeti [soyca yakınlık] dolayısıyla onlara iltihak eden Tufan'dan [Alyanak Fuat] başka, vilayetlerle de alakaları yoktur.. Tufan üç aydan beri burada bulunmakta ve Nâzım'la beraber ~~yeni hareketin ideolojisini yapmaktadır~~ [orjinalde üstü çizilmiş] çalışmaktadır.

14- Ankara teşkilatından bazı yoldaşlar vaziyeti bilmediklerinden Tufan'ın eski selahiyetine binaen onun arkasından gittiler.. Mamafih bu hal ancak oraya başka bir yoldaşın gidişine kadar temadi etti.. Esasen Ahmet-Abdülkadir gibi eski arkadaşlar Tufan'ın karaktersizliğinden bahisle daha evvelden onunla teşriki mesaiden çekinmişlerdi..

15- İzmir, Eskişehir vilayet komitelerimiz Fırkamızın en iyi şubeleridir.. Ve bu ikisi de faaliyettedirler.. İzmir yakında gazete neşrine bile başlayacaktır.. Kendileriyle sıkı bir temasımız vardır..

16- Adana ve Samsun şubelerimiz de M. [Mustafa] yoldaş vasıtasıyla her an elimizdedirler..

17- İstanbul vilayet komitesi Fırkamızın hattına sadık üç işçi arkadaş tarafından idare edilmeye başlanmıştır..

18- Zevahire inanmak lazım gelirse Mustafa bizimle teşriki mesai etmeye başlamıştır. Mamafih onun vaziyetini bir intizar [bekle gör] vaziyeti şeklinde formüle etmek mümkündür. Hangi taraf ağır basarsa, o tarafa iltihak edeceği muhakkaktır. Diğer tarafı da memnun edemediği, hücumlara imkan verdiği de su götürmez bir hakikattir.. Bunun için her şeyden evvel kendisine itimat telkin etmek ve hakkında bazı demarşlar yapılsa, onların önüne geçmek veyahut hiç olmazsa işaa etmemek lazımdır.. Diğer taraf onu arasına alsa bile bunun muvakkat olduğunu ve elindeki kuvvetleri çekmek maksadıyla yapıldığını o pekala his ediyor.. Binaenaleyh onu kati olarak kazanmak için kendisinin M.K.'ta kaldığını, başka türlü bir hareket için herhangi bir sebep olmadığını resmen tekit etmelidir..

19- Oportünistlerin faaliyete geçmelerini mümkün kılan amillerden birisi de Simon [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşın sureti katiyede orada yerleştiği, buraya avdet etse bile illegal geleceği hakkındaki kanaatlerdir. Bu fikir ve kanaatlerin nereden ve hangi kanallarla buralara akıp geldiği de calibi dikkattir..

20- Geçen mektubumda oraya gelmeleri ihtimalinden bahsettiğim Ragıp ve Sürcyya şimdilik burada kalmışlardır. Bunlardan birincisiyle şahsen temas ettim. Bunlar M.K. adamlarıdır.. Mamafih oportünistler vaziyetlerini teşkilat itibariyle tarsin [sağlamlaştırma] eder etmez oraya bir heyet göndererek, kongre için müsaade talep edeceklerdir. Şayet bu talep isaf edilmezse [kabul edilip yerine getirilmezse] Komintern'i de tanımayacaklardır ve Komintern kendi kuvvetlerini tanıyıncaya kadar onunla da mücadele edeceklerini beyan ediyorlar..

21- Oradaki kuvvetlerden kimlerin gönderildiğini, kimlerin gönderilmek üzere olduğunu herhalde bildiriniz. Şimdiye kadar buraya gelenlerden hiç kimse bizimle temas etmemiştir.. Sabri adresine hiç kimseyi göndermeyiniz.. Bu adrese müracaat edenlerin diğer tarafın eline düşeceği tabiidir.. Patron bundan sonra geleceklerin nereye müracaat etmeleri lazım geleceğini size bildirecektir.. Ancak o tarikle müracaat ederlerse bizleri bulabilirler.. Mamafih bu iş için Simon'a da bir adres verilmişti, bilmem bundan niye istifade edilmedi..

22- Son vaziyet dolayısıyla bütün takyidatı ihmal ederek her tarafa koşmak zaruretindeyim. Bu keyfiyet yakın bir atide [gelecek-

te] hastalanmam [tutuklanmam] imkanlarını da ihzar ediyor demektir.. Bunun için de bir an evvel orada işe yarar kuvvetleri bu tarafa sevk etmeniz lazımdır ki bizi ramplase edebilsin [yerimize geçebilsin], aksi takdirde vaziyet büsbütün karışır.

23- Son hadiseler dolayısıyla sizce ittihaz edilmesi lazım gelen tedbirleri üç nokta etrafında hülasa etmek mümkündür:

a- Son hareketi kati surette itham eder mahiyette bir rezolüsyon [karar] çıkartmak ve kabilse Komintern'in bu mealde bir mektubunu buraya göndermek..

b- Simon'un hiç olmazsa birkaç ay için süratle gelmesi imkanlarını temin etmek.

c- Oradaki işe yarar kuvvetleri yine süratle mobilize [seferber] etmek ve hareketleri esnasında vaziyeti onlara izah ederek muhtasaren kimlerle temas etmeleri lazım geldiği direktifini de vermek... [...]

27- Bazı yerlerden aldığımız malumata nazaran oportünistlerin arkasında Vâlâ, Nizamettin Nazif bulunmakta imiş.. Patron [Eczacı Vasıf] bu sahada daha malumattardır..

28- Küçük Niko'nun tevkifi akabinde Mustafa ve Derviş polisçe iki üç gün mevkuf tutularak istievap edilmişler.. Mustafa, Niko'nun bir çok şeyler yumurtlamış olmasını zan ederek bunu tevil maksadıyla "kendisinin Doktor'la görüştüğünü, Doktor'un da onu polis mahafilinde buraya geldikleri şayi olan Halim ve Fahri'yi bulmaya memur ettiğini, bu görüşme arzusunun Halim ve Fahri'ye bu işlerden vazgeçmeleri için nasihat etmek düşüncesiyle olduğunu, fakat kendisinin hiç birisinden malumattar olmadığını" söylemiş.. Şimdi Mustafa Doktor'un böyle bir mülakatı kabul etmesini rica ediyor.. Yani Doktor da aynı ifadeyi tasdik etsin.. Hiç şüphe yok ki bu çok fena bir harekettir.. Evvela hiçbir şeyden haberi olmayan Doktor'un işe karıştırılması; saniyen, geldikleri ancak polis mahafilinde şayi olan iki arkadaşımızın mesuliyet altına girmeleri.. [Türkçe , CD27, Klasör 35_36, Belge 458 vd.]

Muhalefete Ayrımlı Yaklaşım

Arşiv'de Hasan Ali Ediz'in bu raporunun Fransızcası da hem el yazılı, hem de daktilo olarak yer alıyor. İki rapor esas olarak aynı olmakla birlikte, Fransızcasında, Hasan Ali Ediz'in, Mustafa'yı [Sarı,

Börklüce] elinde tuttuğu örgütler nedeniyle gözden çıkarmakta zorlandığı ve muhalefetin çeşitli kesimleri arasında, özellikle maceracı olarak nitelediği Nâzım ve Tufan ile dönek ve polis ajanı olarak nitelediği diğerleri arasında belli bir ayrım gözettiği görülüyor. [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 476 vd. ve 483 vd.]

Bu raporlara göre, muvafakat bakımından muhalefetin şekillenmesi İzmir tevkifatı ertesinde tarihleniyor. Gerçekten de Pavli adasındaki muhalefet toplantısının Haziran 1929 dolaylarında yapıldığı sanılıyor. Aynı günlerde Fahri [Baytar Ali Cevdet] de benzer içerikte bir rapor gönderiyor. Dikkat çekici bir nokta, muhalefeti her ikisinin de bir ucuyla Vâlâ Nurettin, Nizamettin Nazif veya Vedat Nedim gibi açıkça partiden kopmuş eski yöneticilerle bağlama çabasıdır.

> 1. Parti düşmanı bloğun faaliyetine ilişkin verdiğim bilgileri içeren mektubu aldığını umarım. Bu faaliyetin, Nâzım, Şamil [Hamdi Şamilof], Tufan [Alyanak Fuat] ve Sabri tarafından yönetildiği doğrulandı. Bir süre önce, yalnızca kendi yandaşlarının okumasına yönelik ve okuduktan sonra da iade etmeleri gereken bir tür broşür yayımladılar. Bu belgede, yeni örgütün eski partiyle ortak hiçbir yanı olmadığı ve örgütün, daha önce olduğu gibi popüler şahsiyetlerin etrafında değil, fakat fikirlerin etrafında gelişeceği söyleniyor. Bu aptalca söylem, partinin bugünkü yönetimine bir savaş ilanıyla ve onları kabul etmeme hatasını yaptığı takdirde Komintern'i ciddiye almama tehdidiyle bitiyor.
>
> Aldığımız en önemli bilgiler, Vedat Nedim ve Nizamettin Nazif gibi hainlerin bu bileşimin içinde yer aldıkları ve Nâzım'ın, Kemalist polise satılmış bu iki yaratıkla çok yakın bir ilişki içinde olduğudur. Bunda şaşırtıcı bir şey yok. Nâzım gibi tipler, bir ayaklarını çamura koydular mı, boğazlarına kadar bataklığa batmaya mahkumdurlar. [..] [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 470 vd.]

Muhalefetin Komintern'e İlk Raporu

Bu süreçte muhalefet, görüşlerini iletmek üzere Mart 1930'da Moskova'ya, muvafakatin muhalefet Merkez Komitesi üyesi olduğunu

ileri sürdüğü Tufan'ı [Alyanak Fuat] gönderiyor. Tufan'ın [Alyanak Fuat] Komintern'e vermiş olduğu not biçimindeki rapor adeta bir parti faaliyet raporu niteliği taşıyor.

Muhalefet mümessilinin raporudur

(Dahili fırka vaziyeti)

I—T.K.P.nin birinci ve sonuncu kongresinde –1924- seçilen merkezi kadro, fırka rehberliğini ele aldıktan sonra 1925 tevkifatında bu kadronun içinde bulunan Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] ve Halim [Hasan Ali Ediz] yoldaşlar, siyasi muhacir olarak (CCC/)e [SSCB'ye] gelmişler ve Almanya'da Türk hükümeti hesabına tahsilde bulunan Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaş da bilahare kendilerine iltihak etmiştir.

Başta Vedat Nedim olduğu halde memlekette kalan merkezi kadro Türkiye'de amele sınıfının sermayeye karşı mücadelesine rehberlik kabiliyetinde olmadığını, nazari sahada oportünizme kaymak gibi, Viyana fırka kongresinin [konferansının, E.A.] kararlarını hayata geçirmemek gibi vakıalarla teyit edildikten sonra 1927 tevkifatı neticesi Komintern tarafından likide edilmiştir.

Memlekette Komintern'in Türkiye cephesi için çizdiği vazifeleri hayata geçiren teşkilatçı arkadaşların da iştirak ettikleri muvakkat bir merkezi komiteye ithal edilen Fahri ve Halim yoldaşlar, memlekete dönmediklerinden dolayı, Türkiye'de bu muvakkat merkezi kadronun faal azaları çalışmaya başlamışlardır.

Bu merkezi bünyeye dahil arkadaşlar arasında siyasi, nazari ve tabyevi [taktik] hiçbir ayrılık yok iken, Fahri ve Halim yoldaşlar, burada, muvakkat merkezi komitenin memlekette çalışan azaları aleyhinde gruppa faaliyetine başlamışlardır. (bunun ilk ifadesi, şifahi izahatımda da söylediğim gibi, Nikolaidis'in buradan dönmesi ile gençlik teşkilatının fırkaya karşı konması ve Faik'e resmiyet harici hususi direktif verilmesi şeklinde tebarüz etmiştir.)

Halim yoldaş Türkiye'ye geldikten sonra bu gruppa faaliyeti durmamış; bilakis keskinleşmiştir. Nihayet merkezi kadroya dahil mesul arkadaşların malumatı olmaksızın İzmir'de dağıtılan mahut provokasyon beyannamesi, münderecatının aksi-inkılapçı mahiyeti ile amele sınıfı üzerinde çok fena aksi tesir uyandırmıştır. Türk burjuva mahkemesi ise bu beyanname ile alakası görülen kamber oğlu Ali ismindeki hırsızın firarbadaşları [fırka arkadaşları] ile aynı saf-

hada muhakeme edilmesinden fırka aleyhine azami propaganda istifadesi temin etmiştir. Bu beyannamenin mesuliyeti tamamıyla bu gruppacı arkadaşlara aittir. Sırf bu altı imzasız beyanname yüzünden geçen senenin geniş tevkifatı meydana gelmiş, bir çok kıymetli arkadaşlar mücadele haricinde kalmışlardır.

Bu gruppa faaliyeti hakkında bazı umumi noktalara işaret etmek zaruretindeyim.

1) Nazariyede fevkalade doğru görünen bu arkadaşlar, pratikte kendi gruppa menfaatlerini, fırkanın menfaatinden üstün tutacak kadar prensipsizlik göstermişlerdir.

2) Fırkanın fertlerine verdikleri terbiye, fırkayı değil ferdi ve şahsi bir terbiye olmuş ve bu nokta gruppacılıkta çok mühim rol oynamıştır.

3) Buradaki kuruculukta verilen gruppa terbiyesinin arkadaşlar üzerinde fevkalade menfi tesiri olmuştur.. Bazı unsurlar bu şekildeki hatalı terbiyenin tesiriyle, bazıları gayrı şuuri olarak provokatör olmuştur (Faik ve Neriman), bazıları da fırkanın teşkilatına dayanan bir rehber kadrosu kongre tarafından seçilinceye kadar çalışmayı doğru bulmadıklarını ileri sürecek derecede saf harici kalmak zafiyetini göstermişlerdir (Fahrof).

4) Bu arkadaşlar memleket vaziyeti hakkında Komintern'e yanlış malumat vermek suretiyle gruppacılığı artırmışlardır.

5) Komintern tarafından likide edilen oportünist C.K.'nın [Merkez Komitesi] başına Vedat Nedim gibi bir makuleyi getirerek fırkanın birçok meselelerinin polise geçmesine gayrı şuuri ve afaki olarak sebebiyet verilmiştir.

6) Yedi seneye yakın bir zamandır bu arkadaşlar, fırkanın ve Komintern'in kendilerinden bekledikleri vazifeleri yapmamışlardır. Ne fırkanın devamlı bir organını yaratabilmişler, ne de bizim gibi genç fırka teşkilatçılarına ufak bir teşkilat tecrübesi bırakmamışlardır. Fırka teşkilatçılığına yeni kadrolar yaratmak, hazırlamak, onları bolşevik terbiyesiyle terbiye etmek, bu rehber arkadaşlara ait olduğu halde bilakis onlar bu gaye için kurulan KUTV Türk kurujugunun fırkaya faydalı olmasına mani olmuşlardır. Her yeni tevkifatta fırka tanınmış kadrosu içeri girmiş ve işlere daima yeniden başlamıştır.

7) Fırkanın rehberleri kitlenin itimadını haiz olmalıdır. Bu arkadaşlar bu itimadı kaybetmişlerdir. Fırkanın bir türlü zümrevi vaziyetten kitlevi bir vaziyete geçmemesinde rolü olan diğer afaki se-

beplerin yanında bu enfusi [öznel] cihet çok büyük bir rol oynamıştır.

Bütün bu sebepler fırkanın içinde çok bariz ve muzır bir "münevverler" ailesi meydana getirmiştir. Fırka kongresinin altı seneden beri toplanmamasının bu neticelerde çok büyük bir tesiri olduğu kanaatindeyim.

Fırkanın inkilapçı mesaisi küçük burjuva dedikoduyu durdurmak ve fırka içinde altı senedir devam edip gelen "ailecilik" vaziyetine nihayet vermek şüphesiz dünya inkılabının rehberine, Komintern'e aittir.

Kelimenin tam manasıyla birçok yokluklarla boğuşarak memlekette kemiyeten az, fakat keyfiyeten sağlam bir kadro yaratılmıştır. Bu kadro yukarıdan beri sayılan sebepler dolayısıyla bu "aileci" rehberlerle teşriki mesaiyi gayrı mümkün görüyor.

Bu kadronun içinde en selahiyettar bir uzuv olarak ve onun Komintern'e karşı temennileri temsil eden bir arkadaş sıfatıyla Komintern'e dünya inkılabının rehberine konkre tekliflerimizi, açık ricalarımızı aşağıya yazıyorum:

A) Fırkanın idareci kadrosundaki buhrana nihayet vermek. Yeni ve muvakkat bir merkez seçmeye bağlıdır. Bu kadro fırka içinde her türlü gruppacılığa sebep olabilecek unsurları ihtiva etmemeli ve Komintern'in itimadına ve memlekette teşkilat kuvvetine dayanmalı.

B) Bir gayrı Türk arkadaş, Türkiye'de Komintern'in mümessili olarak bulunmalı ve memleketteki hareketi yakından tetkik etmeli. Birçok müşkül vaziyetler ve meseleler karşısında böyle bir arkadaşın faydalı yardımına samimi olarak fırka muhtaçtır.

C) Seçilecek yeni ve gruppacılıktan temiz kadronun bir mümessili de burada bulunmalı kanaatindeyim.

Fırka dahili vaziyeti hakkında söyleyecek başka bir şeyim yoktur. Arzu edildiği takdirde mevcut bütün meseleler hakkında şifahen izahat vermeye amadeyim.

6/3/30

Muhalifet namına [Türkçe, CD 27, Klasör 35_36, Belge 415 vd.]

Muhalefet temsilcisi Tufan'ın [Alyanak Fuat] kaleme aldığı bu belge birçok bakımdan önem taşıyor. Birincisi, muhalefet adına tam yetkili temsilci olarak gönderilen ve somut önerileri getiren Tufan,

TKP'nin birinci ve sonuncu kongresinin 1924'te yapıldığını, altı senedir kongre toplanmadığı belirtiyor. Oysa ki TKP tarihinde 3. Kongre olarak anılan kongre, Şubat 1925'te yapılmıştır. Tufan'ın hemen ardından kongre olarak andığı oysa ki konferans olan Viyana toplantısı da Mayıs 1926'da yapılmıştır. Mayıs 1926'dan Mart 1930'a kadar geçen süre ise dört yıldan ibarettir. Görüldüğü kadarıyla Tufan açısından tarihler pek önem taşımıyor. Aslolan kongrenin toplanmamış olması. Tufan, 1925 tevkifatından ve Viyana Konferansı'ndan sonraki süreci de öznel biçimde aktarıyor. Birincisi 1925 tevkifatından sonra yurtdışına çıkanlar arasında Nâzım Hikmet'i, ülkeden Viyana Konferansı'na katılan ve yönetimde yer alanlar arasında Hamdi Şamilof'u anmıyor.

Tufan, muhalefeti, esas olarak Ferdi [Doktor Şefik Hüsnü], Halim [Hasan Ali Ediz] ve Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] aileci, gruppacı tutumuna dayandırıyor ve bunların bir aydınlar grubundan ibaret olduğunu vurguluyor. Bu duruma karşılık, muhalefetin bir yetkilisi olarak Komintern'e şu teklifleri yapıyor: 1) Partide yönetim bunalımına son vermenin yolu, yeni ve geçici bir merkez seçimine bağlıdır. Bu merkez, gruppacıları içermemeli (Ferdi, Halim ve Fahri'yi), Komintern'in güvenine ve ülkede örgüt gücüne dayanmalıdır; 2) Komintern'i ülkede (1927'de olduğu gibi, Dr. Şefik Hüsnü değil) Türk olmayan bir kişi temsil etmeli ve Parti'yi gözlemlemelidir. 3) Moskova'da (Dr. Şefik Hüsnü değil) yeni seçilecek temiz yönetimin temsilcisi bulunmalıdır.

Muhalefet, herhangi bir teorik, programatik sorun dile getirmiyor, Komintern çizgisi dışında herhangi bir talepte bulunmuyor, deyim yerindeyse Doktor Şefik Hüsnü, Hasan Ali Ediz ve Baytar Ali Cevdet'in yönetimden uzaklaştırılmasıyla tüm sorunların çözümleneceğini belirtiyor.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Muhalefet Temsilcisine Soruları

Tufan'ın [Alyanak Fuat] muhalefet adına bu raporu üzerine Dr. Şefik Hüsnü bir takım açıklamalarla birlikte kendisine sorulmak üzere bir dizi soru hazırlıyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün hazırladığı sorular şöyle gruplanabilir: 1) Tufan'ın, muhalefete ve özellikle Nâzım'a duyduğu güveni sarsma, 2) Muhalefetin gücünü ve örgütlülüğünü öğrenme ve 3) Tufan'ın kişisel konumuyla ilgili sorularla gerektiğinde kendisine karşı ileri sürülebilecek kozları hissettirme.

> Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] tarafından eski MK'nın likide edilmesi ile İzmir davası arasındaki dönem, bizce biliniyor. 1 Mayıs 1929'da [tam tarih 17 Nisan 1929'dur, E.A.] Ferdi serbest bırakıldı ve yönetici yoldaşlarla ilişkiye geçti ve Merkez Komitesi'yle bağını yitiren veya bu komiteye bilinçli olarak tabi olmak istemeyen yoldaşlara bizzat direktifler verdi.
>
> Diğerlerinin yanısıra Nâzım, birçok kez Ferdi'yle görüştü. Dolayısıyla merkezle gayet iyi ilişkideydi. Nâzım ona Parti'nin resmi yönetimiyle tam bir uyum içinde davranacağı sözünü vermişti.
>
> 1. Tufan bu gelişmeleri biliyor mu?
> 2. Tufan o dönemde (Mayıs-Temmuz 1929) Nâzım'ın dönek ve provokatör Şamilof'la ve İzmir mahkemesince şaibeli biçimde salıverilmiş olan Mustafa'yla yakın ilişki içinde olduğunu biliyor mu?
> 3. Nâzım ve Mustafa'nın, Tufan aracılığıyla 1 Ağustos bildirisini hazırlamak için Ferdi'den birkaç yüz lira almış olduklarını biliyor mu?
> 4. Aydın [Zeki Baştımar] ve Nuri'nin [Fırıncı Ahmet] gittikleri Sabri'nin, bu yoldaşların Halim'i [Hasan Ali Ediz] bulmalarını engellemek için elinden gelen her şeyi özellikle yaptığını biliyor mu?
> 5. Birçok yoldaşın, bu döneklerin, Ferdi'nin talimatı altında davrandıklarını söyleyerek kandırıldıklarını biliyor mu?
> 6. Yönetici merkezle bağını yitirmiş disiplinli bir komünistin görevi, yeni bir merkez kurmak mı yoksa tam tersine bağların yeniden düzenlenmesine beklerken Parti'nin tezlerine ve kararlarına uygun biçimde faaliyetine devam etmek midir?

7. Tufan, Nâzım'ın Komintern Yürütme Kurulu'nun ve parti yönetiminin tam güvenine hiçbir zaman sahip olmadığını ve parti aygıtında kesinlikle hiçbir sorumlu göreve sahip olmadığını bilmiyor mu?
8. Nâzım grubu, kuruluşundan sonra resmi MK'ya karşı ne tutum aldı?
9. Şimdi Tufan Mustafa'nın bir provokatör olduğunu beyan ediyor. Ancak Mustafa'nın son zamanlara kadar onun grubuyla yakın ilişki içinde olmasını ve kararlarının en gizli yanlarını ayrıntılarına kadar bilmesini (temsilcimize onların çalışması hakkında her türlü malzemeyi verdi) nasıl açıklıyor?
10. Tufan, grubunun, Nâzım'ın gece ve gündüz işbirliği yaptığı bir dejenere aydınlar (Nizamettin Nazif, Vâlâ, Sadri Ethem, vb...) grubu tarafından yönetildiğini bilmiyor mu? Fraksiyonlarının gerçek yönetiminin, onun adını saydığı kişilere değil de, burjuvazinin bu kokuşmuş grubuna ait olduğunu bilmiyor mu?
11. Kemalistlerin ve onların polisinin, bu örgüt yıkıcılığı çalışmasını tamamen bildiğini ve onu teşvik ettiğini biliyor mu?
12. Gazetelerini ve bildirilerini kime dağıtıyorlar?
13. Gayet iyi bilinir ki, şu son günlere kadar partimizin dağıttığı en önemsiz kağıt her zaman tutuklamalara ve gazetelerde bir takım yorumlara yol açar. Bu durumda Nâzım'ın ortakları yayın yaptığında kimsenin başına bir şey gelmemesini nasıl açıklıyor?
14. Nâzım'ın manevralarını (işin içindeki provokatörler sayesinde) tümüyle bilen yetkililerin onu hiçbir şekilde rahatsız etmemesini nasıl açıklıyor?
15. Ayrıca Nâzım'ın yönlendiricisi olduğu Resimli Ay'ın yazarlarının iki kez tutuklanıp mahkum edilirken ana sorumluya dokunulmaması nasıl açıklanabilir?
16. Nâzım'ın kimi Kemalist çevrelerle uzlaşması hakkında kişisel olarak hiçbir şey bilmiyor mu?
21. [aynı sayfada sıra numarası 21 ve 22'den sonra 17 ile devam ediyor] Bizim bilgilerimize göre, Ankara'daki faaliyetinin ta başından itibaren (provokasyon grubunun oluşumundan önce) fraksiyoncu bir ajitasyon yapmış. Buna neden gerek duymuş?
22. Nâzım, kendisine böylesi bir direktif vermiş mi?
17. Ankara'daki faaliyetine nasıl başlamış?
18. Bu konuda Nâzım ile görüşmüş mü?

19. Ankara'daki tüm yoldaşlar kendisiyle işbirliği yapmışlar mı?
20. Ahmet Hilmi ve Abdülkadir ile ilişkileri ne mahiyette olmuş? Ankara'da Şevket Süreyya ile görüşmüş mü?
23. Grubun örgütlenme yöntemleri neler?
23. Kaç hücre? Nerede?
24. Kaç taraflar?
25. Hücrelerde ne tür çalışma?
26. En çok üye hangi taşra kentlerinde?
27. Ayrı bir gençlik örgütü var mı?
28. Şu yoldaşlar onlarla birlikte mi ve onlar hakkında ne biliyor: Atıf* – Mahmut hemşin – Faik Edirne – Ahmet musolini – Derviş* – Abdurrahman* – Salih Şerif* – İsmail (tütüncü) – Ragıp* – Süreyya – Nesim – Brokos* – Kadri – Galip* – Çakır Hasan – Küçük Hakkı* – İlhami* – Tesviyeci İbrahim* - Hüseyin Sait – Adnan – Mesrure – Fazıl – ... [1 sözcük okunamadı]
29. Burada Nihat [Elektrikçi Nuri], Şakir Şevki, Mehmet'i gördü mü?
30. Tufan ne iş yapıyor, kaç para kazanıyor?
31. Yayınları ve diğer örgütsel giderler için parayı nereden alıyorlar?
32. Tufan hiç tutuklanmış veya polise götürülmüş mü?
33. Kendisini gayet iyi tanıyan bu kadar provokatör varken, hiç tutuklanmamış olması nasıl açıklanır?
34. Provokatör Faik ile hiç karşılaşmış mı?
35. Hapishanedeki yoldaşlardan haber almışlar mı?
36. Adana ve Trabzon'daki son tutuklamalar hakkında ne biliyor? [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 661]

Daha 1927'de ülkeye gelirken Komintern'e ve Balkan ve Doğu Sekreterliği'ne ayrı ayrı verdiği çok özel mektuplarda Nâzım Hikmet'e güven duyduğunu belirten, cezaevindeyken Nâzım'ın Türkiye'ye dönerek taşra örgütlerinde çalışabileceğini belirten Dr. Şefik Hüsnü, bu soruların giriş bölümünde de cezaevinden çıktıktan sonra Nâzım'la birçok kez görüşüp anlaştığını, 1 Ağustos bildirisinin hazırlanıp dağıtılması gibi kimi eylemlerin yapılmasını birlikte planladıklarını açıklıyor. Bu soruların hazırlanıp Tufan'la görüşmeler yapılırken, özellikle son sorudan anlaşıldığı kadarıyla, Ferdi'nin

[Dr. Şefik Hüsnü] elinde Halim'in [Hasan Ali Ediz] 20 Mart 1930 tarihini taşıyan ve Tufan'la ilgili ilginç ve somut bir önerinin yer aldığı mektubu da bulunuyor.

Muvafakat-Muhalefet İlişkileri

Halim'in [Hasan Ali Ediz] muhalefete karşı izlenecek tutum konusunu da içeren raporları, aynı zamanda muvafakat-muhalefet ilişkilerine de ışık tutuyor. Hasan Ali Ediz'in Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderdiği 20 Mart tarihini taşıyan ve 9 Nisan 1930'da arşive alınmış olan mektupta Tufan'ın Moskova'ya ulaştığını öğrendikleri belirtiliyor. Muhalefet yönetiminin kimlerden oluştuğu ve Sarı Mustafa'nın muhalefetle bağı olup olmadığı konuları, Hasan Ali Ediz bakımından hâlâ kuşkulu noktalar olarak duruyor.

> Tufan'ın nihayet Yürütme Kurulu'yla ilişki kurabilmiş olduğunu öğrendik. Eğer çok geç değilse, ondan kendi fraksiyonuyla bağlı yoldaşların eksiksiz bir listesini elde etmeye çalışmanızı diliyoruz. Biz, özellikle aralarında yönetici bir rol oynayanları öğrenmek ve bilhassa Mustafa'nın [Sarı, Börklüce] durumu hakkında aydınlanmak istiyoruz. Aramızdaki en belirsiz tip. Son zamanlarda bizimle çalışır ve muhalefetle mücadele eder görünüyor. Ama biz onun daha çok muhalefetin parti içindeki ajanı olduğu duygusuna sahibiz. Onun hakkında herhangi bir şey öğrenirseniz bize yazın ve ona karşı tutumumuzla ilgili ne düşündüğünüzü yazın. Tufan'a gelince, açıktır ki uzun süre dinlenmeye çok ihtiyacı var. Eminiz ki bu ihtiyacı siz de hemen görmüş ve onu bu amaçla kırsal kesimdeki bir kuruma göndertmek için gerekeni yapmışsınızdır. Aylar boyunca orada sağlığına kavuşması olanağını ona sağlamak her açıdan mükemmel olacaktır. [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 446 vd.]

Hasan Ali Ediz'in, Tufan [Alyanak Fuat] ile ilgili yaptığı öneri o uğrakta uygulanmıyor ve Tufan ülkeye dönüyor. Ancak böylesi bir önerinin yapılabilmesi bile alabildiğine düşündürücüdür. Hasan Ali Ediz'in Haziran 1930 tarihini taşıyan Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderdi-

ği mektubu ise, Temmuz-Ağustos 1930 tarihli *İnkılap Yolu* dergisinde yayımlanacak olan program ve tezlerin kendilerine ulaşmasıyla bambaşka bir havaya girdiklerini, Tufan ile ilgili öneriyi bir tarafa bırakıp 18 Nisan 1930'da ülkeye dönen Tufan'la görüşmeleri de içeren bambaşka gelişmelerin süregittiğini gösteriyor. Görüldüğü kadarıyla Komintern'in Tufan'a vermiş olduğu muhalefetin yeniden partiye dönmesi direktifi, muvafakat tarafından partiye sızma çabası olarak değerlendiriliyor.

> Zorlu kavgalarımızda bizde tereddütlere yol açan, aylarca süren uzun bir sessizlikten sonra, aynı anda partimizin programını, Türkiye üzerine tezleri ve bunların eklerini ve Ferdi'nin [Dr. Şefik Hüsnü] açıklayıcı mektubunu almak bizleri neşeye boğdu. Partimiz, yoksul emekçi kitleleri arasında oluşan radikalleşmeyi ve hareketliliği kullanarak, ülkenin ekonomik durumunun gitgide daha açık dezorganizasyonu yönündeki etkisini yaygınlaştırma ve kökleştirme görevi önünde bulunuyordu. Bu görevi yerine getirmede, parti, bir yandan burjuvazinin çılgınca ve kanlı terörünün, diğer yandan küçük burjuva likidatörlerin, oportünist menşeviklerin, işbirlikçi troçkistlerin hep birlikte içerden ve dışardan partinin yönetimini ve faaliyetini saptırmak için dizginlerinden boşanmış saldırılarıyla sürekli olarak engelleniyordu. Elimizin altında açık bir devrimci programa ve Komintern tarafından onaylanmış net bir siyasal davranış hattına sahip olmadan, düşmanlarımızın bu tüketici saldırılarına karşı elverişli biçimde kendimizi savunup uzun süre direnemezdik. Son zamanlara kadar, elimizde böylesi bir meşale olmadan, parti aktifinin tüm iyi niyeti, tüm adanmışlığı, tüm savaşkanlığı, arzu edilen tam etkiyi doğurmayı başaramıyordu. Eminiz ki, Komintern Yürütme Kurulu Siyasal Sekreterliği'nin kabul ettiği program ve ayrıntılı tezler, son derece sabırsızlıkla beklenen bu zengin ve değerli belgeler, düşmanlarımıza karşı, bu mücadelenin güçlüğüne ve zorluklarına rağmen, daha şimdiden bir ölçüde başarıya ulaşmış yenilmez mücadelemizi muazzam ölçüde kolaylaştıracak ve tüm faaliyetimizi verimli kılacaktır. [...]
>
> Bu açıdan, provokatör bozguncuların gerçekleştirmeye çalıştıkları yeni manevralar hakkında size bilgi vermek ve sizden bizleri biraz daha aydınlatmanızı rica etmek istiyoruz. Halihazırdaki tüm

planları, iyi bir fraksiyon çalışması yapabilecek yönetici kadrolarından azamisini parti saflarına yeniden sokmaktan ve şimdiye kadar parti dışında yapmaya çabaladıkları yıkıcı çalışmayı parti içinde yürütmeye devam etmekten ibarettir: İşte sırasıyla olgular: Tufan [Alyanak Fuat], geldiğinden yaklaşık 20-25 gün sonra, yani 8 Mayıs'ta bizden bir görüşme istedi. MK adına onunla görüşmek ve tartışmak üzere bir yoldaş görevlendirildi. Tufan, bu toplantıda, sanki o zamana kadar partiye düşman hiçbir şey yapmamış gibi davrandı. Partinin uyumlu ve sadık bir üyesi maskesi takınarak bizimle işbirliği yapmak istediğini ve kendisine bağlı hücreleri bize vermeye hazır olduğunu söyledi. Ancak... evet, bir "ancak" vardı... Bundan önce bir MK delegasyonu, muhalefet şeflerinin bir delegasyonuyla bu şeflerle ilgili bir karar almak amacıyla toplantı yapmalıydı. MK'yı temsil eden yoldaşımız, Tufan'ın yaptığı tüm açıklamaları sabırlı bir biçimde dinledikten sonra, bu mantıksız öneriye aşağıdaki cevabı verdi: "Muhalefete bağlı tüm hücreler ve komünist unsurlar, matbaa, para ve partiye ait diğer malzemeler, en küçük bir koşul ve kısıtlama olmaksızın MK emrine verilmelidir. Muhalefetin "şefler"ine gelince, onlar hakkında karar vermek MK'ya ve Komintern'e aittir; bu da, bu iki makam tarafından resmi açıklamalarla kısa süre sonra yapılacaktır. Bunlar parti dışında oldukları için, onlarla tartışmak söz konusu olamaz. Dürüst bir biçimde davranmak istiyorlarsa, her şeyden önce hatalarını herkesin önünde kabul etmeleri ve bu amaçla belirlenmiş yetkili militanlara kendilerine bağlı olan her şeyi teslim etmeleri gerekir. Parti, devrimci disiplini ağır ihlallerini [1 sözcük anlaşılmıyor], ortaya koyacakları içtenliği hesaba katacaktır." Bu cevapla tamamen mutabıkız, Tufan bu görüşmeden sonra henüz ikinci kez başvurmadı.

[...] Biraz daha önemli bir nokta, Mustafa [Sarı, Börklüce] ve onun iki veya üç yandaşının konumudur. Mustafa, aylığını düzenli olarak almakla birlikte, partiye kesinlikle hiçbir hizmet vermiyor; bütün bir yıl içinde, partiye tek bir yeni üye kazandırmadı. Şu anda muhalefetin tüm umudu bu insanlar üzerinde toplanıyor. Bunları partinin içinde tutma olanakları olsaydı, bunlar içeriden, atılmışlar dışarıdan aynı örgüt yıkıcılığı rolünü oynamayı sürdüreceklerdi. Nitekim, muhalefetin "genel kurmayı" ta baştan Mustafa'nın sorumlu militan konumunu (lafta MK üyesidir) kullanmanın sağlayacağı yararı kavradığından, onu saflarımızda kendi ajanı olarak korumaya özen gösterdi. Bunu tespit etmek için elimizde hiçbir resmi belge

yoksa da, bütün bir yıllık mücadelemizin deneyimine dayanarak diyebiliriz ki, bu adam içimizde hem muhalefet rolü, hem de büyük olasılıkla polis rolü oynuyor. İzmir hapishanesinden izah edilemez ve şaibeli serbest bırakılışından bu yana ondan hep kuşku duyduğumuz içindir ki, partiye ciddi bir biçimde zarar verme olanağı olmadı. Sadece 1 Mayıs bildirilerinin dağıtılması gerektiği günlerde, hastalık bahanesiyle, kimseye haber vermeden ortadan kayboldu.

Bu ortadan kayboluşun altında karanlık bir şeylerden şüphelendik. Bu şüphemizin doğrulanması tamamen rastlantısal bir biçimde oldu; trenle yolculuk eden iki yoldaşımız ona Küçük Asya'nın ortasında, Konya bölgesinde rastlamışlar. Bu olgunun şüpheli tarafını bir yana bıraksak bile, tek başına böylesine kritik bir uğrakta savaş cephesinden kaçma, en alçakça davranışlardan birini oluşturur. Sana bir önceki mektubumda da yazdığım gibi, Mustafa'nın arkadaşlarından biri olan Şoför Ragıp da hemen hemen aynı biçimde davrandı ve önceden kendisine haber verilmediği gerekçesiyle bildirileri kabul etmedi. Mustafa'nın adını kamuoyuna hain bir şef ve partiyi utanmazca aldatmış bir ispiyoncu olarak ifşa etmekten yanayız. Bu konudaki görüşünüzü bize bildirin (Bu güne kadar alamadıkları eski bir mektupta, bu kişiyi polisin ve muhalefetin, zaten her ikisi de aynı şey demektir, bir ajanı olarak önceden belirtmiştik. B.F. [Dr. Şefik Hüsnü]).

Özel bir bilgiye göre, işbirliği halindeki oportünistler, troçkistler ve provokatörler örgütü, partinin şu andaki yöneticileri tutuklanıncaya kadar örgütsel bağlarını muhafaza etmekle birlikte bir izleme konumuna geçme ve yöneticileri tutuklanır tutuklanmaz da partinin yönetimini ele geçirme kararı almışlar. Hatta bu durumun 1 Mayıs gösterileri vesilesiyle ortaya çıkabileceğini alabildiğine sandıklarından, Mustafa ve Şamil gibi, aralarından birkaçı tedbir olarak İstanbul'dan uzaklaşmışlar. Taşraya bu gidiş, aynı zamanda bir diğer manevranın da dışa vurmasıdır (büyük olasılıkla partinin taşra şubelerindeki militanlarını bulmak. B.F. [Dr. Şefik Hüsnü]).

Ne olursa olsun, tüm bu davranışlar bir can çekişme karakteri gösteriyor. Bize düşen bunu hızlandırmaktır. Ahmet Musolini, üç komünist işçiyi polise verdikten sonra, Kemalist makamlara onu devrimci emekçilerin gözünde yeniden itibara kavuşturma olanağı vermek üzere, "ortadan kayboldu". Kimi söylentilere göre, Romanya'daymış. A. Musolini'nin ayrılmaz dostu dönek Şamilof'un da ortadan kaybolduğu görüldü. Birkaç hafta önce Rusya'ya gitmiş. Eğer

doğruysa, orada iyi karşılanmasını kabul edemem. Zaten, iddia edildiği gibi kaçması gerekmiyordu; nitekim yakın bağlara sahip olduğu polis müdürlüğünün rızası ve yardımıyla gitmiştir. Burada da bir manevrayla karşı karşıya bulunuyoruz. Yoldaşların dikkatini, ondan özenle kaçınma zorunluluğu konusunda çekmek gerekiyor. [...] [Fransızca, CD 31, Klasör 6_8, Belge 564 vd.]

Halim [Hasan Ali Ediz] ile Fahri [Baytar Ali Cevdet] Çatışması

Muvafakat ile muhalefet arasında yüz yüze görüşmelerin başladığı, yeni bir teorik-programatik hattın ve tezlerin ülkeye ulaştığı bir uğrakta, ülke içinde muvafakatin en yetkili iki kişisi Halim [Hasan Ali Ediz] ile Fahri [Baytar Ali Cevdet] arasında bir tartışma başlıyor. Bunun bir ucu elbette muhalefete karşı takınılacak tutumu da içeriyor. Geçici MK üyesi, Ajit-Prop Şefi imzasıyla Fahri [Baytar Ali Cevdet], TKP MK Sekreteri'ne hitabıyla yazdığı mektupta birçok konuda farklı düşündüğünü ortaya koyuyor.

7) Muhalefetin tasfiyesi sonsuz olarak uzamaktadır. Bu konuda hızlı ve etkili biçimde davranmak gerekiyordu, ama bu yapılmadı. Sekreterin kararsızlığı, bize değerli bir zaman kaybettirdi. Bu ilkesiz adamlar, partinin içinde bir çıban oluşturuyor ve bu çıban kesilip atılmalıdır. Komintern'in bizi sekterlikle ve fraksiyonculukla suçlamasını bertaraf etmek için böylesi bir tutum gerekiyordu. Her açıdan hızlı ve radikal bir biçimde davranmak gerekiyordu. Bu konuda Halim'le [Hasan Ali Ediz] mutabıkım ve onu destekleyeceğim. Muhalefetin çürümüş şeflerinin elinden, bunların yalanlarına kanmış, sağlıklı unsurları muhalefetten çekip koparmamıza hizmet edecek bir açıklama almak iyi olurdu. Ancak bu, onlara zaman kazanma ve bizi kandırma gerekçesi olarak hizmet etmemelidir. Ben, bu şeflerin adlarının açıklanmasından yanayım. Tufan [Alyanak Fuat] atılmalıdır. Komintern Doğu Sekreterliği'ne vermiş olduğu sözü tutmadı. Onu parti saflarında tutmamız gerekecekse, kendisini Zonguldak maden havzasına göndermek uygun olacaktır. Özellikle teori alanında güçlü arkadaşlarımızdan birkaçı, muhalefetten bize dö-

nen unsurların yeniden eğitimini yapmalı; bunlara, emekçiler arasında polisin ve Kemalistlerin oyununu yürüten maceracıların ağır hatalarını uzun uzun açıklamalıdır. Salih, Sako [Remzi] ve Sadi bu amaçla kullanılmalıdır. Parti kitlelerine, bize karşı yöneltilen fraksiyonculuk, aile ilişkileri, işçi militanların yetişmesini engelleme, demokrasi eksikliği vb. suçlamalarının her türlü temelden yoksun olduğunu kanıtlamayı ancak böylece başarabiliriz. Böylesi bir faaliyet bize partinin daha yararlı bir biçimde yeniden örgütlenmesini tamamlama olanağı verecektir. Tufan'ın adı açıklanmazsa, hiçbir ad açıklanmamalıdır.

Ta baştan itibaren, kimi işçi unsurları sürüklemek üzere, onları kullanmak için Sabri [Ayakkabıcı] gibi en zayıf şefleri kazanmaya çalışmanın gerekli olduğunu ileri sürdüm. Bu politika açıklanmadı ve beni şeflerle pazarlık yaparak zaman kaybettirmek istemekle veya şeflerin peşinden koşmakla suçlamaya gerekçe yapıldı. Bu yönteme başvurmak küçümsendiği içindir ki, K.M. grubu muhalefetten ayrılmakla birlikte partiye geri dönmedi. Benim hedeflediğim de K.M. gibi sözcüğün saf anlamıyla bir şef olmayanlardı. Oysa ki Sarı Mustafa hakiki bir şef. Ve gerek onun, gerekse Ragıp [Adanalı, Şoför] için, daha sonra Komintern Yürütme Kurulu'nun tavsiye ettiği uygulamayı daha en baştan önerdim. Halim bu iki kaçakla ilişkiyi, muhalefetin davranışlarıyla ilgili bilgi edinme açısından çok yararlı buluyordu. Ve bu ilişki günümüze kadar sürdü. Benim kanıma göre parti bu oyunda kazandığından daha çoğunu kaybetti. Muhalefet konusunda ileri sürdüğüm her şeyin, izleyen süreçte Komintern'in bize tavsiye ettiği davranış hattıyla tümüyle çakıştığını fark ettim. Halim ise, herhangi bir itirazda bulunmaksızın, herhangi bir girişimde bulunmadan zamanın akıp gitmesine izin verdi. Dolayısıyla benim şeflerin peşinden koşmak istediğimi söylemek haksızlıktır. Bu, hakikatin çarpıtılmasıdır. Tufan'ın Moskova'dan dönüşünden sonra, Halim, sadece tehditlerle ve iftiralarla elinde tuttuğu insanları ve eşyaları ondan geri alacağını düşünüyordu. Çok uzun zaman önce benim yapılmasını istediğim şeyleri yapmaya ancak Refik'in [Reşat Fuat Baraner] gelmesinden sonra karar verdi. [...] [Fransızca, CD 34, Klasör 4_6, Belge 584, vd.]

Buna MK Sekreteri olarak Halim'in [Hasan Ali Ediz] yanıtı ise son derece sert oluyor.

Tümüyle ikincil konular üzerine gevezelikten öte bir değer taşımayan onlarca sayfa yazabildiğine göre çok boş vakte sahip olmalısın. Senin kadar boş zamanım olmadığından, bana siyasal bir anlamı varmış gibi gözüken az sayıdaki sorunla ilgili cevap vermekle yetineceğim. [...]

7) Uzun zaman önce "muhalefet" sorununun son derece rahatsız edici bir durum alacağını öngördüm ve ivedi ve radikal bir eylem istedim. Ve bu amaçla, Ferdi'den [Dr. Şefik Hüsnü] gecikmeksizin müdahale etmesini rica ettim. Olayların gelişimi, görüşümü doğruladı. Tufan [Alyanak Fuat], yazılı açıklamayı getirmek üzere kararlaştırdığımız gün gelmedi. Birkaç gün sonra geldiğinde, takip edildiğinden o kağıtları "yutmak" zorunda kaldığını ileri sürdü. Tufan'ın resmen inkar etmesine rağmen, kendisinin Ankara'da olduğu oradan gelen bir yoldaşın tanıklığıyla kanıtlandı. Aynı yoldaşın verdiği bilgilere göre, muhalefet yandaşlarının bir bölümü, bizimle birleşmek üzere diğerlerinden ayrılmış. Son bir ihtarda bulunmak ve hemen ardından onları parti üyelerine teşhir eden bir açık mektubu dağıtmak gerekiyor. Bu karışıklık onlara öldürücü darbeyi indirmenin en uygun anıdır. Görüşmeleri kabul etmemiz, onlarda bizim güçsüz olduğumuz izlenimini doğuruyor ve onları daha pervasız kılıyor. Bu tereddütlere artık son verelim. [...] [Fransızca, CD 34, Klasör 4_6, Belge 598]

Halim [Hasan Ali Ediz], Dr. Şefik Hüsnü'ye de muhalefetle ve Fahri'yle [Baytar Ali Cevdet] ilgili gelişmeleri içeren bir rapor gönderiyor.

Son mektubumda, kimi hassas noktalara temas etmekten geri durmuştum. Bugün, bu konuyu ciddi biçimde ele almak gerektiği kanısındayım. [...]

Burada, döneklerin muhalefetinin son durumuna işaret etmeyi yararlı görüyorum. Benim izlenimlerime ve muhalefetin kimi şeflerinin sözlü açıklamalarına göre, muhalefet, faaliyetinin başlangıcından itibaren iki olasılığı göz önünde tutmuş: 1) mücadelesinde başarıya ulaşmak ve entrikalarına engel oluşturabilecek yoldaşları yurtdışına çalışmaya göndererek parti yönetimini almak; 2) veya yenilmek, kendi planlarını Komintern'e kabul ettirememek ve bu durumda da, kapalı biçimlerde, parti yönetimine karşı mücadeleden

vazgeçmeksizin görünüşte boyun eğmek. Böylece uygun zamanda su yüzüne çıkmak üzere beklemek. Onların kanısına göre bu uygun zaman, sayılarının çok sınırlı olduklarını varsaydıkları aktif sorumlu militanlar polis tarafından tutuklandığında gelip çatacaktı; bu yüzden olabilirse bunu çabuklaştırmalıydılar. Bu durumda, hareketin yönetimi, yine onlara göre, otomatik olarak onların eline geçecekti. Tufan'ın [Alyanak Fuat] geri dönüşünden sonra, planlarını uygulamaya koydular. Aralarından birkaçı değişik vilayetlere yerleşti. Öte yandan, henüz kendilerini izleyen küçük komünist gruplarını partinin emrine vermek ve hatalarını ve suçlarını yazılı olarak kabul etmek yönünde verdikleri taahhüdün yerine getirilmesini ha bugün, ha yarın diye sürekli olarak erteliyorlar. Bu ertelemeler konusundaki gerekçeleri öylesine kaba ki, kötü niyetleri konusunda en küçük bir kuşkuya bile yer bırakmıyor. Böylece partiyi aylarca ve yıllarca kandırabileceklerini ve bu süre zarfında bekledikleri "uygun zaman"ın nihayet geleceğini umuyorlar. Tüm ısrarlarıma rağmen, Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] tutumu, son zamanlara kadar, bizi bu maceracılara karşı tereddütlü bir tutum izlemek zorunda bıraktı. Başlangıçta Fahri, polisin son derece usta bir işbirlikçisi olan Sarı Mustafa'nın [Börklüce] adının açıklanmasına var gücüyle karşı çıkıyordu. Bu tutumunu aylarca sürdürdü. Sonunda Refik [Reşat Fuat] gelip sizden aldığı bilgileri ve Doğu Sekreterliği'nin vardığı sonuçları ayrıntılı biçimde anlattığında, ancak ondan sonra, Fahri'nin ilkel direncinden vazgeçmesiyle, bu konuda bir mutabakata vardık. O da bugün radikal bir takım önlemlerin alınması gerektiğini kabul ediyor. Tufan'dan alabildiğimiz ve size göndermekte olduğumuz yazılı bir belge, hatalı bakış açısına sıkı sıkıya bağlı kaldığını göstermektedir. Son kararımız, onlara, cevap vermelerini birkaç saatle sınırlayan bir ültimatom vermek. Bunun ardından, tüm hainlerin adını ve hatalarını ve ağır suçlarını açıklayan bir bildiri parti üyelerine ve sempatizanlara dağıtılacaktır (halen dağıtılmıştır). [Fransızca, CD 34, Klasör 4_6, Belge 606]

Dr. Şefik Hüsnü, ülkeden kendisine rapor edilen bu gelişmeleri kaygıyla izliyor ve durumu 1 Ağustos 1930 mektubunda Doğu Sekreterliği'ne de iletiyor.

[...] Son haftalarda İstanbul'dan ve İzmir'den çok sayıda mektup aldım. Ne yazık ki haberler pek iç açıcı değil. Benim için tamamen

beklenmedik –ve çok üzücü– bir olgu bize bildirildi. Geçici MK'mızın en sorumlu iki militanının, parti faaliyetinin değişik noktaları konusunda artık mutabık olmadıklarını öğrendik. Hemen söylemeliyim ki bunlar teknik düzeyde ayrılıklardan ibaret. Ancak onlar, gündelik çalışmanın sıcağı içinde, bu ayrılıkların önemini abartıyorlar ve işi birlikte çalışmanın olanaksızlığı noktasına kadar vardırıyorlar. Halim [Hasan Ali Ediz] ve Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaşlar söz konusu. [...] Söz konusu olan şöylesi sorunlar: [...]

4) Muhalefet kalıntılarına karşı alınacak tutum (bu alanda, açıktır ki dostlarımız, söz verip süre almalarla ve muğlak taahhütlerle çok değerli bir zaman kazanmayı başaran Tufan'ın [Alyanak Fuat] dönüşünden sonra aşırı bir zayıflıkla davrandılar. [...] [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 426]

Muhalefetin Yeni Toplantısı ve Komintern'e Raporu

Muvafakat içinde bu tartışma süregiderken Komintern'e tutanağı ancak Nisan 1931'de mektupla ulaşabilen muhalefet toplantısı, 18 Haziran ya da Temmuz 1930'da İstanbul'da yapılıyor. Muhalefetin görüşlerini Komintern belgeleri arasında en etraflı biçimde yansıtan belgenin altında imzalar da yer alıyor.

"EK/Kopya
4373/1.
12.4.31
Gizli
720369 (26)
Komintern Siyasi Seksiyonu'na

Türk komünistlerinin çoğunluğunu oluşturan bölge örgütlerine mensup bizler, bugüne kadar, konumumuzu uluslararası komünist hareketlerin merkezi olan Komintern'e izah edemedik.

Bu gecikmenin nedeni, bağlantı sorunundaki teknik olanaksızlıktı. Şimdi, iki yıldır meydana gelmiş olayları izah etmek için ilk fırsattan yararlanıyoruz. Bu raporda Nisan 1930'dan Şubat 1931'e kadar meydana gelmiş olguları ve hali hazırdaki durumu izah edeceğiz.

Bu raporun imzacıları, İstanbul, Ankara, Samsun, Adana, Trakya, Lazistan, Bursa, Muğla komünistleridir ve bölge komiteleri halinde örgütlenmişlerdir.

Bu örgütlerin ana gücü ve çoğunluğu emekçilerdir.

Komintern'in Doğu Dairesi'nin bu raporu büyük dikkatle okuyacağından ve nicelik ve nitelik itibariyle Türk komünistlerinin ana gücü olan bu yoldaşlara önderlik edeceğinden emindirler.

Çağrımız, bir muhalefetin çağrısı değildir. Ne ideolojide, ne de pratikte Komintern'in amaç ve ilkelerine hiçbir itirazımız ve muhalefetimiz yoktur. Birinci olarak, bir muhalefet sorununun tartışılamayacağı kabul edilmelidir.

Zira biz Geçici Merkez Komitesi'nden (GMK) ayrılmış ve yeni bir ideolojik platform aşamasına gelmiş bir grup değiliz.

Biz, sözcüğün tam anlamıyla, Türk Komünist Partisi'nin ana örgütlü güçleri ve gövdesiyiz. Bizim güçlerimizin dışında, yalnızca beş veya altı aydın ve dört ya da beş yerli üniversite öğrencisi vardır. Özel bölümümüzde izah edeceğimiz üzere, Türk Komünist Partisi'nin iki parçaya bölünmüş olmadığını göreceksiniz. Gerçek durum şudur: 10 kişi, örgütlü partinin dışında, bir yanda ve ana örgütlü parti diğer yandadır. Biz, Parti yığınından ayrılmış değiliz.

Bu rapor Parti'nin hali hazırdaki konumunu ve bunlar arasında geçmiş olayları ve mücadeleyi gösterecektir.

Ben, Tufan [Alyanak Fuat] yoldaş, Komintern'in direktif ve kararlarını alarak 18 Nisan 1930'da İstanbul'a döndüm.

Bu kararın ilk öğesi şuydu; Türk Komünist Partisi'nin bölge örgütlerinin Komintern tarafından tanınan (GMK) liderliğine devredilmesi gerekiyordu.

İkinci direktif tüm bölge örgütlerinin adreslerinin ve yayın araçlarının (GMK)'ya verilmesiydi.

Komintern'in en önemli kararı GMK içindeki işçilerin sayısını arttırmak, demokrasiyi derinleştirmek, mümkün olan kısa bir süre içinde bir kongre toplamak ve Partinin içinde özeleştiriye yer vermekti.

Tufan yoldaş bu direktifleri alır almaz önce İstanbul komitesinde çalışan yoldaşlara, ardından da o zamana kadar kullanılan bağlantıyı kullanarak tüm bölge örgütlerine bildirdi.

Aynı zamanda, GMK ile ilişki kurmak için Naci yoldaşı gördü. Ancak Nazmi [Tornacı Emin Sekün] ilk toplantıya geldikten sonra on beş gün kayboldu ve GMK ile ilişki kurma konusunda hiçbir olumlu cevap vermedi.

Bu nedenle GMK ile bağlantı bozuldu. Mayıs 1930'da GMK temsilcisiyle doğrudan görüşme fırsatı yakaladık; Halim [Hasan Ali Ediz] yoldaştan doğrudan bir görüşme talep ettik, ancak o reddetti.

Mevcut durum bir aracı ile çözülemeyeceği için, Tufan yoldaş Halim yoldaşı görmekte ısrar etti. Ancak farklı talep ve ısrarlar onlar tarafından sürekli olarak reddedildi.

Bu toplantının garip bir tarafı da vardı. GMK tarafından gönderilen aracı toplantıya sarhoş geldi. Kişi olarak, görevinin önemini kavrayabilecek birisi değildi. GMK'nın güncel sorunları hakkında konuşmak yerine anlamsız sözler söyledi ("elimden gelse hepinizi öldürürdüm" gibi). Ve bir Parti yoldaşına yakışmayacak sözler sarf etti. Bu nedenle, ilk toplantının hiçbir olumlu sonucu olmadı. Bu şekilde dört toplantı geçti. Dördüncüsünde tüm taşra örgütlerinin adreslerini ve yayın araçlarını vermemizi istedi.

Bu önerileri kabul ettik ve ilişkileri, parolaları, adresleri ve yayın ekipmanları dışında tüm araçları verdik. Bunun nedeni, Halim yoldaşın daha önceden de bildiği gibi bu ekipmanların İstanbul dışında olmasıydı. Bunları vermeye hazırdık. Temsilcimiz Tufan yoldaş onlardan bazı somut ve ek direktifler istedi.

3- Aracı Nazmi [Tornacı Emin Sekün] yoldaş tarafından kurulan ilişki hemen bozuldu. Nazmi yoldaş GMK ile doğrudan ilişkinin mümkün olmayacağını ve onlar talep edene kadar bu toplantıları da durduracağımızı söyledi. Onları görmemiz gerektiği takdirde, Nazmi yoldaşı aramakta serbesttik.

Bu toplantıdan sonra bizimle bir ay temas kurmadılar. Tüm bölge örgütlerinin adresleri ellerinde olmasına rağmen, onlarla temas kurmadılar.

"İstanbul Bölge Komitesi" Nazmi yoldaş aracılığıyla GMK'dan bölge örgütleriyle temasa geçmesini yeniden talep etti, ancak Haziran 1930'a kadar cevap alamadık. Bu şekilde, hiçbir sonuç alamadan iki ay geçti.

Bu şekilde, GMK, ellerinde tüm bölge örgütlerinin adresleri olmasına rağmen, Haziran 1930'dan Eylül 1930'a kadar bu örgütlerle ilişkiye geçmedi.

4- Bu arada, KUTV'dan Saim, Remzi ve Saffet yoldaşlar geldi. Yukarıdan adres ve Parti randevusu aldılar. On beş gün geçmesine rağmen, randevuya gittiler fakat onlarla buluşmaya kimse gelmedi, bu nedenle GMK temsilcisiyle irtibat kuramadılar, bir tesadüf eseri kendilerini daha önce tanıyan İstanbul komitesinden bir yoldaşla

karşılaştılar. Bu şekilde polis tarafından takip edilme ihtimalinden kurtuldular. İstanbul Bölge Komitesi bu yoldaşları korudu, onlar için yer buldu ve kendilerine teknik imkanlar sağladı. Bu yoldaşlar üç hafta boyunca GMK ile bağlantı kuramadılar. En sonunda, 1930 Haziran sonunda GMK ile bağlantı kurma fırsatı buldular.

5- Aynı dönemde, İstanbul Bölge Komitesi'nin değişik bağlantı kurma talepleri, Nazmi yoldaş üzerinden GMK'dan bir karşılık alamadı. Bu nedenle, GMK ile ancak iki ay sonra bağlantı kurabildik. İlk toplantıda, Tufan yoldaş İstanbul Bölge Komitesi'ni ve Refik [Reşat Fuat] ile Nazmi [Emin Sekün] yoldaşlar GMK'yı temsil ettiler. Refik ve Nazmi yoldaşlar GMK tarafından verilen bir mektubu temsilcimize ilettiler. Aynı zamanda bu mektubun diğer bölge örgütlerine iletilmesini istediler.

Tufan yoldaş bu öneriyi kabul etmedi ve tüm adresler ellerindeyken, mektubun GMK tarafından iletilmesinin daha iyi olacağını söyledi.

Ancak GMK temsilcileri önerilerinde ısrar etti. Tufan yoldaş, onların önerilerine ve ısrarlarına uygun olarak, mektubu önce İstanbul Bölge Komitesi'ne, ardından da Ankara, Adana, Lazistan, Trakya gibi tüm diğer bölge örgütlerine iletti. Bu mektupta, 10 aydın ve bazı öğrencilerden oluşan GMK dışındaki tüm parti üyeleri, tüm diğer Türk komünistleri bir grup olarak gösteriliyordu. Parti örgütünün tüm diğer komünist üyeleri polisin ve Kemalizmin adamları ve feodalitenin çıkarlarını koruyan araçlar olarak suçlanıyordu.

Ama gerçekte, Kemalizmin ajanları olarak suçlanan tüm bu insanlar genel olarak Parti'yi oluşturan insanlardı. Çünkü GMK 10 aydın ve bazı öğrencilerden oluşan bir gruptu ve bir yıldır tüm bölge örgütleriyle bağlantısını yitirmişti. Mektupta bir grup ve GMK arasında varolduğu söylenen ikilik, GMK adını taşıyan bir grupla, Türk Komünist Partisi'nin ana gövdesini oluşturan tüm bölge örgütleri arasındadır. GMK bu genel parti gövdesinin dışındadır ve bölge örgütleriyle hiçbir bağlantısı yoktur. Bu nedenle, mektubu İstanbul Bölge Komitesi aracılığıyla dağıtmışlardır.

6- Bu mektubun içeriği ve GMK'nın örgütler üzerindeki liderlik boşluğu tüm bölge örgütlerinde büyük bir tepkiye yol açtı. Bu hoşnutsuzluğun en dikkat çekici unsuru şuydu; tüm adreslerin ellerinde olmasına rağmen, neden bölge örgütleriyle doğrudan ilişki kurmamışlardı ve mektubu neden doğrudan değil de İstanbul Bölge Komitesi aracılığıyla iletmişlerdi?

Bu nedenle, birbirleriyle bağlantıda olan ve herhangi bir merkez komitesi olmayan bölge örgütleri, aralarında bir toplantı yapmaya ve konumlarını Komintern'e açıklamaya karar verdiler.

Böyle bir toplantı isteğinin GMK'ya bildirilmesi gerekirdi. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi, örgütler ile GMK arasındaki iletişim eksikliği, örgütleri kendi aralarında toplanmaya mecbur bıraktı. 18 Temmuz 1930'da, İstanbul, Adana, Trakya, Lazistan, Bursa, tüm bölge örgütlerinin temsilcileri İstanbul'da buluştu. 2 aydın ve bir zanaatkar dışında bu temsilcilerin tamamı üretimden gelen işçilerdi. Komintern'e bu raporu yazan bizler, bu toplantıya katılan yoldaşlarız. Bu toplantıda, kendi bölge teşkilatlarımızı temsil ettik. Üretimdeki parti kıdemimiz imzalarımızın yanında belirtilmektedir.

7- 18 Temmuz toplantısı, Komintern'e bildirilmek üzere aşağıdaki kararları aldı:

a) Ankara, Adana, İstanbul, Bursa, Trakya, Lazistan gibi Türk bölge örgütlerine mensup yoldaşlar olan bizler, ideolojik ve taktiksel açıdan Komintern'in en bilinçli savaşçıları ve sadık askerleriyiz. Troçkizme ve küçük burjuva hareketlerine fazlasıyla düşmanız.

b) Komintern'in askerleri olan bizler tüm direktifleri ondan alır ve hayata geçirmeye çalışırız. Komintern'in direktifini aldığımızda, bu direktifi GMK'ya ilettik, emrine itaat ettik ve GMK ile ilişkiye geçtik. Ancak GMK, elinde tüm parti adresleri olmasına rağmen Parti örgütleriyle bağlantı kurmadı ve üzerlerinde merkezi bir liderlik oluşturmadı. Bu şekilde, bölge teşkilatlarını dejenere etmekte ısrar etti. Ayrıca Komintern'e tüm partiyi bir muhalefet grubu, polis ajanları, Kemalizmin adamları olarak gösterdi. Grup olarak gösterilen gövde Türk komünist örgütlerinin tamamıdır!

c) Bu nedenle, Türk komünist örgütlerinin tamamının temsilcileri olan ve 18 Temmuz toplantısına katılan bizler, Komintern'den Türk Komünist Partisi ve işçi hareketleri ile daha fazla ilgilenmesini talep ediyoruz. Yerel durumumuzu incelemek ve örgütlü tüm yapılar üzerinde Komintern'in liderliğini tesis etmek için, Komintern'den buraya, mevcut durumu soruşturmak üzere diğer kardeş partilerden birisinde çalışan bir temsilci göndermesini talep ediyoruz. Bu şekilde, tüm durumun ve gerçeğin Komintern tarafından anlaşılacağına eminiz. İstanbul Bölge Komitesi ve bütün bölge örgütleri olarak bizler, Komintern'in bayrağına bir an bile ihanet etmedik. Bu raporda size sesleniyor ve konumumuzu açıklıyoruz.

İşçilerden oluşan bir merkez oluşturmak ve bu merkeze tüm di-

ğer bölge örgütlerine liderlik etme kabiliyetini kazandırarak harekete gelişme olanağı vermek için, Komintern'den böyle bir merkezi mümkün olan en kısa bir süre içinde oluşturmasını talep ediyoruz.

Durumun ciddi bir incelemesinin bu ihtiyacı çok açık bir şekilde göstereceğini ve Komintern tarafından kabul edileceğini umuyoruz.

18 Haziran 1930 toplantısı bir başkanlık kurulu seçti ve Komintern'den bir yanıt alana kadar bu başkanlık kurulunun geçici merkez olarak hareket etmesine ve Parti'nin bağlantı görevini yerine getirmesine karar verdi. Bu başkanlık kurulu bir merkez komitesi değildir. Bir merkez komitesi oluşturabilmek için Komintern'in onayının gerektiğini biliyoruz.

II.

TUTUKLAMALAR.

İlk aşama:

18 Haziran 1930 toplantısında alınan kararların GMK aracılığıyla Komintern'e bildirilmesi gerekirdi. Ancak GMK ile ilişki kurma taleplerimizin hiçbirinden sonuç alamadık. Değişik zamanlarda toplantı yerinde bekledik ama GMK'dan kimse gelmedi.

Muhtemelen 1 Ağustos'tan bir hafta önce, İstanbul Bölge Komitesi Naci yoldaş aracılığıyla GMK'dan bir randevu talep etti. Bu toplantıda Nazmi yoldaş GMK'yı, Tufan yoldaş ise İstanbul Bölge Komitesi'ni temsil ediyordu. Ama buluşmalara gelmemesi ile ünlü Naci yoldaş gibi, Nazmi yoldaş da buluşmaya 3 kez gelmedi.

1- Partinin ana gövdesi, tüm bölge komiteleri çok zor bir durumdaydı. Bölge komitelerinin tamamı GMK'nın merkezi liderliğinden mahrum oldukları için 1 Ağustos bildirisi sorunu hakkında karar veremiyorlardı. Bu bildiriyle ne amaçlanıyordu? Bu 1 Ağustos bildirisine karşı bölge örgütleri kendi yayınlarını çıkardılar.

Öte yandan, GMK Parti'nin kitlesiyle bağlantısını kendi ihlaliyle yitirmişti ve bu nedenle İstanbul ve İzmir'de başka bir bildiriyi ayrı bir şekilde yayınladılar.

Bildirilerinin sayısı 100'ü geçmiyordu ve her bildiri için bir Türk Lirası verilen bazı lümpen proleterler tarafından dağıtıldı.

Tüm bu bildiriler dağıtılamadan polisin eline geçti.

İzmir'de bildiri paketleriyle yakalanan 2 veya 3 kişi, her bildirinin dağıtımı için bir lira aldıklarını itiraf ettiler ve bildirileri kendilerine verenlerin adlarını verdiler.

Das Prinzip der Umstellung der Partei auf Produktionszellen wird von uns ins Leben umgesetzt. Die anderen haben keine einzige Produktionszelle, ja noch mehr, sie haben auch keine einzige Strassenzelle.

Wir Provinzkomitees von Istanbul, Ankara, Adana, Samsun, Trakya, Bursa, Lazisten, Muglas, d.h. alle kommunistischen Organisationen der Türkei, wir verlangen von der Komintern und der Instabteilung, diesen Bericht bereitwillig und aufmerksam als einen Bericht der Genossen zu lesen.

Die Frage, die hier dargelegt wurde, ist eine Lebens und Entwicklungsfrage der Kommunistischen Partei der Türkei. Wir, Kommunistische Organisation der Türkei, verlangen, unsere Frage so rasch wie möglich zu lösen. Wir sind bereit, jeder Kommission oder einem verantwortlichen Genossen, der hierherkommen wird, Antwort zu geben und alle Fragen der Komintern zu beantworten und die wirkliche Lage zu erklären.

Wir hoffen, dass wir die Antworten auf unsere Ersuchen so rasch wie möglich erhalten werden.

Mit kameradschaftlichem Gruss

die Vertreter der Provinzorganisationen, die sich an der Versammlung vom 18.Juni 1930 beteiligt haben.

Provinzkomitee

Ankara: Zihni, Arbeiter, Berufstage 15 Jahre, Parteitage 11 Jahre;
Ferhat, Arb.B.-St. 4, P.-St.9;
Adana: Apil, Arb.B.-St.12, P.-St.8;
Bursa: Chahab, Arb.B.-St.6, P.-St.5;
Lazisten: Kurettin, Arb.B.-St.2, P.-St.5;
Trakya: Feyzi, Arb.10, 8; Bekir, Arb. 10 - 4. Atif, Arb. 20. - 11.
Ayolen, Soldat - P.St.5; Ali, Arb.7 - 3; Agop, Arb. 4 - 3;
Hedri, Journalist 12 - 8;
Istanbul: Kulbi, Arb. 20 - 9; Hamit, Arb. 10 - 3; Ilhami, Arb. 10 - 6;
Ismet, Arb. 8 - 5; Kemet, Arb. 6 - 1; Hustu, Arb. 8 - 2;
Sakin, Arb. 22 - 6; Salim, Arb. 1 - 5; Lufi, Arb. 10 - 5;
Tefan, Arb. 3 - 7; Zekir, Arb. 6 - 5; Gakof, Arb. 2 - 5;
. . . . . 10- 8; . . . . . 10-4; . . . . . 8 - 4;

2- Bu şekilde İzmir'de tutuklananlar her şeyi itiraf ettiler ve tutuklamalar İstanbul'a da sıçradı. Nazmi [Tornacı Emin Sekün] yoldaş tutuklandı.

Bu tutuklamalara rağmen, Sakof [Edirneli Remzi] yoldaş yayınların saklandığı yerde yaşıyordu. Bu hata yüzünden, Sakof yoldaş da polisin eline düştü.

3- Bu arada, gizli polis Faik yolda tesadüfen Salim yoldaşla karşılaştı ve onu tutukladı. Salim yoldaş, bütün baskılara ve yediği aşırı dayağa rağmen herhangi bir delil vermedi. Rusya'da fırıncı olarak çalıştığını söyledi, gizli polis Faik ise Salim'in KUTV'da öğrenci olduğunda ısrar etti.

Sonunda Nazmi ve Salim yoldaşlar yüzleştirildiler. Nazmi yoldaş, Salim ve Nuri [Dede Ahmet Fırıncı] yoldaşların KUTV öğrencisi olduklarını ve örgüt kurmak üzere Lazistan'a gönderildiklerini söyleyerek bir hata yaptı. Bu nedenle tutuklamanın dışında kalmış olan Nuri'nin durumu da zorlaştı. Ancak polis karakolunda Salim yoldaş hakkında hiçbir şey bulamadılar ve o her şeyi ısrarla inkar etti. Dolayısıyla kendisini mahkemeye sevk edemediler (Bu açıklamalar, serbest bırakılmasından sonra Salim yoldaşın kendisi tarafından yapılmıştır).

4- Bu tutuklamalar sırasında, Kemal adında birisi polisin eline geçti. Bu kişinin itirafları Halim [Hasan Ali Ediz] yoldaşın tutuklanmasının nedenidir. Bu kişi,diğer yoldaşların mahkum olduğu son mahkemeden sonra serbest bırakıldı.

Halim yoldaşın da polise partinin iç durumunu tamamen açıkladığı ve tutuklamanın dışındaki bazı yoldaşların rolleri hakkında bilgi vererek bu yoldaşları legale çıkardığı iyi bilinmektedir (Bu bilgileri İlhami [Mehmet Özdenasil, Deli Mehmet] yoldaşın polis karakolundaki son tutuklamalardaki sorgu tutanağından edindik. Kendisi beş gün gözaltında kaldıktan sonra bırakıldı).

Halim yoldaş tutuklandığında ele geçen tüm belgeler, adresler ve örgütler, tutuklamanın dışında kalan bazı başka yoldaşların da legale çıkmasına neden oldu.

İkinci aşama:

1 Ağustos tutuklamasından sonra suçlanan komünistler mahkemeye çıkarıldı. Refik [Reşat Fuat] yoldaş bu tutuklamaların dışındaydı ve kitlelerle hiçbir ilişkisi olmaksızın bireysel olarak çalışmaya başladı.

Kızıl İstanbul'u çıkarmaya devam etti, ancak bu yayın teknik hatalar ve kitle örgütleriyle bağlantı eksikliği nedeniyle kitlelere

ulaşamadı. Bunun yanı sıra, "Kızıl İstanbul" amatör bir gazete gibi yayınlanıyordu (Aşağıda "Kızıl İstanbul"un yayını ve sonuçlarıyla ilgili ek bilgiler verilmektedir).

İstanbul Bölge Komitesi Refik'le ilişki kurmayı denedi. İlhami yoldaş aracılığıyla bir randevu aldık. Ancak Refik yoldaş buluşma yerine gelmedi. Bir süre sonra da polisin eline geçti. Refik yoldaşın itirafları İlhami yoldaşın tutuklanmasına neden oldu. İlhami her şeyi reddetti, bu nedenle Refik yoldaşla yüzleştirildiler. Refik yoldaş ülkeye geldikten sonra tüm yaptıklarını ve Parti'nin tüm iç yapısını itiraf etti (Bu bilgi, beş gün içeride kalan ve kendisine karşı hiçbir delil bulunamadığı için daha sonra serbest bırakılan İlhami yoldaştan alınmıştır).

BU TUTUKLAMALAR NEYİ GÖSTERİYOR?

1 Ağustos 1930 tutuklamaları ve bu birincisinin devamı olan Aralık 1931 tutuklamaları GMK'nın iç durumunu veya bu grubun (Doktor Şefik, Halim [Hasan Ali], Cevdet) durumunu gösteren çok önemli kanıtlardır. Bu tutuklamalar bir kez daha kanıtlamıştır ki;

1- Nisan 1929'da İsmail [Laz, Marat] ve Aziz [Hüsamettin Özdoğu] yoldaşların tutuklanmasından sonra, GMK Parti örgütleriyle tüm bağlarını yitirmiştir. Bu zamandan itibaren yalnızca ve yalnızca (Doktor Şefik, Halim, Cevdet) grubunun kendisini temsil etmektedir.

GMK'nın, çoğunluğu emekçilerden oluşan ve çok tecrübeli ve bir çok tutuklama yaşayan parti gövdesiyle ilişkisinin kesilmesi, onları lümpen-proletarya ile işbirliği yapmak zorunda bıraktı. Parayla tutulan bu unsurlar, az sayıdaki bildiriyi dağıtmadan önce yakalandılar. Polis karakolundaki ilk sorgularında, tüm sorumlu yoldaşların adlarını verdiler.

Bu harekette bağışlanamaz bir hata vardır. Bildirileri dağıtmak için tutulan bu unsurlar sorumlu organlarla nasıl doğrudan ilişkiye geçebiliyorlar. Bu olgu da GMK'nın çok dar bir çevrede çalıştığını göstermektedir.

2- GMK'nın bütün yayın araçları da polisin eline geçti. Bunun nedeni, GMK'nın hiçbir proleter kitle partisine yaslanmamasıdır. GMK kendisini o kadar dar bir çevreye kapatmıştır ki, emniyet güçleri gizli yerlerinde arama yaptıklarında, çoğaltma makinesini üyelerinden birisinin yastık kılıfının arkasında bulmuşlardır (Bu bilgileri yoldaşların karakoldaki ifadelerinden ve yoldaşların avukatlarından edindik).

3- Bu sorun üzerinde yeniden durabiliriz: Eğer GMK Parti örgütleriyle ilişkiye geçmiş ve Parti'nin matbaasını almış olsaydı, bu kaza gerçekleşmezdi.

4- GMK'nın kitlelerden kopuk olduğunun bir diğer önemli kanıtı da "Kızıl İstanbul" gazetesidir. Bu gazete işçilerin mücadelesi hakkında hiçbir somut ilke veya sorun ortaya koyamamıştır. Teknik hatalar nedeniyle işçiler arasında dağıtılamayan bu gazete balya halinde polisin eline geçmiştir.

Halim ve Nazmi yoldaşların tutuklanmasından sonra, dışarıda yalnızca Refik yoldaş vardı. Örgütlü parti kitlelerine dayanmak yerine, Beşiktaş tütün depolarındaki polis hücrelerinin eline düştü. Çünkü şehrin gizlilik şartlarına yabancıydı.

5- Aydın "Doktor Şefik, Halim, Cevdet" grubunun temsilcisi olan GMK'nın partiden ve proleter kitlelerden kopuk olması çalışmalarında küçük burjuva ve anarşist eğilimlere yol açtı.

Bayram günlerinde risaleler yayınlamak, onlar tarafından bir kurumu karıştırmak olarak kabul ediliyordu. Şunu söylemek istiyoruz; bu bildirileri çok sayıda işçiye dağıtmak yerine (bunu yapabilecek teknik örgütsel olanakları yoktu), kendilerini bu risalelerden bazılarını ticarethanelere ve burjuva gazetelere göndermekle tatmin ettiler.

Ayrıca bu risalelerden bazılarını işçi mahallelerinde olmayan farklı sokaklara bıraktılar.

Değil ülkenin işçi sınıfı, İstanbul'un tek bir işçi mahallesi bile bu risalelerin içeriğinden haberdar değildir, bu işçiler bu bildirilerin varlığını yalnızca tutuklamadan sonra burjuva gazetelerinde birkaç kelime dolayısıyla bilmektedir.

6- GMK'nın Parti kitleleriyle ilişkisinin kopması konumlarını kritik hale getirdi. Komintern içindeki konumlarını korumak için yalan söylediler. Bunları duyduk. Bildirilerin yayınlanma amacı kitlelere Parti'nin ve Komintern'in ilkelerini göstermek değil, Komintern'e burada iş yaptıklarını düşündürtmekti. Bu Komintern'i kandırmak için bir araçtı.

Komintern tarafından yerel olarak yapılacak her soruşturma suçlamalarımızın doğruluğunu kanıtlayacaktır. Bütün bölge komitelerinin temsilcileri olarak bizler, GMK'yı Komintern'i kandırmakla ve ülkedeki hareketi dejenere etmekle suçluyoruz.

7- Parti kitlelerinden kopukluğu GMK'yı işçilerin arasına girme olanağından mahrum bıraktı.

Bu nedenle, "Doktor Şefik, Halim, Cevdet" grubu, askeri okulların öğrencilerinden ve gece okullarının öğrencilerinden sempati-

zan kazanmayı başarılarını gösterecek önemli bir husus olarak gördüler. Bu olgu da tutuklamaları kolaylaştırdı.

PARTİ ÖRGÜTLERİNİN ÇALIŞMASI

Parti örgütleri, Komintern ile hiçbir ilişkileri olmamasına, Komintern tarafından onaylanmış sorumlu bir merkezin liderliğinden mahrum olmalarına ve GMK'nın hiçbir liderliği olmamasına rağmen, yöntemli çalışmalarına devam ettiler.

Eğer bu çalışmalar en verimli sonuçlarını vermediyse, bunun sorumlusu Parti örgütleri değildir. Bu gecikmenin tek sorumlusu, mücadelelerinde kendisini yalnız ve kılavuzsuz bırakan GMK'dır.

18 Haziran 1930'da toplanan bölge örgütlerinin, bu toplantıda seçilen başkanlık kurulunun Komintern'in cevabı gelene kadar teknik bir merkez olarak çalışmasına ve bölge örgütleri arasında irtibat görevini yürütmesine karar verdiklerini daha önce söylemiştik. O zamandan bugüne kadar örgütlerin başarıları şunlardır:

a) Bölge komitelerindeki işçilerin sayısı artmıştır. Esas olarak Ankara, Adana bölge komiteleri tamamen işçilerden oluşmuştur. Bu konuda, özellikle İstanbul komitesinde çalıştık. Çalışma ve örgüt merkezi, KARAMÜRSEL, BAKIRKÖY iplik fabrikaları, CİBALİ tütün fabrikası, ZEYTİNBURNU mühimmat fabrikası, AYVANSARAY değirmeni, DEFTERDAR kumaş fabrikası ve HALİÇ çivi ve saç fabrikası gibi proleter üretim işletmelerinde oluşturuldu. BOSPHORUS gaz deposunda ve ayakkabı fabrikasında çalışmaya devam ediyoruz. Geçici işçilerin çalıştığı ve polislerin kolay girebildiği Beşiktaş ve Ortaköy tütün depolarındaki faaliyetimizi durdurduk. Bu depolar ayrıca tüm tutuklamaların başladığı yerlerdi.

b) Sekiz bölge komitesinde faaliyet yürütülmektedir; İstanbul, Ankara, Adana, Trakya, Lazistan, Bursa, Muğla, Samsun...

c) İstanbul Bölge Komitesi: Boğaziçi, İstanbul, Pera ilçe komiteleri. Üç sokak hücresi ve on iki üretim hücresi.

Ankara Bölge Komitesi: Ankara Bölge Komitesi'nde fabrikalar, şehir ve Cebeci ilçe komiteleri bulunmaktadır. Bu ilçe komiteleri iki sokak ve yedi üretim hücresini yönetmektedir.

Samsun Bölge Komitesi: Sekiz hücreden oluşmaktadır. Reorganizasyon devam etmektedir. Henüz ilçe komiteleri oluşturulmamıştır.

Adana Bölge Komitesi: Saffet yoldaş ülkeye döndükten sonra GMK tarafından Adana'ya gönderildi ve onlardan yerel bir adres aldı. Bu adrese gittiğinde söz konusu kişinin Parti örgütüyle hiçbir

ilişkisinin olmadığını ve Parti faaliyetlerinde yer almayı kesinlikle reddettiğini görünce şaşırdı. Saffet bölge komitesini bulabildi, çünkü bu ilçe eski çalışma yeriydi.

Dört ay boyunca bölge komitesi ile GMK arasında bağlantı kurmayı denedi, ancak bu talebine hiçbir yanıt alamadı. Daha sonra İstanbul'a gelmek ve GMK'yı aramak zorunda kaldı, ancak tüm çabalarına rağmen GMK ile yeniden ilişki kuramadı.

Saffet yoldaş tarafından yeniden örgütlenen bölge komitesinde, istasyon ve fabrika ilçe komiteleri ve Mersin ve Tarsus nahiye komitelerinin bağlı 2 sokak komitesi bulunmaktadır ve 16 hücreyi yönetmektedir.

Trakya Bölge Komitesi: Üç köy, üç sokak ve sekiz üretim biriminden oluşmaktadır.

Laziştan Bölge Komitesi: Hopa nahiyesinde bulunan Hopa'yı, Abaslah, Rakrial, Pironit, Mimanköy köy hücrelerini yönetmektedir.

Bursa Bölge Komitesi: Bu yeni kurulan komite bir sokak ve bir üretim hücresini yönetmektedir.

Muğla Bölge Komitesi: Bu yeni kurulan komite iki sokak ve bir köy hücresini yönetmektedir.

d) 18 Haziran 1930'da toplanan bölge komiteleri, Parti faaliyetleri için temel bir çalışma olarak Türkiye'nin büyük bir bölümünde dağıtılacak gizli bir merkezi gazete çıkarma kararı aldı.

Tecrübelerden hareketle, proleter kamuoyunu Parti ilkeleri etrafında yoğunlaştırmadan ve bu kamuoyunu etkilemeden burada gerçek bir Bolşevik Parti eylemi yapmanın imkansız olduğuna inanıyoruz. Yayınlanması umulan organ her hafta düzenli olarak dağıtılmalıdır, ve dağıtılan en küçük sayı 10 bin olmalıdır... Bu gazete aynı zamanda kolektif bir örgütleyici görevini yerine getirmelidir. Bölge komiteleri tarafından yayınlanacak broşürler, bildiriler, kitapçıklar bu merkezi yayın etrafında merkezileşmelidir. Bu merkezi organ Partinin iç fikri birliğini sağlayacaktır.

Ancak bu yayını çıkarmak için yeterli baskı ve dağıtım araçları yoktur.

Böyle bir gazete için yer ve olanak bulmak ve araçlarını hazırlamak için her şeyden önce bir teknik büro kurduk.

Bu teknik komite büyük bir matbaanın malzemelerini ve ekipmanlarını farklı bir şekilde edinmek için sürekli olarak çalışmaktadır. Tüm güçlüklere rağmen olumlu sonuçlar elde ettik. Çok kısa bir

süre içinde nihai ve kesin çözümü bulacağımızı umuyoruz. Tüm Türkiye'de dağıtılacak bir gazete çıkaracağız. Bu Parti hayatında yeni bir aşama, bir dönüm noktası olacaktır.

e) Ankara Bölge Komitesi Ekim Devrimi'nin yıldönümünü kutlamak için matbu bir bildiri yayınladı. Bu bildiri tüm fabrikalarda dağıtıldı. Tutuklama başladı, ancak yerel kaldı. Mahkeme devam ediyor. Bölge komitesi faaliyetini durdurmadı.

f) Sendikalar alanında, eski Amele Teali Cemiyeti'ni yeniden kurma hareketini yönlendirdik. Bu yeniden kurma başvurusu burjuva devlet tarafından reddedildi. Şimdi Türk İşçi Birliği adı altında yeni bir işçi sendikasının hazırlıklarını tamamladık. Temel programı İstanbul Bölge Komitesi'nin "Sendika Bürosu"ndan geçti. Diğer yandan Ankara sanayi işçileri ve İstanbul tütün işçileri arasındaki gizli sendikaları güçlendirmeye devam ediyoruz.

Dernekler alanında, ayakkabıcılar derneğinde oldukça ileri bir çalışma yürütüyoruz, bu örgütü ayakkabı işçilerinin derneği haline getirme yolundayız.

g) İstanbul Bölge Komitesi belediye seçimlerine bağımsız olarak katıldı, işçi semtlerinde alınan sonuçlar çok önemliydi, ama oylar Halk Partisi tarafından çalındı. Bu nedenle Belediye Meclisi'ne giremedik.

Ancak bu seçimlere katılarak çok olumlu sonuçlar elde ettik.

h) Yasal yayın alanında radikal burjuva yayın organlarından oldukça yararlandık ve anti-emperyalist yayınlar yaptık. Proleter kamuoyuna ulaşmak için tüm fırsatlardan oldukça yararlandık.

Bu arada, radikal küçük burjuva aydınlarının bir organı olan RESİMLİ AY'dan oldukça yararlandık. Ayrıca, Vakit ve Halk Dostu burjuva gazetelerinde SOVYETLER lehine ve Milletler Cemiyetine katılmaya karşı ve emperyalizme karşı mücadeleyi savunan yayınlar yaptık. Bunların dışında, radikal bir küçük burjuva yayın organı olan "Hür Adam"da beş yıllık plan konulu bir yazı yayınlandı.

Tüm bu yayınlarda TASS ajansı temsilcisiyle işbirliği yaptık.

Burjuva gazetelerde yer alan tüm bu yayınlar bu işbirliğinin ürünüdür.

İstanbul Bölge Komitesi olarak, (radikal bir küçük burjuva organı olan) Resimli Ay'da Özbekistan ve Azerbaycan sosyalist cumhuriyetleri hakkında birkaç makale ve sosyalizmin inşasının başarısını gösteren belgeler, resimler ve istatistikler yayınladık. Bu şekilde, RESİMLİ AY Sovyet propagandasının bir organı, emperyalizme

saldıran bir organ haline geldi.

GMK tarafından yayınlanan "Kızıl İstanbul" gazetesi Resimli Ay'ın bu gizli durumunu broşüründe ifşa etti ve tüm gizli karakterini polise bizzat bildirdi. İstanbul Bölge Komitesi için Resimli Ay bir parti organı değildi. Daha önce de söylendiği gibi, legal alanda Sovyetler lehine ve emperyalizm aleyhine yayın yapmanın bir aracıydı.

i) Bu süre içinde, tüm bölge komiteleri tüm teknik harcamalarını ve profesyonel kadrolarını üyelerinin aylık gelirinden ve bazı yoldaşlarının bireysel fedakarlıklarından karşıladı.

Parti bütçesine üyelerden aylık aidat almak parti tarihinde yeni bir olaydır ve bu iki yıl içinde uygulanmıştır.

GENEL SONUÇLAR

1- İsmail ve Aziz'in tutuklanmasından sonra, GMK'da kalan "Doktor Şefik, Cevdet, Halim" aydın grubu parti kitlesinden ve işçi sınıfından tümüyle kopmuştur.

GMK tarafından yönetilen parti kitlesinin çoğunluğu bir azınlık muhalefeti olarak değerlendirilemez. Ama parti kitlesinin tamamı ve GMK'da toplanmış küçük bir aydın grup arasında bir kopukluk vardır.

Parti örgütleri, Komintern'in onların emri altına girme direktifini aldıktan sonra onlarla işbirliği yapmak istediler, ancak GMK bu işbirliğine yanaşmadı.

Komintern'in direktiflerini kabul etmeyen bir yapı varsa, bu parti kitlesi değil, entelektüellerden oluşan küçük bir gruptur.

2- Doktor Şefik, Halim, Cevdet grubunun parti kitlesinden kopukluğu ve bu sorun üzerindeki ısrarları, onları plansız ve yöntemsiz bir küçük burjuva anarşist grubu olarak çalışmak zorunda bıraktı. Bu nedenle, GMK Komintern'i yaklaşık iki yıldır kandırmaktadır.

3- GMK iç mücadelede hiçbir kitleye dayanmamaktadır. Bu nedenle, "Kızıl İstanbul" gazetesinde İstanbul Bölge Komitesi'nin yayın bürosunda çalışan yoldaşları polise ifşa ederek legale çıkardılar.

4- Bugün, Doktor Şefik, Cevdet, Halim grubu ve parti kitlesi arasında aşağıdaki farklar vardır:

a) Biz, bölge komitesi olarak, partinin çalışmasını, her şeyden önce işçi sınıfının politik mücadelesi ve devrimci mücadele olarak anlıyoruz. Bu nedenle de, üretim hücrelerinin broşürlerini yayınla-

mayı ve tüm Türkiye'de dağıtılacak gizli, politik gazeteyi sistematik bir şekilde zorunlu bir eylem olarak görüyoruz. Ve tüm çalışmayı birleştirmek ve merkezileştirmek istiyoruz. Ama onlar, bu çalışmayı küçük bir grup için yayın çıkarmak ve sınıf mücadelesinin hiçbir somut tarafını göstermeyen broşürler yayınlamak veya burjuva gazetelerine bildiri göndermek olarak kavrıyorlar. Çalışmayı bu şekilde kavramalarının nedeni, Parti kitlesiyle bağlarının kopmuş olmasıdır.

b) Biz, tüm Türkiye bölge komiteleri işçi sınıfının yaratıcı ve mücadeleci gücüne güveniyoruz.

Bölge komitelerimizin başındakiler işçilerdir. Biz işçiler arasında çalışıyoruz. Aynı zamanda yoksul küçük burjuva unsurları ve yoksul köylüleri sempatizan olarak kazanmaya çalışıyoruz.

Ancak diğer grup, Türk işçi sınıfının yaratıcı gücüne güvenmiyor. Bu suçlamanın kanıtı şudur: Türkiye işçi sınıfını temsil eden bize, Komintern'in talimatına rağmen liderlik etmek istemediler. Öte yandan, işçiler arasında en küçük örgütleri bile yok. Kazanabildikleri yeganc üyeler gece okulu öğrencileri.

c) Komintern tarafından programımıza konulan proleter ve köylü diktatörlüğü ilkesini belirsiz bir süre içinde gerçekleşecek bir illüzyon olarak görmüyoruz. Bu, bizim için somut bir ilkedir. Tüm yayıncılık ve örgütlenme çalışmalarını bu somut ilkenin mümkün olan kısa bir sürede gerçekleşeceği düşüncesiyle yürütüyoruz. Ancak, entelektüel Doktor Şefik, Cevdet ve Halim grubu için bu ilke bir illüzyondur. Bunu teorik olarak kabul etmiş olabilirler. Ancak yayınlarında (bunlara yayın denilebilirse) bu ilkenin hiçbir yöntemsel dışavurumu, hiçbir ifadesi yoktur. Bunun dışında, çalışma yöntemleri de bu ilkeyi hayata geçirebilecek şekilde değildir. Bunun nedeni; bu entelektüel grup kitlelerle bağını yitirmiştir.

d) Komintern'i bürokratik bir merkez olarak görmüyoruz. Bu nedenle, partinin iç durumunu, herhangi bir gerçeği saklamadan, olduğu gibi göstermeyi bir görev olarak görüyoruz. Ama onlar için, Komintern bürokratik bir araçtır. Bunun kanıtı, bugüne kadar Türkiye'de partinin konumunu evrensel proleter devriminin genelkurmayı olan Komintern'den sapma olarak göstermiş olmalarıdır.

e) Bizim için, Komintern'in bildirdiği tüm ilkeler hayata geçirilmesi gereken somut ilkelerdir. Yönetici kadrolar arasında işçilerin sayısının artırılması tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Onlar bu ilkeyi gerçekleştiremediler ve uyarlayamadılar.

Partinin üretim hücrelerine dayanması ilkesi bizim tarafımızdan

hayata geçiriliyor. Onların hiçbir üretim hücresi olmadığı gibi, hiçbir sokak hücresi de yok.

Biz, İstanbul, Ankara, Adana, Samsun, Trakya, Bursa, Lazistan, Muğla bölge komiteleri, yani Türkiye'deki tüm komünist örgütler olarak, Komintern'den ve Doğu seksiyonundan bu raporu iyi duygularla ve yoldaşların hazırladığı bir rapor olarak dikkatli bir şekilde okumasını talep ediyoruz.

Ortaya konan sorun, Türkiye Komünist Partisi'nin hayatı ve gelişme sorunudur. Biz, Türkiye komünist örgütleri olarak, sorunumuzun mümkün olan en kısa sürede çözülmesini talep ediyoruz. Buraya gelecek herhangi bir komisyona veya sorumlu bir yoldaşa ve Komintern'in tüm sorularına cevap vermeye ve gerçek durumu açıklamaya hazırız.

Taleplerimize en kısa sürede cevap alabileceğimizi umuyoruz.

Yoldaşlar Saygılar...

18 Haziran 1930 toplantısına katılan bölge teşkilatlarının temsilcileri

Bölge Komitesi	Temsilcilerin Adları	Meslek	Meslek kıdemleri	Parti kıdemleri
Ankara	Zihni	İşçi	15	11
	Ferhat	"	4	4
Adana	Adil	"	12	8
Bursa	Şahap	"	6	5
Lazistan	Nurettin	"	2	5
Trakya	Feyzi	"	10	8
	Bekir	"	10	4
	Atıf	"	20	11
	Ayolen	Asker	-	11
	Ali	İşçi	7	3
	Agop	"	4	3
	Bedri	Gazeteci	12	8
İstanbul	Hulki	İşçi	20	9
	Hamit	"	10	3
	İlhami	"	10	6

720309 (2b)

The question which is exposed, is the life and the question of development of the Communist Party of Turkey. We the Communist organisations of Turkey, we demand to solve our question quickly as possible. We already to answer to any commissions or to a responsible comrade who will come here and answer all the question of the Communists and explain real situation.

We hope that we will get the answers to our request as quickly as possible.

Comrades Regards....

The representatives of the province organisations who participated in the June 10, 1930 assembly.

Provincie committee	Names of the Representatives.	Vocation	Vocation stages	Party stages
Ankara	(Zihni	Worker	15	11
	(Fermat	"	4	4
Adana	Ayil	"	12	6
Bursa	Cnanap	"	6	5
Imsirtan	Nurettin	"	2	5
Trabzon	(Feyzi	"	10	8
	(Nazir	"	10	4
	(Atif	"	20	11
	(Ayoleu	Soldier	-	5
	(Ali	Worker	7	3
	(Anop	"	4	3
	(Fedri	Journalist	12	6
Istanbul	(Kulki	Worker	20	9
	(Hamit	"	10	3
	(Ihsani	"	10	6
	(Ismet	"	6	5
	(Nemet	"	0	1
	(Rustu	"	8	2
	(Sakir	"	22	6
	(Salim	"	1	5
	(Turi	"	10	5
	(Vasfi	"	3	7
	(Zakir	"	6	2
	(Sakof	"	2	5
			10	6
			10	4
			6	4

İsmet	"	8	5
Memet	"	6	1
Rüştü	"	8	2
Sakin	"	22	6
Salim	"	1	5
Luri	"	10	5
Tufan	"	3	7
Zakir	"	6	5
Sakof		2	5
		10	7
		10	4
		8	4

[İngilizce, Almanca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 858 vd.]

Muhalefet Muvafakat ile İpleri Kopartıyor

Bu metin muhalefetin Mart 1930'da Tufan aracılığıyla Komintern'e ilettiği bir önceki metinden bir çok farklılık gösteriyor. Bir yanıyla Partideki ayrılığı ortaya koyarken, diğer yanıyla Nisan 1930-Nisan 1931 arası muhalefetin faaliyetinin raporunu sunuyor.

Toplantıya katılanlar, kendilerini tanımlarken bölge komiteleri platformu olduklarını belirtmeyi, muhalefet olmadıklarını vurgulamayı ve Komintern'e kayıtsız koşulsuz bağlı olduklarını birçok kez belirtmeyi zorunlu görüyor.

Raporun bütününe bakıldığında, Geçici Merkez Komitesi (GMK), 10 aydın ve 3-4 öğrenciden ibaret "Doktor Şefik, Halim, Cevdet" grubu olarak, kendileri ise ise tüm parti örgütleri, partinin gövdesi olarak niteleniyor.

Raporun girişinde ve devamında kendilerinin Tufan'ın [Alyanak Fuat] Moskova'dan 18 Nisan 1930'da dönüşünden itibaren Komintern'in direktiflerine uygun davrandıklarını, GMK'nın ise bölge örgütlerinin adres, randevu vb. bilgilerine sahip olmasına rağmen parti gibi davranmadığını belirtiyorlar. İki ekibin ilişkilerini oldukça

ayrıntılı biçimde aktarırken, muhalefetten sadece Tufan'ın adı geçiyor, oysa muvafakatten Nazmi [Tornacı Emin Sekün], Refik [Reşat Fuat] ve Halim'in [Hasan Ali Ediz] adları sıkça anılıyor.

Raporda kimi yerde 18 Haziran, kimi yerde 18 Temmuz 1930'da toplandığı belirtilen bölge örgütleri toplantısı kararları sunulurken de, muhalefetin bileşiminin işçilerden oluştuğu özenle belirtildikten sonra, Komintern'e kayıtsız koşulsuz bağlılık en askeri ifadelerle dile getiriliyor.

Toplantı kararlarında, Komintern'den işçilerden oluşan bir merkez oluşturmasını istemenin hemen ardından, 18 Haziran veya Temmuz 1930 toplantısının bir başkanlık kurulu seçtiğini ve bunu geçici merkez kabul ettiğini iletiyorlar. Bunun bir merkez komitesi olmadığını, bunun için Komintern'in onayının gerektiğini bildiklerini vurgulasalar da, biraz aşağıda 18 Haziran 1930'da toplanan bölge örgütlerinin, bu toplantıda seçilen başkanlık kurulunun Komintern'in cevabı gelene kadar teknik bir merkez olarak çalışmasına ve bölge örgütleri arasında irtibat görevini yürütmesine karar verdiklerini belirtmekten geri durmuyorlar.

Halim'in [Hasan Ali Ediz] tutuklanmasına da neden olan ve Komintern'in dünya çapında büyük önem verdiği 1 Ağustos bildirisini muhalefetin dağıtmadığını, ancak kendi bildirisini çıkardığını belirtiyorlar. Tutuklama sürecindeki gelişmeler şöyle aktarılıyor: Muvafakat polise partinin iç yapısını anlatıyor, muhalefettekiler ise her şeyi reddediyor, yüzleştirmelerde muvafakattekiler muhalefettekilerin yüzlerine karşı itiraflarını tekrarlıyorlar.

Bu değerlendirmelerden sonra "Bütün bölge komitelerinin temsilcileri olarak bizler, GMK'yı Komintern'i kandırmakla ve ülkedeki hareketi dejenere etmekle suçluyoruz" dendikten sonra öndeki görev şöyle tanımlanıyor: "18 Haziran 1930'da toplanan bölge komiteleri, Parti faaliyetleri için temel bir çalışma olarak Türkiye'nin büyük bir bölümünde dağıtılacak gizli bir merkezi gazete çıkarma kararı aldı." Gazete, adeta Nâzım Hikmet'in yıllar önce hazırladığı

neşriyat raporuna atıfla haftalık olarak kararlaştırılıyor ve en az 10 bin adet dağıtılması öne konuyor.

Nihayet bölge örgütleri partideki bunalımın nedenlerini şöyle açıklıyorlar. "Bugün, Doktor Şefik, Cevdet, Halim grubu ile parti kitlesi [yani muhalefet] arasında aşağıdaki farklar vardır:

a) Biz, bölge komitesi olarak, parti çalışmasını, her şeyden önce işçi sınıfının politik mücadelesi ve devrimci mücadele olarak anlıyoruz. Bu nedenle de, üretim hücrelerinin broşürlerini yayınlamayı ve tüm Türkiye'de dağıtılacak gizli, politik gazeteyi sistematik bir şekilde zorunlu bir eylem olarak görüyoruz. [...] Ama onlar, bu çalışmayı küçük bir grup için yayın çıkarmak ve sınıf mücadelesinin hiçbir somut tarafını göstermeyen broşürler yayımlamak veya burjuva gazetelerine bildiri göndermek olarak kavrıyorlar. [...]

b) Biz, tüm Türkiye bölge komiteleri işçi sınıfının yaratıcı ve mücadeleci gücüne güveniyoruz. Bölge komitelerimizin başındakiler işçilerdir. Biz işçiler arasında çalışıyoruz. Aynı zamanda yoksul küçük burjuva unsurları ve yoksul köylüleri sempatizan olarak kazanmaya çalışıyoruz. Ancak diğer grup, Türk işçi sınıfının yaratıcı gücüne güvenmiyor. [...].

c) Komintern tarafından programımıza konulan proleter ve köylü diktatörlüğü ilkesini belirsiz bir süre içinde gerçekleşecek bir illüzyon olarak görmüyoruz. Bu, bizim için somut bir ilkedir. Tüm yayıncılık ve örgütlenme çalışmalarını bu somut ilkenin mümkün olan kısa bir sürede gerçekleşeceği düşüncesiyle yürütüyoruz. Ancak, aydın Doktor Şefik, Cevdet ve Halim grubu için bu ilke bir illüzyondur. [...]

d) Komintern'i bürokratik bir merkez olarak görmüyoruz. Bu nedenle, partinin iç durumunu, herhangi bir gerçeği saklamadan, olduğu gibi göstermeyi bir görev olarak görüyoruz. Ama onlar için, Komintern bürokratik bir araçtır. [...]

e) Bizim için, Komintern'in bildirdiği tüm ilkeler hayata geçiril-

mesi gereken somut ilkelerdir. [...] Onlar bu ilkeyi gerçekleştiremediler ve uyarlayamadılar. [...]"

Bu önemli toplantı raporunun altında, Nâzım Hikmet de içinde olmak üzere 3 kişinin adı yoktur.

Muvafakatin Komintern Destekli Karşı Saldırısı

Ancak muhalefet böylesi bir toplantıyı düzenler ve bu kararları alırken, Temmuz 1930'la birlikte muvafakatin Komintern'den beklediği, muhalefetin açıkça mahkum edildiği, muvafakatin ise açıkça desteklendiği Komintern'in TKP üyelerine açık mektubu başta olmak üzere, yeni Fealiyet Programı'nın, Fırkaya dair Tezlerin ve Türkiye Komünist Fırkası Azalarına bir çağrının yer aldığı *İnkılap Yolu* dergisi gelip dağıtılıyor. Böylece muvafakatin resmi organlarında ve yazılı olarak muhalefet, kişi adlarıyla birlikte yayımlanıp mahkum ediliyor.

TÜRKİYE KOMÜNIST FIRKASI AZALARINA
KOMINTERNIN AÇIK MEKTUBU

Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi fâaliyet proğıramı ve türkiyenin vaziyeti hakkında türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesinin ihzar ve teklif ettigi tezleri temamen tasvip eder. Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi, bu tezlerin, Türkiye Proletaryasının bir kitle fırkası haline gelmesi için Türkiye Komünist Fırkasının, takip etmesi lazim gelen doğru yolu ve onun başlıca vazifelerini ğayet sarih bir şekilde işaret ettigini taktir etmekdedir. Bu iki vasika bütün namuslu ve sebatkar komünistlerin üzerlerinde ittifak etmeleri lazim gelen siyasi ve fikri bir umde haline gelmelidir.

Komünist Enternasyonali İcra Komitesi, hızıpcılık temayullerine karşı cesurane ve şiddetle mücadele edilmedikce, geniş işci kitlelerine götüren yol bulunmadıkca, teşkilatsız proleter kitlelerinin safları takviye edilmedikçe, Fırkaya terettüp eden vazifelerin halledilmeyecegi keyfiyeti üzerine Muvakkat Merkez Kamitesinin nazarı dikkatini celbeder.

Fırka, ağır gizlilik şeraitinin müsade ettiği nisbette safları dahi-

linde demokrasi prensiplerini tatbik etmek mecburiyetindedir. Muvakkat Merkez Komitesi ve bütün idareci cihazlar, fırka dahilinde kendi kendini tenkit imkanlarını yaratmalıdır, ancak şuurlu işcilerin fırkaya alınması ve bunlardan en iyilerinin fırkanın idareci cihazlarına ithali, fırka dahilinde kendi kendini tenkit ve demokrasi prensiplerinin tatbikidir ki fırka faaliyetinin muvaffakiyyetini temin eder, geniş amele ve köylu kitlelerinin harakete sevk idilmesini mümkin kılar fırkayı kemalistlerin yeni bir yıkıcı beyaz terrör darbelerinden korur ve fırka dahiline küçük burjuva unsurlarının girmesine mani olur.

Diger taraftan Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi "Muhalifet" namı altında Türkiye Komünist fırkasının Merkez Komitesi aleyhine saldıran gurupun bir komünist gurupu olmadığına bütün Türkiye Komünist fırkası azalarının ve bütün işçilerin nazari dikkatlerini celbeder, bu "muhalefet" fırkanın sabık küçük burjuva anasırından, daha 1927 senesinde fırkadan tardedilen bozgunculardan, trotskistlerden ve açikdan açığa polis olan bazı hafiyelerden mürekkeptir. Bu "Muhalefet" amele sınıfının saflarına sokulmuş kemalizmin adamlarıdır. Bu gurupun komünizmle her hangi bir alakası bile mevcut degildir. O, degil amele sınıfının fakat burjuvazinin ve derebeylıgın menfaatlerine hizmet etmektedir. Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi, şu veya bu sebep dolayısile bu gurupun tesiri altında kalmış olan bütün komünist fırkası azalarını ve bütün işcileri, bu dönekler gurupu ile olan her türlü alakalarını kesmeye ve saflarını, Komünist Enternasyonalinin itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası ve onun Merkez Komitesi etrafında sıklaştırmağa davet eder.

Türkiye Komünist Fırkasının, halli büyük ehemmiyeti haiz olan bir çok vazifeleri vardır. O, bu vazifelerini tahakkuk ettirmek için proletarya saflarını sıklaştırmak, iktisadi mücadeleye teşkilat altına almak ve idare etmek proletaryanın sınıfi teşkilatını bilhassa sendikaları vücüda getirmek, köylülerle rabita tesis etmek, köylülügün mücadelesini sevkı idare etmek mecburiyetindedir.

Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi, Türk yoldaşların bu vazifelerini yapacaklarında ve kendi Merkez Komitelerinin rehberliği altında ciddi muvaffakiyetler kazanacaklarında asla şüphe etmez.

Komünist Enternasyonali

İcra Komitesi [Türkçe , CD 23, Klasör 29_36, Belge 505 vd., *İnkılap Yolu* Temmuz Ağustos 1930, Dergideki yazım aynen korunmuştur, E.A.]

FIRKAYA DAİR TEZLER

[...] Beyaz tethişin mütevali darbeleri T.K.P. nin feal kadrosunda birçok tahribat ika etmiştir. Maamafi bütün bu cebrü şiddet –onu zaman zaman zafa düçar etmekle beraber– günden güne inkişaf etmekten ve büsbütün bir proletarya fırkasına tahavvül etmekten men'edemedi. Bu inkişafta üç merhale tefrik olunabilir:

1. 1925te, tam bir burjuva diktatörlûgu ve müstesna kanunlar idaresi teessüsüne kadar geçen müddet zarfında, mutlak bir tarzda kanun haricinde yaşamak mecburiyetine irca edilmezden evvel ki, dörtsenelik devrede, kommunist fırkası çok iyi bir propaganda ve fikriyat fealiyeti sarfetti; bazan taktik hatalarına düşmüşse de peyderpey bunları bizzet kendisi tashih, ve amele sınıfının inkilabi hareketini bilfiil sevku idare etti.

2. 1925 – 1927 devresinde fırkanın merkez komitası artık kandisina terettüp eden vazifeleri başaracak bir seviyyede bulunmıyordu. En azımkar azalarının mahkûm edilerek haraket haricine atılmış olmasından, o son derecede zaif bir hale gelmiş, istiklâl mahkemelerinin tethişkâr kararlarından gözü korkmuş ve kuvvei maneviyesi kırılmıştı. Böylece kendisini kaptırdığı yılgınlıktan münbeis mussırrane haraketsizligi (Pasivité) mazur göstermek ihtiyacı ile o içtimai-iktisadi vaz'iyetin bir menşevikce takdirine saplanmış ve tam manası ile tasfiyeci (likidasyonist) bir fikriyat ileri sürmüştü. Bu devrede fırkanin tamamiyle inhilâl etmemiş olmasını mahalli teşkilâtların yılmaz dayanıklığına ve kommunist gençligine mensup mücahıtlerin sebatlı fealyetine barçluyuz.

3. T.K.P., muhacerette bulunan K. B. nin [Komünist Beynelmilel] bila kaydü şart itimadını haiz mahkum rehberlerin idaresi altında, 1927de, bu korkak ve fikriyat itibarı ile tereddiye ugramış amirleri basından attı; ve tecrube edilmiş ve K. B. nin hattına sadık fırka ve kommunist gençliği mücahitlerinden mürekkep yeni bir idareci kadronun rehberligi altında yeniden inkilabi mücadelelere atılıdı. Bu dönümün tatbikinden münbeis hiyanetler, kütlevi tevkifat ve mahkûmyetler fırkanın inkişafını sekteye ugratmak şöyle durson ona büyük bir hiz verdiler ve işçiler nezdinde kommunistmin itibarını yükselttiler.

Bu suretle belini dogrulttuğundan beri, fırka, beyaz tethişe ve halk fırkası diktatorlugunun başıboş soygununa karşı sistemli bir mücadele yürütmekle beraber, kendi teşkilâtını saglamlaştırmağa ve sanayi işçileri içine gittikçe daha derin bir tarzda kök salmağa iti-

na etmektedir. Bu fealiyet onu mütemadiyen resmi makamatın günden güne şiddetlenen takiplerine ve tecziyelerine maruz kılıyor. Denebibir ki T. K. P. ile halk fırkası hükûmeti arasında fasılasız ve amansız bir mücadele devam edüp duruyor. Bu çarpışmaların çetinliği fırkaya, muhtelif zamanlarda kendi safları arasına sokulmayı becermiş olan ve T. K. P. nin tabii serpilmesine engel teşkileden tekmil unsurları, oportunist-tasfiyecileri, küçük burjuva siyasetçilerini, troçkistleri, veya sadece balivasıta polis hisabına çalışanları tedricen meydana cıkarmak ve bunlardan kommunist teşkilâtlarını temizlemek imkânını verdi. Son zamanlar, bu safra (balast) anasırdan arta kalanlar, uzun müddet evvel fırka haricine atılmış bütün murtetler (renegat) ile birleşerek, amele sınıfı içine nifak tohumlari ekmek ve böylece K. B. nin Türkiye şubesini, dahili çekişmeler ve kavgalarla yıkmak maksadı ile bir "polis provokasyonu fırkası" teşkil ettiler. Bir taraftan bu caniyane teşebbus, diger taraftan muhtelif vilayetlerde yeniden yapılan kommunist tevkifatı, T. K. P. nin el'an bugün bile şüpheli veya doğrudan doğruya polise baglı bazı anasırı ihtiva ettigini göstermektedirler.

Bu şerait altında T. K. P. ye atideki vezaif terettüp etmektedir:

T. K. P. Bu kovulnuşlar (renegat) teşkilatına karşı bütün azmı ile mücadele etmeli; onu sevku idare edenleri, burjuvazinin ve halk fırkası polisinin, yüzlerine kommunist maskesi geçirmiş uşakları olarak merhametsizce teşhir etmeli ve bu nikabı yırtmalıdır; o yenibaştan teşkilâtlanma fealiyetini daha ziyade, hızıpçılık mücadelelerinden ve polis provokasyonlarından hariçte kalmış sınai işletmelere doğru tevcih etmeli; her nevi işletmelerde amelenin işleme şartlerini ve herşeyden evvel, halı hazır iktisadi buhranlar ve türk parasının kiymetini kaybetmesi ile alakadar olmak üzere ücret mes'elelerini (altın esasına müstenit hakiki ücret şiarı) çok yakindan tetkik etmeli iktisadi metalip hareketlerini inkışaf ettirmek maksadı ile (halk fırkasının elinde olsun veya olmasın) el'an kanuni bir mevcudiyete malik tekmil amele cem'iyetlerinde kommunist fraksiyonlarının fealiyetini şiddetlendirmeli; bundan maada işletmelerde filiyat komiteleri, metalip mücadele komiteleri v.s... teşkiline başlamak ve bunlar delaleti ile ameleyi iktisadi mücadelelere sevketmek, grevler ilan ettirmek ve siyasi kütlevi nümayisler yaptirmak suretleriyle yeni meslek birlikleri teşkili lehinde fasılasız bir faaliyet sarfetmelidir. Sendikalar (meslek birlikleri) sahasında usüllu sebatkâr bir çalişma ile ancak, fırka kütleleri nufuzu altına alabilecek ve sevku idare ede-

cegi sınıf mücadelelerinde teşkilatcılık kabiliyetleri ve proletarya davasına fedakârlıkları sabit olan genç ameleleri içine alarak kadrolarını tazelemeğe ve kuvvetlendirmeğe mucaffak olacaktır. [...]

Kovulmuşlara [renegat] oportunist tasfiyecilere, ve sair kemalist burjuvazı ajanlerına karşı mücadelede en büyük muvaffakiyet teminatı, bu mücadeleyi asla bir tekeci (sekter) zihniyetiyle yapmıyarak, gerek merkez komitasının ve gerek havali teşkilatlarının işlerini ve fealiyetlerini gayet ciddi bir nefsi tenkide tabi tutmak suretyle, yapmak oldugunu bir an bile unutmamak icap eder. Böylece, TKP. rehber kadroşunun mazinin ve halin hatalarını tashih etmek ve aynı hatalara bir daha düşmemek, hususundaki sarsılmaz iradesi hakkında şuurlu ve namuslu kommunist ameleler nezdinde kuvvetli bir kanaat hasıl olarak, mütekabil itimat kuvvetlenecek ve fırkanın itibarı ziyadeleşecektir. [Türkçe, CD 23, Klasör 29_36, Belge 506 vd. *İnkılap Yolu* Temmuz Ağustos 1930, Dergideki yazım aynen korunmuştur, E.A.]

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI AZALARINA

Komünist Enternasyonali İcra Komitesinin Türkiye Komünist Fırkası âzalarına ve Türkiye işcilerine hitaben neşrettigi açik mektup, Türkiye Komünist hareketi dahilinde bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Ta 1927 senesinden bugune kadar müzmin bir yara gibi zaman zaman kaybolan fakat fırkamızın buhranlı ve zaif zamanlarında bütün irençligi ile ortaya çikan ve türkiyedeki müttehit ve mütecanis kommunist hareketini akamete uğratmiya çalişan oportünist ceryan, bu açik mektupla artik ebediyen tarihe karışıyor.

Mürtecilerden, bozgunculardan, korkaklardan, döneklerden tutunuzda polisle açıktan açiğa rabıtası olanların vücüda getirdikleri (Mühalifet) ğurupunun mahiyetini daha eyi anlatabilmek için bunun son uç senelik tarihi üzerinde biraz tevekkuf etmegifaydalı görüyoruz: [...]

1927 Senesi tevkifatı Türkiye proletarysına ve Türkiye Komünist fırkası âzalarına hakiki rehberleri ile bu kötü ve korkak unsurların yekdigerinden ayirt etmiye ve bu korkaklar ğurupunu alenen teşhir etmiye iyi bir vesile teşkil etti. Mahkeme huzurunda açıktan açiğa fırkanın bütün esrarını police satan (Vedat Nedim) kendisine verilen gizli vesikaları hizipçılık düşüncelerile, istemiyerek te olsa, polise teslim eden ve iş bulmak için fırkaya girdigini beyan eden (Hamdi Şamilof), Türkiyedeki iktisadi seyrin menfi bir seyr oldu-

ğunu bunun için türkiyede işcilerin değil fakat serserilerin çoğaldığını, Türkiye için gizli bir komünist fırkasına alehtar olduğûnû (Türkiye deki bütün sınıf mücadelesini işcilerin ezilişini, bunların siyasi mücadele zaruretlerini inkâr edercesine) beyan eden ve Türkiye işcilerinin iktisadi mücadelesi için, Halkfırkası hükûmetinin – rehberligi kâfi gelecegini alenen söyleyen (Sevket Süreyya) bu korkaklar ğurupu ve o zemana kadar onlara filen müzaheret edenler, bu açik ihanetlerile fırkamızla olan her nevi alakalarını kesmiş bulunuyorlardı. Fırkamız böyle bir hareketten zaiflemek şöyle dursun, bil'akis kangıreni kesilmiş bir adam gibi kuvvetlendi, serpildi. İnkilap yolunda yürürken ayağina takılan bu leşleri silkip atmak suretile daha büyük bir imanla türkiye proletaryasının kurtuluş mücadelesine devam etti.

1927 senesini müteakip burjuvazinin fırkamıza havale ettigi mütemadi darbelr, tethiş siyaseti ve bilhassa 929 İzmir muhakemesinde kymetli âzalarımızdan 25-inin mahkumiyeti, gerek fırka haricinde kalan, gerekse o zamana kadar fırkanın dahilinde gizlenmege muvaffak olan ve faaliyetsizlikleri yüzünden tevkifattan masun kalan bu korkaklar, bu satılmışlar ğurupûnûn bir blok halinde yeniden canlanmasına ve müstakil bir fırka, bir ğurup halinde faaliyete geçerek Komünist İnternasyonalinin itimadına mazhar olan fırkamızın rehber ve idareci kadrosuna hücüm etmesine imkân verdi.

Türkiye burjuvazisinin, fırkamızın ta içine kadar uzanmış kolları demek olan bu (Mühalefet) işçi hareketini mevcut soyğun sistemine, sermayedarlık içtimai nizamina uydurmak gibi tarihi bir vazifeyi üzerine almiş bulunuyor. Bunlar, bütün cihanda olduğu gibi, türkiyede de keskinleşen ve gün geçtikçe şiddetini artiren sınıf mücadelesinde, amele sınıfını sermayedaranın istediği yola sokmak ve onların kuyruğuna bağlamak vazifesini görmeye çalışıyorlar bu (Hafiyeler Fırkası) – nin rolu, çalişan kitleleri içinde bulundukları hayat şartlarının doğurduğu mücadeleden sınıf kavgasından uzaklaştirmaktir (Muhalifet) namı altinda hareket eden bu (Hafiyeler Fırkası) 927 senesinden beri Şevket Süreyyaların, Vedat Nedimlerin, Hamdi Şamilofların, Mahmutların yarattikları sosyal demokrat ve bozğuncu nazariyeye istinaden kitle faaliyetinin, kitle neşriyatının, fırkadisiplinin amansız duşmanıdirlar.

Türkiye burjuvazisinin bu (Hafiyeler fırkası) ndan beklediği bir diger tarihi vazife de, Türkiye işçi hareketini ve bu sınıfın rehberi komünist fırkasını parçalamak, bölmek ve bu suretle işçileri daha kolay bir surette soymak ve ezmek imkânlarını kazanmaktir.

Musolini Ahmet, 1921 İzmir
(*Rasih Nuri İleri Arşivi'nden*)

Komünist Enternasyonalinin mutlak bir itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi, oportünistlerin, satılmışların, korkakların, trotskistlerin, hafiyelerin idaresinde olan bu (Mühalifet) gurupunu komünizmle hiçbir alakası olmadığını bütün Türkiye Komünist Fırkası âzalarına ve bütün Türkiye işçilerine alenen ilan ve onları:

1. Bu (Hafiyeler fırkası) ile ve bunun başında bulunan Hamdi Şmilof, Ahmat Musolini, Nâzım Hikmet, gibi döneklerle ve bunların bir adamı sıffatiyle fırkaya sokulan Sarı Mustafa ile olan her nevi alakalarını derhal kesmege.

2. Bilmeyerek bunların arkasından giden işcileri (Komintern) in açık mektubunu ve bu tebliğimızı okutmak suretile tenvir etmiye.

3. (Muhalifet) in başı üzerinden ve onları dinlemiyerek ellerindeki kuvvetlerle fırkamıza dönmiye ve Merkez Komitemiz etrafında saflarını sıklaştirmaya.

4. Bilhassa işcilerin kesif olarak bulunduğu mantıkalarda, fabrikalarda ve darussinaalarda faaliyetlerini artırmak suretiyle yeni yeni işçi yoldaşlarımızı fırka safları arasına almiya davet eder.

Yaşasın Komünist Enternasyonali!

Yaşasın Türkiye Proletariyası ve bunun Erkânı harbiyesi olan Türkiye Komünist Fırkası! [Türkçe, CD 23, Klasör 29_36, Belge 508 vd. *İnkılap Yolu* Temmuz Ağustos 1930, Dergideki yazım aynen korunmuştur, E.A.]

Muvafakat-Muhalefet Kopuşması

Bu derginin çıkışı, muvafakat-muhalefet mücadelesinde yeni bir boyuta işaret ediyor. Her şeyden önemlisi, elbette Komintern'in muvafakatten yana açık destek tutumu içine girmesi ve muhalefeti açıkça düşman ilan etmesidir. Buna dayanarak muvafakatin, muhalefet önderlerini, adlarıyla birlikte resmi bir organda deşifre etmesi de açıklanması güç bir tutum. Yine açıklanması güç bir diğer durum da, o güne dek sözlü olarak adları dolaşan muhalefet önderlerinin yazılı olarak ilan edilmesinden sonra herhangi bir yasal kovuşturmaya uğramamalarıdır.

İnkılap Yolu ile birlikte muvafakat muhalefete karşı üstünlük sağlamayı umarken, 1 Ağustos bildirisi dolayısıyla Halim'in [Hasan Ali Ediz] tutuklanması, Geçici Merkez Komitesi'nin daha otorite sağlayamadan ciddi bir darbe yemesine neden oluyor.

B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] 14 Ağustos 1930 tarihinde Doğu Sekreterliği'ne gönderdiği ve 1 Ağustos eylemleriyle ilgili bilgi verdiği raporunda 9 Ağustos 1930 tarihli *Vakit* gazetesinden tercüme edilmiş haberler arasında Nâzım ile ilgili şu bilgileri de veriyor.

> Geçtiğimiz günlerde komünist fikirleri nedeniyle birkaç aylık bir tutuklamaya maruz kalan şair Nâzım Hikmet de polis müdüriyetine götürülmüş ve uzun uzun sorgulanmıştır. Siyasi şube şefleri kendisinin son zamanlardaki ajitasyonlarla ilgili olmadığına ikna olduklarından, birkaç saat sonra serbest bırakılmıştır. [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 658]

Bu arada Komintern verdiği açık destekten güç alan muvafakat geçici merkez komitesi de, 8 Aralık 1930 tarihinde muhalefete karşı ülke içinde bir bildiri çıkartıyor. Dikkat edilecek nokta, kendilerine geçici merkez komitesi diyen muvafakatın, muhalefete "TKP MK namı altında faaliyet icra eden yoldaşlara" hitabıyla seslenmesi.

> (T.K.P.) (M.K) Namı altında faaliyet
> icra eden yoldaşlara
>
> T.K.P. M.M.K. sinin aşağıda sureti yazılı kararını tebliğ ve sizlerden talep edilen hususatın [boşluk bırakılmış] müddet zarfında icrası talep olunur.
>
> "Bir müddetten beri bazı yoldaşların beyaz terörün doğurduğu şeraitten istifade ederek fırka ve onun M.M.K. sı aleyhinde ancak satılmış burjuva ajanlarına yaraşır bir tarzda menfi propaganda yaptıklarını işitiyoruz. Komünist partisi azalığıyla gayrı kabili telif olan hareketlerinden dolayı fırka ile alakası kesilen mürteciler ve burjuva polisine satılmış adamlarla teşriki mesai eden bu zevat takındıkları muhayyel nam ve sıfatlarla bazı fırka yoldaşlarını iğfal ederek fırkadan ayrı ve müstakil bir teşkilat vücuda getirmeye çalışıyorlar. Muhtelif vesilelerle neşrettikleri ve ancak kendi aralarında okudukları beyannamelerle sermayedar nizamı şeraitine uyan temayülünü taşıyan

kitlevi faaliyet ve neşriyata muarız bulunan fırka ve kominternin yegane itimat ve tasdikine mazhar (M.M.K) aleyhine yabancı ve hasım vaziyet alan bu teşekkülün Türkiye komünist hareketini, Türkiye işçi hareketini bölmeye matuf ve burjuvaziye en büyük hizmeti ifaya yarar bulunduğunu ehemmiyetle nazarı dikkate alan M. muvakkat merkezi komite bu yoldaşlardan aşağıdakilerin icrasını talep eder:

1- Burjuvazinin adamları, mürteciler ve fırkadan matrut olanlarla derhal kat'ı alaka etmek [ilişkiyi kesmek]
2- Fırka aleyhindeki her nevi faaliyete derhal nihayet vermek
3- Resmi fırkanın malumatı haricindeki her nevi teşekkülleri derhal dağıtmak ve bu teşekküller hakkında fırkaya tam malumat vermek
4- Bu teşekküllere dahil azayı ve bilumum vesaitini derhal ve tamamen fırkaya devretmek
5- Komintern ve fırka kararlarını kayıtsız şartsız kabul etmek, küçük burjuva ve anti komünist akidelerden sureti katiyede feragat etmek
6- Komintern'in yegane itimadına ve tasdikine mazhar (M.M.K.)ya ve fırka disiplinine bila kaydı şart inkiyat etmek."

Türkiye komünist partisi M.M.K. namına
Katip [Türkçe, CD 23, Klasör 29_36, Belge 429]

Bundan böyle muvafakatın Komintern'e gönderdiği raporlarda muhalefetin polisle işbirliği ağırlıklı temalardan birini oluşturuyor. Aslında Halim'in [Hasan Ali Ediz] tutuklanmasının ardından ülkede çalışmayı yöneten Refik'in [Reşat Fuat] de yakalanmasıyla birlikte sorumlu konumda yalnızca Fahri [Baytar Ali Cevdet] kalıyor. Muhalefet sözcülerinin de adından pek söz etmediği Fahri, bu dönemde tutuklanmadan 2 yıla yakın süre ülkede faaliyet gösterebiliyor. Ancak Halim'in ve Refik'in tutuklanmalarının ardından Geçici MK'nın da düzenli bir çalışma yürüttüğü söylenemez. Nitekim Dr. Şefik Hüsnü 8 Aralık 1930 tarihinde Doğu Sekreterliği'ne gönderdiği raporda ülkedeki çalışmadan çok muhalefetin kötülüklerine işaret ediyor.

Muhalefet şefleriyle, komünizm dönekleriyle ilgili açıklamanızdan çok memnun kaldım. Bunu hemen dostlarımıza ilettim. Tam zamanına denk geldi. MK'mız, cumhuriyet savcısının komünistlere kar-

şı iddianamesinin bir nüshasını elde etmişler (Halim [Hasan Ali Ediz] ve yakın çalışma arkadaşları için 4 ile 12 yıl arasında hapis cezası istenirken, Nâzım Hikmet, Hamdi Şamilof, Sarı Mustafa ve Ahmet Musolini, muhalefet şeflerinin tümü hakkında ise kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini talep ediyor). Bir yandan bu belge, diğer yandan Halim dostumuzun hapishaneden gönderdiği yeni bir mektup muhalefet şeflerinin tüm çirkinliğini ve adiliğini ortaya koyuyor. Ne yazık ki bu yıl KUTV'dan dönmüş öğrencilerden ikisi de bu provokasyon işine karışmışlar. Ağustos ayı tutuklamalarının tümünün, polis ile bu komünizm dönüklerinin sıkı işbirliğinin sonucu olduğu net bir biçimde ortaya çıkıyor. Size Halim'in mektubunun tercümesini sunuyorum; ayrıca Rusça'ya tercüme ettirmeniz ricasıyla, savcının komünistlere karşı iddianamesinin Türkçe metnini ekliyorum. Tercümeyi benim yapmam kesinlikle olanaksız. [...] B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü]

Halim'in [Hasan Ali Ediz] mektubu,

[...] 2- Muhalefet sorunu –Sako'nun [Edirneli Remzi] şahsında– burada [cezaevinde] da ortaya çıktığından, dikkatinizi kimi olgulara çekmenin yararlı olduğunu sanıyorum. Burada yaptığımız bir parti toplantısı sırasında Sako'nun yaptığı bir açıklamaya göre, kendisi ve onunla birlikte Moskova'dan gelen Salim <u>çok kesin bir direktifin taşıyıcılarıymış</u>! Moskova'nın bu direktifine göre, muhalefetten kişilerle ilişkiye geçeceklermiş (böylesi bir direktifi Fr.. vermiş olabilir mi diye düşünüyorum. Aralarında büyük bir dostluk olduğunu anımsıyorum. B.F. [Dr. Şefik Hüsnü]). Sako, tutuklanmasının arifesinde, muhalefet adına bir taşra vilayetine hareket etmek üzere olduğunu da söyledi. Tutuklama onun bu projeyi uygulamasını engellemiş. Hapishanede, toplantılarımızda, muhalefet adına konuşuyor ve muhalefetin platformunu savunuyor. Buradan bile muhalefetle ilişkilerini sürdürüyor. Geçenlerde, bu konuda en küçük bir kuşkuya yer bırakmayan bir mektubunu yakaladık. Bu olguları dikkate alarak, ona eşlik eden diğer ikisinin konusunu tespit edebilirsiniz.

3- Benim tutuklanmamla ilgili olarak, büyük olasılıkla doğru olmayan verilere dayanarak, kesinlikle yanlış bir yorum üzerinde duruyorsunuz. Bu mektupta açıklanması olanaksız çok sayıda olguya dayanarak. Provokatörün "Nuri" olduğunu saptadık. Ancak olağanüstü önemli olan, <u>bu hainin muhalefetle ilişkisini keşfetmeyi</u> başarmış olmamızdır. Bu "Nuri" ile ilişki içinde olan Nazmi [Tornacı Emin Sekün], kendisinin bir gün ona Nâzım Hikmet aracılığıyla

"Yarın" gazetesinde bir iş bulduğunu söylediğini anımsıyor. Öte yandan, polis müdürlüğünde bulunduğum sırada bana herhangi bir tereddüde yer bırakmayacak bir biçimde, tutuklanmama olanak veren ipin ucunun muhalefet tarafından Pavli Adası'nda (İstanbul yakınları) muhalefetin yapmış olduğu bir toplantıda bulunduğu söylendi. Ayrıca polis yaklaşık 6 aydır subay üniformasıyla dolaştığımı biliyordu ve yaklaşık olarak aynı tarihte muhalefet de bu durumu öğrenmişti.

4- [...] İşçilere açık mektubumuzda adları sayılmış muhalefet şefleri de bu davaya dahiller; ancak isteniyor... [belge burada son buluyor] [Fransızca, CD 27, Klasör 35_36, Belge 697 vd.]

Muhalefet ve Nâzım Hikmet hakkında böylesine olumsuz raporlar veren Dr. Şefik Hüsnü'nün Doğu Sekreterliği'nden gelen bir soru üzerine *Resimli Ay* ve Nâzım Hikmet ile ilgili olarak 22 Ocak 1931 tarihinde aşağıdaki değerlendirmeyi göndermiş olması da ilginç.

[...] Resimli Ay'ı biliyorum; dönek Nâzım Hikmet'in çalıştığı ve oldukça uzun süre siyasal etkisi altında tuttuğu bir dergidir. Nâzım, bu dergiyi anti-emperyalist mücadelenin iyi bir organı haline getirmişti. Anti-emperyalist liganın bir şubesini veya eylem komitesini Türkiye'de kurmak için bu döneklerden birkaçından yararlanma fikrine ne dersiniz? [...] [Fransızca, CD 28, Klasör 36_36, Belge 6 vd.]

altıncı bölüm

1933 Tevkifatı ve Dağılmaya Doğru

1931 yılıyla birlikte açılan süreç gerek muvafakatin, gerekse muhalefetin giderek dağılmasına tanıklık ediyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı 1928-1934 arası TKP'deki gelişmeleri ele alan raporunda belirtildiği gibi 1932 sonlarında hakkında desantralizasyon kararı alınan muvafakat, 1934 Martı'ndan toplanan ve aralarında ünlü kara listenin de bulunduğu bir dizi karar alan genişletilmiş Dış Büro toplantısıyla yeniden merkezi çalışmaya döndüyse de, 1937 Ocağı'nda yeniden alınan ve bu kez Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ve Zeki Baştımar'ın da ülkede yasal çalışmaya dönmesiyle uygulamaya konan desantralizasyon kararıyla uzun süreli bir sessizlik içine giriyor. Aynı biçimde, esas olarak Nâzım Hikmet'in etkinliğiyle sesini duyuran muhalefet, Nâzım'ın art arda kitaplar yayımladığı 1931 ve 1932 yıllarının ardından gelen 1933 Tevkifatı'yla birlikte ciddi bir sarsıntı geçiriyor, 1936 sonrasında Nâzım'ın ağırlıklı olarak film çalışmalarına yönelmesi ve 1938'de ömürlük ağır hapis cezalarına çarptırılmasıyla birlikte de esas itibariyle dağılıyor.

1932 Konferansı ve İlk Desantralizasyon

1931 yılıyla birlikte muvafakat faaliyetleri hiç istikrar bulamıyor, atanan değişik merkez komite üyeleri kısa sürede tutuklanıyor ve çalışmalar kesintiye uğruyor. Bu durum Dr. Şefik Hüsnü'nün raporlarına da yansıyor. Dr. Şefik Hüsnü 15 Eylül 1931 tarihli mektubunda muhalefetin 1930 18 Haziran veya Temmuzu'nda yapmış olduğu konferanstan yeni haberdar olduğunu ortaya koyuyor.

Değerli yoldaş,
İstanbul'a bir yolculuk yapan ve benim talebim üzerine militanlarımızdan birkaçını gören Balkan Federasyonu'ndan bir yoldaş, partimizin şu andaki durumu konusunda bana ek bilgiler getirdi. [...] Ele alınmaya değer bir diğer olgu, geçtiğimiz günlerde İstanbul'da troçkist muhalefetin bir konferansının toplanmış olmasıdır. Bana getirilen bilgilere göre, polisin işbirliğiyle değilse, onun gözetici hoşgörüsüyle düzenlenmiş bir toplantı söz konusu. Bu konferansa yaklaşık olarak 30 kişi katılmış. Parti yönetiminin gerçek yüzünü ortaya koymak ve Türkiye'deki komünist hareketin gerçek yöneticisinin muhalefet olduğu iddiasını yinelemek üzere bir kez daha Komintern'e başvurma kararı alınmış. Bu belgenin bugünlerde size ulaşması olasıdır. Görüyoruz ki polis yıkıcı faaliyetini iki cephede sürdürmektedir; bir yandan var gücüyle örgütümüzü dağıtıyor, en iyi militanlarımızı hapse atıyor ve diğer yandan sınıf mücadelesine ve devrimci harekete kazanılmış emekçiler arasında kafa karışıklığına yol açmak için bu anlaşmazlık manevralarına çanak tutuyor. [...] [Fransızca, CD 28, Klasör 36_36, Belge 61]

Bu belge birkaç bakımdan ilginçtir. Birincisi, muhalefetin toplantısı 18 Haziran veya Temmuz 1930'da yapılıyor; Dr. Şefik Hüsnü bundan ancak Eylül 1931'de haberdar oluyor. İkincisi ve daha önemlisi, daha önce aktarıldığı gibi, muhalefetin bu toplantısıyla ilgili mektup Komintern'e Nisan 1931'de ulaşıyor. Dolayısıyla Komintern, bu kez, katılımcıların adlarının dökümü verilen muhalefet toplantısı ve platformu konularında Dr. Şefik Hüsnü'yü bilgilendirmiyor. Buradan Komintern'in muvafakat-muhalefet konusunda, en azından 1930 sonları ile 1934 başları arasında ikircimli bir tutum takındığı düşünülebilir. Nitekim 1932 konferansına katılmak üzere Türkiye'ye gelen Komintern temsilcisi de muvafakat ve muhalefet temsilcilerinin birlikte çalıştıklarını görüyor ve her iki kesimle de görüşüyor. Konferanstan sonra Komintern temsilcisinin tutuklanması ve güvenilir bir merkez organ kurulamaması muvafakat hakkında desantralizasyon kararı alınmasına ve İstanbul'a doğrudan Dış Büro'ya bağlı Can'ın [Eczacı Vasıf] gönderilmesine yol açıyor.

Dr. Şefik Hüsnü 22 Kasım 1932 tarihli mektubunda bu gelişmeleri özetliyor.

Değerli yoldaşlar,

Birkaç gün önce İstanbul'dan Türk partisinin geçen yıl son derece acı çektiği provokasyonlara ilişkin ilginç ayrıntılar içeren bir mektup aldım. Aşağıda bu mektubun en önemli bölümlerini size aktarıyorum. Muhatabım, parti yönetiminin tümünün usta provokatörler tarafından yok edildiğini ve bunların en önemlilerinin bugüne kadar açığa çıkartılamadığını ve arkadaşlarımızın arasında sakin bir biçimde yaşamaya devam ettikleri tespitini yaptıktan sonra aşağıdakileri ekliyor:

'Muhalefet dönekleri, kuşkusuz, partimizin yaşamına karşı bu caniyane saldırılarda baş rolü oynuyorlar. Bu polis yaratıklarıyla son dakikaya kadar gizlice ilişkilerini sürdürmeye devam etmiş olan bizim yoldaşların (Nazmi [Emin Sekün], Hadi [İzmirli Şoför Emin Bilecan], vb.) tutumu, korkunç. Böylesi bir sorumluluk duygusundan yoksunluğa verilebilecek kadar ağır bir ceza bulunamaz.' Bu tespit, yoldaşların son zamanlarda gözlemlediği olayların anlatımıyla sürüyor:

"Herta'nın [1932 Konferansı'ndaki Komintern gözlemcisi] gelişi, parti yönetiminin biri Nazmi [Emin Sekün] ve Sako [Edirneli Remzi], diğeri ise Cemal [Tayyareci Cemal, Nail] tarafından yönetilen iki fraksiyona bölünmüş olduğu bir uğrağa denk düştü. Herhangi bir faaliyet yürütmek yerine, bu iki fraksiyon birbirleriyle sürekli mücadele etme dışında bir iş yapmıyordu. Başlangıçta Herta, örgütçü yeteneği ve illegal çalışmanın tüm ayrıntılarını bilmesiyle kendisini büyüleyen Cemal'le daha yakın işbirliği yaptı. Bu temel üzerinde, karşıt iki eğilimi uzlaştırmaya çalıştı. Cemal'in başına gelen şanssız olaydan sonra, hareket ettiği zemini yeterince tanımayan Herta, kendisini tamamen Nazmi'nin kılavuzluğuna bıraktı. Nazmi'nin kimi maceracı önerilerine karşı onu uyarmak için bizim de iki veya üç defa müdahale etmemiz gerekti. Ne var ki Nazmi ağır bastı ve onun etkisiyle muhalefetle sıkı bir işbirliği yoluna girildi. En kuşkulu unsurlar, muhalefetin tümüyle dağılmış olduğu ve hatalarını kabul ettikleri söylemleriyle partiye geri döndüler. Nazmi, her şeye rağmen her zaman iyi dost olarak kaldığı Tufan'ın [Alyanak Fuat] (döneklerin şeflerinden biri) de partiye geri alınması konusunda birçok kez Herta'yı ikna etmeyi denedi. Daha sonraları orta-

ya çıktığı gibi, önemi aşırı derecede abartılan Ankara'daki muhalefet grubunun şefleriyle uzun pazarlıklar yürütüldü.

Son zamanlarda toplanan kimi bilgiler ve muhalefetin yürütücülerinden biriyle rastlantısal bir karşılaşma, bu dönemin tarihine ilginç bir ışık tutuyor. Önceki gün Salah, Hamdi Şamilof'la karşılaşmış. Bu geveze, ona, övünmek için muhalefetin faaliyetiyle ilgili bir sürü şey anlatmış. Tüm anlattıklarına göre, partinin iç işlerini gayet iyi bildiği belli oluyormuş; bu da birisinin onu düzenli olarak bilgilendirdiğini kanıtlıyor. Şamilof'un anlatımlarına göre, muhalefet TKP'nin konferansına katılmakla kalmamış, aynı zamanda dostlarımızın uyanıklık eksikliğinden yararlanarak, onların görevlileri, belli sayıda belgenin yanı sıra siyasal karar taslağını da çalmayı başarmış (böylesi bir karar taslağı Herta'nın posta kutusunda bulunmuştu. Ona böylesi bir şey göndermediğinize göre, söz konusu olan kuşkusuz provokatörlerin işlerini bitirdikten sonra kutuya attıkları bu çalınmış örnektir.) Şamilof'un kaydedilmesi gereken bir diğer sözü de Nazmi'yle ilgili. Şamilof'a düzenli olarak giden Nazmi, bir gün şöyle demiş: 'Muhalefet ustaca hareket etmeyi bilemedi. Kendisi, Nazmi gibi davranmalıymış; nitekim eski ilkelerine bağlı olan Nazmi kaleyi (siz Parti anlayın) içerden fethetmeye çalışıyormuş.' Nihayet Şamilof polisle birlikte yaşadığını neredeyse itiraf etmiş. Partiye, muhalefete karşı bir bildiride adlarını açıklayarak, kendilerini polise teslim etme eleştirisinde bulunurken, şunu eklemiş: Ne mutlu ki jandarma komutanı ve Kartal kaymakamı, polisin kendisini tutuklamasına engel olmuşlar ve basit bir ifade vermeyle bu işten sıyrılmış. Son olarak da Şamilof muhalefet için (büyük olasılıkla polis kasasından) binlerce Türk Lirası harcamış olduğunu itiraf etmiş. Halen Şamilof'un hapishaneyle ilişkisi var ve sık sık ziyarete gidiyor. [...] [Fransızca, CD 28, Klasör 36_36, Belge 256 vd.]

Her ne kadar bu belgede Dr. Şefik Hüsnü Tayyareci Cemal'in yakalanmasını şanssızlığa bağlıyorsa da, daha sonra gelecek mektuplardan sonra onun provokatör olduğu sonucuna varıyor. 1932'de parti konferansı Komintern tarafından öne konmuş tezlerdeki Parti çizgisinin düzeltilmesiyle ilgili üç koşulu hayata geçirmeliydi: 1. Partinin yönetici kadrolarının işçileştirilmesi; 2. Demokratik merkeziyetçilik ilkesinin gerçekten hayata geçirilmesi; 3. Özeleştirinin ge-

liştirilmesi. Ayrıca Konferans, sağlam bir Parti merkezi oluşturulmalı ve iyi işçilerin, muhalefetten Partiye geri çekilmesi için alınacak önlemleri de belirlemeliydi.

1933 Tevkifatı

Ancak Konferans, Dr. Şefik Hüsnü'nün raporunda da belirtildiği üzere, bu görevleri yerine getirecek düzeyin çok uzağındaydı. Muvafakat-muhalefet kadrolarının iç içe geçmiş olarak faaliyet yürütmesi tutuklamaların da giderek birlikte olmasına yol açtı. Nâzım Hikmet'in yaşamında da önemli dönemeçlerden biri olan 1933 tevkifatı, işte bu koşullarda oldu. Tevkifatın gündelik gelişimini o tarihlerdeki gazetelerden izleyelim.

7. İstintak Gece Gelen Telgraf kitabıyla ilgili olarak, Polise yazı ile, Nâzım'ı çağırdı	13 Mart 1933 Pazartesi	Son Posta
Nâzım Gece Gelen Telgraf kitabıyla ilgili olarak tevkif edildi	19 Mart 1933 Pazar	Son Posta
Nâzım 7. İstintak'ta Gece Gelen Telgraf ile ilgili sorgulandı ve tutuklandı. Tevkifhaneye gönderildi.	20 Mart 1933 Pazartesi	Akşam, Milliyet
Conga Ali, Bursa'da TKP Tevkifatı oldu	21 Mart 1933 Salı	Milliyet, Cumhuriyet
Bursa'dan getirilenler 7. İstintaka gönderildi	22 Mart 1933 Çarşamba	Milliyet

Bursa'dan Tosun Ömer ve 15 kişi tevkif edildi ve İstanbul'a gönderildi	23 Mart 1933 Perşembe	Akşam, Milliyet
Bursa'da tutuklananlar dün geldi	24 Mart 1933 Cuma	Akşam, Son Posta, Milliyet
Bursa operasyonunun İstanbul ilişkisi aranıyor	26 Mart 1933	Milliyet
Bursalılar İstanbul polisince sorgulandıktan sonra 7. Müstantik sorgusu	31 Mart 1933 Cuma	Son Posta
İstanbul Emniyeti 1. Şubede Musolini Ahmet de dahil sorgulama	2 Nisan 1933 Pazar	Milliyet
Musolini Ahmet [Muhalefet merkezinden] serbest, diğerleri tutuklandı	4 Nisan 1933 Salı	Cumhuriyet, Milliyet
18 komünist tevkif edildi	16 Nisan 1933 Pazar	Akşam
Hamdi Şamilof [Muhalefet merkezinden] serbest, sorgular sürüyor	21 Nisan 1933 Cuma	Akşam

Nâzım'ın tevkifatı ile 1933 TKP tevkifatı arasında ilk bakışta doğrudan bir ilişki görülmüyor. 1933 Tevkifatı, Bursa'dan İstanbul'a sıçrama biçiminde oluyor ve "muhalefetin merkez yöneticileri"nden Musolini Ahmet ve Hamdi Şamilof soruşturmada serbest bırakılıyor. Bu tevkifatla ilgili olarak Arşiv'deki ilk belge, o sıralar Doğu Sekretaryası'nda Türkiye'den sorumlu olan Miller'in, Abbas ile 30 Temmuz 1933 tarihinde yaptığı konuşmanın tutanağı.

1932 yılında İstanbul'a geldiğimde, hapisten çıktıktan sonra Nâzım muhalefetinin bir hücre oluşturmaya çalıştığını işittim. Ancak bu işi galiba başaramadılar. Sadece eski konumlarını muhafaza edebildiler. Bunları destekleyen tütün işçileri ise kararlı bir şekilde hareket etmekten ve aktif mücadeleden korkan insanlardır. Nâzımcılar arasında yaklaşık on kadar tütün işçisi bulunmaktadır. Bunlar arasında Bulgaristan'dan Lütfü ve Hüseyin Abdullahoğlu v.s. bulunmaktadır.

Yaklaşık Şubat 1933'te tütüncü hücrelerinden 4 sekreter Beşiktaş'ta tutuklandı. Dede Ramazan, Mustafa, Besim ve soyadını hatırlayamadığım birisi daha. Beşiktaş'ta ustabaşı olarak Topal Bekir çalışmaktaydı. Ramazan iyi bir gençtir. Mustafa çok genç ve iyi bir delikanlıdır. Besim tutuklanmadan önce çok iyi bir insandı. Ancak duyduğum kadarıyla, ben tutuklandığımda, Besim işkenceden önce her şeyi reddetmiş, ancak işkenceden sonra kendisinin komünist olmadığını ve komünist propagandayı sadece para için yaptığını söylemiş. Tüm bunları Dede Ramazan Suphi'ye, Suphi de bana anlattı. Ramazan'ın kendisi iyi bir genç, defalarca tutuklandı, daha sonra serbest bırakıldı, çünkü hiçbir şey konuşmamıştı, aleyhinde delil bulunamadı. Dede şöyle dedi; Besim'e bildirileri kimin verdiğini sorduklarında Besim benim (yani Abbas'ın) tanıştırdığı birisinden aldıklarını söyledi. Şöyle oldu: İfade alınması sırasında Conga Ali adı ortaya atıldı. Ve sanki, ben tam bilmiyorum, Besim polise Conga Ali'nin Bursa'ya gittiğini söylemiş. Bunun sonucunda Bursa'da tutuklamalar başladı (Galiba Mart 1933'te). Ve Conga Ali orada yakalandı. Biz daha net bir bilgi alamadık. Tüm bunları bana Ramazan anlattı. Bu arada, Conga Ali bana Ramazan'ın iyi bir genç olduğunu, kaç defa yakalanmasına rağmen, iyi dayandığını ve bu yüzden kendisini serbest bırakmak zorunda kaldıklarını söyledi. Ayrıca Hüseyinoğlu, kendisiyle tutuklanan Abbas ve hapiste yatan ve daha sonra beraat eden Gebeş Mehmet yoldaşlar da Dede Ramazan hak-

kında iyi şeyler söylediler. Daha sonra Suphi bana Ramazan'ın iyi bir aktivist olduğunu söyledi. Gerçekten de diğerleri salınmadığı halde Ramazan hapiste çok kalmadı, bırakıldı. Örneğin Gebeş Mehmet hapiste, işkence ve açlık grevi sırasında çok iyi dayandı ve sonra serbest bırakıldı.

İşte ilginç bir hikaye. Komünistlere verilen cezalar konusunda yazılmış olan bildiriyi dağıttığımız 2 Ocak 1933 tarihinde 50 kişi tutuklandı, 47'si bırakıldı, beni, Conga Ali'yi ve Ramazan'ı tuttular. Polis tüm bu 50 kişiyi, kendisi de bildiri dağıtan bir çocuğa gösterdi ve çocuğa bildirileri kimin verdiğini tespit etmeye çalıştı. Çocuk beni ve Dede'yi gösterdi. Çocuk, Conga Ali konusunda tereddüt etti, ancak polis şüphelendiği için onu da alıkoydu. Aslında çocuğa bildirileri tutuklananlar arasında dahi bulunmayan Sivkov (tramvaycı Hasan) vermişti. Ben, Dede ve Conga ile bir toplantı yaptık ve bu toplantıda ben o anda Partiyle bağlantısı olmayanları tespit ettim. Hapisten çıktıktan sonra tüm notlarımı, Marksist literatür çevirilerini, diğer yoldaşların notlarını ve diğer materyalleri saklaması için Dede Ramazan'a verdim. Eğer Dede provokatör olsaydı tüm bunları polise verir ve yaptığımız toplantıları polise anlatırdı. Bunun tam tersi, tüm verdiklerimi düzenli bir şekilde Suphi aracılığıyla geri aldım. Ben Dede'yi, Besim aracılığıyla Suphi'ye bağladım. Bundan polisin haberi olmadı ve böylece polisin kanıtı olmadığı için iki gün sonra üçümüz de serbest bırakıldık.

Besim ilginç bir şahsiyet. Kendisi Kavalalı. Yaklaşık 20 yaşında. Kendisiyle Conga Ali vasıtasıyla bağlandım. Anne, babası var, bütün akrabaları birlikte yaşıyorlar. Hepsi işçi, hatta Türkiye'de az rastlanan bir şey olsa da, annesi bile işçi. Hiç bir mal varlıkları yok. Çingeneler. Dede Ramazan ve Conga Ali de Çingene. İşçi olarak iyi işçiler. Devrimci olmalarının nedenini ulusal kökenlerinde aramak lazım. Çingene oldukları için sürekli olarak aşağılanıyorlar ve toplumda aşağı görülüyorlar v.s. Ancak maddi açıdan kötü yaşamıyorlar, çünkü bütün aile çalışıyor. Kendilerinin Parti'yle irtibatları 1930 yılından itibaren başlıyor. Hiçbir zaman muhalefet sıralarında yer almadılar. Bir Çingene daha var: Mehmet Akı. Dramalı ve o da tütüncü. Muhalif. Conga Ali, Dede Ramazan ve Besim buna dayanamıyorlar, o da onlara dayanamıyor. Bu Mehmet Akı Mayıs 1932'de tutuklanır ve komünistlerle birlikte yatar. Hapisten çıkınca muhalefete geçer ve birlikte yattığı komünistler aleyhinde ajitasyona başlar ve dışarıdan aldıkları yiyecekleri kendisiyle paylaşmadık-

larını söyler. Aslında kendisi dışarıdan yeterince yiyecek aldığı halde bunları hiç kimseyle paylaşmamıştır. Hapiste biz komünist değil, Kemalistiz demiştir. Kardeşi Remzi iyi bir çocuk, komünist, açlık grevine aktif şekilde katıldı, kardeşi Mehmet'le kavgalı.

Mustafa Sıtkı'yla ilgili olarak şunları söyleyebilirim: Bir kurumda katip olarak çalışmaktadır. Elektrikçi Ferit'e bağlı. 1929 yılında Osmanlı borçlarıyla ilgili bir bildiri yayınlandı. Ferit kendisine bu bildiriyi verdi, Mustafa da bunu bastı. Daha sonra bu yüzden Mustafa hastanede tutuklandı ve daha sonra serbest bırakıldı. Mustafa'nın ifadesine göre kendisi tüberküloz hastasıydı. Ancak biz onun provokatör, daha doğrusu polis ajanı olmasından şüpheleniyorduk. Ancak Mustafa Sıtkı, Cafer değil (M.S. Cafer midir?) Cafer tütün işçisidir. 35 yaşlarındadır. 1930'da bildiri dağıtmaktan dolayı tutuklanmıştır. Şimdi açıkça polis ajanı olarak çalışmaktadır. Görevi üretimde çalışan işçilerden hangilerinin aktif olduğunu takip etmek ve polise bildirmektir. Kendisinin açık polis ajanı olduğuna dair en ufak bir şüphe yoktur. Pek çok işçi, hatta hepsi onun polis ajanı olduğunu biliyorlar.

Çakır Hasan, Veznedar Şerif, Musolini Ahmet, Şamilof ve Hüseyin İgnatyev'den oluşan bir grup insan enteresandır. Bu insanların hepsi birbirleriyle akrabadırlar ve sıkı ilişkileri vardır. Veznedar Şerif Kavalalı, geçici işçiler arasında çalışmaktadır. Musolini Ahmet açık bir provokatör, muhalefet MK üyesiydi, Hamdi Şamilof'la sıkı bağlantısı var. Hamdi Şamilof muhalefette çalışıyor, provokatörlerle sıkı ilişkileri var. Musolini'nin kardeşinin bir şapkacı dükkanı var, İgnatyev ise aynı kumpanyadan.

Küçük Hakkı: Muhalefette çalıştığını biliyorum. 1927 yılında Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşla birlikte tutuklandı (56 tutuklama). Sonra pasifize oldu. Torna işçisi.

Hadi'nin [Şoför Emin] tutuklanması ilgili olarak şunları biliyorum: 1932 yılında evini değiştirdi. Şoför bir yardımcısı vardı. Hadi'nin kendisi de şofördür. Sözüm ona bu yardımcısı polise giderek Hadi'nin komünist olduğunu ve onu tutuklamanın kolay olmadığını, yanında her zaman tabanca taşıdığını v.s. söylemiş. Hadi'nin her zaman yanında tabanca taşıması kendi hatasıydı. Biz kendisine her zaman böylesine düşüncesizce davranmaması gerektiğini söyledik. Her zaman arka cebini okşayarak, bilmiş bilmiş göz kırpardı. Ancak daha sonra etrafını köprü üzerinde saran 8 polis kendisini tutukladı. Ben Suphi'den işittim. Suphi de hapisteki yoldaşlardan duy-

muş. Hadi'yi tutukladıklarında üzerinde en gizli belgeler varmış. Ve o dokümanlarda adı geçen herkes tutuklandı. Pek çok tütün işçisi tutuklandı, aralarında Dede Ramazan, Conga Ali, Abbas, Gebeş Mehmet, Nuri ve daha pek çokları vardı. Hepsini bir araya toplayan polis hata yaptı. Aralarında nasıl cevap vereceklerini kararlaştırdılar. Hepsi komünist olmadıklarını, legal bir sendika kurmak istediklerini, adreslerin bunun için alındığını bildirdiler. Polis adresleri kimin aldığını sorduğunda Baba Haydar'ın adını verdiler. Tüm yoldaşlar Baba Haydar'ın provokatör olduğundan şüpheleniyorlar. Sadece bir şey şüpheli: Adresler Hadi'nin evinde var mıydı veya bunları kendisi mi polise götürdü. [Rusça, CD 28, Klasör 36-36, Belge 314 vd.]

Nail V. Çakırhan'ın Muhalefet ve 1933 Tevkifatı Raporu

1933 Tevkifatında Nâzım ile birlikte yargılanan Nail V. Çakırhan, öğrenim için Moskova'ya gittiğinde gerek bu tevkifat, gerekse muhalefetin doğuşu ve gelişmesi hakkında1935'te uzun bir rapora kaleme alıyor.

Türkiye Fırka Muhalefetinin Ana Hatları

I- Muhalefet nasıl doğdu? Nasıl inkişâf etti? Nasıl ölüyor?

Muhalefeti anlamak ve anlatmak için evvela, gerek komünist unsurların ve gerek bu harekete az veya çok sempatisi olanların umumiyetle kapıldıklarını zannettiğim esas bir zehaba temas etmek lazımdır. Bu zehab, hatta kanaat şudur:

"Türkiye'de muhalefet demek, Nâzım Hikmet demedir. Nâzım Hikmet muhalefetin eli ayağı, başı, dilidir. Nâzım Hikmet, muhalefetin anasıdır, muhalefet onun çocuğudur."

Muhalefetin başlangıcından bugüne kadar içinde geçirdiğim yılların verdiği kati bir kanaatle söyleyebilir, hatta iddia edebilirim ki, bu kanaat, tamamen yanlıştır.

Muhalefet içinde, Nâzım Hikmet rolü, konuşan bir gramofondan biraz daha farklı da değildir. Bu teşekkülde az veya çok rol oynamış, mühimce işlerde bulunmuş, Nâzım Hikmet'i şahsen bilen ve tanıyan bir çok adamlar tanırım. Hiçbirisi şahsen ondan memnun değildirler. Hatta şikâyetçidirler. Bu işin kurucularından sayılan Tu-

fan'ın [Alyanak Fuat] bile bizzat kendi ağzından işittim: "Bu adamın gâvur parasıyla beş para etmeyeceğini biliriz. Fakat ne yapalım, ne yapalım ki, bugünkü dahili fırka şartları onu kullanmaklığımızı icap ettiriyor." diyordu. Yine, onun en yakınlarından birçoklarını dinledim. Aşağı yukarı aynı kanaat ve sözler... Muhalefet fikri etrafında toplanan bir avuç kütle ise; Nâzım Hikmet'in bu teşekkül içinde bulunduğunu kısmen bilir, kısmen bilmez, bütün bütün söylemekle Nâzım Hikmet'i suçsuz çıkarmak istemiyorum. Onun çok kabahatleri olduğuna ben de kaniim. Maksadım, ancak, muhalefetin doğuş şerait ve sebeplerini mümkün olduğu ve bildiğim kadar anlatmak için, mukaddemecik yapmaktır.

Benim şu küçücük aklım öyle eriyor ki: "Muhalefet, doğrudan doğruya komünist fırkası içindeki hareketsizlikten doğmuştur. –Fikrim yanlış anlaşılmasın, hareketin hiçliğinden değil, hareketin kifayetsizliğinden demek istiyorum.- Bu doğuş, bir anın, bir günün, bir ayın, bir yılın değil, üst üste gelen hareketsiz yılların mahsulüdür. Bu küçücük piç kurusunu hareketsizlik doğurmuş, yine yıllar süren bu hareketsizlik büyütmüştür. Yani, fırka içindeki bu hareketsizliğin sebepleri ne idi? Doğrusu iyi bilmiyorum. Belki bazılarından dinlediğim gibi, Türkiye şeraitinin uygunsuzluğuydu. Belki de, yine diğer bazılarından işittiğim gibi teknik hatalardır... Bundan mıdır? Öyle ise hangisidir? Yoksa daha başka âmiller mi var? İşte bütün bunları ben, bilhassa ben, çok öğrenmek istiyorum. Malum ya: inanmak çok mükemmel şeydir. Şüphe berbat. İnanmak istiyorum. Doğruya, iyiye inanmak istiyorum. Mesul yoldaşlardan bütün samimiyetimle bunu beklerim ve umarım.

Nitekim benim kanatime göre, yine hareketsizliktir ki: Kendi yavrusunu yiyen soysuz bir kedi gibi muhalefet de yedi bitirdi. Halen de yemekte ve bitirmektedir.

2- Muhalefetin Ana Teşkilât prensipleri:

[Muhalefetin bütün ana prensipleri: 1930 Ada Kongresi'nde kararlaştırılmış ve bu prensipler, "Fırkanın Dönüm Noktasının Esasları" adı altında toplanmıştır. Kırık dökük materyalist malumatla anladığıma göre, bu esaslar kelime-be-kelime Lenin'den tercümedir. Ve ana hatta, "demokrat-santralizm" kuruluş prensibine dayanır, bütün esaslarını şu üç ana hatta toplamak kabildir.

a- Fırkanın temelde istihsal hücrelerine dayanması
b- Fırka teşkilatında profesyonel, revolüsyoner [devrimci] kadro
c- Bütün Türkiye mikyasında dağıtılabilen, merkezi –siyasi– gizli gazete.

Ottoz Kasula

Türkiyede Türkiye muhalefetinin ana hatları

11-6-933

93

1

1- طانت ناهد دوهده ؟ ناهد آلمانیا ایده ؟ ناهد ندردیر ؟

Muhalefet diyordu ki: "Bizim koyduğumuz bu esaslar Lenin'den alınmıştır. Tamamen Leninist şiarlardır. Ve Türkiye Komünist Fırkası motamot [kelimesi kelimesine] aynı esasları, 926 Viyana Kongresi'nde kabul etmiştir. Leninist fırkaların yalnız bu esaslar üzerinde yürümesi lazım gelir ki Türkiye Komünist Fırkası bu şiarlardan ayrılmıştır. Biz işte bunları tahakkuk ettirmek için teşekkül ediyoruz. Muhalefetimiz Komintern'e karşı değil, Türkiye'deki sahte Komünist Fırkası'na karşıdır. Ama denebilir ki: "Fırka Komintern'in emrindedir. Binaenaleyh ona karşı yapılan herhangi bir hareket, Komintern'i istihdaf eder."

Hayır. Biz diyoruz ki: "Komintern bu sahte teşekkül tarafından aldatılmaktadır. Bu sözde, esas fırka, kendi teşkilat ve faaliyetini yalan yanlış raporlarla dev aynasında büyüterek Komintern'e bildiriyor ve bu suretle yapmadığı işleri de yapmış gibi gösteriyor. Maksat Türkiye amele ve köylü kütlelerinin sınıfî menfaatlerini müdafaa ve bu yolda Türk burjuvazisine karşı mücadele değil, Komintern'i sırf başında bulunanların şahsi menfaatleri için oyalamaktır.

Bunun böyle olduğunu biz, yapacağımız hareket ve faaliyetlerle ispat edeceğiz. Komintern'e karşı alınmış bir cephemiz yoktur. Bayrağımız onun bayrağıdır. Biz de dünya komünist inkılabının Türkiye'deki kısmının tahakkuku ve Sovyet vatanının müdafaası için çalışıyoruz. Binaenaleyh biz, ilan edildiği gibi, ne Türkiye komünist hareketi ve emekçi kütleleri aleyhine Kemalizme uşaklık eden bir teşekkül, ne Troçkist bir parti, ne de oportünistiz.

Şiarlarımız, Komintern'in resmen tasdikinden geçen ve 1926 Viyana Kongresi'nin şiarlarıdır. Gayemiz bu şiarların tahakkukudur. Asıl Troçkist ve oportünist sırf şahsi menfaatleri için Komintern'i ve Türkiye emekçi kitlelerini aldatan sözde esas fırka mensuplarıdır.

Hulâsa, muhalefet bütün bu şiarları tamamen veya kısmen tahakkuk ettirdikten ve Türkiye emekçi efkâr-ı umumiyesini bu şiarlar etrafında topladıktan ve bu şiarların temadisi imkân ve şartlarını hazırladıktan sonra Komintern'e bütün teşkilat hazırlığıyla birlikte teslim olacaktır.]

Bu suretle, muhalefetin fırkaya karşı aldığı mücadele cephesini ve kullandığı veya kullanmak istediği mücadele yollarını bir tek esas altında toplamak kabildir: "Esas fırkayı harekette ve işinde geri bırakmak ve yukarıki üç mühim şiarını her ne pahasına olursa olsun tahakkuk ettirerek onu iş sahasında mat etmek suretiyle kendi

varlığını Komintern'e tasdik ettirmek..." Muhalefetin bu fikrinde samimi olup olmadığını bilmem. Fakat çok tabiidir ki, mensup olduğum bir teşekkül olmak itibarıyla ben inanıyordum. Burada kabahatli miyim? Belki evet... Belki hayır... Bu hükmü vermek için fırkaya ne şekilde girdiğimi ve nasıl çalıştığımı bilmek lazımdır ki, bunu bilahare yazacağım. 1930 Ada kongresinde seçilen merkezi komite yukarıda bildirdiğim gibi kararlaşan ana esasları tahakkuk ettirmekle mükellef muvakkat bir merkezi komiteydi. İlk zamanlarda bu merkez içinde bir teşkilat, bir neşriyat, bir de teknik büro vardı.

Kısaca anlatmak icap ederse teşkilât aşağıdan yukarıya:

1- Hücreler

2- Mıntıka komiteleri

3- Vilayet komiteleri

4- Merkezi komite

olarak kurulmuştu. Son zamanlarda köy işleriyle meşgul olmak üzere bir de köylü bürosu teşkil olunmuştur.

3- Kısaca Muhalefetin Faaliyeti ve Dayandığı Unsurlar:

Muhalefetin ilk kuruluşunda, yani 1930 Ada kongresinde bulunanlar, daha çok Şark Darülfünunu'nu bitirmiş arkadaşlardı. Bunlar arasında, meselâ Nâzım, Tufan [Alyanak Fuat], Dede Ahmet, Saim, Sako Remzi, Hamdi, Tosun Ömer, Zeki (Aydın)... ilh. vardı. Bu toplantının 30-40'ı geçen azasının diğer kısmını da muhtelif vilayetlerden gelenler teşkil ediyordu ve aşağı yukarı hepsi, esas fırkada muhtelif zamanlarda çalışmış adamlardı.

Dayandığı esas kitle ise, ekseriyet –tabii benim bildiğim– amele olmakla beraber, karışıktı. Münevver, esnaf, yarım amele unsurları gibi... İlk anlarda, Ankara'da imalat-ı harbiye ameleleri arasında mühimce bir teşkilatı, İstanbul'da Neft Sendikat, tütün ve sair birkaç fabrikada ve diğer bilemeyeceğim birkaç yerde bir hayli hücresi, Adana'da, Samsun'da birer teşkilatı vardı. Nihayet Bursa'da da bir teşkilat hazırlamak üzere 930'da Tosun Ömer merkezi komite tarafından memur edildi. Ve bu son 933 tevkifatında öğrendiğime göre 10-15 kişiyi bulan bu teşkilatın unsurları arasında ekseriyeti sanayi mektebi mezunları teşkil ediyordu. Sonraları Sivas'da da ekseriyet itibarıyla muallim bir az da küçük esnaf unsurlarından müteşekkil bir teşkilat kuruldu. Daha doğrusu esasen kurulmuş olan münferit bir teşekkül, muhalefet teşkilat prensipleri etrafında teşkilatlandırılarak merkeze bağlandı.

Neşriyat faaliyetine gelince: Yine kongrede alınan karar üzere,

bütün faaliyet üç mühim şiarın tahakkuku için lazım olan parayı bulmak işi etrafında teksif, teknik büro başta olmak üzere bütün teşkilat seferber olundu. Bir sene, iki sene, buna muvaffak olunamadı. Para bulmak için birkaç soygunculuk teşebbüsü, bilmem neden suya düştü. Uzun süren bu hareketsizlik tabiidir ki, kitle içinde mırıldanmalar ve memnuniyetsizlik uyandırdı. Ve muhalefetin bazı 1 Mayıs'larda beyanname ve broşürler çıkarmaya ve bu suretle kitlenin parçalanmasının idare-i maslahatçı bir faaliyetle önüne geçmeye çalıştı. Bunların arasında benim bildiğim, bir "1 Mayıs beyannamesi", "Leninist Fırkalar", "Kahrolsun Troçkizm" broşürleri vardır.

Nihayet 1932 sonlarında, yukarıda bahsi geçen köylü bürosu teşekkül etti. Bu büronun işi, yalnız köy işleriyle meşgul olmak ve köylü kitlelerini fırka etrafında toplamak için, köy muallimlerinden istifade etmek ve muallimlere bu işi anlatan broşürler, beyannameler göndermekti. 10-15 sahifelik iki küçük broşürü ben kendi ellerimle postalara dağıttım. İşte muhalefetin benim bildiğim neşriyat faaliyeti de bundan ibarettir.

4- Muhalefete Karşı Mücadele ve Muhalefetin İmha Yolları Hakkında Şahsi Kanaatlerim:

Muhalefetin bu kısa tarihçesinden sonra, bir noktaya işaret etmek faydasız olmaz kanaattindeyim. Muhalefetin önüne nasıl geçilir?

Türkiye'de temas ettiğim bazı arkadaşların fikirlerini dinledim. Bazıları muhalefetle her halde anlaşmak lüzum ve mecburiyetini ileri sürüyorlar. Bilhassa bu fikir, fırkanın münevver genç unsurları arasında salgın halinde... Bir arkadaş, Türkiye'de Nâzım Hikmetsiz gençlik hareketi olamayacağından bahsediyordu. Doğru mu? Bundan da Türkiye'de gençlik hareketleri bahsinde kısaca bahsedeceğim.

Umumi bir düşünüşle, muhalefeti ortadan yok etmek için iki ana yol vardır:

a- Mücadele

b- Anlaşmak.

Bu yollardan hangisi doğrudur? Vereceğim cevap benim şahsi kanattimdir. Bu kanaat doğru veya yanlış olabilir. Doğru ise ne âlâ. Yanlışsa doğruyu öğrenirim. Bana kalırsa:

Mücadele: Evet... Anlaşmak: Hayır... Onu anlaşmakla değil, kati bir mücadele ile mat etmek lâzımdır. Herhangi şartlar içinde ve herhangi şekiller dahilinde olursa olsun, muhalefet fikrini muhale-

fet içinde sürekli bir mücadele ile boğup öldürmeyince onunla herhangi bir anlaşma fırkanın menfaatine değil, zararına olacaktır.

Kanaatimce: Bir avuç kazanmak için fırka tehlikeli bir tecrübeye atmakta mana yoktur. Anlaşmak tehlikelidir, diyorum. Evet... Çünkü: Bu fikir imha edilmediği için teşkilat içine gelecek -en büyüğünden tutunuz da en küçüğüne kadar- bütün muhalefet unsurlarında derece derece yaşar.

Ve bu sefer mücadeleye kale dışında değil, kalenin içinde devam eder. Ve gerek sinsi sinsi, gerek bıçak bıçağa, boğaz boğaza devam edecek olan bu mücadele, gayet açıktadır ki, daha feci, daha kırıcı, daha zararlı olacaktır.

Binaenaleyh hulâsa edeyim: Zaten can çekişen muhalefetle hiçbir anlaşmaya girişilmemelidir. Onun son ve kati imha yolu, muhalif unsurlara, faaliyet merkezinin esas fırkada olduğunu her ne suretle lazımsa anlatarak onların evvela fikren, sonra fiilen fırkaya dönmelerini temin etmekten ibarettir...

[Bu mevzuda biraz daha uzun konuşmak lazımdır elbette... bu bir ana hattır.]

5- Muhalefetin 1933 Tevkifatı Nasıl Oldu? Nasıl Bilindi?

1933 Tevkifatının kaba taslak hulâsası şudur. Mart ayı başlarında esas fırkadan Conga Ali adında bir tütüncü arkadaş İstanbul'da Ahırkapı tütün depolarında dağıtılan bir beyanname meselesinden poliste arkadaşları tarafından kendi isminin ele verilmesi üzerine Bursa'ya gidiyor. Orada muhalefetin vilayet komitesi kâtibi ve takviyeci Tosun Ömer'le tanışıyor. Ve kendisinden okunacak birşeyler olup olmadığını soruyor. O da muhalefete muvafakatten bir kişi olsun çevirmek sevdasıyla "Fırkanın Dönüm Noktasının Esasları", "Buhranın Coğrafyası" ve saire gibi elinde bulunan birkaç neşriyatı veriyor. Fakat İstanbul'dan kaçtığı için İstanbul polisi onu arıyor. Ve bulamayınca gitmesi ihtimali olan Bursa'ya da bir telgraf çekiyor. Ve Bursa polisi de peşine düşüyor tabii... Ve bir gün evinde otururken polis tarafından ev basılarak aldığı bütün gizli neşriyatla birlikte yakalanıyor. Soruyorlar. Ömer'den aldığını söylüyor. Tabii Ömer de derhal tutuluyor. Beş-on tokat... 5-10 sopa... İstanbul'da Nail isminde birinden aldığını; İstanbul merkeziyle temas adresini söyleyiveriyor. Tabii verilen İstanbul adresi polis tarafından tarassut altına alınıyor ve sahte bir mektup yazılarak bu adrese bırakılıyor. Oraya giden Sıtkı isminde bir arkadaş kendisine Bursa'dan bir mektup olduğu söylenince alıp çıkıyor. Fakat polis peşinde olduğu için

o da yakalanıyor tabii. Ve poliste mektubu Derviş'e vermek için aldığını o da söyleyiveriyor. Derviş yakalanıyor. Bir hayli sopa... Bursa'dan gelen mektupları Nail isminde birisine verdiğini ve bu Nail'in filan yerde çalıştığını o da söylüyor. Ben de bu suretle yakalanıyorum.

Polis Ömer'den gelen mektupları soruyor. Ben tabii vaziyeti bilmiyorum. İnkâr... Bayılıncaya kadar sopa... Derviş getiriliyor.

- Dediğin Nail bu mu Derviş?

- Evet...

- Mektupları buna mı veriyordun?

- Evet...

Ben, hergele, namussuz diye bir sürü küfürden sonra suratına tükürüyorum. Tabii sopa ve sonu malûm... Koşarak gezdirmeler... Ayakları soğuk suya sokmak, şişen ayaklara, uymayan ayakkabıları zorla giydirmek ve sair beylik bir sürü teşrifat... Ve nihayet bir odada sabahlamak... Ertesi günü aynı sualler. Akşam bir adam geldi.

- Kalk bakalım dedi.

Kalktık. Ve saçlarımdan duvara bir çiviye iyice bağladıktan sonra nöbetçim sivile tembihledi: "- Yemeyecek, yatmayacak, oturmayacak, uyumayacak, Allah gibi..." Ve tabii def olup gitti. Aradan bir iki gün bu halde geçti. – Gel dediler... Gittim. Her zamanki sorgu sual... Aynı cevap... Küfür, tekme, tokat ilh... Aynı cevap... Bir odaya götürdüler.

- Yat... Yattık. Sopalar hazırdı, köşede, bilmem neden kaldırdılar. Dövmeden geri götürdüler. Yine aynı sualler... "Bilmiyorum."

- Götürün... Gittik.

- Çıkar ulan donunu...

Doğrusu küçük burjuva damarlarıma dokundu. Köylü haysiyetim sızladı hani... Afalladım.

- Çıkar be... Seni bilmem ne yapacağız. Çıkar... Elimden ayağımdan bütün canın kesildiğini duydum doğrusu... Çözdüler...

Eğil, eğilttiler. Felç olmuş bir haldeydim.

Tekrar bizi çağırdılar. Gittik.

Sadullah:

- Allah senin belanı versin. Git, götürün. Dedi.

Yine aynı emir:

- Yemeyecek, içmeyecek, uyumayacak, oturmayacak, Allah gibi...

Üçüncü gece idi zannedersem. Bursa'dan bir mektup gelmiş. İh-

tiyat vilayet komitesi kâtibinden merkeze... Yani Ömer'in ele verdiği adrese... Altında da Bursa'nın benim bildiklerimden ayrı yeni bir adresi yazılı... Polisler bu adrese bir mektup göndererek – tabii güyâ merkezden geliyormuş gibi- Bursa'ya gidiyorlar. Ve bekliyorlar. Tabii vilayet komitesi kâtibi geliyor ve mektubu alıyor ve yakalanıyor. Biraz küfür... Bir parça dayak... Bütün Bursa teşkilâtı polise teslim olunuyor. Polis bu suretle Ömer'in belki de tesadüfen söylemesini unuttuğu birçok yeni şeyler öğrenerek mevkuflarıyla beraber İstanbul'a dönüyor.

Ve tevkifhanede Ömer'i tekrar isticvâb ediyor. Ve bütün istediklerinden çok fazlasını –mesela Nâzım Hikmet partisini, kongreyi, Nâzım Hikmet'le, Tufan'la [Alyanak Fuat] temaslarını, mektupları daha kimler vasıtasıyla kimlere gönderildiğini- bir tokat yemeden bülbül gibi okuyor. Bu suretle bir yeni isim daha meydana çıkıyor. Teknik bürodan Zeki [Rumeli Feneri bekçisi Zeki]... Zeki de yakalanıyor tabii...

Biz Martın 12'sinde yakalanmıştık. Bu son tevkifat ayın 26-27'lerinde oluyor. Yani tevkifimizin tam 15. günüydü. Artık herşey bitmiş, isticvab tamamlanmıştı. Ertesi günü polisten tevkifhaneye gönderilecektik. Doğrusu buna yeni doğmuş gibi seviniyordum. Bir odada iskemleye dayanmış uyukluyordum. Yanımdaki odadan sopa sesleri ve bu sesler arasında acı bağırmalar geliyor, doğrusu yüreğim sızlamadı ve korkmadım desem yalan olur. Bu da kim? Yine ne oluyor? Yeni tevkifat mı var? diye düşünüyordum. Hatta daha düşünmeye bile vakit kalmadı yüksek perdeden bir Nail sesi acı bağırmalara karıştı. Vaziyet açıktı. Beni tanıyan birisi tarafından tekrar ele veriliyordum. Hazırlandım.

İki sivil içeri girdi.

- Gel. Gittim. Zeki ismindeki son tevkif edileni yatırmışlar. Yüzü sapsarı, ellerini dua eder gibi havaya kaldırmış yalvarıyordu:

- Dövmeyin artık Allah aşkına, Nail doğru söyle, ben artık dayanamıyorum. Sen bana makine getirmedin mi? Bursa'dan gelen mektupları Nâzım'la sen beraber almaz mıydınız, ilh... Bir an için dilim tutuldu. Belki 5-10 dakika konuşamadım. Ağzım bir karış açık kaldı doğrusu... Çünkü, bu birer fasıl sopa ile adımı söyleyen adamdır ki, bana muhalefetin temel direkleri, diye tanıtmışlardı aşağı yukarı... Polisler birbirlerine bakıştılar:

- Söylesene be!

- Neyi...

- Ne biliyorsan...

- Söyledim ya...
- Yat...

Yattık yine... Onlar dövüyor. Ben düşünüyorum. Dayağın sopanın acısını bile hissetmiyordum hayret... Yanımda ayağı ayağımla yan yana bağlanmış sözde yetişmiş yoldaş bağırıyor ve herşeyi söyleyeceğini ve artık dayanamayacağını söyleyip duruyor. Düşündüm. Düşündüm. Hakikaten bu hergele biliyordum ki, daha birçok şeyler söylüyordu. Ve eğer onları söylerse içeriye yeni yeni arkadaşlar daha gelecekti. Bu şartlar içinde kahramanlık değil, siyaset ve şeytanlık lazımdı. Bu düşünce ile bazı şeyleri mensup olduğum teşekküle hiçbir zarar gelmeyecek ve dışarıdan daha başka hiçbir adam daha tevkif edilmeyecek şekilde üzerime aldım. Bunda da hatamı ettim, bilmem. Bildiğim bir şey varsa, İstanbul tevkifatının bu suretle ikinci defa olarak yine bende ve burada kesildiğidir. Böyle bin bir heyecan ve dertle geçen haftaların tam üçüncüsüydü.

- Haydin, tevkifhaneye dediler...

6- Mahkeme Nasıl Oldu?

Muhakememiz tabiidir ki bütün komünist muhakemeleri gibi gizli yapıldı. Kısaca hulâsa etmek lazım gelirse muhakemenin seyrinde lazım gelen komünist insicam ve tesanüdü katiyen yoktu. Laale't-tayin bir katl, bir hırsızlık ilh... adi cürüm ortakları gibi, hatta onlardan da aşağı bir hava içinde cereyan eden muhakemede, bütün arkadaşlar, -bilâ-istisnâ diyebilirim ki- kendi canlarını kurtarmaya baktılar. Onun için muhakemenin birkaç enteresan safhasından başka bir hususiyeti yoktur. Kısaca bahsedeyim:

a) Bütün arkadaşlar, komünist olduklarını ve teşkilata dâhil olduklarını toptan inkâr etmişlerdir.

b) Nâzım Hikmet komünist olmadığını söylememekle beraber, komünist olduğunu da söylememiş, ve bu husus tamamen kapalı geçmiştir. Ve müdafaasının en esaslı ve şayan-ı dikkat tarafı komünizmin teşkilat işleriyle katiyen alakadar olmadığını, hatta komünist enternasyonalden bu yüzden kovulduğunu, bu hususta Türkiye Komünist Fırkası'nın da şahsı hakkında bir beyanname dahi neşr ettiğini, o beyannamenin okunmasını, kendisinin bigünah olduğunun böylece açığa çıkacağını söylemiş olmasıdır.

Hakikaten beyanname getirildi ve okundu.

Ben ise şahsen, avukatın men etmesine rağmen "komünist olduğumu ve sonuna kadar komünist kalacağımı" söyledim. Ve poliste yapılan rezaleti bütün safhalarıyla anlattım. Türkiye burjuvazisinin

ve Türkiye polisinin Abdülhamit devrine rahmet okuttuğunu bağırdım. Hatta o kadar ki, müddei-i umumi tahammül edemedi. "Ve böyle muhakeme olmaz" diye sandalyesini terk etmek istedi.

İşte bu ve buna benzer diğer ufak tefek bazı ağız çarpışmalarından başka burjuva mahkemesinde burjuva hakimlerine karşı yapılmış müsbet hiçbir komünist mücadelesi olmamıştır.

7- Hapishanede Hayat Nasıl Geçti?

Geçen bir buçuk senelik hapishane hayatını anlatmak için bir tek söz kâfidir: "Berbat..:" Bu berbat geçen bir buçuk senenin de kısa bir tarihçesini yapayım:

İstanbul tevkifhanesinde geçen 1,5 ayımız esas fırkadan gelenler ve muhalefet hep bir arada hep bir kollektif içinde geçti. Tabii içten içe de olsa, bütün hapishane hayatı müddetinca hapishane içinde de dahili fırka kavgaları vardı yine..

Fakat doğrusu, bizden daha evvel içeri girmiş olan esas fırka yoldaşlarının tevkifhanede muhalefetten gelenlere karşı gösterdikleri samimi ve candan alakayı hiçbir zaman unutamam. Ne olursa olsun tam bir komünist gibi hareket edildi. Beraber yedik. Beraber yattık. Beraber ders gördük.

Bu güzel günler uzun süremedi fakat... Necdetlerin tevkifatı oldu. Bir provokasyondan daha aşağılık bir polis ifadesiyle içeri düşen bu adamlar –tabii bazıları müstesna– derhal dahili hapishane vaziyetiyle mücadeleye kalkıştılar. Muhaliflerle bir arada yemek yiyemeyeceklerini, tevkifhanedeki esas fırkanın mesul arkadaşı tanımadıklarını, asıl mesul adamlar kendileri olduğunu söyleyip durdular. Buna rağmen ayrılık yapılmadı.

Nihayet Bursa'ya gittik. Gidenler, yalnız Ali Conga adındaki tütüncü arkadaş müstesna hepsi muhalefettendi. Nâzım daha İstanbul tevkifhanesinde, Bursa'da Ali Conga'yı kollektiften ayıracağını söylemeye başladı. Ne için diye sordum. Çünkü bizim içeri düşmemize onun sebep olduğunu söyledi.

Ben bunun doğru olmadığını, eğer poliste az veya çok provokasyon yapanları kollektif harici bırakılmaları lazım geliyorsa, kollektif içinde çok az adamın kalacağını söyledim. Vaz geçildi.

Burada iki-üç ay şöyle böyle bir küçük burjuva kollektifi yaşandı. Sonra Nâzım'ın, adresine para geldiği halde paranın kollektife verilmeyip idarede saklandığı iddiasıyla ayrılık başladı ve bu ayrılığı sıra sıra daha birkaç ayrılık daha takip etti. Nihayet bir gün bana da çekilmek düştü. Çünkü ortada komünist kollektif kalmamıştı.

İdare parayı elinde tutan Nâzım'ın ve onun etrafında pervane kesilen birkaç kişinin keyfi diktatoryalarına kalmıştı. Nâzım da zaten açık açık söylüyordu: "her koyun kendi bacağından asılır. Madem ki parayı ben veriyorum, kollektifi de istediğim gibi ben idare edeceğim, istemeyen cehenneme kadar.."

Netice itibarıyla ne de olsa komünisttik. Bir lokma ekmek için uşak olmakta mana yoktu tabii...

Bu sıralarda İstanbul'dan 4-5 tütüncü arkadaşı da bize bağlayarak Bursa'ya göndermişlerdi. Aradan aylar geçti. Kollektifler parça parça....

Soğuk karlı kış gündüz ve gecelerinde biz odalarımızda soğuktan titreşirken ve çoğumuz yataksız yorgansız yatarken karşımızda 5-6 kişilik Nâzım Hikmet kollektifinde günde 3-5 defa tazelenen mükemmel bir mangal yanıyor, biz –ki ben bir defasında iki uzun ay zeytin ekmek ve şekersiz çaydan başka bir şey yemedim– kuru ekmek yerken karşıda yani kollektifte tuzlusuyla tatlısıyla mükemmel yemek yeniyor ve geceleri yatarken yumurtalı kakao içiliyordu. Yine aylar geçti. Son zamanlardaydı artık. Esas fırka tevkifatından gelen tütüncü arkadaşlar bana gelerek, kendilerine materyalist kurslar yapmamı söylediler. Tabii "bildiğim kadar peki" dedim. Ve tarihi materyalizm kurslarına derhal başladım. Diğer taraftan da Nâzım'ın iktisad-ı siyasi kursları yapmasını temin etmişler. Fakat anlayamıyorlarmış. Aynı dersi baştan bana boş zamanlarımda tekrarlatıyorlardı. Kısaca fırka kuruluşu ile beraber aynı zamanda hesap-hendese-tarih-coğrafya ve sair umumi malumat konuşmaları da yaptık.

Yine son aylar zarfında aynı tütüncü arkadaşlar bana bu parça parça kollektif vaziyetinden de şikâyet ettiler. Ben de fikirlerine aynen iştirak ediyor ve bu parçalanmanın aklımın erdiği kadar sebeplerini mütesanit bir kollektifin kuruluş şart ve imkânlarını anlatıyor ve hapishane dahilinde olsun burjuva idaresine karşı gerek siyasi, gerek iktisadi mütesanit, müttehit bir cephenin kat'i lüzumuna çok taraftar olduğumu söylüyordum. Teşebbüse girişildi. Fakat Nâzım kollektifinin muhalefeti bunun teminini imkânsız kıldı. Onlar diyorlardı ki siyasi birlik yapalım, fakat iktisadi birlik hayır.... Sebep... Bir sürü saçma sapan şeyler.... Efendim imkânı yokmuş da, ayrılık yine mukaddermiş de, falan filan bir sürü nazariye...

Halbuki asıl sebep, tamamen başkaydı, ve bu onların odasında geçen ve bir arkadaşın duyduğu bir konuşmadan çok çabuk meydana çıktı. Demişler ki:

- Görüyorsunuz ya iktisadi birlik istiyorlar. Çünkü bizim yağımıza, balımıza göz diktiler. Tabii bu kanaatimi besleyen adamlarla birleşmek değil, asıl mücadele lazımdı. Fakat... Ne biz, sırf hapishane tesanüdünün elzem olan temini imkânını baltalamamak için boş durmadık. O günlerde Bursa lisesinde geçen sırf bir marksist münakaşa yüzünden hapse düşen ve kollektiflerini Nâzım'ın bütün ısrarlarına rağmen benimle birleştiren iki mektepliyi bu iş etrafında seferber ederek, Nâzım üzerinde müessir olarak kollektiflerin birleşmesini temin etmelerinin bir komünist vazifesi olduğunu söyledim.

Teşebbüs çabuk meyva verdi. Ve bir birleşme yapılabildi... Fakat bu o kadar çürük ve pamuk ipliğiyle bağlanmıştı ki çok çabuk koptu. Çünkü birleşmede samimiyet yoktu. Zoraki yapılmıştı. Mesela yine günlerden birindeydi. Hapishanede komünistlerin suratına müthiş bir tokat atıldı. Tütüncü Ramazan yoldaş bir gardiyan daha doğrusu gardiyanlar tarafından döğüldü.

Toplandık, bütün fikirler bu hareketi şiddetle protesto etmek lazım geldiği ve bunun için de en kestirme yolun açlık grevi olduğu fikri etrafında toplanmıştı. Umumun fikri bu suretle alındıktan sonra siyasi büro içtima etti. Anlatması uzun sürecek muhtelif bazı dolaplarla içinde ancak Nâzım Hikmet ve yakınlarını toplayan bu büro oportünistçe bir karar aldı ve kararını heyet-i umumiyeye şöyle tebliğ etti: Müddeiumumiliğe kanuni yollarla şikâyet olunacak, muamele kanun ve nizam dairesinde edilecek ve gelen cevaba göre bilahare düşünülecek...

İtiraz ettim: Bu muamelenin çok uzun süreceğini, zaten o vakte kadar meselenin kendiliğinden kapanacağını ve adliyenin de tabiidir ki bizi haklı çıkarmasına imkân olmadığını ve bizim komünistlere karşı atılan bu tokadı cevapsız bırakmaklığımızın, bize sempatisi olan muhtelif hapishane efkârı üzerinde çok fena tesir edeceğini söyledim.

- Ne yapalım? Ya siyasi büronun bu kararı hiçbir münakaşasız kabul olunacaktır. Yahut da siyasi büro istifa ediyor! denildi.

Bu söz ve bu fikir, kollektif birliğine sokulmak istenen bir kundaktan başka bir şey değildi. Eller kalktı. Ekseriyet siyasi büronun fikrinde...

Ertesi günü ağız aradım. Bizzat Nâzım:

- Böyle sudan bir mesele için pisi pisine ölemeyeceğini, asıl kavganın dışarıda olduğunu söyledi, ve gülerek ilave etti:

"- Şimdi bu tütüncü Ramazan için öleyim mi yani?."

Bu misaller ve bu kısa tarihçe az veya çok her şeyi anlatıyor kanaatindeyim. Tabii bütün bunlar yalnız esas hatlardır. Bu esaslar üzerine daha uzun, daha etraflı, hatta sualli cevaplı konuşmak faydasız olmasa gerektir.

8- Muhalefetin son vaziyeti

Benim kanaatime göre: Kısaca Türkiye'de bugün artık bilfiil yaşayan bir muhalefet yoktur. O, olsa olsa halet-i nez'dedir [can çekişmektedir]. Daha evvelleri muhtelif kısımlarda parça parça bahs ve temas ettiğim üzere o bir ipek böceği gibi kendi kabuğu içinde kendi kendini boğmak vaziyetindedir. Son günlere kadar görülen ufak tefek muhalefet deprenmeleri ise, onun ancak ölüm kıvranmaları olabilir. Mesela Nâzım son zamanlarda elinde eski muhalefet teşkilatından kalma kırık dökük birkaç unsurla, yeni baştan kazanmaya ve etrafında teşkilatlandırmaya çalıştığı komünizme daha doğrusu proleter edebiyatına düşkün veya sempatizan diyeyim, Babıali küçük burjuva münevverliğiyle, üniversite, küçük burjuva münevver gençliğini birleştirerek yeni baştan bir şeyler kurmaya çalışıyor, uğraşıyor bu şüphesizdir, muhakkaktır. Diğer taraftan gözleri yaşararak, fırkaya teslim olacağını söylüyor, bağırıyor. Ve bir de bu teslim bayrağının ucunda kötü bir anlaşma anahtarı teklif ediyor. İki teşkilatın unsurlarından müteşekkil bir kongrede her iki teşkilatın unsurlarından mürekkep yeni bir teşkilat kurmak...

Bu iki zıt fikri, yani bu kötü anlaşma programıyla yeni baştan teşkilatlanmaya çalışmasını iyiye tabir etmeye imkân yoktur tabii...

Bu olsa olsa, muhalefetin yeniden teşkilatlanmasının imkânsızlığı karşısında eski muhalefet "liderinin!" her ihtimale karşı fırkayı şöyle böyle el altında bulundurmak ve icabında bir dönüş hareketi yapmak düşüncesinden doğabilir. Veya ne bileyim, belki de kavgaya fırka içinde, yüzyüze, karşı karşıya devam etmek kaygısıyla kurulmak istenen bir tuzak, bir dolap da olabilir, bu meselenin, karşılıklı ve daha geniş mikyasta münakaşası eğer mümkünse bilhassa benim için, ve sorulacak aklıma gelmeyebilen suallere cevap vermekliğim suretiyle esas fırka için çok faydalı olabilecek bir meseledir herhalde...

9- Muhalefete nasıl girdim? Nasıl çalıştım? Nasıl çıktım

Hulasası

Muhalefete girişim 1929 senesindedir ve bana ilk teklif Nâzım tarafından yapılmıştır. Fakat muhalefet falan meselesini katiyen bilmiyordum. Bunu söylemekle kendimi masum göstermek istemiyo-

rum. Kabahatliyim yoldaşlar, ne yapayım, yalnız bu sebep öyle kaniim ki bu kabahatimi biraz olsun hafifletebilir belki. Hatta Nâzım 2-3 ay içinde Moskova'ya gönderileceğimi temin ediyordu bana... Aradan aşağı yukarı bir sene geçti. Tevkif olundum. Çıktım ve ancak o zamanlardadır ki muhalefeti öğrendim. Fakat itiraf etmeye mecburum yoldaşlar, geçen müddet içinde kavgaya biraz da inanmıştım doğrusu. Daha girişimin ikinci günüydü. Üsküdar'da bir tütüncü hücresine takviyeci gönderildim. Bu vazifem Neft Sendikattaki 2 amele hücresinde de uzun zamanlar devam etti. Aynı zamanda bir çok merkez unsurlarının birbirleriyle ve diğer bazı unsurlarla merkez arasındaki bir rabıtalık yapıyordum.

Bir müddet de Muğla'ya gönderildim ve orada mümkün olduğu kadar bir teşkilat kurmaklığım direktifini aldım. Köy muallimlerinden ve köylülerden müteşekkil ve aza adedi 10'u geçmeyen bir teşkilat yaptımsa da, sonraları temas yapılmadığı için dağıldı gitti. İstanbul'a çağrıldım ve yine yeni kurulan ihtiyat bir merkezle esas merkez ve muhtelif bazı unsurlarla merkez arasında teması temin ettim ve yeni kurulan köylü bürosuna aza oldum. Bu büronun çıkardığı iki köylü broşürünü kendi ellerimle postalara dağıttım ve aynı zamanlar içinde bütün vilayet komiteleriyle muhabereyi yine ben yaptım ve tevkif olundum.

Nihayet yukarılarda hulâsaten izah edilen sebep ve şerait ondan ayrılmaklığımı icap ettirdi ve bir komünist, bir inkılapçı vazifesini daha dürüst, daha azimli bir şekilde yapabilmem için esas fırkaya dönmekliğim lüzumuna kani oldum ve geldim. Şimdi bilâkaydüşart fırkanın emrindeyim. O bana uzun bir müddet belki tam bir itimad beslemeyebilir. Hatta belki değil muhakkak bile... Bunda yerden göğe kadar haklıdır da... Fakat yine benim vazifem, başım omuzlarıma düşünceye, ayaklarım kırılıncaya kadar meşru yollarla çalışmak suretiyle onun bana itimadını temin etmektir. NAİL [Eski Türkçe, CD 25A, Klasör 30_36, Belge 659 vd.]

Nail V. Çakırhan'ın bu raporu daha önce hiçbir belgede görülmeyen kimi bilgileri sunuyor. Öncelikle muhalefetin yayınlamış olduğu bir dizi broşürün adının yanı sıra köylülere dönük çalışmaya da işaret ediliyor. Gerek sorgulama, gerek yargılama, gerekse cezaevi sürecine ilişkin bilgiler son derece ilginç. Nihayet Nail V.'nin 1934

sonları 1935 başlarında Moskova'ya vardığı düşünülürse, bu dönemde Nâzım Hikmet'in muvafakata dönmek istediğini belirtmesi, daha sonraları Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın anılarında da Nâzım Hikmet'in aynı yönlü arayışlarına tanıklık etmesine denk düşüyor.

Muhalefet Temsilcisi Tufan'ın Komintern'e Başvurusu

1933 Tevkifatı'nın hemen ardından, Haziran 1933'te Tufan [Alyanak Fuat] Sovyetler Birliği'ne gelip Komintern'e bir dilekçe veriyor. Bu dilekçeyle muhalefet faaliyetleri ve kendi tutumuyla ilgili özeleştiri yapıyor.

> TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ KOMİTESİ'NE
> TKP MERKEZ KONTROL KOMİSYONU'NA
> KOMİNTERN DOĞU BÖLÜMÜ YÜRÜTME KOMİTESİ SEKRETERLİĞİ'NE
> [...] Komünist bilincimle küçük burjuva kendiliğindenciliği yenmem pek kolay olmadı. İşte sadece bu yüzden hatalarımı sizin önünüzde kabul etmekte ve anlamakta bu kadar geciktim. Gerçekte eğer ben bilinçli bir yoldaş olsaydım, bu kadar uzun süre parti safları dışında kalmanın beni nereye sürüklediğini çok daha önce anlardım.
>
> Tüm devlet aparatının ve kaynakların burjuvazinin ve onun ajanlarının elinde bulunduğu ülkelerde, bizim kamuoyu dediğimiz şey, komünist partilerin saflarına sızan küçük burjuvazi öncülüğündeki sınıf düşmanının etkisini hazırlamaktadır ki, bu da komünist partilerde ortaya çıkan tüm muhalefetin başlıca kaynağıdır.
>
> Bu, Türkiye Komünist Partisi'nin dışında bulunan muhalefetin içinde bulunduğu maceracılığın ve ilkesizliğin genel karakteridir. Bunu, düşman ordusuyla, daha doğrusu saldırmak için ilk davette silaha sarılmaya hazır olan düşman birliğiyle mukayese etmek yüzde yüz doğru olacaktır.
>
> Ben de iki yıl boyunca bu yıkıcı akımın ön saflarında bulundum ve onların sarı bayraklarını taşıdım.
>
> Parti ve Komintern beni ve benim gibilerini kendi saflarından atmalıydı.

[...] Ben Parti'nin Türk burjuvazisine açtığı aktif savaştan kaçtım. Kaçışımı da "Parti'nin merkezi bir organa ihtiyacı var, örgütün temeli üretici hücreler olmalı"... vb. biçimindeki "sol" devrimci laflarla maskeledim. Sanki parti bunlara karşı mıydı ki? Kesinlikle hayır.

Sözde "solculuk" yaparken, işte grupçulukla uğraştım.

Ülkede gericilik tehlikesi olduğunu söylerken ben işçi sınıfını burjuvazinin kuyruğuna takmaya çalıştım.

Parti merkez organının (İnkılap Yolu) yayınından önce, parti organı olarak kabul etmeyerek ve partinin bütün faaliyetlerini "sol" bularak pasif olarak beklemenin doğruluğunda ısrar ettim (kelimesi kelimesine çeviridir, manası anlaşılamamıştır. –Rusça'ya çevirenin notu–).

Bu hareket tarzı neyi göstermekteydi? Bu, proleter iradenin zayıflamasına ve ayrıca burjuvazinin proletaryaya saldırısını artırmasına yarayacağı anlamına gelir.

Böylece ben işçi sınıfının devrimci mücadelesinin burjuvazinin çıkarlarıyla barışmasına somut olarak yardımcı olmuş oldum.

[...] Proletaryanın devrimci politik önderinin (TKP) çelik disiplinini, partinin ve Komintern'in prensiplerini ben bir zorunluluk olarak kabul etmedim. (Parti disiplinini ihlal etme konusu yumuşak ve zayıf bir şekilde ifade edilmemektedir.) Ve bu yüzden bu benim en büyük ve en önemli hatalarımdan birisidir.

[...] Komintern kararlarına uyduğum zamanlarda (1930), bunları pratikte gerçekleştirme sözü vermiştim. Türkiye'ye döndüğümde namuslu bir partili olarak çalışmak yerine, tam tersi davrandım.

Attığım adımların beni ve arkamdan gelen insanları nereye sürüklediğini bilmiyordum ve bunun sonucunda ben grupçuluğu gerçekten de daha da artırdım.

Mart 1930'da Komintern'in Doğu Seksiyonu'ndan yoldaşlar beni bolşevikçe eleştirdiler, gittiğim yolun doğru olmadığını gösterdiler; gösterdiğim ilkesiz muhalefetin Kemalizm'e yaradığını bana ispat ettiler. Ama o zamanki kafamla ben bu suçlamaları anlayamadım. O günden bu yana 3 yıl geçti.

Yaşam o sözlerin doğruluğunu kanıtladı, bunu kabul etmem lazım yoldaşlar.

O zamanlar Komintern'in Doğu Seksiyonu'nda yoldaşlar ve parti temsilcisi yoldaş (adını telaffuz etmeyeceğim) bir dizi belge göstererek benim yaptığım ilkesiz muhalefetin (karşı devrimci bur-

juvazinin öncü birliği) Troçkistler tarafından kullanılabileceği konusunda beni ikna etmeye çalıştılar.

Bunun imkansız olduğunu, yoldaşların beni gereğinden fazla suçladıklarını düşündüm. O zaman öyle düşünmüştüm, ama zaman yoldaşların haklı olduklarını kanıtladı.

[...] Ve böylece Partinin Troçkizmle mücadelesinde parti disiplini konusunda bilinçsizce tutum aldım ve objektif olarak Troçkizme kaydım.

[...] Uzun zaman boyunca Parti Merkez Komitesi'ne karşı olan davranışlarımın, hatalarım içindeki en önemli yere sahip olduğunu kabul etmeliyim. Komintern kararlarına karşı yaptıklarımı saymazsak, Parti Merkez Komitesi'ne karşı demagojik davrandım. Parti içindeki gruplaşmalarla ve iki başlılıkla mücadele eden yoldaşlara ve Parti Merkez Komitesi üyelerine ben, parti yönetimindeki tekel ve aile bağları gözüyle baktım.

Partideki her zorluğu speküle ederek, Parti Merkez Komitesi üyelerine yüklendim. Tüm Menşevik ve oportünist muhalefete karşı klasik [bir sözcük okunamadı] silah olan parti disiplinini ben eleştirdim ve Parti Merkez Komitesi üyelerini Merkezci olmakla suçladım. Onları proletaryanın gücüne güvenerek devrimi Türkiye'nin dışına çıkartmaya çalışmakla suçladım. Bu sol söylemlerle sağ eğilimimi saklamaya çalıştım.

[...] Sonuçta hayat, Doğu Seksiyonu'ndaki yoldaşların Mart 1930'da söyledikleri acı sözlerin doğruluğunu bana kanıtladı. Objektif olarak Kemalistlere yardım etmiş oldum. Çünkü tüm davranışlarımla Parti'yi zayıflattım.

* * *

Sevgili yoldaşlar!

Bu hataları neden daha önce değil de, şimdi kabul ediyorum; hatalarımı sizin önünüzde kabul etmeme neden olan nedir?

Tüm bu nedenleri burada tek tek saymak istiyorum.

Bu açıklamada, sadece doğruları söylüyorum.

Parti safları dışında kaldığım 2 yıl (Mart 1930 – Ağustos 1931) yaşamımın en karanlık sayfalarını oluşturmaktadır. Bu döneme ait hatıralar her zaman bir komünistin vicdanını sızlatacaktır.

Sıraladığım bu döneme ait tüm hataları esef duymadan ve sıkılmadan işledim. Ancak 1931 Ağustos'undan itibaren konspiratif yaşamımda bir takım yeni dönüşümler oldu. Bu dönüm noktasından

sonra artık o aktif oportünist değildim, kendimi sorgulamaya başlamıştım. Parti'ye dönmem için kesin bir engel vardı. (Bu nedeni, Parti'nin ve Komintern'in temsilcisine sözlü olarak açıklayacağım.)

Bu nedeni, Parti Merkez Komitesi'ne ve partili yoldaşlarıma bildirmedim. Bu engelin ortadan kalkmasını bekledim. Ancak beni prensipsiz bir şekilde oportünizme bağlayan ipliğin çok çok ince olduğunu hissediyordum, ama onu kopartamıyordum.

Şubat 1931'de Nazmi (Emin) yoldaşla, Parti'ye dönebilecek seviyede hatalarımdan kurtulmadığım konusunda hemfikirdim. Çok güçlü olmasa da, içimde hatalarımın bir kısmında haklı olduğum konusunda bir inanç vardı.

Onlara içimdeki ikilemlerden kurtulmadan partiye dönersem partiyi yeniden kandırabileceğimi söyledim, ancak muhalefetle olan aktif bağlarımı kopardım.

Emin yoldaşla olan ilişkimden ötürü muhalefetin sert eleştirilerine maruz kaldım. Zaman geçti. O yılın baharında ve Temmuz 1932'de benimle birlikte dört muhalefet üyesi ayakkabıcı Sabri'nin adamlarının ihbarı üzerine tutuklandık.

Polisteki 13 günlük işkenceden sonra, sol kulağımdaki işitme duyumun yüzde 50'sini kaybettim.

Bir taraftan hatalarımdan kısmen kurtulmayı isterken ve ayrıca hapisteki arkadaşlarım önünde yüzümün kızarmaması için, diğer taraftan da parti bildirilerini dağıtan partili yoldaşların izini kaybettirmek için polise bildirilerin benim tarafımdan yazıldığını söyledim. Hapiste beni acımasızca eleştirdiler. Bu olay beni biraz daha partiye yakınlaştırdı.

Hapiste kaldığım Temmuz 1932'den 1933'e kadarki dönemde partiye dönme isteğim daha da güçlendi.

Hapislik yıllarımda gözlemlediğim partili yoldaşlarımın teröre ve burjuvazinin adalet maskelemesine karşı yürüttükleri kahramanca mücadeleleri (açlık grevleri ve gösteriler) oportünistlerden kesinlikle ayrılmama neden oldu.

Bundan başka partiye dönmem için beni ikna eden iki nedeni de burada açıklamalıyım.

1) Ülkedeki sınıf mücadelesinin artması. Cumhuriyetin korunması yasası, işkencelerin vahşi bir düzeye getirilmesi, devrimcilerin askeri mahkemelerde yargılanarak 10 yıla mahkum edilmeleri gibi, geç de olsa görebildiğim tüm bu olaylar sonucunda partinin burjuvaziye karşı verdiği aktif mücadele yolunu seçtim.

Bu dönemde eski yoluma devam etmem, partiye, dünya devrimine ve Komintern'e karşı suç işlemem anlamına gelecekti.

2) Parti ve Komintern safları dışına atılmış çeşitli muhalif unsurların çoğunluğunun, düşmanın safına geçmesi benim için büyük bir ders oldu.

* * *

Yoldaşlar,

Partiye ve Komintern'e karşı kabahatimin çok büyük olduğunu biliyorum. Ben, size verdiği sözü defalarca tutmamış bir insanım. Bu yüzden sözlerimin doğruluğuna inanmak istemiyorsunuz.

Bu size, daha uygun bir zamanda partiye yeniden saldırmak amacıyla benim tarafımdan kullanılabilecek bir manevra, ayrıca açık fraksiyon mücadelesinden, gizli bir fraksiyon mücadelesine geçiş için bir kurnazlık gibi de gelebilir. Böyle düşünmeye hakkınız var. [...]

Partinin ideolojik ve örgütsel birliği için, çelik parti disiplini için Komintern bayrağı altında ve Parti Merkez Komitesi'nin kontrolü altında sonuna kadar mücadele ederek samimiyetimi ispat edeceğim.

Moskova 24 Haziran 1933

Tufan" [Rusça, CD 28, Klasör 36_36, Belge 289-294]

Tufan'ın [Alyanak Fuat] açıklamaları da, kendisinin parti dışındaki kaldığı süreyi Mart 1930 ile Ağustos 1931 arasındaki süreyle sınırlı görmesi/göstermesi de içinde olmak üzere, son derece anlamlıdır. Muhalefetin en güvenilir yöneticilerinden biri olan ve Komintern nezdinde muhalefeti temsil eden Tufan'ın 1932 baharında ve Temmuzunda, kuruluşundan beri muhalefetin içinde bulunan kunduracı Sabri dolayımıyla tutuklanması ve hemen hemen 1933 tevkifatı başlarken serbest bırakılması da ilginç bir rastlantı oluşturuyor.

1934 Genişletilmiş Dış Büro Toplantısı ve "Kara Liste"

29 Ekim 1933'te Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yılı münasebetiyle çıkartılan genel af, cezaevinde bulunan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, İs-

Laz İsmail (Marat) ile Zeki Baştımar

mail [Laz, Marat], Hüsamettin Özdoğu vb. gibi 1929 tevkifatından hükümlü kadronun özgürlüğüne kavuşmasını sağladı. Bu gelişme üzerine, Dr. Şefik Hüsnü aracılığıyla Komintern'e başvurularak TKP'nin desantralizasyon kararının kaldırılması istendi. Bu gelişmeler üzerine toplanan TKP genişletilmiş Dış Büro Toplantısı birçok konunun yanısıra muhalefetle ilgili ünlü "kara liste" kararını da aldı.

Çok Gizli

8-13/III/1934 tarihleri arasında yapılan Türkiye KP'si Yurt Dışı Bürosu Toplantı Protokolünden

Alıntı

Katılanlar: yoldaş Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü], Fahri [Baytar Ali Cevdet], Kotalnikov, Miller, Marat [İsmail, Laz], Sıtkı [Reşat Fuat Baraner], Aliyev [Dede Ahmet Fırıncı], Anastas [Hüsamettin Özdoğu], Petrof [Zeki Baştımar].

Dinlenenler: 5. Pratik örgütsel sorunlar
Karar verildi: 5. Partinin Şubat 1932 Kongresinde TKP MK'ya seçilen ve isimleri aşağıda yer alanların TKP MK'den çıkartılmaları konusunun KEYK Doğu Sekreterliği'nin onayına sunulmasına:

1) Mehmet Emin (Nazmi): 1932 tutuklamalarındaki rolü ortaya çıkartılıncaya kadar parti çalışmalarına alınmamalı. Çalışmalar sırasında konspiratif davranmamış, tutuklamalar sırasında yoktu, hapiste, birinci açlık grevi sırasında kötü davrandı.
2) Halit (Hüseyin Avni): Pratik çalışmada aktiflik gösteremedi. Tutuklanmasını Parti'den gizledi. Polisle ilişkisinden şüpheleniliyor. Tüm bunlar aydınlatılıncaya kadar Parti çalışmalarına alınmamalı.
3) Nizamettin (Edirneli): Aday, hapiste, açlık grevlerine, mahkemede susma eylemlerine katılmadı, yattığı askeri hapishanede korkak bir tavır gösterdi. Hapisten çıktıktan sonra pasif davrandı.
4) Troçki Mehmet: Parti içerisinde dedikodu yapıyor, Parti'deki sorumlu yoldaşlara kara çalıyor, hapisten çıktıktan sonra Parti'nin izni olmadan şehrin (başka bir) semtine taşındı. Kendisiyle ilgili davanın Kontrol Komisyonu'na verilmesi.
5) Tayyareci Celal: Hapisteyken açlık grevlerine katılmadı, grevciler aleyhinde propaganda yaptı. Sinop hapishanesine gönderilen paraları kötüye kullandı ve bunu kullanarak yoldaşlar arasında sağlıksız bir ortam yarattı, bu da parti karşıtı unsurlar tarafından kullanıldı.
6) Baba Haydar: 1932 yılı 1 Mayıs tutuklamalarında bir provokatör gibi davrandı ve bildiği her şeyi polise anlattı. Hapiste anti komünist gibi davrandı. Partiden ihraç edilmesi ve "bir provokatör olarak kara listeye" alınması.
7) Şoför Emin (Hadi): Aday, 1932 Ağustos tutuklamaları sırasında bir provokatör gibi davrandı. Tüm örgütü polisin eline teslim etti. Partiden ihraç edilmesi ve bir provokatör olarak "kara listeye" alınması.
8) Nihat (Edirneli): Pasiflik göstererek Parti'den uzaklaştı.
9) Ankaralı Fahri: Demoralize olmuş bir unsur olarak Parti'den ihraç edilmesi.
10) Süleyman: "Kara liste" ile ilgili bilgi alındı.

VI) Alınan kararlar:
Provokatör, ajan ve benzerlerinin yer alacağı daimi bir "kara liste" oluşturulması ve bu listenin parti basınında sürekli ilan edilmesi. Bu listenin devamı olduğunun her zaman belirtilmesi ve açığa çıkartılan yeni ajan ve provokatörlerin MK'nın kararına göre bu listeye düzenli olarak ilave edilmeleri. Bu listenin geniş bir şekilde popülarize edilmesi, listenin gazetede ayrı bir sayfada yayınlanması, listenin hücrelere bildirilmesi ve bu konuda, provokasyonlar ve nasıl yenilgiye uğratıldıkları hakkında broşürler yayınlanması.
Aşağıdakilerin "kara listeye" alınmaları:

1) Galip: Eski eczacılık öğrencisi, gazete satıcısı, şu anda İzmir Emniyeti'nde çalışıyor. Orta boylu, zayıf. Partiye 1923'te ihanet etti. 1932 tutuklamalarında adı dolaştırıldı.
2) Modelci Kerim [Soyka]: İstanbul Sanat Okulu'nda okudu. İhtiyat zabitliği yaptı. İzmir-Kasaba demiryolu işçilerinin grevine ve 1932'de Partiye ihanet etti. Partiye 1926 yılında girdi. Uzun boylu, zayıf, mavi gözlü, kır saçlı.
3) İhsan: Kısa boylu, kızıl saçlı, mavi gözlü, büyük kel kafalı. 1927 yılında İzmir'de maarifte katip olarak çalıştı. İzmir polisiyle irtibatlı.
4) İbrahim (Altındiş Faik): Uzun boylu, zayıf, siyah, geniş kaşlı. 1928 yılından beri İstanbul polisinin komünist kısmında çalışıyor.
5) Musolini Ahmet: Kavalalı, mübadelede gelmiş, orta boylu, çok sağlıklı, geniş göğüslü, koyu kumral, İstanbul, Beşiktaş'ta yaşıyor, gazino sahibi. Tüm akrabalarıyla birlikte polisle bağlantılı. Troçkistlerle-polis muhalefetiyle bağlantılı.
6) Tufan (Fuat, Şaban): Babası "Hürriyet ve İtilaf" Partisinin başkanlığı yapmış, Türkiye'den yollanan "150"liklerden gerici biri. İmalat-ı Harbiye'de okumuş, kendisi telgrafçı. Lakabı "Alyanak".
7) Ressam Arap Halis/Halit: Arap, orta boylu, zayıf, esmer, İstanbul'da bulunuyor. Polisle bağlantılı.
8) Ahmet Şerif: Ressam Arap Halis/Halit'in kardeşi. Sigorta şirketinde memur. İstanbul'da bulunuyor. Polisle bağlantılı.
9) Hamdi Şamilof: Of'lu. Kır saçlı, 40 yaşlarında, orta boylu. 1927 yılında Partiye ihanet etti. Polisle ve Troçkist-polis muhalefetiyle bağlantılı.
10) Kürt Zeki: Uzun boylu, esmer, zayıf, tütün işinde çalışıyor. Polis ajanı.

11) Salih Şerif: Orta boylu, kalın kaşlı, esmer, çinko grafikeri. 1929 yılından beri provokatör. Poliste çalışıyor.
12) Şoför Emin (Hadi): İzmir'de yaşıyor. Adresi: İzmir, Bornova, Merkez sokak, No 55. 1932'de Partiye ihanet etti.
13) Tütüncü Kadri: İskeçeli. Orta boylu, kahverengi saçlı, esmer. Mayıs 1932 tutuklamasında herkesi polise söyledi.
14) İsmail Hakkı (Suphi Necdet): Tenekeci. İstanbul'da yaşıyor. Mayıs 1933 tutuklamasında Partiye ihanet etti.
15) Mimar Salih [Kızıl İstanbul'da yayımlanan listede yok]: İstanbul belediyesinde mimar. Uzun boylu, uzun yüzlü, esmer. 30 yaşlarında. Öğretmen çocuğu. Polisle bağlantısı var.
16) Fadıl/Fazıl (Ferit): Kısa boylu, siyah gözlü, esmer kıvırcık siyah saçlı. Deniz Ticaret okulunda okudu. Maliyede memur. Polisle bağlantısı var.
17) Emine (Mesrure): Öğretmen, orta boylu, esmer, şişman, 30-35 yaşlarında. Viyana'da bulunuyor. Komünistlere karşı uluslararası planda polisle çalışıyor.
18) Vedat Nedim [Tör]: Kemalist hükümetin genel basın idaresi müdürü. Kısa boylu, cılız, 1927'de Partiye ihanet etti. "Kadro"nun yönetiminde çalışıyor.
19) Şevket Süreyya (Aydemir): Ankara Ticaret Lisesi Müdürü. "Kadro" yöneticisi. 1927'de Partiye ihanet etti.
20) Hemşinli Ana Mahmut: Uzun boylu, hafif kambur, siyah saçlı, eski hakim çocuğu. Şimdi Ankara'da devlet demiryolları idaresinde çalışıyor. Polisle bağlantılı.
21) İsmail Hüsrev (Tökin): "Kadro" grubundan. Maliye Bakanlığı Neşriyat Müdürü. Albay çocuğu.
22) Nazillili Şükrü: Kısa boylu, sarışın, gözlüklü, İstanbul'da bulunuyor. İstanbul polisinin komünist masasıyla bağlantılı. 1929 yılında İzmir'de hapisteyken komsomol örgütüne ihanet etti, polisle çalışmaya başladı.
23) Boz İsmail: Tütüncü, Kavalalı, İstanbul Belediyesi Sular İdaresi'nde çalışıyor. 1929 yılında provokatör oldu. Polisle bağlantılı. Ajan.
24) Alaeddin (Fahrof): Makedonya, Manastırlı, uzun boylu, sağlıklı, İstanbul Ayvansaray çivi fabrikasında çalışıyor. 1930 yılında provokatör ve polis ajanı oldu.
25) Şemsa/Şeman (Neriman): Fahrof'un eşi, Boz İsmail'in kardeşi, kısa boylu, polisle bağlantılı, muhabbet tellalı, kadın ticareti yapıyor.

26) Kağıthaneli/Kataneli Kemal: Bursa Sanayi Mektebi'nde okudu, tornacı, orta boylu, 28-30 yaşlarında. İstanbul'da bulunuyor. 1930'dan beri provokatör. 1930'da Partiye ihanet etti.
27) İştipli Nuri: İstanbul İmalat-ı Harbiye'de okudu, poliste çalışıyor. 1930 yılında Parti sekreterini polise bildirdi.
28) Vâlâ Nureddin: İstanbul'daki "Haber" gazetesinde çalışıyor, valinin oğlu, uzun boylu, gözlüklü, kopça burun. Komünistlerle mücadele konusunda polise yardım ediyor.
29) Elektrikçi Ziya: Tayyare makinisti. 1930 yılında Eskişehir'de komünistlerin tutuklanmaları sırasında polise yardım etti. Şimdi İstanbul'da, polis ajanı.
30) Şoför Muavini Haydar: Şoför Muhsin'in yardımcısı, 1932 Ağustosun'da yapılan tutuklamalar sırasında polise yardım etti.
31) Şoför Muhsin: İstanbul'da şoför. Orta boylu, siyah saçlı, 1932 tutuklamasından sonra polisle bağlantısı olan bir kişi olarak kendisini açığa vurdu.
32) Cafer: İskeçeli, tütüncü, Halk Partisi üyesi, 4 komünisti polise ihbar etti. (?)
33) Sefer Usta: İskeçeli, tütüncü, Halk Partisi üyesi. Polis ajanı jurnalci. (?)
34) Topal Bekir: Tütüncü, polis jurnalcisi.
35) Tellal Emin: Tütüncü, esmer, orta boylu, fabrikada ispiyoncu.
36) Tütüncü Tevfik: Tütüncü, İstanbul'da bulunuyor, Beylerbeyi'nde çalışıyor, fabrikada ispiyoncu. (?)
37) Bulgaristanlı Lütfü: Orta boylu, esmer, Hamdi Şamilof'un kayınbiraderi, polisle bağlantısı var, Troçkist-polis muhalefeti üyesi. Tütüncü.
38) Topçu İsmail: Tütüncü, fabrikada ispiyoncu. (?)
39) Eğri Boyun Ragıp: Tütüncü, ispiyoncu.
40) İnebolulu Ahmet (Şoför Ahmet): Uzun boylu, renksiz yüzlü, 1929 yılında Partiye ihanet etti, hapisteyken polis ajanı oldu. Şimdi İnebolu'da.
41) Çakır Hasan: Orta boylu, eğri bacaklı, zayıf, altın dişli, tütüncü, şimdi lokantada garson. 1929 yılında hücresini polise söyledi. Polisle bağlantısı var. Ajan.
42) Mecit/Macit: Şair, Rumelili. Polisle bağlantısı var. Ajan.
43) Marangoz Hilmi (Feodal): İzmirli, marangoz, orta boylu, şişman, siyah saçlı, polisle bağlantısı var. İzmir'de bulunuyor, polis ajanı.

44) Selanikli Küçük Hilmi: İzmir'de bulunuyor, kısa boylu, uyuşuk, fare suratlı, devlet memuru, İzmir'deki komsomol örgütünü 1929'da polise ihbar etti, polis ajanı.
45) Kola/Koca Salih: Tütüncü, usta, jurnalci, İstanbul. (?)
46) Kancalı Ali Rıza: Tütüncü, jurnalci, İstanbul. (?)
47) Fuat [*Odak Çekiç*'te yayımlanan listede yok]: Tütüncü, 35 yaşında, İstanbul'da, ispiyoncu. (?)
48) Hüseyin Adil (İgnatiyev): Tütüncü, orta boylu, tıknaz, polis ajanı.
49) Marangoz Kadri (Abdurrahman Mahmut/Mehmet): Marangoz, Partiye ihanet etti, 1933 yılındaki tutuklama sırasında tüm bildiklerini polise anlattı.
50) Rıza: Edirneli, devlet memuru, polisle bağlantısı var.
51) Haydar Baba: Tütüncü, İstanbul'da. Mayıs 1932 tutuklamalarında örgütü polise verdi. Provokatör.
52) Kemal (Cem): Edirneli, Halk Partisi üyesi, değirmeni var, polisle bağlantısı var.
53) Hasan (Orhan): Edirneli, eskiden öğretmenlik yapardı, şimdi fabrikası var, babası polis komiseri. Polisle bağlantısı var, Halk Partisi üyesi.
54) Recep Cemal: İnşaat ustası, Halk Partisi taraftarı, Tütün işçileri sendikası sekreteri. Polisle bağlantısı var. (?)
55) Topal/Topaç Ali: Tütüncü, Tütün İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi, polisle bağlantısı var. (?)
56) Kabadayı Mustafa: Tütüncü, polisle bağlantısı var. (?)
57) Todor: Beyaz orducu. Polis ajanı.
58) Telgrafçı Burhan: İstanbullu, ... [bir sözcük okunamadı], uzun boylu, zayıf, polis ajanı.
59) İbrahim: İstanbullu, Cibalili. Polisle bağlantısı var.
60) Dimitri (Miço): Bulgaristanlı, Bulgar, Yunanistan'da bulunmuş, polis ajanı.
61) Mesih: İstanbullu, Beykoz ayakkabı fabrikasında çalışıyor, polis ispiyoncusu.
62) Nesim (Yahudi Nesim): Yahudi, komisyoncu, orta boylu, 1929 yılında Partiye ihanet etti, polisle bağlantısı var.
63) İbrahim (Raif): İstanbullu, Ayvansaray değirmeninde tornacı, 1927 yılında Partiye ihanet etti, polisle bağlantısı var.
64) Fahri: İstanbul'daki Deniz Ticaret Mektebi'nde okudu, şimdi Samsun'da, zengin çocuğu, 1927 yılında Partiye ihanet etti. Provokatör.

65) Mesrur Naci: Erzurumlu, elektrik ustası, İstanbul'daki defterdar elektrik santralında çalışıyor. 1927 yılında Partiye ihanet etti. Provokatör.
66) Tütüncü Talat: Samsunlu, mübadelede gelmiş, uzun boylu, kızıl saçlı, şimdi Samsunda tütüncülük yapıyor, poliste çalışıyor.

Dinlenenler: Partiden ihraç edilmesi hakkında.
Karar verildi: İhraç edilmelerine:
1. Müddei Umumi Ziya
2. Tayyareci Cemal
3. Pilot Cemal
4. Şerafcttin Marangoz
5. Tütüncü Besim
6. Tütüncü Hüsnü/Hulusi
7. Tütüncü Selanikli Hüsnü
8. Edirneli Selim Sırrı
9. Faik Usta
10. Tete Hüseyin (Samsun)
11. Dayı Osman (Samsun)
12. Toraman Osman (Samsun)
13. Telefoncu Ferit
14. Cazım [Aktimur]
15. Sarı Mustafa [Börklüce]
16. Şoför Ragıp
17. Saffet (Ömer)
18. Galip (Adanalı)
19. İzmirli İbrahim [Topçuoğlu]
20. Melek (İbrahim'in karısı)
21. Mazlum
22. Sadık (Adnan)
23. Gözlüklü İsmail Hakkı
24. Nâzım Hikmet
25. Kunduracı Sabri
26. Nusret (İzmirli)
27. Tornacı Ragıp
28. Tango Tevfik
29. Ali Şahin (Adana)
30. Sadrettin Celal [Antel]
31. Küçük Hakkı

32. Ahmet (Raşid)
33. Şaban/Şadan
34. Malatyalı Ahmet Ziya
35. Hüseyin Sait
36. Nasuhi/Nusuhi (Nurettin)
37. Selami (Süreyya)
38. Şoför Abdurrahman
39. Ahmedof İbrahim
40. Mehmet (Hakkı)
41. Mehmet Ali (Giritli)
42. Vehbi/Vehdi (Arif)
43. İlhami (Mehmet) [Özdenasil, Deli])
44. Fikri (Yunus)
45. Kunduracı Derviş [Rusça, CD 25B, Klasör 30-36, Belge 502 vd.]

1932 Konferansı'nda Merkez Komitesi'ne seçilenlerden 10 kişi bu görevden alınırken, bunlardan bir bölümü de içlerinde olmak üzere, 66 kişi kara listeye, 45 kişi de partiden ihraç listesine (listede taksim -/- işaretinden sonraki adlar *Orak Çekiç*'te yayımlanmış adlara atıfta bulunuyor) alınıyor. Bunlar arasında Dr. Şefik Hüsnü'nün daha önce güvenilir üyeler listesinde yer alanlar olduğu gibi, birçok merkez komitesi üyesi, hatta Nazmi [Tornacı Emin Sekün], Hadi [Şoför Emin Bilecan] gibi zaman zaman MK Sekreterliği görevi yürütmüş olanlar da bulunuyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün 1928-1934 arası TKP faaliyetine ilişkin raporunda yer alan 1932'deki desantralizasyon kararında belirtilen partiyi provokatörlerden temizleme anlayışı 1934 Martı'ndaki bu toplantıda yansıyor. 1930'daki *İnkılap Yolu*'nda adıyla anılan muhalefet şeflerinden sonra, 1934'teki Dış Büro toplantısında kararlaştırılan ve onaya sunulanlar "kara liste" ve "partiden ihraç edilenler" olarak ilk kez Aralık 1935'te *Orak Çekiç*'in 1. sayısında yayımlanmaya başlıyor. "Kara Liste"dekiler hakkında açıklama yapılır, polis işbirlikçisi, ajan vb. nitelemelere gidilirken; "partiden ihraç edilenler"in yalnızca adları sıralanmakla ye-

tiniliyor. İzleyen süreçte *Orak Çekiç*'in birçok sayısında isim listeleri yayımlanıyor. 1936 Haziranı'nda *Orak Çekiç*'in 8. Sayısında tüm isimler yeniden yayımlanırken, Kara Liste'ye "65- Asım, 66- Hamit (Hüseyin Avni), 67- Gözlüklü Aziz, 68- Ahmet Mestan ve Trikotajcı Süreyya" ve "Partiden Kovulanlar"a da Kontrol Komisyonu'na verileceği belirtilen "46- Mehmet Troçki" ekleniyor. *Orak Çekiç* gazeteleri Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)* kitabında (BDS Yayınları, 1992) yer alıyor.

Savaş Öncesi Muvafakat ve Muhalefet için Hazin Son

Dış Büro toplantısı ve muhalefete karşı böylece açılan süreç Seydahmedov'un TKP Tarihi'nde aktarılırken, Merkez Komitesi plenumu olarak vurgulanıyor ve Nâzım Hikmet'le noktalanıyor.

> 1932 yılından sonra ne Parti kongresi, ne de konferansı toplanmıştı. Parti 1934 yılında Merkez Komitesi Plenumu'nu topladı. Plenumun gündemi şöyleydi:
>
> 1. Partide kollektif çalışma,
> 2. Provokasyonla mücadele,
> 3. Köyde çalışma,
> 4. Kitle örgütlerinde çalışma.
>
> Birinci gündem maddesi demokratik merkeziyetçilik ilkesinin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesiyle sıkı sıkıya bağlıydı. Bununla birlikte kollektif çalışma da 1932'deki II. Parti Konferansı'nda alınan demokratik merkeziyetçilik ve onun geliştirilmesi konusundaki kararla yakın ilişkiliydi. Türkiye Komünist Partisi'ndeki provokasyonlarla mücadele konusu çok büyük önem taşıyordu. Kötü konspirasyondan faydalanan Kemalist polis çok sayıda provokatörü Parti örgütlerinin içine sokuyordu. 1925, 1926, 1927 ve 1929 yılı tutuklamaları ve çöküntülerinde provokatörler çok önemli bir rol oynamışlardı. Onlarca provokatör kullandılar, bunlara karşı verilen mücadele kesinlikle yeterli değildi. Bir Parti örgütünü ele veren bir provokatör, hemen başka bir örgüte geçerek işlerine devam ediyor-

du. Provokatörler çok sayıda aktif komünisti polise verdiler. Partinin, provokatörlerin Parti örgütlerine sızmalarını önlemek ve bunların ortaya çıkartılmalarını sağlamak için bir dizi önlem alması gerekiyordu. Parti üyelerinin ve işçilerin bilgilendirilmeleri amacıyla periyodik olarak provokatörlerin adları açıklanıyor, bunlara karşı işçilerin arasında bir kamuoyu oluşturuluyor ve bunların boykot edilmesi organize ediliyordu. Özellikle 1935-1936 yıllarında bu doğrultuda yapılan çalışmalar önemliydi. İlk olarak 1936 yılında provokatörlerin bir listesi oluşturuldu ve yayınlandı. Bu oldukça etkili oldu. Pek çok insan bu provokatörlerin kim olduğunu, kimlerden sakınılması gerektiğini, bunların Parti örgütlerine sızmalarına engel olunmasını ve bunlara karşı verilecek mücadeleyi kolaylaştırmayı öğrendi. [...]

PARTİNİN MUHALEFETLE MÜCADELESİ

Plenumdan Sonra:

Muhalefet artık Kemalist burjuvazinin ve polis ajanlarının karşı devrimci öncü gücü haline gelmişti. SSCB'ye ve Komintern'e kara çalmada Türk burjuvazisinin en gerici anti-sovyetik unsurlarını bile geride bırakıyordu. Nâzım Hikmet, Hamdi Şamilof, Musolini Ahmet ve Sarı Mustafa'nın başını çektiği muhalefet, Türkiye'de artık bir komünist partisi kalmadığını sadece zaman zaman Komintern'den para alabilmek maksadıyla bildiri dağıtan kimi komünist grupların olduğunu, onların da bu eylemlerden sonra ya dağıldıklarını ya da tutuklandıklarını ileri sürüyordu. Bunlar, partinin yeni üye almadan önce mukavemetini denemek amacıyla adayın tutuklanmasına yardımcı olduğunu iddia ediyorlardı. Tüm bu iftiralarla muhalefetin amacı, Türkiye'de Komünist Parti'nin illegal olarak varolamayacağını kanıtlamak ve böylece de tasfiyeciliği haklı çıkarmaktı. Ayrıca muhalefet komünist partinin tüm üyelerinin yalnızca para için çalışan Komintern ajanları olduğunu göstermek istiyordu. Bunun dışında, muhalefet, işçilerin partiye üye olmasını engellemek için güya Komünist Partisi'nin yeni üyelerini tutuklaması için polise yardım ettiğini ileri sürerek üye olmak isteyen işçileri partiden uzaklaştırmaya çalışıyordu.

Tüm bunlar muhalefeti komünizmin ve Türkiye komünist hareketinin yeminli düşmanları arasına sokmaktadır.

Şimdi bu sözde muhalefet içinde pek çok provokatör ve polis ajanı da kendilerine yer bulmuştur. Muhalefetin partiye karşı müca-

delede uyguladığı bu yöntemler onu öyle bir duruma düşürdü ki, peşinden giden birkaç işçi de ondan tamamen uzaklaştı. Muhalefet şimdi, bölünmüş bir avuç Troçkist, siyaset yaptığını sanan aydın, provokatör, polis ajanı ve diğer karanlık kişilerden oluşan bir gruptan ibarettir. Bu grup kısa bir süre önce partiye ortak bir cephe oluşturulmasını önerdi ve parti çok doğru bir şekilde bu öneriyi reddetti. Muhalefetin ortak cephesi yalnızca değersiz olmakla kalmayıp Türkiye Komünist Partisi'nin de otoritesini sarsmaya yönelikti.

Parti, Nâzım Hikmet'i muhalefetten kopartmak ve kurtarmak için de uğraşmıştır. Ancak Partinin önerisini kabul etmeyen Nâzım Hikmet, Kemalist burjuvaziyle, polis ajanlarıyla ve provokatörlerle daha bir bütünleşmiştir. Şimdilerde Partinin yanlış yaptığını, kendisinin haklı olduğunu iddia etmekte ve Kemalist diktatörlük koşullarına ayak uydurmak gerektiğini ve savaşan devrimci Partinin tasfiyesini savunmaktadır."

Muhalefetle ilgili değerlendirmelerini tamamlarken Seydahmedov, Nâzım ile ilgili çabalara özel bir dikkat ayırıyor.

1937 başlarında Komintern'in TKP faaliyetlerinin desantralizasyonu kararını almasının ardından Dr. Şefik Hüsnü önce Paris'e giderken, Komintern'de yalnızca Laz İsmail [Marat] kalıyor. Nâzım Hikmet de 1938 başında önce Kara Harp Okulu, ardından Donanma davalarında, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Hamdi Şamilof ve bir dizi asker ve sivil ile birlikte onlarca yıl ağır hapse mahkum ediliyor. Bir diğer deyişle, 1930'ların sonlarında, dünya faşizm tehlikesi altında bir ölüm-kalım savaşı yaşarken, Türkiye'de faaliyet yürütecek sağlam bir örgüte sahip ne muvafakat, ne de muhalefet kalıyor.

Son Söz

BİR YOLCULUK ÜSTÜNE

Açıyoruz kapıları,
kapıyoruz kapıları,
geçiyoruz kapılardan,
ve biricik yolculuğun sonunda
ne şehir,
ne liman,
tiren yoldan çıkıyor,
batıyor gemi,
düşüyor uçak.
Harta çizilmiş buzun üstüne.
Elimde olsaydı bu yolculuğa
başlayıp başlamamak
başlardım yine.

1958 Leningrad
Nâzım HİKMET

Ekler

EK I
Son Telgraf (13 Kânunuevvel 1924)

Seyahat Hatıraları-Moskova'ya Doğru

Milli Mücadele senelerinde İstanbul'dan Rusya'ya kadar bitaraf bir müşahit sıfatıyla seyahat yapan bir gencin hatıralarını bugünden itibaren dercediyoruz. Seyahat çok şayân-ı dikkat safhaları irae etmektedir. Bu yazılarda bizim için henüz kapalı ve esrarlı bir âlem olan Rusya'nın ihtilâl hareketleri ve ihtilâl teşkilatı bir fotoğraf gibi aksettirilmektedir.

Sıska uzun İngiliz polisinin koluna giren İtalyan jandarmasının palyoci külâhı vapurun merdivenlerinde kayboldu. İşgal orduları kontrolünün motoru uzaklaştı. Vapurumuz son düdüğünü çaldı, harcket ettik. Arkamızda kalan İstanbul'un göğe çizdiği girinti ve çıkıntılara son defa doya doya baktım. Kimbilir kaç sene bu ahenkdâr çizgiyi bir daha göremeyecektim. İçimde derin bir heyecan var. İstanbul kurtulacak mı? Anadolu inkılâpçıları Yunan'ı denize dökecekler mi? Garip bir seyahate ne uçsuz bucaksız bir sergüzeşte atılıyordum. Arkada bu renk ve ziya memleketi, bu aydınlık denizi bırakarak nereye gidiyorum? Rusya'ya... Rusya'ya gidiyorum, Bolşeviklerin Rusyasına. Hergün gemi kazanlarında yakılan zabitlerin, sırma saçlarından uzun karlı çam dallarına asılan prenseslerin, tramvaylarda, lokantalarda her yerde kızıl külâhlılarla ceplerindekini taksim etmeye mecbur olan insanların memleketi olan kızıl Rusya'ya gidiyorum... Oradan bir daha dönecek miyim? Oradan dönmek kabil midir?

Vapurda Bolşevikler

Vapurda Karadeniz'in ortasında... Dört taraf deniz... Birinci mevki yolcuları beyaz elbiseleriyle hasır iskemlelere uzanmışlar. Ekserisi Kırım'a gi-

den İngiliz zabitleri.. Kırım Bolşeviklerin elinden çıkmış... Beyaz Ordular Rusya içlerine doğru ilerliyorlarmış... Sivastopol'a gidiyoruz. Gemide benden başka üç Türk daha var. Birisi Kırım'da muallim olan annesini görmeye giden bir genç, ötekisi bir tüccar kâtibi...

Gece geldi... Temiz ve berrak bir yaz gecesi vapurumuzun dört tarafını kuşattı... Geminin baş tarafında yakamozlar çıkararak bizimle yarış eden yunus balıklarını seyrediyorum. Yunus balıklarının alt alta üst üste yuvarlanarak siyah suyun üstünde şimşeklendirdikleri fosforlu parıltılara bakmaktan gözlerim karardı. Kamarama dönmek için baş üstünden inmeye başladım. Gemicilerin yattığı ambarın yanından geçerken kuvvetle çıkan bir tek kelime "bolşevizm" kelimesi kulaklarımda kurşun gibi vızladı. Eğildim ve ambarın kapağından aşağıya baktım? Sigara dumanlarının mayi bulutu içinde tayfalar tahta bir masanın etrafına toplanmışlardı. Ortada iki gemici ellerini sallayarak bir şeyler anlatıyor ve ötekiler dinliyorlardı. Muhavere Fransızca geçiyordu. Daha ziyade eğildim. Şimdi söz söyleyen tayfanın lâkırdılarını daha iyi işitiyordum... On dakika sonra damarımdaki kanın donduğunu hissettim... Çünkü -sonra geminin ateşçilerinden olduğunu anladığım- o iki tayfadan biri arkadaşlarına geminin zabtı ile bir Bolşevik limanına gidilmesini teklif ediyordu. Hemen gidip meseleyi kaptana anlatmaya karar verdim ve süratle kaptan köprüsüne doğru yollandım. Merdivenlerden nefes nefese çıkarken yarı beli çıplak yüzü gözü simsiyah iri yarı bir adamla çarpıştık. İrkildim ve olduğum yerde durdum. O bana yaklaştı. Kömür içinde kararan alnından iri siyah ter taneleri yuvarlanıyor, kuvvetli bazuları titriyordu, kibrit istiyordu... Verdim... Sigarasını ateşledi... Tütünün en adisinden çıkan acı bir duman ciğerlerimi yaktı... Tekrar selâm verdi ve sallanarak uzaklaştı. Bu fevkalâde kuvvetli olduğu halde ölürcesine yorgun olan adam nöbetten yeni çıkan bir ateşçi idi. Demin öteki tayfalara geminin zabtı ve Bolşevik limanına gidilmesini teklif eden ateşçinin arkadaşlarından biri... Bilmem neden merdivenlerden ağır ağır kalın kuvvetli bacakları titreye titreye inen bu adamın arkasından uzun uzun baktım... Şimdi o da ötekilerin yanına gidiyordu ve belki bir an sonra tayfalar isyan edecek kaptanı öldürecekler yolcuları soyacaklar ve dümeni bir Bolşevik limanına çevireceklerdi. Ben bundan korkmuyordum. Çünkü evvelâ fakir bir muharrirdim. Bavulumun muhtevası onları memnun edecek kadar zengin değildi. Saniyen Bolşevik Rusya'ya gitmek için

yola çıkmıştım. Fakat ne olursa olsun gözlerimin önünde bir çok insanların geminin ocaklarında kebap edilmesine razı olamazdım. Daha süratle yoluma devam ettim. Birinci mevkiin salonu önünden geçerken yüzüme çarpan ışık ve piyano dalgalarıyla bir lâhza durakladım. İçerde İngiliz zabitleri, Kırım'a ticaret için giden zengin Museviler, Beyaz Ordu zabitanı maroken koltuklara gömülmüşler, gümüş kovaların içinde şampanya içiyorlardı. Kaptan da orada idi ki... Birden bire gözlerimin önünde tayfaların pis ve mundar ambarları geldi. Benden kibrit isteyen yorgun ateşçinin kalın kollarında ezginliğinden titreyen bazuları kafamın içinde kıvrandılar... Geriye döndüm... Hiçbir söz söylemeden kaptanın önünden geçtim. Ve kamaramı kilitledim...

Gece Yarısı

Tıpkı cinaî romanlarda olduğu gibi tam geminin kampanası on ikiyi çaldığı zaman kamaranın kapısına kuvvetle vuruldu. Tekmelendi... Bir dakika kapıyı açıp açmamakta tereddüt ettim. Sonra derhal giyinerek sürmeyi çektim... Üçüncü kaptan dışarı fırlamış gözleri sapsarı yüzüyle karşımda titriyordu. Hemen yakama sarıldı ve beni sürüklemeye başladı... Hem gidiyorduk, hem de anlatıyordu:

- Gemiciler isyan ettiler... Demin heyet göndererek geminin kendilerine teslimini istediler. Kabul etmedik ve İngiliz miralayı birisinin üstüne ateş etti ve öldürdü. Şimdi tayfalar geminin başında, biz kıçında kavga ediyoruz. Çabuk şu tabancayı alarak bize yardım ediniz...

Üçüncü kaptanın yakama sarılan elini omzumdan silktim ve soğuk bir sesle:

- Ben bitaraf bir yolcuyum. Geminin ahvâl-i dahiliyesine müdahaleye hakkım yoktur.

dedim. O bu sözün üzerine birden bire afalladı. Sonra tabancasını çekip şakağıma dayayarak:

-Ya bize yardım edersiniz veyahut...

dedi. Herifin çenesine kuvvetli bir yumruk aşk ettim. Üçüncü kaptan teker meker güverteden aşağı yuvarlandı. Arkasından baktım ki tam gemicilerin karargâhına düşmüş... Başına iki üç tayfa üşüştü ve birisi beni yukarıda görüp kendilerinden zannederek?

- Yaşa be arkadaş!... Yumruğun kuvvetli imiş...

diye haykırdı. Üçüncü kaptanın ellerini bağlayarak bir köşeye attılar...

Geminin başı ile kıçı arasında cayırtı devam ediyordu. Makinalar durmuştu. Karadeniz'in ortasında geçen bu kanlı vakanın uçsuz bucaksız bir su ve yıldızlı bir geceden başka şahidi yoktu. Ellerimi cebime soktum ve tekrar kamarama çekildim...

Gemide Bolşeviklik

Gemi Bolşevik tayfaların eline geçti. Ve dümen Bolşevik limanlarından S. limanına çevrildi. Yanımda Kırım'daki annesini görmeye giden Türk genci anlatıyordu.

- Demek sizin bundan haberiniz yoktu, öyle mi? Öyleyse size baştan anlatayım. Gece yemeğinden sonra tüccar kâtibi M. Beyle beraber birinci mevki salonunda konuşuyorduk. Birdenbire sarhoş bir İngiliz zabiti masasından ayağa kalkarak üstümüze bir bardak şampanya döktü ve:

- Hâlâ şu kafalarınızdan kırmızı şalgamı çıkarmamışsınız? Ne mankafadır şu Türkler, Yunanlılardan sopa yiye yiye kafanızdaki fesleriniz de paramparça olur! diye bizi tahkir etmeye başladı. Biz fena halde asabileşmiştik. Nihayet ben dayanamadım ve herifin yanına giderek suratına mükemmel bir sille indirdim, ortalık birbirine girdi.

Ve geminin Fransız olan kaptanı, müttefikin orduları zabitanından birini tahkir ettiğimizden dolayı tevkifimizi emretti ve dört tayfa bizi salondan dışarı zorla çıkararak baş tarafa doğru götürdüler. Fakat salondan biraz ayrılınca hemen ellerimizdeki ipleri çözdüler ve bizi gemicilerin ambarına indirdiler. Orada boşta olan bütün efrad toplanmıştı. Bizim muhafızlar meseleyi arkadaşlarına anlattılar ve hemen hepsi etrafımızı alarak korkmamamızı yakında o heriflerin ceza-yı sezalarını bulacaklarını söylediler... Sonra bildiğin gibi gece 12'de isyan oldu ve biz de bittabi gemicilerle beraber İngiliz zabitlerine karşı kurşun attık ve gemiyi zabt ettik. Fakat ne yazık arkadaş kavgada vurularak öldü..."

Mücadelede ölen gemicilerin ve onların arasında Türk gencinin de cesedini kırmızı bayraklara sararak denize attılar... Gemi altüst olmuştu. Yani zabitan efrad, efrad zabitan mevkiine geçmişti. İngiliz zabitleri, zengin Museviler ateşçilik ediyorlardı. Birinci mevki salonu inkılâpçı gemicilerin

içtimâ salonu haline girmiş, kamaralara tayfalar yerleşmişti... Türk arkadaşımızın şefaati ve üçüncü kaptana attığım yumruğu gören gemicinin delaletiyle kamaram elimden alınmadı ve bana dokunmadılar. Gemide herkes nöbetle çalışıyordu. Hatta ben de bir saat vardiya kestim. Kırım'daki annesini görmeye giden Türk genci Bolşevik gemiciler arasında mühim bir mevki kazandı.

Son Telgraf (14 Kânunuevvel 1924)

Seyahat Hatıralar-Bolşevikler içinde

Gemimizin sancak gönderine geniş kıpkırmızı bir bayrak çekilmişti. Bolşevik limanı artık iyiden iyiye fark ediliyordu. Bir saat sonra limana girdik. Geceler güvertede toplanarak Enternasyonal marşını söylemeye başladılar. Gemi demir attı. Kıçında kocaman bir bayrak dalgalanan küçük bir motor gemiye yanaştı ve liman reisi maiyeti güverteye çıktılar. Liman reisi genç bir bahriye çavuşu idi. Üstündeki beyaz elbise siyahlaşmıştı. Başında meşin eski bir kasket, belinde kılıfsız kocaman bir revolver vardır. Arkadaşları da aşağı yukarı kendisi gibi giyinmişlerdi. Bizim gemiciler meseleyi anlattılar. Liman reisi gülmekten katılıyordu. Ve gemicilerin ellerini ayrı ayrı sıkıyordu. Bizim Türk genci ile uzun uzun konuştu, yanlarına sokulup dinledim: Kemalistlerin mutlaka Yunanlılara sopa çekeceğinden şarkın İngiliz emperyalizminin boyunduruğundan kurtulacağından hararetli ve coşkun bir selâsetle bahsediyordu. Liman reisinin motoru havadisi bildirmek üzere şehre döndü. Biz liman reisi aramızda olarak birinci mevki salonuna geçtik. Geminin büfesindeki en âlâ şaraplardan içildi. Bütün dünya amelesinin, fakir halkın kurtuluşu hakkında nutuklar söylendi ve bu merasimin sonunda gemideki mahpusların getirilmesi için emir verildi. Mahpuslar geldi. Elli kişi kadar vardılar. Amele murahhasını öldüren İngiliz miralayı en önde idi. Onun arkasında bizim Türklerle alay eden zabit geliyordu. Birinci kaptanın şişman karnı korkudan kırılan bacaklarının üstüne yuvarlanıyordu. Şakağıma revolver dayayan üçüncü kaptan burnunu göğsünc dayamış küs küs duruyordu. Hepsinin yüzleri kağıt gibi bembeyazdı. Ben ömrümde korkuyu bu kadar mücessem ve toplu olarak görmemiştim.

Liman reisi ayağa kalktı ve Rusça olarak: Çeka'ya sevk edileceksiniz... orada sizi muhakeme ederler dedi...

Liman reisinin cümlesi Fransızcaya tercüme edilip de mahpuslar "Çeka" kelimesini duyar duymaz yıldırım vurulmuşa döndüler...

Kafkasya'da Çeka

Kafkasya'nın bir kısmı Bolşeviklerin bir kısmı Beyazların veya Menşeviklerin elinde... Ben bu iki kısmın birinden diğerine geçerek yoluma devam ediyorum. Kızıllar beni iki defa Beyazların casusu ve Beyazlar üç defa Kızılların casusu diye tevkif ettiler. Fakat bu beş tevkifin hepsinden de kâh eser-i talih, kâh kurnazlık ve kâh da casus olmadığımı ispat ederek kurtuldum. Maksadım Rusya'nın içerlerine girmek, Moskova'ya, Petersburg'a kadar uzanmak Türkiye'nin burnu dibinde patlayan bu içtimaî volkanı yakından tetkik etmek... Fakat Kafkas'tan Rusya'ya geçmek o kadar müşkildi ki şimendiferler ekseriyâ işlemiyordu.

Yollarda açlık baş göstermişti. Onun için Kafkasya'nın orta kasabalarından birinde ahvâlin biraz tavazzuh etmesini beklemeye karar verdim. Ve işte bir haftadır ki Kafkas dağlarının tekine sıkışmış güzel bir kasabada bulunuyordum. Ben buraya geldiğim zaman henüz daha Bolşevik İnkılâbı olmamıştı. Memlekette müthiş bir karışıklık vardı. Fakat inkılâbın yakın olduğu hissediliyordu. Çünkü köylüler ağalardan ve mütegallibeden çok müşteki idiler. Nihayet tahminimde yanılmadığımı gördüm ve geldiğimin dördüncü günü ihtilâl oldu. Hiç unutmam, bir sabah civar köye gitmek mecburiyetindeydim. Evimden çıktığım zaman mutad hilâfında yollarda pek az kimselere tesadüf ettim. Ben kendi kendime bunun esbâbını araştırmaya ve acaba bir "aks-i inkılâb" arefesinde olup olmadığımızı düşünmeye başlarken kasabanın asıl geniş caddesine çıkınca garip bir manzara karşısında kaldım. Caddede boydan boya nöbetçiye benzer silâhlı kimseler dolaşıyordu. Yollar ben bildim bileli ilk defa olarak sulanmış ve süpürülmüş idi. Şehirde bu işleri yapacak bir belediye olmadığını biliyordum. Daha aşağı inince mesele kendi kendine anlaşıldı. Çeka'nın yollara çıkardığı nöbetçiler önüne gelen herkesin eline birer süpürge tutuşturuyor ve şehri süpürtüyorlardı. Amele, köylü ve hükûmete mensup iş sahipleri bu umumi angaryadan muaftı. Birer birer tanıdığım simalara rast geliyordum. Mese-

lâ şu arkasında süpürüntü sepetini taşıyan yaşlıca adam eski belediye reisi. Gençliğinde bir cinayet yüzünden dağlara kaçan bu adam, yavaş yavaş bu sıfatta ilerlemiş, birkaç aile yuvası bozmuş, şöhret edinmiş ve yaşlanınca şehre inmiş ve belediye reisi seçilmişti; son zamanlarda birkaç ipek fabrikası işletiyordu. Daha sonra meşhur bir tüccar, bir derebey çocuğu, bir eski jandarma zabiti, hulâsa ihtilâlin rengini taşımayan bütün şehir âyânı o her gün müteazzimâne dolaştıkları caddeyi bugün kendi elleriyle süpürüyor, suluyor, temizliyorlardı. Öğleden sonra bu fahrî süpürüntücüleri sıraya dizerek şehir civarındaki su bendlerinin tamirine götürürlerken gördüm. Şehrin fakir halkı bu lâyüs'el addedilen simaları çöpçü küfeleri altında görünce evvelâ ne düşünmek lâzım geldiğini tayin edemiyordular.

Ertesi gün Cumartesi idi. Bütün şehirde subotnik ilân edildi. Subotnik bütün parti ve hükûmet mensuplarının iştirak etmesi mecburi olan umumî bir iş günü, "imecelik" demektir. Subotnike iştirak edenler, takım takım kendilerine verilen iş mıntıkalarına giderler, yollar açar, bentler temizler, mahrukat nakleder, yahut herhangi bir iş yaparlar. Subotnikten evvel yapılan mitingde o gün bütün şehir havalisinde "aks-i ihtilâl" başladığı ilân edildi. O gün şehir üzerinde esrarengiz bir heyecan bulutu yüzüyordu.

Öğleden sonra şehirde idare-i örfiye ilân edildi. Akşam saat altıdan sonra hiç kimse sokağa çıkmayacaktı. Köylere seyr-ü sefer ihtilâl komitesinin müsaadesine vabeste idi. İhtilâl komitesi beş kişiden mürekkepti. Bunların biri muallim, biri gazeteci ve üçü amele idi. İdare-i örfiye mucibince gece dışarıya çıkan derhal kurşuna dizilecekti. O gece geniş tevkifat yapıldığını öğrendik. Sabaha karşı aks-i ihtilâlle münasebeti olan bütün rehineler kurşuna dizilmişti. Sabaha karşı hapishane istikametinden gelen acı yaylım ateşleriyle uyandım. Sabahleyin bütün şehirde şu beyanname neşredildi:

"Burjuvaziye İlân-ı Harp!" İhtilâl komitesi kendi mıntıkasında yaşayan bütün burjuvalara, zenginlere, mütegallibeye, mürtecilere ilân-ı harp ediyor. Bugüne kadar mahzenlerde, bodrumlarda yaşayan fakirler ve ameleler bugünden sonra zenginlerin büyük, aydınlık ve süslü evlerine nakledileceklerdir. Burjuvaların bütün altın, gümüş ve mücevheratı haczedilecektir. İhtilâl komitesi istismâr heyetleri teşkil etmiştir. Bu heyetler zenginlerin bütün evlerini gezecek ve bütün fazla eşyayı hacz edecek, bir mahalle top-

layacaklardır. Bu heyetlere karşı yapılacak ufak bir mukavemet derhal kanla söndürülecektir.

Yaşasın İhtilâl Komitesi! Yaşasın Kızıl Terör!"

O gün heyetler derhal faaliyete geçti. Altın ve mücevherat, maliye dairesi kasalarına hıfz edildi. Toplanan eşyadan bir kısmını umumî müesseselere verdiler, bir kısmı depolarda kaldı. Bu arada suistimal yaptığı töhmetiyle birkaç gün sonra bu heyetlere mensup altı kişi de idam edildi ve bir kısmı da hapse atıldı. Bu haciz ve istimlâk faaliyetleri bittiği gün artık civardaki aks-i inkılâp da bastırılmıştı. İdare-i örfiye lâğv edildi ve ertesi gün büyük bir çocuk bayramı yapıldı.

Şehirden ve civar köylerden kafile kafile gelen, şehrin meydanına toplanan çocuk yuvaları, ibtidai mektepler burada azim bir kalabalık teşkil ettiler ve azim nümayişler yaptılar. Nutuklar verildi. Beyannameler dağıtıldı, "ilmin cehle, insanın tabiata galebesinden, insaniyetin reha ve halâsından ihtilâlden ve sükûndan" bâhis sözler ve yazılar binlerce defalar tekrar edildi. Ara sıra sabahları hapishane duvarları arkasında yine yaylım ateşleri açılıyor. Mitingler, konserler, bayramlar birbirini takip ediyor, hayat yürüyüp duruyor, ihtilâl derinleşiyordu.

Son Telgraf (15 Kânunuevvel 1924)

Seyahat Hatıraları-Bolşevikler Arasında

Yine Çeka Hakkında

İlk defa isminin uyandırdığı korkuyu gemide gözlerimle gördüğüm Çeka'nın bu küçük Kafkas kasabasındaki faaliyetini de müşahede ettikten sonra, bu biaman ve müthiş müessese hakkında daha fazla malûmat almak üzere kendisi İstanbul'da tahsil etmiş ve sonra memleketine dönerek Kızıl İnkılâba iştirak etmiş yerli bir gence müracaat ettim. Yerli genç bana âtideki malûmatı verdi:

İhtilâlin "terör-tedhiş" işleri muhtelif müesseseler tarafından icra edilir ki bunların en başında Çeka gelir. "Çeka" kelimesi "Çirezoçanya Yakomsiya", yani "fevkâlade komisyon" mânâsına iki kelimenin kısaltılmış şek-

lidir ve asıl ünvanı "ihtikâr, kaçakçılık ve irticayla mübareze için fevkalâde komisyon"dur. Çeka ihtilâlin zabıtasıdır. Fakat bunu doğrudan doğruya polis addetmek yanlıştır. Rusya'da polis yerine kaim olmak üzere "milisya" denilen milis teşkilâtları vardır. Çeka fevkalâde zamanlara mahsus daha fevkalâde bir teşkilâttır. Polisin icra kuvveti yoktur. Halbuki Çeka idam hükümlerine kadar herşeyi infaz eder*. Çekistler yani Çeka mensupları fırkanın en genç, en müthiş, en yılmaz âzâsından seçilir ve bunlar müthiş bir inzibat altında hareket ederler. Çekistlerin içinde bazen pek genç fakat pek müthiş kızlara da tesadüf edilir.

Daha ziyade aşk ve şiir için dünyaya gelmiş zannedilen bu beyaz ve altın saçlı genç Rus kızlarının dahilî vatandaş muharebelerinde veya Çeka teşkilâtlarında tabanca ve silâh kullandıklarını görmek insana garip bir his veriyor.

Çeka daha ziyade sivil bir idare mahiyetindedir. Bunun için bu gibi siyasî zabıta vezaifi görmek üzere Kızıl Ordu dahilinde de ayrıca teşkilâtlar vücuda getirmiştir ki bunlara "asobiandel" yani "şube-i mahsusa" namı verilir. Fakat size şunu da söyliyeyim ki "tedhiş" vesaitinden ihtilâlde her suretle istifade eden Komünist Fırkası sulh ve sükûn zamanında münferid suikastleri katiyen reddetmektedir."

İstanbul'da tahsilini ikmal eden genç bilâfasıla anlatıyordu. Fakat ben bahsi değiştirdim. Çünkü çeka kelimesinin her tekerrüründe dudaklarının arasından çıkan bu iki keskin ve acı hece kulaklarımı iki kurşun gibi mütemadiyen deliyordu.

---

* Mütemmim malûmat olarak şunu da ilâve etmek icap eder ki hâl-i hâzırda Rusya'da Çeka mevcut değildir. Onun yerine "Gepeu" yani devlet idare-i siyasiyesi kaim olmuştur. Bu teşkilâtın icra kuvveti tahdit edilmiştir. İdamlar reisicumhurun tasdikine iktiran etmek mecburiyetindedir. Hâl-i hâzırda GPU'nun ve sabıkan Çeka'nın müthiş ve korkunç reisi Djerzinski'dir. Aynı zamanda dahiliye komiseri olan bu zat ihtilâlden evvel küçük bir şimendifer memuru idi. Son zamanlarda bütün şimendiferler ve yollar komiserliği vazifesini görüp Troçki ile beraber ihtilâlin ve aks-i ihtilâlin yıktığı vesait-i nakliyeyi yeniden ihya etmekte büyük hizmetleri geçmiştir. Diyorlar ki bu adam hayat-ı hususiyesinde fevkalâde sessiz ve nazik imiş. Halbuki ihtilâlde en kanlı, en müthiş rollerden birini oynamış ve Lenin'in en ziyade itimat ettiği arkadaşları meyanına geçmiştir.

Kızıl Tren

Bütün Rusya'da gördüğüm şayan-ı hayret şeylerin en hayret vericilerinden biri de şüphesiz kızıl trenlerdir. "Kızıl tren" Bolşevik inkılâbının Çeka kadar müthiş fakat tarzı itibariyle tamamiyle Çeka'nın zıddı olan bir vasıtadır. Hiç unutmam uzun sergüzeştlerden sonra Maverâ-yı Bahr-i Hazer'e kadar gelmiştim. Kalabalık, zengin ve mamur bir vadinin ağzında bulunan küçük bir şehirde oturuyorum. Maverâ-yı Bahr-i Hazer'de ihtilâl ağır ve hafif ilerliyordu. Halk cahil, vesait-i nakliye az ve aksi ihtilâl kuvvetleri her tarafta mevcuttu. Şehirdeki Kızıl Ordu kıtaatı az ve zayıftı. Vadinin içerilerinde ise ihtilâl hemen hemen tesirsiz kalmıştı. Birkaç gün sonra esasen tahmin edildiği gibi vadinin içerilerinde isyan ve aksi inkılâp haberleri geldi. Şuraya buraya dağılmış tek tük kızıl müfrezeler şehre ricat ettiler. İsyancıları idareleri altına alan eski emlâk sahipleri ve Beyaz zabitler şehri vadiden ayıran tepeler kadar geldiler. Vaziyet Kızıllar için çok felaketliydi. Ben bu Kızıl askerlerin kendilerini müdafaa edeceklerini ve uzaklardan müthiş kuvvetler getirterek kanlı harplere girişeceklerini zannediyordum. Fakat tepeleri zayıf nöbetçi kollarıyla muhafaza eden Kızıllarda hiç böyle bir hareket yoktu. Bulunduğum küçük şehir aynı zamanda yegâne şimendifer hattı üzerinde mühim bir istasyondu. Herkes nasıl bir vaziyetin tahaddüs edeceğini düşünürken ve şehrin sokaklarında telaşlı fısıltılar dolaşırken isyanın ikinci günü akşam üzeri istasyona bir "kızıl tren" geldi. Bu haber patlayan bir su borusu gibi şehri baştan başa dolaştı. Ben kızıl treni işitmiş, fakat henüz görmemiştim. Hemen görmeye koştum. Bu zahiren bir yolcu ve eşya vagonlarından mürekkep bizim bildiğimiz bir katardı. Fakat lokomotif baştan başa kızıla boyanmış, cephesine, yanlarına, tekerleklerine yüzlerce "ihtilâl şiarları" yazılmıştı.

Bütün vagonların harici, hatta tavanları nâmütenâhi renkler, resimlerle süslenmiş, şiarlar, yazılarla bezenmişti. Vagonların bütün cephelerini kaplayan bu resimleri anlamak için en basit fikirli bir adamın bile zorluk çekmesine lüzum yoktu. Şurada eski devirde bir bey, bir köylüyü döğüyor, ortada cephede askerleri kırdırıyorlar, şurada bir kumar masası başındaki rezaletler resmedilmiş, nihayet köylülerin, amelelerin güya bütün zâlimleri parça parça ettiklerini gösteren resimler, en son vagonlarda sosyalizm âleminde insanların rahat ve mesut hayatlarını gösteren resimler ki burada

makineli pulluklar işliyor, temiz, güzel yapılı köylerin bacalarından dumanlar tütüyor, mektepler, klüpler, fabrikalar yükseliyor... ilh. İlh.

Fakat kızıl trenin asıl vazifesi daha başkaydı. Bu trenin vagonları bir araya gelince adeta mükemmel bir şehir meydana geliyor. Bunun bir vagonu matbaadır. Tren yürür, beyannameleri, şiarları basar, hazırlar, hatta etrafa saçar. Vagonlardan biri adeta muharrirler odasıdır. Tren yürür, fakat bu muharrirler masalarının başında çeşit çeşit beyannameler, risaleler, hikâyeler hazırlarlar. Bu vagon matbaa vagonuna mutassıldır.

Diğer bir vagonda şairler, hatipler, vaizler seyahat eder. Trenin durduğu yerlerde bunlar halkın aralarına, klüplere, pazarlara dağılırlar, yer yer mitingler peyda oluyor, vagonların üzerleri de birer kürsü vazifesi görürler. Vagonun biri kütüphanedir. Burada tren durduğu zaman kapılar açılır. Okuyucular masalara, sıralara dolanırlar, daha ziyade duvarlardaki resimleri, yazıları seyrederler, kütüphaneci gençler gelen zâire, hatta trenin önünde dolaşanlara ziraate, iktisadiyâta, bilhassa ihtilâle ait uzak şehirlerde hazırlanmış sayısız risalecikler hediye ederler. Bunlar hep o mahallin lisanında yazılmış hazırlanmıştır. Vagonların birinde tiyatro, diğerinde sinema takımları hazırdır.

Trenin vücudundan biraz sonra çöl istikametinden kanatlarının altına birer çift ayrı kızıl yıldız nakşolunmuş iki tayyare geldi. İstasyonun yanına indi, kızıl müfrezenin beklediği yardım kıtaatı meğer bunlardan ibaretmiş. Tayyarelerin bombaları yoktu. Bir an içinde şehrin bütün hayatı değişti. Nümayişler başladı, sokaklarda taraftarları arasında kızıl müfrezelerin sokak şarkıları söyleyerek geçtikleri görüldü, yer yer mitingler yapılıyordu. Hararetli hatipler Maverâ-yı Bahr-i Hazer'in bu mensi istasyon meydanında toplanan hatta biraz da alıklaşan halka coşkun sözlerle halktan, adaletten, topraktan, istikbalden, Avrupa ve Amerika'dan bahseden sözler söylüyorlardı. Biraz sonra şehrin damları, sokakları adeta bir beyanname yağmuru altında kaldı. Kızıl trenin beyanname ambarlarını yüklenen kızıl tayyareler nüfusu birkaç bin kişiyi geçmeyen bu küçük şehrin üzerine on binlerce irili ufaklı hitapnameler attılar. Bunların bazıları üzerinde mesela sadece bir tek cümle ve hatta bir tek mânidar kelime yazılmıştı. Tayyareler hamûlelerini daha ilerilere götürdüler, cepheler, isyancıların elinde kalan vadi köyleri, yollar dağlar üzerindedir. O gece bu beyannameler yağmuru

âdeta hiç durmadan yağdı. Hiçbir şey okumayan dağlar halkı için bu kağıdın üzerine bazen sadece kendilerine yapacakları işi gösteren kaba resimler yapılmıştı. Geceleyin şehrin meydanlarına, caddelerine seyyar sinema perdeleri gerildi. Bu filmlerde şarkın zâlimlerden halâsına veya ziraate, sanayie ait herkesin anlayabileceği manzara gösteriliyordu. Şehir klübünün önünde müthiş bir kalabalık vardı. Klüpte kızıl trenin tiyatro takımı halkın isyanına ait bir piyes verdi ve nâmütenâhi nutuklar söylendi. Büyük caddelerin başında geniş ateşler yakıldı. Fevkalâde gazeteler neşredildi. Hulâsa ihtilâlin bütün propaganda vesaiti bu küçük şehirde ve bu isyan selinin ağzında baş döndürücü bir intizam ve sükûnla işledi. Vadiye atılan yüz binlerce beyannameler ve haberler pek çabuk tesirini gösterdi. Dağlı ahaliye mensup isyancılar birkaç köyü yağma ettikten sonra dağlara çekildiler birçok köyler isyancı reisleri olan zabitleri ve beyleri köylerine kabul etmediler. Hatta tevkif ettiler. Birçok köylüler beyannamelerden aldıkları emirlerle ve kendi kendilerine cephede silah atmaktansa köyün etrafındaki büyük çiftlikleri yağma etmeyi daha münasip gördüler.

Birkaç gün sonra isyancı reisleri cenuba doğru çekildiler. Cephe söküldü ve tavrı kendi kendine temizlendi. Köylerden gelen murahhaslar şehirde gürültülü kongreler yaptılar ve kızıl müfrezenin önünde bir "kızıl kervan" teşkil edildi. Yirmiden fazla deveden teşkil edilen bu kervan tıpkı bir kızıl tren gibi gittiği ve durduğu yerde yeni bir hareket ve propaganda merkezi oldu. İsyanın devam ettiği müddetçe kızıl müfrezeler sadece siperlerinin gerilerinde beklediler ve muayyen saatlerde ders gördüler.

(Son Telgraf (18 Kânunuevvel 1924)

Seyahat Hatıraları-Bolşevikler Arasında

Kafkasya'dan Leningrad'a

Kafkasya tamamiyle Bolşeviklerin eline geçti. Sükûn teessüs etti ve ben bütün seyahatimin ilk adımını atmak üzereyim. Şimendiferlerde hâlâ intizam yok, yollarda açlık kuvvetli imiş diyorlar. Fakat ne olursa olsun yoluma devam edeceğim.

338 senesinin Kânunuevvelinde (Aralık 1922) şimendifere bindim, bizim katarda Navarni Pasajereski, yani "eşya-yolcu" treni diyorlar, bu trenin maruf bir ismi daha var: "Maksim Gorki", meşhur Rus edibi fakir gençliğini bütün katarların tekerlekleri arasında Rusya'yı baştan başa dolaştığı için bu trene onun ismini vermişler. Bayağı yolcu trenlerinin 8 günde aldığı yolu bizim tren tam 18 günde aldı. Yolculuk çok meraklı idi. Meselâ: tam iki istasyonun arasında şimendiferlerin odunu bitiyor ve ahali vagonlardan iniyor ve civar ormanlardan odun kesiliyor, şimendifer tekrar hareketi geliyor. Bazen yokuşlarda vagonların yarısı bırakılıyor diğer yarısı yokuşun başına çekildikten sonra lokomotif geri dönüp mütebakisini de çekiyor.

Tam 18 gün kâh aç kalarak, kâh soğuktan donarak Leningrad istasyonuna geldik.

Leningrad

Petersburg'un yeni ismi. 1707 tarihinde Büyük Petro Neva nehri kenarında tesis ettiği yeni şehre Petersburg ismi 1914 senesinden sonra, yani Harb-i Umumî'nin ilânını müteakip Rusçalaştırıldı ve Petrograd şekline girdi. Fakat şimdi bu şehir daha başka bir isimle anılıyor. 1924 Kânunusânî 2'de Lenin öldü ve onun ölümü haftasında Petrograd şûrası şehrin bademâ Lenin'in ismiyle anılmasına karar verdi ve şimdi eski Petersburg artık Leningrad-Lenin ismini taşıyor. Lenin, Avrupa'daki mecburî menfa hayatından Rusya'ya ve Petrograd'a avdet etti. Bu avdet o zaman Lenin'in düşmanları tarafından garip bir şekilde tefsir ve işaa edildi. Bu rivayetlere göre güya Lenin'i Rusya'ya Alman karargâh-ı umumîsi gönderiyordu. Lenin ve arkadaşları Rusya'yı dahilen ihtilâle sevketmek, teşettüre uğratmak ve böylece de onu Almanların karşısında âciz ve takatsiz bir vaziyette bırakmak için uğraşacaktı. Bu sözleriyle Lenin'in alelâde münferid bir yolcu gibi avdeti günlerinde bile Rusya'daki düşmanlarının, o zamanki Rusya hükûmet ve hâkim partilerinin kendisinden nasıl korktuklarını ve çekindiklerini göstermek itibariyle şayan-ı dikkattir.

Filhakika Lenin Petrograd'a ayak bastı. Ve aradan çok zaman geçmeden Lenin bütün Rusya'nın hâkim ve diktatörü oldu. Bütün nüfuz ve salâhiyet bilfiil Lenin partisinin eline geçti. Lenin'in ilk nutkunu irad ettiği yer

şayan-ı dikkat bir mevkiydi. Kışlık sarayın birkaç dakika şimalinde ve Neva nehrinin şarkında geniş bir meydan vardır. Bu meydanda şimdi Teşrinievvel İhtilâli'nde ter-i can eden amele ve askerlerin mezarları bulunuyor. Çepçevre metin ve boz renkli granitlerle çevrilmiş dairevî bir sed içerisinde bu "kardeş mezarları" adeta küçük ve yeşil bir bahçe teşkil ediyor. Bu meydanın mukabil tarafını eski asilzadegân parkı işgal eder. Hal-i hazırda mektep çocuklarının eğlence mahalli olan bu eski muhteşem park daha yedi yıl evveline gelinceye kadar Petersburg'un Monte Karlosu idi. Rus asilzadeliğinin hummalı deliliğini teşkil eden içki, kadın ve kumar bu parkın pavyonları içerisinde daima bir cümbüş hayatı yaşardı.

Leningrad'ı ziyaret ettiğim zaman Şubat ayının son günlerini yaşıyorduk. Sisli ve ıslak bir şimal havası her tarafa abus ve mavimsi bir renk veriyordu. Asilzadegân parkı ile "ihtilâl kurbanları" meydanının arasından geçerek Neva sahiline Troyski Köprüsüne geldim. Troyski Most-Troyski Köprüsü, değil yalnız Leningrad'ın, bilâşüphe bütün Avrupa'nın en güzel köprülerinden biridir. Her birinin üstünde birer geniş kartal kanatlanan sıra sıra sütunları, temiz, muntazam ve sağlam yapılışı ile geniş ve mavi Neva'nın üzerinde sanat abidesi sanki hemen hemen havalanacak hafif çevik bir kuş hissi veriyor. Troyski-Most'un ortasına geldiğiniz zaman değil yalnız Neva, belki bütün Petersburg mavi ve yeni bir panorama gibi gözlerinizin önüne yayılır. Petersburg tarihi bir şehir değildir. Onun ancak henüz iki asırlık bir mazisi vardır. Petersburg bir Avrupa sermayedarlığın ve beynelmilel ticaretin inkişafı üzerine doğan yeni şehirlerinden biridir. Düz ve birbirini amuden kat eden caddeler, yeknesak ve hep bir irtifada evler, yeni ve arabkâri kiliseler, köprüler, heykeller ilh. Petersburg'da bütün büyük binaların can sıkacak kadar yeknesak olmasından çarlardan birinin tesiri vardır. Şehir zannederim bilhassa Birinci Nikola zamanında süratle ittisa ediyordu. Galiba bu Birinci Nikola memlekette her şeye karışan, bilhassa umur-ı nafıa alanlarını bizzat tedkik eden bir adamdı. Onun eserde aradığı şey ise bilhassa düzlük ve keskinlikti. Onun zamanında binalar sade ve keskin hatlarla yapıldı. Hatta Moskova Petersburg demiryolu planı kendisine gösterildiği zaman o, hattın takip ettiği zaruri ihtiyaçları bile bir çırpıda sildi. İki şehir arasındaki en kısa yolu hatt-ı müstakim olarak çizdi ve "hat böyle yapılacaktır!" dedi. Bunun içindir ki bugün bu hattın etrafında bir çok şehirler hattın uğrağından hariçte kalmıştır.

Neva'nın üzerinden Troyski Most'u geçerken muhakkak tevakkuf edersiniz. Bir tarafta iki asır Rus İmparatorluğu'nun yuvası olan ve bir saraydan ziyade bir kışlayı andıran "Kışlık Saray", diğer sahilde yüz yıldan beri dünyanın en isyankâr, en mütefekkir, en inkılâpçı münevverlerini yetiştiren darülfünunlar, daha sonra köprüler, kiliseler, kuleler daha uzakta sisler, dumanlar içerisinde kaybolan, tersaneler, doklar, fabrika bacaları, daha beride "Petropavlovsk Zindanları" hülâsa her şeyiyle ve her haliyle bütün Petersburg açık ve çıplak bir görünüşle nazarınızı kaplar, sanki mest olursunuz. Troyski Most'u geçince bu Petropavlovsk kalesinin, yahut istihkâmının kapısı önünde bulunursunuz. Yolun diğer taraftan ise yüksek, güzel bir konak vardır. Ben bilhassa evvelâ bu konaktan bahsetmek isterim. Lenin ilk nutkunu işte bu konağın bahçesinde toplanan taraftarlarına, işte bu konağın önündeki şu küçük balkondan söyledi. Bu balkon Lenin için bütün Petersburg, bütün Moskova ve nihayet bütün Rusya'ya çıkan bir yol oldu.

Bu konak Rus üslûbunu kendisinde bir zerre bile taşımayan alelâde büyük ve güzel bir binadır. Bu binayı son imparator İkinci Nikola bir artist metresine hediye vermiştir. Şubat İhtilâlinden sonra bina nihayet Bolşevik Partisinin karargâhı oldu ve o zaman Petersburg'ta bulunan hükûmetin bütün teşebbüsleri partiyi binadan çıkaramadı. Bugün tabiatiyle bu güzel konak da bütün diğer güzel ve büyük müesseseler gibi hükümetin hâkimiyeti içtimaiyesi altındadır. Bu binanın önünden birkaç adım yürüyecek olursanız Petersburg'un güzel, mavi ve yegâne camii önünde bulunursunuz. Beynehreyn tarz-ı mimarisinde yapılmış, mavi ve parlak çinileri, nazar-rübâ kubbesi, pencereleriyle şarkın sanat tarihinden kopmuş nefis ve nadir bir inci gibi Neva'nın bu sahiline atılmış bu kıymetli eser bugün henüz natamamdır. Zannederim bizde Meşrutiyet İnkılabı'ndan sonra Buhara Hanının teşebbüsü ve bütün Müslüman âleminin müzaheretiyle inşasına başlanılan bu Petersburg Camiinin ihtilâlden sonra inşaatına imkân bulunamadı. Şimdi etrafı tahta perdeleriyle çevrilmiş ve her gün biraz daha dağılıyor ve unutuluyor.

Petersburg'un bu mıntıkasına bugün bilhassa Petropavlovsk istihkâmını gezmek için gelmiştik. Petropavlovsk Neva nehri kenarında ve imparatorların sarayı karşısında eski bir istihkâmdır. Fakat bugüne kadar bu kalenin blokhavzlarından herhangi bir düşmana bir tek mermi bile atılmış değildir. Petropavlovsk bir istihkâm olarak yapıldı. Fakat bir zindan vazifesi-

ni gördü. Rus İnkılâbı tarihi denilince daima akla Sibirya kadar Petropavlovsk kalesi de gelir. Bu kaleyi, ziyarete gelirken yanımıza yaşlı ve kıyafetinden ihtilâlden evvel bir muallim veya bir memur olduğu istidlâl edilen bir rehber verilmişti. Şimdi küçük büyük hemen bütün Rusya şehirlerinde zannederim maarif idarelerine merbut bir de "seyahat ve tenezzüh şubesi" vardır. O şehre gelen herhangi bir seyyah veya talebe heyeti hemen bu şubeye müracaat eder. Şubenin defterinde bütün seyahat mahalleri, buralara gidecek tren, vapur, tramvay tarifeleri mukayyeddir. Bu şubelerin her büyük mektep müessese ve teşkilâtında ayrıca tâli şubecikleri vardır. Şubeler müracaat eden heyetlere ziyaret mahalleri için müsaade ve rehber verir. Biz Petropavlovsk kalesini gezdirecek rehberi de Petrograd seyahatler şubesinden aldık. Rehberimiz daha kaleye girmeden izahata başladı. Burada her köşebaşı, her kapı, her adım attığımız yer birkaç inkılâpçıya siyasetgâh olmuştu. Bu kaleyi çarlar iki şey için kullanmışlar. Burası evvela mücrimîni siyasiyenin zindanı idi. Saniyen Çar ailesinin mezarları da yine burada bir kilisenin içinde bulunuyordu. Rehberlerimiz kaleye adeta râşeler içinde girdi. Petropavlovsk'un meşum şöhreti onun hâlâ sinirlerine hâkim gibiydi. Evvelâ zindan kısmını görmek istedik. O zaman rehberimiz bize bir mahkûmun Petrovpavlovsk'a girerken geçtiği yolu ve merasimi adım adım takip ettirdi. Mahkûm evvelâ kale kumandanına çıkarılıyor. Burada lâzım gelen muameleyi gördükten sonra asıl zindana sevk olunuyor. Zindanın önüne geldik. Hepimizin sinirlerinde soğuk bir hava esiyordu. Güyâ hür ve ihtilâlcı Petrograd'dan ayrılmış, çarların hâlâ hâkim olduğu soğuk ve muzlim bir ülkeye gelmiştik. Zindanın önünde rehberimiz yeniden bir mevizeye girmişti. Nihayet zindancı çağrıldı. Ağır ve sağır dehlizlerden gelen ayak seslerinden sonra alelacaib ve korkunç bir simanın demir parmaklıklar arkasından belirdiğini gördük. Bizi soğuk ve gayr-i memnun şöyle bir süzdü. Müsaadenamemizi gösterdik. Kapı açıldı.

Son Telgraf(20 Kânunuevvel 1924)

Seyahat Hatıraları-Bolşevikler Arasında

Çar Devrinin Zindanı

Çar devrinde bu zindana bütün Rusya İmparatorluğu dahilinde ancak iki kişi girip çıkmak salâhiyetini haizmiş. Biri tiran yahut sergardiyan, diğeri bizzat Çar. Bu iki şahıs haricinde bu zindan bütün zindanlık hayatında hiçbir zâir yüzü görmemiştir. Rusya'da o zaman bütün zindancılar ve gardiyanlar aksa-yı şarktan ve Kamçatka yarımadası ahalisinden intihab olunurmuş. Bu adanın ahalisi soğuk, vahşi ve bilhassa insafsız adamlar olurmuş. Bizim karşımıza çıkan ve zindanın eski memurlarından bulunan bu zindancı da ora halkındandı. Zindanın dahilini dolaşmaya başladık. Basık, muzlim ve soğuk dehlizler geçtik. Buraya düşen bir biçare evvela tiranın huzuruna çıkarılır, elbiseleri soyulur, sırtına ağır, kaba elbiseler geçirilmiş. Bu kaba elbise aynı zamanda onun kefenidir. Çünkü bu berzahdan hiçbir mahkûmun kurtulduğu vaki olmamıştır.

Burada mahkûm aynı zamanda zindan dahilinde icrasına mecbur olduğu şeyleri öğreniyor. Sonra ömrünü tüketeceği hücreye getiriliyor. Hücre karanlık ve taş bir medrese odasını andıran çıplak bir yerdir. Bütün eşyası duvara çivilenmiş bir demir karyoladan ibarettir. Karyola gece hava kararduktan sonra indiriliyor, mahkûm yatıyor. Karyolada yalnız bir ot minder vardır. Sabah gün doğarken mahkûm kalkmaya mecburdur. Ve artık ta akşama kadar mahkûm ayak üzerinde kalacaktır. Çünkü karyola yeniden duvara kilitleniyor. Hücre içinde aşağı yukarı çokça gezinmek de yasaktır. Mahkûm daima hücrenin ortasında kalacak ve duvarlara yanaşmayacaktır. Mahkûm için okumak, yazmak, şarkı söylemek, konuşmak, gülmek veya ağlamak memnudur. Mahkûmun bütün bu halleri kapıda mevcut bir aralıktan daima tarassud ediliyor. İşte bu hal ilâahirilömr devam eder. Uslu ve sakin mahbusîne zindana girdiklerinden meselâ beş, on sene sonra bazen okumak üzere İncil verilir. Veya ara sıra mahkûm bahçeye çıkarılırmış. Biraz sonra bu bahçeyi de gördük. Bu bahçe denilen şey küçük bir evin avlusu cesametinde bir yerdir. Ve burada her mahkûmun ayakta durup hava alacağı yer işaret edilmiştir. Bahçede aynı zamanda iki mahkûm birden bulun-

durulmazmış. Petropavlovsk zindanı en tehlikeli siyasî mücrimîne tahsis edilmiş bir yer olduğu için buraya daima genç, kudretli ve ateşli gençler düşerdi ve buraya düşüp de hemen idam edilmeyen bir mücrim artık vücudunun tahammülü nisbetinde hayatını bir mezarda eritir, genç olarak girdiği bu yerden ihtiyar ve ölü olarak çıkardı. Petersburg'un şimalinde Şilesburg kalesi inşa edildiği zaman bu zindandaki mahkûmîn de oraya nakledildi. Bu suretle Petropavlovsk Şilesburg'a terk-i mevki etti. Şilesburg'tan kurtulanlar vardır. Meselâ meşhur Kropotkin, Bakunin bunlar meyanındadır. Bizim rehberimiz ihtilâlin Şilesburg'tan kurtardığı ve bugün Şûrâlar Hükûmetinin mühim mevkilerinde bulunan üç zatın ismini saydı ki, bunlardan biri Şilesburg'ta tam yirmi sekiz ve diğerleri on beşer seneden fazla kalmışlar ve artık tamamiyle kat'-ı ümid etmişlerdi. Petropavlovsk zindanının padişahlığa, istibdada, hürriyet-i fikriye âsilerine karşı kin ve nefret hisleri, fikir ve hürriyet kurbanlarına karşı da derin ve ebedi şükranlar, takdirler taşıyarak terkettik. İstihkâmın ortasında beyaz bir kilise bulunuyordu. Bu kilisenin dahili, Romanoflar Hanedanına, yani Rusya imparatorlarının mezarlarını ihtiva ediyordu. Eski bir adam olan rehberimiz kiliseye adeta bir vecd ve huşu içinde girdi. Bizim kafilemizi teşkil eden zâirlerden pek çoğu zindan ziyaretinin de verdiği bir hınçla bu mezarlar arasında adeta intikam alırcasına coşkun ve hakaret edici bir şekilde dağıldılar. En başta Büyük Petro ve karısının mermer makberleri vardı. Bütün mezarlar hemen birbirinin aynı idi. Yalnız Rusya'da köylünün esaretini ilga eden kanunu neşreden İkinci Aleksandr ve karısının mezarları renkli ve kıymetli porfirden yapılmıştır. Mihraba müteveccih bir sütunun önüne kızıl bir taht kurulmuştu. Bu kilisede senede bir gün büyük âyinler yapılır ve çarlar âyini işte bu tahtın üzerinden takip eylerlerdi. Allahın önünde bile kendilerini bütün diğer insanlardan daha yüksek gören bu sefil mahlûklar adaletin tecellisini işte nihayet görmüşlerdi. Bugün o muazzam Rusya imparatorları hanedanından bütün dünya yüzünde işte ayaklarımızın altında kalan şu bir kaç mezar taşından başka bir şey kalmadı.

Aramızda genç bir Hintli de vardı ve zannederim ziyaretimizden en çok müteheyyic olan da o idi. Kendini çarların bu şimdi boş duran tahtları üzerine çıkmaktan men edemedi. Hepimiz aynı misali takip ettik. Eski ve ihtiyar rehberimiz yüzünü ekşitti ve bizi kilisenin dışarısında bekledi.

Ermitaj Müzesi

Troyski Most'dan İsakov kilisesine kadar olan Neva'nın sol sahili bence şehrin en dolgun ve en kıymetli kısmıydı. Bu sahilde herşeyden evvel Kışlık Saray ve Ermitaj Müzesi göze çarpar. Ermitaj'ı gezmek için Petersburg seyahatime maalesef ancak üç gün ayırabildim. Ermitaj meselâ Luvr, Britiş Museyum gibi dünyanın en büyük, en zengin bir iki müzesinden biridir.

Bugün benim hayalimde Ermitaj'dan kalan his, altın renkli, aydınlık ve cana yakın bir güzellik hissidir. Bu güzellik ressamın fırçasından doğan sonsuz "teessür" mü? Heykeltraşın kalemiyle yaratılan camid hareket mi? Nakkaşın, nâhitin istikbale hediye etmek istedikleri iyilik, güzellik, sanat hisleri midir bilmiyorum. Yalnız şunu duyuyorum ki, her sanat galerisini, her sanay-i nefise müzesini terk ederken artık kendimde bir başka adamın ruhunu hissederim. Kalbim sanki başka türlü çarpar, gözlerim başka türlü duyar, yaşadığım âleme karşı görüşlerim artık başka başkadır. Benliğim sanki bir an için beni terk etmiş ve onun yerine yüz bin yıllık beşer tarihinin, beşerin sanat, sükûn, güzellik ve fazilet için yaptığı yüz bin yıllık mücadelenin mütekâmil ve olgun şahsiyeti geçmiştir. Eğer mazi bize bu sanat eserlerini de devretmeyecek olsa idi, biz onu artık nasıl tebcile şayan bulabilirdik.

Ermitaj'a ilk defa bir Pazar günü gidecektik. Bize çok erken kalkmaklığımızı söylediler. Nevski caddesinden bindiğimiz tramvay bizi yeni İhtilâl Kurbanları Meydanı'nda bıraktı. Meydanın bir tarafında galiba Moskova'daki Vasili Blaventanya Kilisesinin aynı olmak üzere yapılmış, kuleleri burmalı, kakmalı, mozayikli, renkli güzel bir kilise vardı, temiz ve tenha bir sokaktan yürüdük, kışlık saraya doğru gidiyorduk. Büyük bir binanın kapısında Âlimler Yurdu levhası var. Biraz daha geçince yolun sağında önünde her çeşitten bir insan kalabalığı bekleşen daha büyük bir bina gördüm. Bunun cephesine siyahımsı granitten yapılmış ve dört cesim Herkül heykeline istinad eden geniş ve mermer bir balkon vardı. Ben buranın Ermitaj olacağını daha kimse söylemeden anladım. Çünkü dünyada her müzenin cephesi az çok bu şekildedir.

Vakit henüz erkendi, müze daha açılmamıştı. Kapının önünü dolduran kalabalık gittikçe artıyor, kesifleşiyor, kendi arasında kendi kendine dizilmeye, sıralanmaya benzer şekiller alıyordu. Rusçada "Oçered" kelimesiy-

le ifade edilen bu sıra, bu sıralanma hareketi adeta insiyaki bir harekettir. Bir bakkalın önünde üç kişi birikirse bunlar derhal kendi kendilerine bir sıra teşkil ederler. Tramvaylarda, trenlerde, dükkânlarda, hatta kütüphane, mektep, kilise, müze gibi yerlerde bile katiyen birbirini itmez, kakmaz, kendi kendine derhal sıralanır, bazen işte Ermitaj'ın önünde olduğu gibi böyle uzun insan zincirleri teşekkül eder. Mevki-i içtimâisi ne kadar yüksek olursa olsun "Oçered-sıra" haricine çıkmak kimsenin aklına gelmez. İhtilâl sıra âdetini bozmamış, bilakis takviye etmiştir. Sıra köyde, şehirde, mektepte, sarayda her yerde câridir. Her hususta biri birini müsavi gören ve biri birine müsavi olan insanlar böyle birbirleri arkasına sıralanmış olmakla katiyen bir şey kaybetmediklerine kanidirler. Oçeredo içtimâi yaşayışın, gayrin hakkına hürmet şimesinin ne güzel bir ifadesidir.

Ermitaj'ın önünde bekleyenleri meraklı bir şekilde süzdüm. Bunların içinde ecnebiler ve zengin tabakaya mensup adamlar pek az göze çarpıyordu. Kızıl Ordu mensubîni, Darülfünunlular, fabrika işçileri ve meslekleri-ni pek de tayin edemediğim bir çok adamlar müzenin açılmasını bekliyorlardı. Bunların birçokları şüphesiz bizim gibi Petersburg'un uzak mıntıkalarından, belki de hariçten gelmişlerdi ve bunları sabahın bu saatinde ayakta tutan his ancak bedi'i bir ihtiyacın tatmini hissi idi. Aç, fakir, bin türlü zaruri işlerin eksikliği ile kıvranan bu ihtilâlci şehir ve bütün ihtilâlci Rusya ilim ve sanat duyguları önünde savletini günden güne artıran, coşan bir sel manzarası arz ediyor. Dünyanın hangi köşesinde, matbaalar, kütüphaneler, mektepler, müzeler bu kadar canlıdır? Dünyanın hangi köşesinde insanlar bu kadar mahrum, fakat, bu kadar ilim ve sanat kaygusuyla yanarlar. İhtilâlin göz kırpmadan mahvettiği yüzlerce, binlerce, silsilenin hanedanın, büyük, muhterem, asil kimselerin hikâyelerini Rusya'nın her tarafında dinlediğim, pek çok gece yarıları hatırlıyorum ki; acı yaylım ateşleriyle uykumdan ayıldım ve sabahı bana daha o akşam berhayat olarak gördüğüm bence de gelmez ve dokunulmaz zannedilen insanların artık yaşamadığını söylediler. Simferepol civarında bir vadi hatırlıyorum ki; yalnız kendilerini ve metreslerini düşünen aksi inkılâpçı cenerallerin kaçarken bıraktıkları on iki kişilik bir kumanda ordusu ve aileleri burada bire kadar imha edilmişlerdir. Şimdi bunların mezarları uzun uzun tümsekler teşkil ediyor. Fakat bana hiçbir yerde tahrip edilmiş bir müze, bir sanat eseri, bir

dikili taş, bir sahife yazıdan bahsetmediler. 22-23 Teşrinievvel 1917 gecesi daha ihtilâl ilk kabinesini kurarken Moskova'da âsâr-ı atikadan bir kilisenin yanlışlıkla bombardıman edildiğini duyan Bolşevik Maarif Nazırı Lunaçarski derhal istifa etti. Bilâhare bu haber tahakkuk etmedi. Fakat Lunaçarski bu büyük cinayetin hakikaten olmadığına kani olmak için yüz bin türlü müşkilât içinde tâ Moskova'ya kadar geldi. Bazı şehirlerde eski imparatorların heykellerinin kısmen tahrip edilmelerine rağmen en ihtilâlci şehir olan Petrograd bütün imparator heykellerini bile bulundukları gibi muhafaza etti. Bugün yine Deli Petro şaha kalkmış bir at üzerinde yalçın bir kayaya tırmanmış Neva'ya karşı duruyor. İkinci Aleksandr yine o hantal kıyafetiyle Aleksandr istasyonu karşısında, İkinci Katerina yine opera bahçesinde...

Ermitaj'ın alt katı Yunan, Roma ve Fenike âsâr-ı atikasına tahsis edilmiştir. En güzel Roma eserleri, en kıymetli Fenike hiyeroglifleri burada mevcut. En cesim Jüpiter, en temiz Atena ve en haris gözlü Bakus heykellerini ben burada gördüm. Fakat âsâr-ı atika müzeleri az çok her yerde birbirinin aynıdır. Asıl Ermitaj, beni ve herkesi teşhir eden Ermitaj binasının ikinci katıdır. Ermitaj bir resim galerisidir.

Fakat şuraya buraya serpiştirilmiş gibi gayet zengin oyma ve heykeltraşlık işleri konulmuş. Galeri daha ziyade garp resmine ve âsârına tahsis edilmiştir. Rus resminin âsârı Moskova'da teşhir edilmektedir. En zengin salonlar, Flaman, Alman, Fransız ressamlarının âsârını arz eden salonlarıdır. İtalyan ressamları Ermitaj'da gayet mahdut bir mevki tutuyorlar. Rus salonunda ise daha ziyade Rus resminin ibtidası vardır. Bu ibtidai bilâhare bir seyir halinde Moskova'da Tretyakovski Galeri'de takip ediliyor. Mamafih bugünün resim stillerine ait Rus numuneleri de gerek Ermitaj'da, gerek Tretyakovski Galeri'de mevcuttur.

Ermitaj için ben ne söyleyebilirim. Her zahid cenneti kendi dimağına göre düşünür. Büyük sanat meşherlerinin temaşası hatta hiç şüphesiz bir teselli ve bir mazhariyettir ve böyle bir meşheri hakkıyla tasvir etmek teşebbüsüne ise en sanatkâr insanlar bile hiçbir zaman girişmemişlerdir. Biz sanatın layemut eserleri önünden sadece geçiyoruz. Susalım ki, bu geçsin, derinliğini ve berraklığını kaybetmesin.

Son Telgraf (24 Kânunuevvel 1924)

Bolşevikler Arasında

Smolni Enstitüsü

Şimdi Petersburg'u yazarken "Smolni"den bahsetmemek mümkün değildir. Smolni âsilzâdegân kızlarının tahsil ve terbiye edildiği bir enstitü idi. Ermitaj'ı gezerken bu mektepte yaşayan genç kızların hayatına ait iki tablo görmüştüm. Halbuki şimdi Petersburg denilince akla evvelâ Smolni gelir. Şimdi en mühim Petrograd hükûmet müesseselerinin makarrıdır. Fakat bu bina ehemmiyetini ihtilâlden aldı. İhtilâl Smolni'den başladı. İhtilâlin ilk günlerinde öyle zamanlar oldu ki "Sovyet Hükûmeti" denilen şey sadece bu binanın duvarı içine sıkıştı. Rusya İnkılâbı'nın tarihi Bolşevizmin Smolni duvarlarından tâ aksa-yı şark denizlerine ve Pamir yaylalarına kadar yayılması tarihidir.

Aleksandr istasyonundan bindiğimiz tramvay bizi Petrograd şehrinin şimal kenarına, Neva sahiline doğru götürdü. Bir cephesine medhal veya takı zafer şeklinde bir şey yapılmış gayet geniş bir bahçeye yürüdük. Önümüzde üç katlı uzun bir kışlaya benzer bir bina vardı. Ben bu kadar uzun bir bina hiç hayatımda görmedim ve görebileceğimi de pek zannetmiyorum. Binanın içine girebilmek için birkaç nöbetçiye müsaade biletlerimizi göstermek icap etti. Bu bina adeta başlı başına bir şehir gibi... Bir tiyatro, iki sinema salonu, matbaası, kütüphaneleri, kıraat salonları, lokantaları var. Bir kısmını askeri mektebi işgal ediyor. Bir kısmını da Leningrad Şûrâsı ve müessesâtı işgal etmiş, fakat insan yine boş bir binada geziyormuş gibi geliyor.

1917 Şubat İhtilâlini müteakip, yani Çarın sukutundan sonra yavaş yavaş Smolni binası siyasî bir merkez olmaya başladı. Muhtelif partiler merkezlerini burada tesis ettiler. Burada muhtelif kongreler akdedilmeye başlandı. 1917 Teşrinievvel, yani Bolşevik İnkılâbı böyle bir kongre esnasında ve Smolni'de başladı. Bolşevikler evvelâ bu binayı ellerine geçirdiler. Binanın önündeki geniş avlu siperler ve tel örgüleriyle çevrildi. Bu suretle Smolni binası dünyada sosyalizm inkılâbının kendisine fethettiği ilk kale oldu. Burada ilk iş olmak üzere bir "halk komiserleri şûrası", yani bir bolşevik kabinesi teşekkül etti. Yavaş yavaş bütün Petersburg bolşevik gönül-

lülerinin eline geçti. Fakat Bolşeviklerin bütün şehir üstündeki bu hâkimiyetleri bilâkaydüşart değildi. Evvela şehirde bir belediye heyeti vardı ki başta reis Şemlider olmak üzere beledî vazifeler görmesi icap eden bu heyet derhal siyasî bir irtica merkezi oldu. Derhal Kadetler, Menşevikler, Eserler, Enternasyonalistler hulâsa Bolşeviklerden maada hatta sosyalist geçinen ne kadar partiler varsa bu siyasî taazzuvun etrafında birleştiler.

Belediye heyeti Petrograd'dan firar etmiş hükûmet-i muvakkate âzâsı ve Kerenski ile derhal münasebet tesis etti. Şehirdeki "Yunker Bölükleri" yani eski harbiye mektebi kıtaatı derhal belediyenin tarafına geçtiler. Şehirdeki telefon merkezleri belediyenin emriyle hakiki merkez-i hükûmet olan Smolni ile irtibatı kestiler. Şimendifer teşkilâtları "Vikjel" tabir edilen umumi bir ittifak teşkil ettiler ve Smolni'ye muhalefete başladılar. Smolni'nin irsâlatını Vikjel kabul etmiyordu. Matbaalar, otomobiller, bankalar, depolar, hulâsa herşey belediye heyetinin elinde idi. Bolşevik kabinesi nâzırları umumiyetle meçhul adamlardı. Meselâ harbiye nâzırı bir zabit vekili idi, fakat barikatları, cepheleri gezmek için vesait bulamıyordu. Maliye nâzırının maliye ile alâkası on iki sene evvel bir Fransız bankasında bir kaç ay kâtiplik etmiş olmaktan ibaretti. Bankalar belediyenin emriyle hareket ediyorlar ve Smolni'ye bir ruble bile vermiyordular. Troçki hariciye nâzırı oldu, fakat hariciye nezaretini işgale gittiği zaman bu nezaretteki büyük küçük 600 memur derhal kapıları kapadılar ve terk-i işgal ettiler. Eski hariciye müsteşarı gizli muahedeleri bir ecnebi konsolatosuna kaçırdı. Hulâsa Bolşevik komiserlerinin vazifesi Smolni salonlarında nutuklar dinlemek, sokaklarda, fabrikalarda dolaşmak, yahut da Smolni'nin karşısındaki çayhanede veresiye çay içmekti. Bolşevik partisi Smolni'de işe bu şekilde ve bu şerait altında vaz-ı yed etti. Bizzat Smolni binasında bile bütün nüfuz ve iktidar Bolşeviklerin elinde değildi. Onların bütün faaliyetleri binanın vasatında birkaç oda ve daireye toplanmıştı. Meselâ seksen dört numaralı oda hem Lenin'in makamı, hem Troçki'nin, Antonof'un ve daha birçok idarelerin bulunduğu yerdi. İhtilâlin haftasında Kerenski belediyenin davetiyle cepheden mürteci Kazakları ve Ceneral Kornilof'u yanına alarak Petrograd üzerine yürüdü, Çarristoposelev'i (?) işgal etti. Şehirde bu fikirler kıyam ettiler, telgraf, telefon müessesâtı onların eline geçti. Şehir garnizonu şüpheli bir vaziyet aldı. Bolşevik Belediye Smolni'nin artık bertaraf edildiğine dair beyannameler neşretti. Fakat burjuva fırkalarının ve bü-

tün dünyanın beklemediği neticeler meydana geldi. Münferid Bolşevik köylüleri muntazam ve vahşi Kazak kıtaatını mağlûp ettiler. Yunkerler şehirde teslime mecbur edildi. Belediye kuvvet ve nüfuzunu kaybetti ve sonra ilga edildi. Smolni'nin çemberi bütün şehri ve sonra bütün Rusya'yı ihata etti. Ukrayna, Kafkas, Sibirya, Türkistan, aksa-yı şark pek çabuk bu çemberin içine girdi. Menşevikler, Eserler, Enternasyonalistler kâmilen irtica cephesine geçtiler. O zaman iki büyük cephe teessüs etti ve vatandaşlık muhabereleri başladı. Yudeniç, Denikin, Kolçak yüz binlerce kişilik ordular teşkil ettiler, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, Japonlar, hatta Yunanlılar bu irtica ordularına gemi gemi yardım, asker, mühimmat ve altın gönderdiler. Öyle ki bu çeşit çeşit ordular bu bolluğun ve fazla kuvvetin sersemliği içinde sarhoş oldular ve birer birer oldukları yerde boğuldular.

Lenin'in plânları birer birer galip geldi. Çar ve ailesi kurşuna dizildi, külleri havaya savruldu. Kolçak'ı idam ettiler. Kalerin kendi sevgili Kazakları elinde can verdi. Duhonin öldürüldü. Donyalin kaçtı. İngilizler ancak kaçacak zaman bulabildiler. Fransızlar arkalarında kendilerini kaçıracak kendi gemilerinin isyan ettiklerini gördüler. Fransa hükûmeti isyancılar reislerini mahkûm, fakat Fransa halkı onları mebus intihap ettiler. Venizelos Anadolu'ya olduğu gibi Rusya'ya da bir ordu gömdü. Japonlar yalnız aksa-yı şarkı, Vladivostok'u değil, Sahalin adasının bir kısmını da tahliye ettiler ve Tokyo'da Japon amelesi Sovyet hükûmetinin zaferi şerefine muazzam nümayişler yaptı. Hindistan'ı müthiş grev dalgaları sardı. Garbın bütün kin ve husumet deryası içinde inkılâpçı ve mücahit Türkiye'ye ilk dostluk elini bu Smolni galipleri uzattılar.

Dört Atlı Köprü

Nevski Prospekt Petersburg'un en büyük caddesidir. Çarlar devrinde fakirlerin, dilencilerin, pejmürde kıyafetli insanların bu caddeden geçmesi memnun imiş. Kışlık Sarayı ziyarete giderken bu caddeyi yayan olarak geçmeyi tercih ettik. Bu caddenin herhangi bir Avrupa şehrinin güzel ve mamur bir caddesi olmaktan başka bir hususiyeti yok. Bu cadde pek çok nümayişlere, ihtilâllere sahne olmuştur.

Kışlık Saray'a yaklaşırken cadde iki küçük köprü üzerinden geçer. Bu köprülerden birinin başında şayan-ı dikkat dört at heykeli var. Atlarla her

biri köprünün dört köşesini teşkil eden birer taştan kaide üzerine rekz olunmuş. Her at şahlanıyor ve dizginler asılmış bir adam bu şahlanan atı zabtetmeye çalışıyor. Öyle ki birinci kaidede atı elde eden seyis henüz şaha kalkmak isteyen ata tamamiyle hâkimdir. İkinci kaidede at daha ziyade kalkmış, kükremiş, fakat seyis henüz itidalini kaybetmemiştir. Üçüncü kaidede at tamamiyle şahlanmış ve seyis hâkimiyetini kaybetmek üzeredir. Dördüncü kaidede at artık serbesttir. Bana bu dört tunç at heykeline halk arasında verilen mânâyı anlattılar. Burada şaha kalkan at "halk" kuvvetidir. Bu kuvveti tutan seyis Rusya mutlakiyeti idi. Fakat at gittikçe şahlanıyor ve seyis gittikçe kuvvetini kaybediyor. Nihayet bir gün artık at serbest ve seyis sernigûndur.

Bu güzel tefsir tarzını bilmem ki bu heykelleri buraya diktiren Çar duymuş muydu? Fakat bu geniş mânâyı tazammun ettiği ümit bugün artık tahakkuk etmiştir. Çarlar artık tarihin süprüntülüğüne atıldılar. Çar mutlakıyetinin hükümrân olduğu kara günlerde kimbilir kaç ihtilâlci genç bu şaha kalkan kudretlerin önlerinden geçerken ümit ve azimlerinin daha ziyade kaynadığı sertleştiğini hissettiler.

Kışlık Saray

Kışlık Saray Neva'nın kenarındadır. Bir tarafında da geniş bir meydan vardır. Bu meydanın etrafını harbiye, muharebe nezaretleri binaları dairenmâdâr ihata eder. Meydanın merkezinde yüksek ve granit bir sütun vardır. Meydana bu binaların aralarında yırtılan kemerlerden geçilir. Bu meydana şimdi Oriski Müzesi isimlerini vermişler. Bu meydanda tarihin müthiş bir faciası cereyan etti. 1905 senesi Kânunusânide açlıktan, buhrandan, işsizlikten muztarib olan binlerce Petersburg amelesi Gapon isminde bir papazın peşine düştüler. Ve Çara arzuhal vermek için sarayın önündeki bu meydana sokuldular. Kafilede müsellâh bir ferd yoktu ve nümayiş yerine yollarda Çar için yazılmış dualar okuyorlar. Fakat meydanın etrafı, sarayın önü ve geçitler kâmilen Çarın Kazakları tarafından tutulmuş bulunuyordu.

Çarın amcası onu bu kitlenin suiniyetine ikna etti ve ordularına ateş edilmek için emir istihsal etti. Biraz sonra her tarafta açılan tüfek ve mitralyöz ateşi altında bütün meydan bir kızıl cehenneme döndü. Kadın, erkek, çoluk çocuk 4000 kişi birbiri üzerine serildi. Çarın amcası bir müddet

sonra Moskova Operası önünde bir ihtilâlci tarafından öldürüldü. Ve 1917 Teşrinievvelinde yine bu meydanda amele sınıfı 1905'te uğradığı suikastın intikamını baligan mabelağ aldı.

Son Telgraf 25 Kânunuevvel 1924

Bolşevikler Arasında

Kışlık Saray

Kışlık sarayın eski saltanat kapıları şimdi metrûk gibidir. Biz bahriye nezareti meydanına açılan küçük kapıdan girdik. Eski saray hademeleri şimdi sade ve alelâde bir şekil almışlar; kısmen yine burada çalışıyorlar, kapının üzerine "İnkılâp Müzesi" levhası asılmış. Merdivenden çıkınca solda imparator İkinci Nikola'nın, sağda bütün eski imparatorların daireleri sıralanmış, odalarda ve salonlardaki eşya mümkün olduğu kadar yerli yerinde ve evvelce oldukları gibi muhafaza edilmiş. Bu saraya hiç şüphesiz pek çok defalar Türk sefirleri her ism-i mahsusa ile kabul edilmişti. Fakat böyle alelade biz Türk zâirleri bilmem ki bizden daha evvel bu koridorlarda gezdi mi; muazzam ve mağrur Rus imparatorlarının sarayı haricen tıpkı bir kışlaya, dahilen de tıpkı bir çocuklar evine benziyor. Hiç şüphesiz ki hemen bütün imparatorlar, padişahlar hep böyle deli ve marazi adamlar oluyorlar.

Mesela şu bir zaman asrımızın başında bir "kara bela" gibi gezinen İkinci Nikola'nın dairelerini gezmek, şurası güyâ kütüphane. Bir Alman kilisesinin dahili ahşap kısımlarını taklit ederek yapılmış, hatta kilisenin mihrabı bile var. Duvarlarda sıra sıra, cilt cilt yaldızlı kitaplar, fakat kapının kenarında elinde bir elektrik lambası tutan koskocaman bir boz ayı dişlerini sırıtarak duruyor.

Size burası imparatorun kıraat salonunda değil, büyük bir otelin iç kapısında bulunuyorsunuz hissini veriyor. Buradan kabul odasına geçiyorsunuz. Bu odanın ortasındaki masa ve yazı takımı 1864'te İkinci Aleksandr'ın "Köylülerin Halâsı" kanununu imzaladığı masa ve yazı takımıdır. Bu odada Şubat İnkılâbı'ndan sonra hükümet-i muvakkate kabinesi içtima

ederdi. Bu kabine Bolşevik köylüleri tarafından yine bu odada miskincesine esir edilerek Petropavlovesti zindanına isal edildi. Rus saraylarında insana sonradan görmüş zenginlerin yaşadığı bir yer hissi geliyor. İntizamsız, usulsüz, münasebetsiz yığın yığın eşyanın bir araya doldurulduğu sıra sıra bir takım odalar salonlar tasavvur ediniz.

İşte size Rus saraylarının dahili... Mesela İkinci Nikola'nın yazı masasını görüyorsunuz. Bu bir masa değil, bir oyuncakçı sergisidir. Binlerce küçük eşya, hokkalar, çakılar, fincanlar, kadehler hulâsa birbirini tutmayan ne kadar küçük şeyler varsa buraya doldurulmuş. Raflar, konsollar, şöminelerin üzeri yine böyle dolu! Belli ki bu masanın etrafında hiç kimse çalışmamıştır. Çünkü çalışan bir adamın yapacağı ilk iş bu masayı temizlemekti. Daha sonra yatak odasına geçtik. Burası hakikaten gülünç bir yer. Öyle bir yatak tasavvur ediniz ki etrafına cibinlik ve perde yerine nâmütenâhi paskalya yumurtaları asılmış ve duvarları sayısız İsa, Meryem resimleriyle süslenilmiş olsun! Ağaçtan, fildişiden daha bilmem nelerden yapılmış, zincir zincir, renk renk yumurtalar, irili ufaklı İsa, Meryem resimleri! İnsan düşünüyor, yüz yetmiş milyon halkı, otuz yıl titreten heyula bu budala, serseri miydi?... İkinci Aleksandr'ın yatak odası daha başka türlüsü. Geniş bir kerevet tasavvur ediniz ki dört başına dört tane insan boyunca küpler (yani vazolar) dizilmiş olsun!

Anlaşılan imparator kendisini takip eden halkın intikam gölgesinden geceleri uykusu kaçınca galiba bu küplerin içine giriyordu! Sarayın diğer bir cephesinde İkinci Katerina'nın "benim mücevher kutum" ismini verdiği odayı gördük. Bu oda içi mavi atlas kaplama küçük bir mücevher kutusu şeklinde yapılmış. Eşyası sade bir sedirden ibaretti. Bitişiğinde yine bu kadar küçük bir piyano odası var. Burası Katerina'nın halveti imiş. Bana söylediklerine göre Voltaire kendi eserlerinde bu hücreden bahsetmiş.

Bu sarayın en kıymetli eserleri bana kalırsa duvarlarında mebzûlen bulunan mozayik tablolardır. Gayet küçük, adeta seçilmez, renkli murabba taşlarla yapılan bu tabloların numunelerini Çarskoeselo saraylarında da seyrettim. Sarayın alt katını işgal eden büyük taht salonu inkılâp hatıralarına, resimlere, istatistiklere, makale, beyanname numunelerine ve bazı eşyaya tahsis edilmiş. Birçok seneler evvel bu salonda yapılan büyük bir merasimin resmini büyük bir mecmuada seyretmiştim. Ağır, siyah altınlı per-

deler o geniş samurlar giyinmiş Çar ve çariçe yüzlerce cenerallerin, sefirlerin tebriklerini kabul ediyordu. Salonun köşelerine o günlerin gölgesi pis bir koku gibi sinmişti.

Eski Çarların Köyü Şimdi Çocuklar Köyü Olmuştur

Râtıp ve sisli bir Şubat günüydü. Neva'daki geniş ve kalın buz tabakası gittikçe sulanıyor, gevşiyor, rengini kaybediyor ve çatlaklar, akıntılar peyda ediyordu. İki sahil arasında bütün kış dolaşan piyade yolcularının nehrin sathında bıraktıkları ince, eğri büğrü ve çamurlu izler artık seçilmemeye başlıyordu. Sabah daha tam aydınlığını bulmadan ben, bizi Çarskoeselo'ya götürecek trenin üçüncü mevki bir vagonunda bulunuyorum. Çarskoeselo denince benim aklıma Rasputin gelir, Rasputin'in hırs ve şöhretle yanan gözleri, bu gözler karşısında yapılan saray kadınlarının alevler etrafındaki ayinleri, nihayet bir kış gecesi vahşi bir domuz gibi boğulan, gebertilen Rasputin'in saçları sakallarına karışmış kanlı ve menfur başını düşünürüm. Her payitahtın, her sarayın bir de sayfiyesi vardır. Mesela Paris'te Versay ne ise, Petersburg'da da Çarskoeselo odur. Burası Rus İmparatorlarının yazlık saraylarını ihtiva eder. Bu saraylar etrafında saray mensubîninin, gözdelerin, büyük memurların köşkleri adeta büyük bir şehir meydana getirmiştir. Çarskoeselo'ya şimdi Denskoeselo yani "çocuklar köyü" diyorlar. Vasati süratte bir tren kırk dakika sonra bizi buraya getirdi. Geçtiğimiz ova bütün Rusya ovasından bir parçaydı; ormanlar, dereler, çayırlar, üzerleri çardaklarla örtülmüş köylü izbe-ev'leri. Rusya imparatorları burasını Petersburg'dan daha çok sevmişler ve buraya daha çok itina etmişler. İstasyondan ince grup halinde ziyarete gelecek talebe veya amelelerin istirahat etmelerine mahsus olan binaya biz de gittik. Burada ısınacak oda, içecek bir bardak çay bulabiliyorsunuz. Oldukça genişçe bir salonda genç bir muallim yirmi kadar köylü çocuğuna piyanoya refakat ederek şarkı söylemesini öğretiyordu. Genç, fakat yorgun görünen, mahrumiyetler içinde yaşadığı aşikâr olan muallim ta kendi içinden gelen bir raşe ile altın saçlarını titreterek piyano tuşlarına basıyor, köy çocuklarının kırmızı ve kız saflığıyla birbirilerine gülen bu masum grup hep birden sallana sallana okuyorlar:

"Bahar geldi,
Bizim neşeli günlerimiz hulûl etti..."

Biz gayr-i ihtiyari bunlara dalıyoruz ve sanki gayr-i ihtiyari o laflara uyarak, onlarla beraber duyarak, ta kalbimizden gelen bir heyecanın insiyâkıyla tekrar ediyoruz:

"Bahar geldin,

ve bütün insaniyetin neşeli günleri hulûl olsun"

Kışlık sarayda görünen insicamsızlık, dağınıklık Çarskoeselo'da görünmüyor, belli ki burası daha ziyade itina ile döşenmiş, burada yaşayanlar daha muntazam, daha kaideli yaşamak mecburiyetinde kalmışlar. Petersburg ve Moskova saraylarında insanın başını döndüren taşkın Rokoko ve kaba yaldız deryası burada daha ziyade incelmiş, temizlenmiş. Moskova ve Petersburg'da daha feodal olan Rus çarları burada daha kibar olmak mecburiyetinde kalmışlar. Asıl saray yine uzun, cesim bir kışla manzarası arz ediyor. Fakat dâhilen aydınlık, güzel ve kıymetli bir kışla. Hanedanın daha genç ve daha dünya görmüş azası bunun civarında daha garbkârî sayfiyeler yapmışlar, bunları garp sanatkârlarının elleriyle süslemişler. Bugün bütün bu servet deryaları "Halkın malı" olarak tanınıyor, "genç muhafızlar" veya Enternasyonal şarkılarını söyleyerek Rusya'nın her köşesinden bu eski baykuş yuvalarını ziyarete gelen kafileler burada çarizmin yaşadığı günleri hatırlatıyorlar, onlara karşı kin ve garaz hisleriyle buradan ayrılıyorlar.

Geniş bir merdivenden sarayın ikinci katına çıktık. Nâmütenâhi vazolar, tablolar, kıymetli avizeler, heykeller burasını bir müze haline getirmiş. Beyaz, mavi, kırmızı renk renk odaların, salonlardan geçildikten sonra "Elizabet dairesi" denilen kısma gelince, bu dairenin her ziynet parçası bir yanan ateşi andırıyor. Mavi kadife duvarlardaki altın kakmalar size kırmızı ve haris bir kadın gözü gibi görünüyor. Elizabet Petro'nun gençliğini nikbet, fakr u infirad halinde geçiren hemşiresi tahtı eline geçirdiği gün bu saraya kapanmış, burasını özene bezene süslemiş, adeta yeryüzünde bir cennet parçası yapmış, hırsını, şehvetini nâmütenâhi gençler, kumandanlar, askerler, hatta hizmetçilerle teskin eden bu vahşi kadın sarayında kendinden daha güzel bir simanın bulunmasına tahammül edemezmiş. Bence genç cariyeler, nice zavallı dilberler bu vahşi rekabetin ve kıskançlığın kurbanı olmuşlar. Burası Elizabet zamanında adeta "tatlı fakat şahane bir umumhane" olmuş. Bir salona geçtik. Burası en hurda teferruata kadar Çin sarayının bir dairesini andıracak gibi tertip edilmiş. Diğer bir oda gördük.

Tavanları, döşemeleri, duvarları, yazıhane, sandalye gibi teferruatıyla baştan başa kızıl kehribârdan yapılmış. Sarayın bir köşesini bir kilise işgal ediyor. Fakat burası kralın allaha ibadet ettiği bir yer değil, kraliçenin "halvet odası" stilinde renkler, ipekler, altınlar mozayiklerle süslenmiş adeta bir günah köşesi. Böyle sarayların, hükümdâr köşklerinin ziyareti bende nâkabil-i reskin adeta vahşi bir kin ve garaz hissi uyandırır. Bu yerlerin hiçbir zaman yüzünü görmediğim, hatta artık yaşamayan sâkinlerine karşı adeta candan bir düşmanlık hissederim. Bir gün mesela "Luvre, Yıldız, Kremlin yahut mesela şu Çarskoeselo saraylarını yakmalı mıdır? gibi bir suale maruz kalsam fikrim ve fikrimdeki mantık derhal "Hayır! Bunlar cemiyetin malıdır" der, fakat o anda cisim ve cismin lisanı o kadar kızar, köpürür ki "Evet yakmalı! Bu fuhuş, cehalet ve istibdâd yuvalarını hâk ile yeksân etmeli, taş taş üstüne bırakmamalıdır!" diye haykırır.

Son Telgraf 26 Kânunuevvel 1924

Bolşevikler Arasında-Moskova'da Bir Mayıs Bayramı

Şehirde Hazırlık

Üç günden beri Moskova'yı süslüyorlar. Tayyareye binip insan Moskova'nın üstüne çıksa altındaki şehri gelincik tarlaları yanmış zannedecek. Her balkondan, her pencereden, her direkten, her kuleden küçüklü büyüklü kızıl bayraklar sallanıyor. Moskova Şuraları binasının cephesini çam dallarıyla donattılar, en tepesine elektriklerle "Yaşasın amele ve köylü inkılâbı!" cümlesini yazdılar. Büyük küçük bütün dükkânların camekânlarında inkılâp rehberlerinin birer resimleri var. Muazzam bir saraya benzeyen aynalı, avizeli bir bakkaliye kooperatifinin cicili bicili konserve kutuları üstüne Karl Marks'ın saçlı sakallı bir resmini oturtmuşlar. Manifatura mağazalarında kırmızı kumaşlardan yapılmış yıldızların içinde çatık kaşları keçi sakalıyla Troçki bakıyor. Kolonya, pudra, lavanta satan ince zarif dükkânların zarif aynalarına Kızıl Ordu kumandanlarından Bodyonni kurulmuş. Lenin'in şakakları çıkık, kaşları çekik, kocaman cascavlak kafası her yerden kendisini gösteriyor... Duvarlarında hâlâ vatandaş muharebelerin-

den kalan kurşun yaralarını bir süs gibi muhafaza eden ikinci hükümet darülfünununun cephesinde büyük kırmızı harflerle şu şiarı yazmışlar: "İlim çalışanların!" idmancılar, darülfünunlular, genç komünistler teşkilâtları şehrin civarındaki parklarda bayrama hazırlık talimleri yapıyorlar. Caddeler tamir ediliyor. Çiviler çakılıyor, bayraklar asılıyor. Gazeteler büyük harflerle bayramın programını yazdılar. Kızıl Meydan'a kocaman bir amele heykeli dikildi. Kremlin'in duvarları dibine tribünler, oturulacak sıralar yapıldı, muavenet-i sıhhiye çadırları dikildi. Herşey hazır... Moskova yarınki 1 Mayıs Bayramı'na hazırlandı.

1 Mayıs

Kayalıklarda çatlayan bir denizin neşeli uğultusuyla caddelerden taşıp odamın dört duvarına sığmayan sesler, gürültüler, şarkılar, tramvay çanları, otomobil düdükleri beni yatağımdan çekip kapımın önüne fırlattı. Uçsuz bucaksız kırmızılı siyahlı bir insan ummanı her tarafı kaplamış, ne ufuk, ne evler, ne gökyüzü gözüküyor. Hiç durup dinlenmeksizin akan, bir lahza susmadan haykıran, mütemadiyen gülen, şarkı söyleyen bu selin kızıllı siyahlı dalgalarına bakmaktan başım döndü. Gözlerim karardı!... Yanımda, kırmızı baş örtülü, başını sarsarak sıska göğsünün son hararetle bağıran kapıcı kocakarıya yaklaştım. Dedim ki:

- Çoktan beri mi geçiyorlar?
- Güneş doğduğundan beri...
- Bunun sonu ne zaman gelir?
- Güneş battıktan sonra...

Biz kocakarıyla konuşurken birdenbire nümayişçilerin içinden gevrek, genç bir ses ismimi çağırdı. Gözlerimi sesin geldiği tarafa çevirdim. Fakat bu kütlenin içinde aşina bir yüzü bulmak çok güçtü. Fertler birbirine o kadar karışmış, çehrelerin bâriz çizgileri silinmiş elbiseler, boylar poslar, o kadar aynı olmuştu ki, insan karşısındaki kütleyi ayrı ayrı fertlerin mecmuu değil, fakat bir ruhta, bir maddede bir tek vücut zannediyor. İsmim bir daha çağrıldı. Bu sefer ses çok yakından gelmişti. Arandım ve birdenbire buldum. Beni çağıran geçenlerde tanımış olduğum darülfünunlu kızdı. Yüzü ateş gibi güzel, ateş gibi yakıcıydı. Sesinde düşman peşine düşmüş süvarilerin neşeli narası çınlıyordu:

- Gelin bizimle, beraber Kızıl Meydan'a gidelim!

Aralarına karıştım. Sel beni de aldı götürdü. Ben de bağırıyor muydum? Gülüyor muydum? Neşeli miydim? Bilmiyorum. Gözlerim bir sinema perdesi olmuştu. Gözlerimde sonsuz bir film oynatıyorlardı... Yürüdük, yürüdük... Durduk, ana caddenin kenarına gelmiştik. Dört taraftan bu büyük caddeye çıkan sokaklar nümayişçilerle dolmuştu. Ana caddeden geçiyorlar, Kızıl Meydan'a doğru akıyorlar... Biz de nöbetimizi bekliyorduk. Nöbetlerini bekleyen kafileleri halka çevirmişler, Rus, Kafkas, Kazan oyunları oynuyorlar... El çırpan, birbirinin omuzuna çıkıp kalabalığın üstünden ana caddeyi seyreden, şarkı söyleyen, koşan... Birdenbire arka sıralardan bir gürültü koptu: "Hurrrâ"... "Hurrrâ"lar birbirini kovalayarak bize doğru yaklaşıyor. Uğultulu bir otomobil gürültüsü oldu. Önümden, elleri kızıl bayraklı, yüzleri neşeli küçük çocuklarla dolu bir kamyon geçti... Çocuklar haykırdı... Bu haykırışın aksi sedası on misli bir kuvvetle iade edildi... Bir kamyon daha, bir daha, bir daha... Her kamyon geçişinde bağırılıyor, çocuklar üstümüze beyannameler, çiçekler atıyorlar, el çırpıyorlar, şarkı söylüyorlar... Arka arkaya on kadar kamyon geçti. Yanımdaki kız anlatıyor:

- Amele bayramlarında şehirde ne kadar kamyon varsa hepsine amele çocukları biner ve şehri dört dolaşırlar, eğlenirler...

Birdenbire kızın sözünü deli bir hücum havası çalan bir mızıka rüzgârı kesti. Kız yanımdan koşarak, uçarcasına koşarak uzaklaştı. Ben de arkasından... Büyük caddenin kenarlarında kalabalığın bir köşesini yararak kendimize bir yer bulduk. Kızıl Ordu'dan bir süvari alayı geçiyordu.

Kızıl Ordu

Aletleri kırmızı yıldızlı külahlarını kafalarına geçirmişler, uzun kılıçları atlarının sağrılarını dövüyor, ince uzun mızraklarını hususi bir eda ile taşıyorlar. Atlarının ayaklarını mızıkaya uydurmuşlar...

Kızıl süvarilerin bu bayram gününde böyle geçişleri deli, neşeli kütleyi büsbütün çıldırtıyor. Kütle coştu. Kızıl atlıların kumandanı Bodyonni'nin marşını Moskova bir ağızdan haykırıyor.

Bugün karşımda böyle muntazam, hatta etrafın, muhitin coşkun çılgınlığına rağmen ağır başlı, ciddi geçen Kızıl Ordu'nun bu süvari alayını seyrettikçe aklıma üç dört sene evvelki Kızıl Ordu geldi. Şimdi yüksek atlarının üstünde temiz elbiseleriyle kalkıp inen süvarilerin şekilleri değişti.

Nefes ve votka kokan kırk kişilik vagonların armonik nağmeleriyle sarsılan havasını ciğerlerine dolduran Rusya'nın bir baştan öte başına koşan yırtık çizmeli, saman kaputlu kızıl askerleri görür gibi oldum. Etrafımdaki gürültüden bir lahza sıyrıldım. Başımı yere eğdim. Parlak geniş at nalları taşlardan şimşek çıkartıyordu. Gözlerimi kıvılcımlara diktim. Gözlerim karardı ve kendimi 1919'da bir şimendifer istasyonunda buldum.

Kızıllardan Beyazlara, Beyazlardan Kızıllara geçe geçe harap olmuş bir istasyon, dağsız, tepesiz, dümdüz ufuklarda kaybolan demiryollarının ortasında kırmızı tuğlaları düşmüş, yaz kış tren yolcularına çay suyu kaynatan Kepyatok'u yıkılmış küçük bir Rusya istasyonu... İstasyonun önündeki taşlığa Kızıl askerler oturmuş, kimisi mavzerinin mekanizmasını açıp kapatıyor, kimisi mehtaplı bir Ukrayna şarkısı söylüyor, kimisi siyah kuru ekmeğini kasaturasıyla parçalıyor... Başıboş etrafa bırakılan sıska, kaburgaları çıkmış, kambur beygirler kocaman burunlarını açarak toprakta ot arıyorlar... Telgraf odasının kapısında bir nöbetçi süngüsüne dayanmış... Makinanın başında meşin ceketi parça parça, avurtları çökmüş sarı yüzünde mavi gözleri çivi gibi genç bir adam var. Genç adamın alnı kırıştı. Masaya bir yumruk atarak dışarı fırladı. Etrafına bağırdı, sonra sesinin bütün acılığıyla haykırdı:

- Yoldaşlar! Buraya!

Kızıl Ordu müfrezesi teker teker genç adamın etrafında toplandılar. Tifoluların gözleri gibi yanan gözler onun gözlerine dikildi...

- Yoldaşlar!.. Beyazlar bir saate kadar buradadırlar!..

Müfrezeden bir ses:

- İşte ah! Atlılar karşıda gözüktüler bile!

Dağsız, tepesiz, dümdüz ufkun üstünde gitgide büyüyen hayaletler seçiliyor...

- Yoldaşlar... Müdafaa lazım... İstasyon elimizde kalmalıdır!

Bütün eller kalktı... Müdafaaya karar verildi. Etrafta başıboş otlayan atlar toplanarak demir yolunun kenarındaki tümseğin arkasına bağlandılar. Kızıllar atlarının arkasına geçti. Beyazlar bekliyorlar... Etrafta Karagöz perdesindeki hayaller gibi gözüken Beyazların atlıları gitgide şekillendi... Dört nala geliyorlar. Yaklaştılar... Atlarının biçimleri seçiliyor, yaklaştılar. Süvarilerin elbiselerini bile görmek kabil, başlarında kocaman tüylü kal-

pakları, üstlerinde Kazak urbaları var. Yaklaştılar, pos düşük bıyıklı, kalın kaşlı yüzlü çizgileşti...

- Ateş!

Beyazlar atlarından indi... Kurşun cayırtısı yarım saat devam etti... Beyazlar atlarına bindi kaçıyor. Kızıllardan bir ses:

- Kovalıyalım!

- Kovalıyalım mı?

Kızıl müfrezeden bütün sesleri toplayan bir tek ses yükseldi:

- Kovalıyalım!...

Ben bundan 4 sene evvel tesadüfen uzaktan şahidi olduğum bu şimşek gibi sahneyi düşünüyordum. Tam beş yıl Kafkasya'dan Sibirya'ya, Şimal Denizi kıyılarından Karadeniz'in portakallı sahillerine kadar aç karnı, yanan gözleriyle Beyazları kovalayan Kızıl süvarileri görür gibi oluyordum. Kolumu sarstılar. Silkindim. Darülfünunlu kızın ateş gibi güzel, ateş gibi yakıcı yüzü gözlerimi yaktı:

-Çok dalgınsınız! Bizimkiler gidiyorlar haydi yetişelim!

Benim aralarına karıştığım darülfünunlular kafilesi hareket etmiş, büyük caddeden Kızıl Meydan'a doğru iniyorlar. Gidip sıralarımıza girdik. Kız koluma dayandı... ben sordum:

- Kızıl Ordu hakkında bana biraz malumat verir misiniz?

Kızın gözlerinde neşeli bir gurur parladı ve anlatmaya başladı:

-"Bugün böyle muntazam, temiz ve inzibatlı geçişini seyrettiğiniz Kızıl Ordu'nun vaktiyle ben de küçük bir askeriydim. Şimdi yirmi yaşındayım, o vakit on altısında idim galiba. Şehrimizdeki mensucat fabrikasında ameleydim. Babam Çar Jandarmalarının kurşunlu kırbacı altında Sibirya'da can vermişti. Anamdan her gece karakollarda üstleri başları parçalanarak zabitlerin kucaklarında zorla, öldürülerek susturulan genç, güzel, inkılâp kadınlarının acı hikâyelerini dinlerdim. Teşrinisani inkılâbının dalgaları bizim şehri de bastı. Fabrikaları zaptettik, büyük mermer sütunlu evlere siyah tahta kulübelerde oturanları yerleştirdik. Şehirde bir kızıl müfreze toplandı. Ben de başıma sivri külahı, sırtıma saman kaputu geçirerek aralarına karıştım. Askerler arasında benim gibi on onbeş kadın daha vardı... Bilmem bizlere o zaman kadın demek doğru mudur. Çünkü bir Kazak kadar ata binmeyi, bir Kafkasyalı kadar kurşun atmayı, bir mujikten daha iyi

küfretmeyi öğrenmiştik... O zaman Kızıl Ordu, atlı ordunun inkılâpçı askerlerinden, inkılâpçı köylülerden ve bilhassa amele ve komünistlerden müteşekkildi. Bazen Çar zabitlerini, erkân-ı harplerini de kullanıyorduk. Fakat her birinin başında eli tabancalı bir komünist bekliyordu. Vatandaş muharebelerinin Kızıl Ordusunda her milletten numuneler bulmak kabildi. Çar ordusuna esir düşüp Bolşevikler tarafından tahliye edilen, Alman, Avusturya, Macar, Türk esirleri, Aksa-yı Şarktan gelip Rus şehirlerinde amelelik yapmış olan Çinliler... Çinlilerin kavga edişi şayan-ı hayret bir şeydir. Ben bu sarı yüzlerin bir kere bile beyazlandığını, itidalini kaybettiğini görmedim. Kurşunları mavzerlerine teker teker yerleştirirler, sonra uzun uzun nişan alırlar, silah patladıktan sonra kurşunun hedefe vasıl olup olmadığını tetkik ederler. Çinlilerin harp etmeleri ile uzun ince çivilerle pirinç yemeleri arasında hiçbir fark yoktur. O zamanlar Kızıl Ordu'da kavga etmiş komünistlerin yüzde sekseni bugün veremdir. Bugün Kızıl Ordu'nun yüksek bir yekûna varan kızıl zabitan kadrosu dolu. O zamanlar muharebeleri idare eden neferler, çavuşlardı. Hatta şu meşhur Kızıl Atlılar kumandanı Bodyonni de bir başçavuştu. Bugün Kızıl zabitan yetiştiren harp akademisine mâlikiz. Burada okuyanlar amele ve köylü çocuklarından, Kızıl Ordu'da yararlık göstermiş askerlerden ibarettir. Ekseriyet-i azimesi komünisttir. İçlerinde vatandaş muharebelerinde miralaylık, hatta mirlivalık rütbesine kadar yükselmiş olanları vardır. Bugün ordunun kışlaları, kışladan ziyade mekteptir. Orada Kızıl askerler okuma, yazma, hesap, hendese, coğrafya velhasıl bütün ibtidai tahsil yaptırılır.

Bilhassa malûmat-ı siyasiyeye ehemmiyet verilir. Kızıl Ordu'nun siyasetle meşgul olması mecburidir. Kışlalarda duvar gazeteleri çıkar. Askerler gerek dahili gerek harici siyasetle alakadar ettirilir."

Genç kız coşmuş söylüyordu. Birdenbire başımızın üstünde bir vızıltı, bir sızıltıdır koptu. Kafamı kaldırıp yukarı baktım. Yüksek apartmanların damları arasında mavi bir nehir gibi akan gökyüzünde 10, 15 tayyare takla atıyorlar, yükseliyorlar, alçalıyorlar, türlü maskaralıklar yapıyorlardı. Kız da benim gibi başını kaldırmış bakıyordu. Zaten bütün kütlenin gürültüsü bir lahza susmuş, başları yukarı kalkmış sonra bir anda sanki tayyarelere duyurmak ister gibi haykırarak "Kızıl tayyareler" marşını söylemeye başlamıştı. Tayyareler üstümüze beyannameler, inkılâp rehberlerinin resimle-

rini atarak geçip gittiler. Etrafıma bakındım... Artık Kızıl Meydan'a çıkan kale kapılarının ağzına gelmiştik. Etraf mahşerdi. Yollar, sokaklar, Opera Meydanı, park her taraf kımıldanan, cıvıldanan, ilerleyen gerileyen bir insan deniziyle örtülmüştü... İlerden mızıka sesleri geliyordu. Yavaşladık... Kemerlerin altından nümayişçiler altı kola ayrılarak meydana girdiler. Sonu olmayan kütlenin başları üstünden meydana dikilen amele heykelinin eli gözüküyordu. 4 bando mızıka nümayişçileri selamlıyordu, ilerledik. Kremlin'in duvarları dibindeki Kardeş Mezarları'nın üstüne çiçekler konulmuştu. Sıralarda Üçüncü Enternasyonal âzâları, davetliler oturmuşlar, daha doğrusu ayağa, birbirinin üstüne çıkarak nümayişi seyrediyorlardı.

Son Telgraf 30 Kânunuevvel 1924

Bolşevikler Arasında-Troçki ve Bolşevizm

Troçki

Üzerinde Kızıl Ordu üniforması vardı. İri yarı idi. Yüzünün en bâriz tarafı şimşek gözleriyle kır düşmüş keçi sakalı... Önünden ağır ağır geçtik. O bizi kafilemizin son neferine kadar bakışlarının çerçevesi içine aldı. Yanında birçok Kızıl Ordu kumandanları, halk komiserleri, ecnebi ihtilal reisleri bulunmaktaydı. Bizim kafilenin arkasında yürüyen kafile tam onun hizasına geldiği zaman o yine bir ormanı kökünden söken deli bir bora uğultusuyla haykırdı:

"Yaşasın müessesât-ı ticâriye kapıcıları!"

Hepimiz başımızı arkamıza döndürerek bu sedanın aksi sedasını dinledik. Cevap gayet sönük çıktı. Derin bir sükut oldu. Birden bire Troçki iki adım ileri attı sonra düşen bir yıldırım kükredi: "Öyle bağırınız ki sesiniz ta Londra'da Lordlar Kamarası'ndan duyulsun! Yaşasın müessesât-ı ticariye kapıcıları! Hurra!" Bu "hurra"nın cevabı bir anda ateş açan batarya gibi patladı...

Kulaklarım, dibinde mühib bir davul çalınıyor gibi uğuldadı. Artık resm-i geçit mevkiinden oldukça uzaklaşmıştık. Kızıl Meydan'ı dâiren mâdâr dönerek arka sokaklarına girdik. Önümüzdeki ve arkamızdaki başı ve

sonu olmayan bir insan nehri kollara ayrılmış mütemadiyen akıyordu. Yanımdaki kıza sordum:

-Neden kapıcılar ilk önce o kadar sönük cevap verdiler...

Darülfünunlu kız gülümsedi ve dedi ki:

- Rusya'da apartıman, ev, müessesât-ı ticariye kapıcıları en az inkılâpçı olan uzuvlardan biridir. Çarlık devrinde polis bu adamları kendi hafiyeleri gibi kullanırdı. Hatta Petrograd'daki meşhur talebe nümayişini kapıcılar kalın sopalarıyla dağıtmışlardı. Fakat ne zarar var? Onlar da Lordlar Kamarası'nı sarsacak kadar bağırmasını öğrenirler. Siz asıl bana söyleyin bakalım, Troçki'yi birinci defa mı görüyorsunuz?

- Bu kadar yakından birinci defa görüyorum.

- Hayatı ve şahsiyeti hakkında malumatınız var mıdır?

- Biraz.

- Malumatınızı çoğaltmak ister misiniz?

- Evet.

- Öyleyse dinleyin beni, size anlatayım.

Ve darülfünunlu kız inkılâp şarkılarının ateşli gürültüsü, kızıl bayrakların alev rüzgârları arasında bana Troçki'yi anlatmaya başladı:

"Troçki onun asıl ismi değildir, bu isim Çarlık zamanında Londra'ya kaçtığı zaman pasaportunda yazılı olan isimdir. Fakat bütün inkılâpçı şöhreti bu andan itibaren başladığı için asıl ismi unutulmuştur. Troçki meslek itibariyle gazetecidir.

Bugün bile Rusya'da ondan iyi gazetecimiz yok gibidir. Menbaı bitmez tükenmez bir belagata, kısılması imkân haricinde bir sese sahiptir. Bakınız sabahın sekizinden bugün akşamın sekizine kadar hiç durup dinlenmeden önünden geçen her teşkilâtın ismini bağırarak selamlıyor. Nasıl haykırdığını duydunuz. Moskova'da hiç olmazsa yirmi otuz bin teşkilat vardır ve bunların hepsini selamlamak da epeyce bir iştir zannederim. Troçki, Lenin'den sonra inkılâbın ikinci büyük rehberidir. Troçki eskiden Bolşevik değildi. İnkılâp başlayınca fırkaya girmiştir.

Rus Sosyal Demokrat Fırkası'nın 20-25 senelik hayatının son on senelerinde Troçki Bolşeviklerle ve bilhassa Lenin'le birçok defa mücadele etmiştir. Kendisi bugün Leninist'tir. Fakat yazdığı bir eserde diyor ki: "Ben Leninizme, mücadele ile vâsıl oldum." İnkılâptan sonra da birçok defalar

Lenin'le nazari münakaşalar yapmıştır. Bu nazari münakaşaların büyük bir ehemmiyeti vardır. Çünkü ameliyâttan doğan bu nazariyeler ameliyâta yeni bir reviş verecekti. "Amele birlikleri" üzerine cereyan eden münakaşalar bütün fırka hücrelerinde tedkik edilmiş, bir kişi Troçki'nin, bir kişi Lenin'in fikrini müdafaa etmiş nihayet ekseriyetle Lenin'in fikri kabul edildikten sonra, Troçki'de ameli teşkilatçılık kabiliyeti fevkalâdedir. Kızıl Ordu'yu tanzim ve intizamlı bir ordu haline sokan, hatta son senelerde şimendifer nakliyâtını ıslâh ve tanzim eden odur. İnkılâbın en nazik zamanlarında büyük yararlıklar göstermiş, çok defa inkılâbı kurtarmıştır. Beyazlar Petrograd'ın 8 kilometre yakınlarına geldikleri vakit...

Birdenbire kızın sözünü sol tarafta yürüyen yirmibeşlik bir adam kesti ve hemen kızla benim arama girerek müteheyyic bir sesle dedi ki:

- Dur... Dur... Ondan ötesini ben anlatayım... Sen o zaman cenup cephesinde idin galiba değil mi... Anlatayım dinleyin...

Ben şaşırmıştım. 8 saatten beri yanıbaşımda bağıra bağıra kızıl türküler söyleyen ve etrafı görmüyormuş gibi gözleri kapalı yürüyen bu genç birinci defa olarak kıza ve bana hitap ediyordu. Kız benim şaşkınlığımın farkına vardı ve güldü. Öteki ise koluma sıkı sıkı yapışarak ve soluk mavi gözlerini kısarak heyecanlı bir sesle anlatmaya koyuldu:

-Beyazlar Petrograd'ın sekiz kilometre yakınına gelmişlerdi ve üç dört saat sonra şehre gireceklerdi. Bolşevikler için bir tek kurtuluş çaresi vardı: Benim çalıştığım fabrika amelesini beyazlara karşı göndermek. Halbuki biz bilâistisna hepimiz Menşevik idik ve inkılâbın başladığı andan itibaren her türlü vatandaş muharebelerine karşı bitaraf kalmıştık... Yine bitaraf kalacaktık... Fakat...

Genç sözünü kesti, alnı sarardı, sonra bana daha çok sokularak:

- Fakat Troçki fabrikaya geldi... Ve biz beş bin Menşevik, koyu Menşevik amele silahları kaptığımız gibi Bolşevik bayrağı altında cepheye koştuk...

Bu iş nasıl mı oldu? Nasıl olacak! Troçki geliyor dediler! Biz hepimiz, istemeyiz, kahrolsun! diye bağırıştık. Fakat o hiç aldırmadan bilâpervâ aramıza girdi. Fabrikanın büyük meydanına toplaştık. O ağır ağır yürüyerek yüksek duvarın dibindeki bir makine harabesinin üstüne çıktı ve birdenbire bize yüzünü çevirdi. Biz mütemadiyen, defol buradan! diye avaz avaz

haykırıyorduk. Ani bir hareketle yırtık eski şapkasını çıkardı. Siyah saçları geniş alnının iki yanından çatık kaşlarının üstüne düştü. Gözleri yandı. Haykırışlar yavaş yavaş kesildi. Hiçbir hareket yapmadan bize bakıyordu. Sustuk. Kımıldanmaksızın durdu. Troçki'nin yanan gözleri büyüdü ve ben artık o iki gözden başka bir şey görmez oldum... Sonra bir anda o iki muazzam ocak gibi yanan gözler körüklenmiş gibi parladı ve binlerce çanın haykırmasını andıran bir uğultu kulaklarımda inledi:

- Yoldaşlar... Düşman 8 kilometre yakında, inkılâp tehlikededir. Silah başına!..

Ne oldu bilmiyorum, meydanı dolduran beş bin kişi, beş bin Menşevik amele emre itaatkâr bir ordu gibi soldan geri döndü ve Troçki'nin parmağıyla gösterdiği kapıdan fırlayarak dışarıda hazırlanmış olan silah dolu kamyonlara hücum ettiler ve cepheye gittiler... Ben o günden beri Bolşevik Fırkasının azasıyım ve beş bin amelenin hepsinde bugün vatandaş muharebelerinden kalan bir iki yara vardır!

Yanımdaki genç birdenbire sustu. Kolumu bıraktı... Yine soluma geçti ve eskisi gibi gözlerini kapayarak alnı yukarıda doludizgin kızıl türkü söyleyenlere sesini uydurdu.

Gece oluyordu. Mıntıkalarına avdet eden kafileler dağılıyorlardı. Bizim kafile de yavaş yavaş dağıldı. Sokaklar çok aydınlıktı. Sinemaların ve tiyatroların kapılarına Kızıl Ordu neferleri ve bahriyeliler elbiselerinin göğüslerinde Troçki'nin, Lenin'in resimlerini taşıyan kadın, erkek amelelerle yığılmışlar. Bu gece bütün eğlence mahalleri onlar için bedava. Kızdan ayrılırken sönük alev gözlerini gözlerime dikerek bana bir adres verdi. Bir Komsomol kulübünün adresi. Bu gece orada buluşacağız. Yemek yerken hep Troçki'yi düşünüyordum. Doğrusu çok velûd bir muharrir. Pravda ve İzvestiya gazetelerinde her gün mutlaka bir iki makalesi vardır. Hem de ne garip makaleler. Bazen dünya siyasetinin uzun ve derin bir tahlilini yapar. Bazen Marksizmin en ağır nazariyelerini kucaklar, bazen de "küfretmeyelim" diye nasihat verir. Edebiyat hakkında üç ciltlik yeni bir eser yazdı. Orduya, sevkülceyşe, tayyareciliğe ait mühim kitapları var... Velhasıl temas etmediği mevzu kalmamış gibi... Geçenlerde gençlere ithaf ettiği bir makalede: "İlmin granitten kayasını dişlerinizle kemirmelisiniz!" diyordu...

Son Telgraf 1 Kânunusani 1925

Bolşevikler Arasında-Moskova'da Komsomol Kulübünde

Dârülfünunlu kızın bana verdiği adresi buldum. Şehrin merkezinden uzakça uzun bir sokağın nihayetinde büyük konak gibi bir yer... Kapısının üstüne elektriklerle bir yıldız resmi, resmin içinde "P.K.e.m." harflerini yazmışlar. Kapının önünde bir yığın genç gürültü edip duruyorlar. Geniş aydınlık pencerelerden neşeli sesler geliyor.

Yukarı çıktım, büyük bir tiyatro salonuna girdim. Tam karşıda etrafı kızıl bayraklarla Lenin'in, Troçki'nin resimleriyle süslenmiş geniş bir sahne vardı. Sahnenin üstüne Karl Marks'ın muazzam bir resmi mikabi kafasıyla bütün muhit ve manzarayı kavramış gibi duruyordu.

Salon dehşetli kalabalıktı: Pazarlık elbiselerini giymiş genç ameleler, civar köylerden gelen köylüler ve başları kırmızı örtülerle sıkılmış dik ve sert memeleri gömleklerinin altından fırlamış genç Komsomolların gençler teşkilatına mensup kızlar uzun tahta sıralara oturmuşlardı. Sıraların arasında dolaşanların grup grup toplanarak inkılâp türküleri söyleyenlerin içinde güçbela dolaşarak bizim darülfünunlu kızı aramaya başladım. Buradakilerin hiçbirisini tanımıyordum, halimden ecnebi olduğumu anlayarak, nereli olduğumu soruyorlardı. Türk olduğumu anlayınca hepsinin ilk suali Yunanlıların ne zaman denize dökületeceği, ne zaman saltanatı ve hilafeti Türk köylüsünün ve amelesinin başından def edeceğimizi sormak oluyordu. Birden bire gözüme sağ taraftaki duvarın üstüne asılan resimler çarptı ve onların arasında Mustafa Kemal'in de çizgilerini gördüm. Resimlere yaklaştım. Bu duvarın üstüne Türk harfleriyle şöyle yazmışlardı: "Beşeriyetin tarihinde ileri bir rol oynayan inkılâpçılar!" Robespiyer, Danton, Marat, Mustafa Kemal ve sair muhtelif sınıfların muayyen tarihi devirlerinden ileri bir rol oynayan rehberlerinin resimleri bu duvarda kısa tercüme-i halleri birlikte asılmıştı...

Ben duvara daha çok yaklaşıp resimleri gözden geçirirken birdenbire omuzuma bir el dokundu. Döndüm ve karşımda darülfünunlu kızı gördüm.

Etrafın dinç neşesi ve kıpkırmızı rengi içinde bu ateş bakışlı kız o kadar güzelleşmişti ki. Hemen koluma girdi ve ön sıralardan birisinin üzerine yerleşti... Güzel kızın bu gece öyle candan neşesi vardı ki insan onu...

avuçlarının içi bir ateş parçası... yanıyordu. Biz kız ile lakırdı ederken birdenbire salonu dolduran gürültü tahliyetülhava makinesiyle çekilmiş gibi süzülerek kayboldu. Biz sustuk, gözlerimi sahneye diktim. Sahnenin ortasına kırmızı örtülü masa getirdiler. Gözleri şimşek gibi yanan elmacık kemikleri çıkık genç bir komünist yüksek sesle içtimaı açtı. Ve siyaset heyetinin isimlerini okudu. Ekseriyetle liste kabul edildi. İki genç kız, iki ihtiyar köylü, bir darülfünunlu, üç amele aramızdan geçerek sahneye çıktılar ve kırmızı masanın etrafına dizildiler. Mızıka enternasyonal marşını çaldı. Herkes ayağa kalktı ve hep bir ağızdan mızıkanın pirinç boruları içinden binlerce çekicin örslere vurulması gibi çıkan amele listesine refakat edildi. Marş bitti. Yerlerimize oturduk. Kulübe davetli olan muhtelif fabrika ve Kızıl Ordu murahhasları Bir Mayıs Bayramı'nı tebrik ettiler. Her tebriğin arkasından mızıka amele marşının iki mısraını çalıyordu. Tebrikler bittikten sonra heyet-i riyasetin kâtibi bu akşam muhtelif yoldaşların Lenin yoldaş hakkında bazı küçük hatıralarını anlatacaklarını ve bu suretle Lenin'in yâd edileceğini söyledi.

LENİN'İ YÂD

Siyah uzun kıvırcık saçlı, kısa boylu, gaga burunlu, Gürcü olduğu şivesinden anlaşılan bir komünist anlatmaya başladı:

15 sene oluyor. Gürcistan'ın küçük bir şehrinde, Çar jandarmalarının apoletleri kadar saçma ve budalaca nasihatlerine rağmen, beş kişilik Bolşevik hücresinde çalışıyordum. Günün birinde içimizden üçünü yakaladılar, yakalananların ikisi derhal kurşuna dizildi. Geri kalan bir tanesi de Sibirya'ya sürüldü. Takibat fazlalaştı. Ben de Paris'te bulunan Lenin arkadaşa iltihak etmek üzere merkezden emir aldım. İnkılâba ilk iştirak ettiğim andan beri Lenin ismi muhayyilemde harikayı, azmi, inkılâbı ve ihtilali temsil eden bir mefhum olarak yerleşmişti. Lenin o zaman benim Gürcü ve dağlı görüşüme göre, Kafkas dağları kadar yüksek ve iri boylu, siyah pala bıyıklı, göğsü fişekle dolu, her cebinde bir revolver taşıyan bir dev gibi görünüyordu. Lenin bence dünyanın en cesur, en akıllı, en kurnaz bir dağ kahramanıydı.

Merkezden emri aldığımın ertesi günü derhal hareket ettim. Cebimde üç muhtelif pasaport vardı. Tabii pasaportların üçü de sahteydi. Paris'e so-

ğuk ve dumanlı bir kış akşamı girdim. Bana bu kocaman şehrin kalabalığı arasında Lenin'i göreceğim ve hemen tanıyacağım gibi geliyordu. Fakat bana verilen adrese kadar muhayyilemde tasavvur ettiğim kahramana rastgelemedim. O zaman düşündüm ki Rusya'da alttan alta kocaman birer bomba gibi yatan inkılâpçıları avucunun içinde tutan bir adam elbette esrârengiz bir şahsiyettir. Sokakta düşse bile kendisini göstermez.

Lenin'in oturduğu evin kapısı önüne geldiğim zaman yüreğimin bir taş parçası gibi ağzımdan fırlayacağını zannettim. Lenin'in kapısı önündeydim. Belki beş dakika sonra onu göreceğim. Kazık Dağı'nın karlı kayaları kadar sert ve korkusuz kalbimin garip bir ürkeklikle tuhaf bir sıkılganlıkla çarptığını hissettim. Evi gözden geçirdim, burası Paris'in dış mahallelerinden birinde fakir, küçük taş bir binaydı. Zili çaldım. Gözlerim kararıyordu. Kapının önünde ne kadar bekledim bilmiyorum. Kapı açıldı. Bir Rus köylerindeki şehirli mektep muallimleri gibi basit ve fakirane giyinmiş orta yaşlı bir kadın karşıma çıktı. İsmimi söyledim.

- Sizi bekliyorduk... dedi. Beni bekliyorlardı. Beni de Lenin bekliyordu.

Son Telgraf 7 Kânunusani 1925

Bolşevikler Arasında-Komsomol'da Lenin'i Yâd

Uzun kıvırcık saçlı kartal burunlu Gürcü komünisti sözünü kesti. İçinde yıldırımlar yanan küçük yuvarlak gözlerini kıstı. Kalın boynu geniş omuzlarının arasına sokuldu. Beş dakika öyle hareketsiz ve sessiz durdu. Biz tahta sıralara çivilenmiş gibi oturuyorduk. Yüreğimin kaburgalarıma kocaman bir yumruk gibi çarptığını duyuyordum. Yanımdaki darülfünunlu kız parmaklarını parmaklarıma geçirmiş sıkıyordu. Kulüp salonunu dolduranların hepsi sahneye doğru eğilmişlerdi. Herkes bekliyordu. Bu uzun saçlı, kartal burunlu Gürcünün söze başlamasını bekliyordu. Hepimiz bekliyorduk. Kafkas dağlarının tepesine çömelmiş bir akbaba gibi sahnede toparlanmış duran Gürcü birdenbire doğruldu. Küçük yuvarlak gözleri büyüdü, kocaman kara bıyıklarının altında keskin çizgilerle şekilleşen ağzı yavaş yavaş açıldı, boğuk, titrek bir sesle anlatmaya başladı:

Paris'in bu dış mahallesinde bana küçük evin, Lenin'in evinin kapısını açan kadını içimden gelen bir hisle tanıdım. Karşımdan gülen ışıklı gözle-

ri, köy muallimlerinin sade elbisesi ile duran kadın! Krupskaya yoldaştı. Krupskaya, Lenin'in kafa ve kalp arkadaşı, Bolşeviklerin gazetesinin heyet-i tahririye müdürü Krupskaya...

- İçeri giriniz!

Dar kapının eşiğini atladım. Başım düşüyordu. Eminim ki Hıristiyanlığı daha yeni kabul etmiş ve dağlı bir Gürcü köylüsü bile Moskova'daki büyük kiliseye girdiği zaman benim duyduğum heyecan ve huşuu duymamıştır!

Kartal burunlu Gürcü komünisti yine birdenbire sustu. Onu dinleyenler yine merak ve üzüntü ile ona doğru eğildiler. Yine müddetini tahmin edemediğim çok heyecanlı ve çok hareketli bir sükût oldu. Gürcü tekrar söze başladı:

Küçük bir koridordan geçtik, küçük bir odaya girdik. Burası kömür havzalarında çalışan bir amele odası kadar sade ve basitti. Karşıki duvarda Karl Marks'ın büyük bir resmi asılmıştı. Soldaki tahta masanın üstü, altı, etrafı kitaplarla dolmuştu. Krupskaya sağdaki alçak küçük iskemleye oturdu. Öyle basit bir hali vardı ki onda Lenin'in yanında senelerce durmuş bir kadın fevkaladeliğini arayan gözlerim onun aydınlık, temiz, çocuk gözleriyle karşılaşınca kafamda garip bir sıkılma peyda oluyordu. Gülerek dedi ki:

- Evet sizin geleceğinizi biliyorduk ve sizi bekliyorduk. İlyiç biraz dışarı çıkmıştı. Neredeyse gelir. Şimdi anlatın bakalım ne haberler var? Bizimkiler çalışıyorlar mı? Çarın avcı köpekleri yine burunlarını her yere sokuyorlar mı?

Çalışmamız hakkında uzun uzun malumat verdim. Ben arkadaşların harika sergüzeştlerini anlatırken o alelade bir şey dinliyormuş gibi gülerek bana bakıyordu. İşte bu kısa muhavere bu kadının inanılmaz kuvvetini bana anlattı. Bu yapılması bir daha mümkün olmayan kahramanlıkları onun tatlı bir şiir, ince bir çocuk masalı gibi dinlemesi, benim acemi ve toy ihtilalciliğime, Krupskaya'nın, Lenin'in kalp ve kan arkadaşının olgun inkılâpçılığı arasındaki farkı ne muazzam bir surette gösteriyordu...

Gürcü komünisti yine sustu. Biz birbirimizin üzerine yıkılarak sahneye doğru ilerledik. Uzun kıvırcık saçlı, kartal burunlu komünist bize doğru ilerledi. Yüzlerce genç ve kuvvetli çehrenin yuvarlak ve yıldırımla dolu gözleriyle çarpıştı. Elini bize doğru kaldırdı ve teker teker yine anlatmaya başladı:

-Koridorda ayak sesleri duyuldu. Yüreğimin ağzımdan fırlayacak gibi vurduğunu duydum. Krupskaya gülerek:

- İlyiç geliyor, dedi. Sandalyeme daha ziyade büzüldüm. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Gözlerim duvarda resmi asılı Karl Marks'ın gözlerine dikilmişti. Bu büyük dahinin en dahi müridini bekliyordum. Şimdi kapı açılacak, içeri dağlı kahramanların en kahramanlarından daha gürbüz, daha ateşli, daha korkunç Bolşevik reisi girecekti. Ben her satırı üzerinde saatlerce düşündüğüm, günlerce heyecan duyduğum adamı görecek, onunla konuşacaktım... Kapı açıldı... Gözlerimi birdenbire o tarafa çevirdim... İçeri orta boylu, yuvarlak keçi sakallı, güler yüzlü bir adam girdi. Kapının eşiğinde gördüğüm şahsiyet mütevazı küçük bir memura benziyordu... Geniş bir nefes aldım. Bu Lenin değildi. Mutlak onu ziyarete gelenlerden biriydi. Ağır ağır iskemleden kalktım. O bana doğru gülerek ilerledi. Ve elini uzattı, karşılıklı oturduk. Krupskaya ayakta bize bakıyordu. Orta boylu, kısa keçi sakallı adam, iskemlesine yerleşerek dedi ki:

- Ee söyleyin bakalım... İhtilâl yakın mı?

Bu küçük adamın dudaklarından dökülen bu müthiş sualde öyle bir garabet vardı ki... O sanki bana ihtilalin yakın olup olmadığını değil havanın soğuk olup olmayacağını soruyordu. Ne diyeceğimi şaşırdım. Karşımdaki adamın gülen gözleri damarlarıma kadar girdi. Bu küçük adamın karşısında ben küçüldüm, küçüldüm... O büyüdü... Büyüdü ve sanki bütün odayı kapladı. Ayağa kalktım ve titreyerek:

-Lenin! diye üstüne doğru atıldım.

İşte Bolşeviklerin en Bolşeviği Lenin, Leninizm'in Lenin'i bu küçük mütevazı memur kılıklı adamdı.

Son Telgraf 8 Kânunusâni 1925

Bolşevikler Arasında-Lenin'in Yâdına Devam

Kartal burunlu, yuvarlak, ateş gözlü Gürcü komünisti söylediklerine bir kelime daha ilave etmeden kırmızı masanın başında açık kalan yerine oturdu. Komsomol kulübünün büyük salonunu dolduranlar başlarını kaldırdılar. Hepsi Lenin'i tekrar görmüş gibiydiler... Kırmızı masanın etrafına dizilenlerin ortasında oturan kâtip ayağa kalktı ve gür sesiyle haykırdı:

- Petrograd'a Lenin'in ilk gelişinde onu ilk defa gören Mihail yoldaşa söz verildi.

Gözler sahnenin üstünde Mihail yoldaşı aramaya başladı. Masanın etrafındaki heyetin arasından orta boylu, geniş omuzlu, bakır sakallı bir adam ayağa kalktı. Hepimiz ona bakıyorduk. Birdenbire içimde bir burgunun burkulduğunu hissettim: Mihail kördü... Bakır sakalıyla çerçevelenen sapsarı yüzünde gözleri, ince uzun bir şeyle oyulmuş gibiydi. Fakat bu kör, kirpiksiz gözlerin öyle kuvvetli bir manası vardı ki... Kâtip, Mihail'in koluna girdi ve onu sahnenin ortasına getirdi.

Bakır sakallı, sapsarı yüzlü, kör gözlü Mihail bize bakıyordu. Bizim ışıklı, renkli gözlerimiz onun karanlık oyuk gözleri karşısında siyah demirden iki kılıcın sivriliğine çarpmış, renkli cam yuvarlaklar gibi kırılıyordu. Mihail kör gözleri gibi keskin, fakat renksiz, heyecansız, dümdüz bir sesle anlatmaya başladı. Mihail ağzıyla değil, kör gözleriyle anlatıyor gibiydi:

-Yirmi, yirmibeş sene oluyor galiba... Ben Petrograd'da bez fabrikalarının birinde çalışan genç, yakışıklı bir ameleydim... O zaman gözlerim kör değildi. O zaman arkadaşlarım gözlerimin, çelik renginde soluk mavi gözlerimin acayip bir kuvveti olduğunu söylerlerdi... Fabrikada herkes beni sever, herkes benden biraz korkardı. Her grevin mutlak başında bulunurdum... Çar jandarmalarıyla döğüşmekte büyük ve neşeli bir maharetim vardı. O günler ne günlerdi... Ne günlerdi o günler!..

Kör Mihail sustu... Karanlık gözlerinin perdesinde eski ve uzak mücadele sahnelerini görüyordu...

- Bizim fabrikadan üç amele ile birlikte bir hücre vücuda getirmiştik. İçimizde iki darülfünunlu talebe de vardı. Haftada üç gece mezarlıkta toplanırdık... Öyle kudretli bir heyecanımız, öyle sonu gelmez bir neşemiz vardı ki... İnkılâbı anlatan, ihtilali haykıran en küçük bir satırın okunması, bizi çarın göğsüne hançer saplatacak, arabasına bomba atacak kadar cüretli yapardı. Darülfünunlularla beraber her gece muntazaman Karl Marks'tan birkaç sahife okurduk. Bir gece, darülfünunlulardan birisi, Petrograd'a ismi inkılâpçılar arasında yavaş yavaş şöhret bulmaya başlayan Lenin'in geldiğini söyledi ve bana gidip kendisini beraber görmemizi teklif etti. Üç gece sonra karlı, soğuk bir gece, Lenin'in dördüncü katında küçük bir bekâr odasını işgal ettiği köhne apartmanın merdivenlerinden çıkıyorduk. Lenin'in

oda kapısını birkaç defa daha vurduktan sonra kapı açıldı. Karşımızda genç Lenin'i gördük... Çalıştığı için kapının vurulduğunu işitemediğini söyledikten sonra bize yer gösterdi. Karşılıklı oturduk. Bana ilk sorduğu sual:

- Sizin fabrikada kışın sıcak su var mıdır? suali oldu.

- Hayır... Sıcak su kaynamaz... dedim.

- O halde neden bunun için mücadele etmiyorsunuz? dedi...

Bu basit fakat ameliyâtta büyük ehemmiyeti olan sualin karşısında şaşırdım ve o zaman karşımdaki gencin ne yaman bir kafa olduğunu anladım... Epey konuştuk. Sualleri hep hayata ait basit şeylerdi.

Her cevabımda kendisi not alıyordu. Sohbetinde öyle tatlı bir samimiyet vardı ki zamanın nasıl geçtiğini anlayamadık. Ben onunla daha ziyade Marks'ın içtimaiyatından, felsefesinden, iktisadiyatından konuşacağız zannediyordum. Halbuki o böyle şeyleri hiç bilmezmiş, daima fabrika hayatından, amelelerin nasıl küçük ameli şiarlarla harekete getirileceğinden bahsediyordu... Sabaha karşı yanından ayrıldık... Bu ayrılış çok uzun sürdü, tâ 1917 İnkılâbı'nın ilk gününe kadar Lenin'i görmedim. Fakat Lenin'i duydum, Lenin'i okudum, Lenin'in fırkasında çalıştım, hâlâ da kör gözlerimle Lenin'in gittiği yolda dev adımlar atmaya çabalıyorum...

Bakır sakallı kör Mihail yine sustu. Hepimiz onun kör gözlerini dinliyorduk. Onun oyuk, karanlık gözleri yavaş yavaş aydınlanıyor, eski genç Mihail'in soluk çelik renginde keskin gözleri haline giriyordu. Mihail tekrar söze başladı:

- 1917 İnkılabı'nın ilk günüydü. Lenin Petrograd'da oturuyordu.

Hemen kendisini görmeye gittim. Beni büyük bir sükûn ve samimiyetle karşıladı ve yine bana ilk suali:

- Fabrikayı amele işgal etti mi? demek oldu. Leninizm gibi muazzam bir nazariye yapan bu adamın bütün kudreti nazariyenin ameliyâttan doğduğunu ve ameliyât için olduğunu çok iyi kavramasındaydı.

- Fabrikayı işgal ettik. dedim...

Biraz daha konuştuk. Lenin'in yüzü çok değişmemişti. Yalnız çenesinde küçük bir sakalı vardı. Gözleri yine o eski mütebessim, parlak gözlerdi... Ayrıldık... Ben vatandaş muharebelerine atıldım... Petrograd'da kanlı bir sokak muharebesinde gözlerimin birisi Çar Kazaklarının sivri süngüsüyle oyuldu. İki ay hasta yattım. Hastaneden çıktıktan sonra yine gidip Lenin'i

gördüm. Sağlam ve ışıklı kalan tek gözümle Lenin'i bir kere daha görmek arzusu hastanede yattığım müddetçe beni bir humma gibi sarmıştı.

Lenin'le kavuştuk... Çok az konuştuk, çünkü o meşguldü. Bir anda beş telefona emir veriyor yazıyor, nutuk hazırlıyordu... Bir devin yemek yemesi gibi çalışıyordu... Ayrıldık. Ben bu sefer cenuptaki vatandaş muharebelerinin kızıl dalgaları arasına karıştım ve orada gözümün ikincisi kör oldu. Şimdi eski çelik gözlü Mihail'in gözleri kör... Şimdi Mihail Lenin'i bir daha göremiyor. Onun yazılarını kendi gözüyle okuyamıyor. Fakat onun gözlerinin karanlığında Lenin'in satırları elektrikle çizilmiş hatlar gibi şimşeklenmiş, Lenin'in yüzü en küçük çizgisine kadar beyaz mermerden bir kafa gibi görünüyor.

Bakır sakallı kör Mihail sendeleyerek yerine oturdu. Yanımdaki darülfünunlu kızın güzel geniş gözlerinde acayip bir mânâ vardı.

Not: Bu dizi yazı, Nâzım Hikmet ve N. H. imzalarıyla *Son Telgraf* gazetesinde 13 Kânunuevvel 1924 ile 8 Kânunusâni 1925 arasında yayımlanmıştır. Çevrimyazısı Sayın Yücel Demirel tarafından yapılmış ve ilk kez *Tarih ve Toplum* dergisinde, Haziran-Ekim 1993, sayı: 114-118'de 5 bölüm halinde yayımlanmıştır.

EK II

Nâzım Hikmet'in Aydınlık dergisinin 25 ve 26. Sayılarında yayımlanmış iki teorik makalesini Oda Yayınları'ndan 1. Basım'l Mayıs 1976'da basılmış, Metin İlkin'in hazırlamış olduğu "Aydınlıkçı Şair-Aydınlıkçı Şair Nâzım Hikmet" kitabından aktarıyoruz.

Türkiye'de Amele Sınıfı ve Amele Meselesi

Türkiye'de bir inkılâp oldu: Burjuva inkılâbı. Bu inkılâp, Türkiye'nin tarihî inkişaf seyrinde ileriye atılmış bir adımdır, fakat son adım değildir.

Burjuva inkılâbı kendisiyle beraber kendi içinden kendi içtimaî ve iktisadî sistemine zıt birçok kuvvetleri, meseleleri ortaya atar. Bu kuvvet ve meselelerin en mühimi amele meselesi, amele sınıfıdır. Binaenaleyh Türkiye'de 324'ten itibaren patlak vermiş olan amele meselesinin bugün artık böyle herkesin ağzında dolaşmasına, hem hükümeti, hem sermayeyi bu kadar meşgul etmesine şaşmamak lâzımdır.

Bugün Türkiye'de amele meselesinin ve amele sınıfının ehemmiyet kesbettiğine en büyük delillerden biri de amele kutbuna mütezat ve mütekabil kutupta bulunanların bu meseleyi hatta bu sınıfı külliyyen red ve inkâr için bazan kopardıkları yaygaradır. Biz bu efendilere soruyoruz: Madem ki Türkiye'de amele sınıfı ve binaenaleyh amele meselesi mevcut değildir, o halde ne için gırtlaklarını yırtarcasına bağırıyorlar? Mevcut olmayan bir şeyin zorla ihdas edilmesinden mi korkuyorlar? Hiç amele sınıfı ve amele meselesi gibi iktisadî ve içtimaî bir şeeniyeti yoktan var etmek kabil midir? Amele sınıfı ve amele meselesi patlıcan mıdır ki gidip onu çarşıdan satın alalım? Muarızımız efendilerin bu suallere nasıl cevap vereceklerini bilmiyoruz. Bizim bildiğimiz bir şey varsa o da Türkiye'de amele sınıfının ve binaenaleyh amele meselesinin mevcudiyetidir.

Sınıf demek istihsâl seyrinde ayni mevkii işgal eden ve ayni iktisadi menfaatler etrafında toplanan insan kümeleri demektir. Bu kümenin mikdâren iki yüz bin, bir milyon veya on milyon olması o sınıfın kemmî kuvvetini çoğaltır veya azaltır, meselâ: İngiltere'de amele sınıfı Rusya'daki amele sınıfına nazaran kemmiyeten mikdâren kat kat kuvvetli olduğu halde keyfiyyeten çok kuvvetsizdir. İngiltere amelesinin mikdârı on milyonla-

ra bâliğ olduğu ve bugün Britanya İmparatorluğunun başında sözde bir amele hükümeti bulunduğu halde İngiliz amelesi mahkûm bir sınıftır, halbuki Rusya'da Rus amelesi hâkim bir sınıftır.

Amele Ne Demektir?

Amele istihsâl âletine sahip olmadığı için iş kuvvetini muayyen bir va'de ile satan, hukuken serbest fakat iktisaden esir bir insan demektir. Türkiye'de böyle insanlar var mıdır? Vardır. Ne kadardır? 200.000 kadar. Bunlar Türkiye cemiyetinin iktisadî hayatında âmil midirler? Hiç şüphesiz ki evet! O halde bizde amele sınıfı mevcuttur, fakat bizdeki amele sınıfı ile Fransa'daki, İngiltere'deki amele sınıfını mikdar, şuur ve teşkilât itibariyle kıyas etmek kabil değildir. Fakat şunu unutmamak lâzımdır ki **Fransa İnkılâb-ı Kebîri** yani burjuva inkılâbı vücuda geldiği zaman Fransa'da da ne bugünkü gibi muazzam fabrikalar, sermayeleri milyonlara varan bankalar, ne de o fabrikalarda çalışan, o bankalar tarafından istismar edilen on milyonlarla teşkilâtlı, şuurlu amele vardı. Yine hiç şüphe yok ki bizdeki amele sınıfı şuur itibariyle çok geridir. Onda henüz (böyle olmamalıdır) düsturu menfîsi (öyle olmamalıdır, böyle olmalıdır) düstur-u müspetine tahavvül etmemiştir. Fakat, Türkiye amelesinin şuuru onu bu tahavvüle götürecek seyir üzerindedir. Ve bu seyir uzun sürmeyecektir.

Madem ki Türkiye'de amele sınıfı vardır, binaenaleyh amele meselesi de mevcuttur. Amele meselesi sa'y ile sermaye arasındaki iktisadî ve dolayısiyle siyasî mücadeleden doğar. Bunun birçok safhaları vardır. Türkiye'de amele meselesi bugün aşağı yukarı şu suretle tebellür ediyor:

1 - Dahilî sermaye haricî sermaye ile rekabet etmek ve terakümünü yapmak için ameleyi kabil olduğu kadar çok ve kabil olduğu kadar insafsız bir surette istismar etmek istiyor. Bunu:

"**Amele memleketin, vatanın iktisadiyatını** yükseltmek için fedakârlık yapmalıdır. Yani az ücretle **çok zaman 13, 14 saat** çalışmalıdır. İlerde bu fedakârlık onun da saadetine sebebiyet verecektir. Yani yevmiyesi çoğalacak, haftada bir sıcak çorba içebilecektir" şiarı altında ileri sürüyor. Buna karşı amele diyor ki:

"Vatan için, memleketin iktisadiyatını yükseltmek için yapılacak fedakârlıkların hepsini benim üstüme bindirmenize ve beni dolap beygiri gibi istismar etmenize müsaade etmem, çünkü pek âlâ bilirim ki sermayedârın

milliyeti, dini, imanı ne olursa olsun onun yegâne gâyesi vatan matan değil, cebini doldurmaktır. Esasen benim aldığım yevmiye ve çalıştığım zaman Avrupa ve Amerika amelesinin aldığı yevmiye ve çalıştığı zamanla kabil-i kıyas değildir. Sonra şimdilik yapacağım fedakârlıklarla ilerde saadete kavuşacağımı iddia etmek gülünçtür. Çünkü Avrupa ve Amerika ameleleri benden kat kat fazla ücret aldıkları, tiyatroya gittikleri, bira içtikleri halde bile tıpkı benim gibi istihsâl âletinden mahrum, iktisaden esir ve her zaman işsiz kalmaya mahkûm biçarelerdir; eğer onlar sizin bana vaat ettiğiniz saadete nail olmuş olsalardı mitralyözler altında grevler yaparlar mıydı? Ve oralarda amele meselesi bizim buradakinden daha keskin olur muydu? İktisadî ve siyasî vaziyetlerinden memnun olmayan amele kitlelerinin karşısında dünya burjuvazisi müttehit bir cephe yapmaya çalışırlar mıydı?"

Hakikatte İngiliz, Fransız, Almanya, ve Amerika burjuvalarını birbirleriyle muvakkat bir zaman için olsun anlaşmaya sevk eden sebep hepsinin müşterek düşmanı olan Avrupa ve Amerika amelesidir.

II - Amele meselesinin ikinci veçhesi Türkiye'deki ecnebî şirketleriyle Türk amelesi arasındaki tezattır. Türkiye'deki ecnebi şirketleri isterler ki, babaları bundan 100 sene evvel, hatta şimdi bile Hindistan, Çin, Mısır vesaire yani müstemleke amelesini nasıl istismar ederlerse Türkiye'deki yerli ameleyi de öyle istismar etsinler.

Fakat Türkiyeli amele buna müsaade etmiyor. Çünkü o İstiklâl Muharebesi'ne iştirak ettiği zaman nazar-ı itibare aldığı en mühim noktalardan biri de Türkiye'nin müstemleke haline gelip kendisinin bir müstemleke amelesi gibi iki misli, iki taraftan istismar edilmesiydi.

Türkiye amelesi kendisinin ecnebî şirketler tarafından bir müstemleke amelesi gibi istismar edilmesine müsaade etmeyecektir.

III- Türkiye'de amele meselesinin üçüncü veçhesi Türkiye'ye girmek isteyen ecnebî sermayesinin simsarlarıyle Türkiye amelesi arasındaki tezattır. Bu simsar efendiler diyorlar ki:

Türkiye'ye ecnebî sermayesinin girmemesine, memleketi ma'mur, medenî bir hâle sokmamasına en büyük sebep bizde de amelelerin arsızca harekete başlamalarıdır. Bu efendilere verilecek cevabı yukarıda verdik. Fakat şunu da ilâve edelim ki Çeşter Projesi'nin Türkiye'yi i'mardan vazgeç-

mesine Türkiye'deki amele hareketinden korkması sebebiyet vermemiştir. Biz birçok misalleriyle görüyoruz ki Türkiye'de ecnebî sermayesiyle Türk amele sınıfı arasından çıkan her kavgada amele değil, fakat ecnebî sermayesi himaye görüyor.

IV - **Dördüncü taraf hükümet ile amele arasındaki anlaşmamazlıktır.**

Hükümet amelenin teşkilât yapmasından ve ilerde teşkilâtlı, kuvvetli ve siyasî bir Fırkaya mâlik olarak ortaya çıkmasından korkuyor. Amele ise bu korkuyu şimdilik lüzumundan fazla görüyor.

Türkiye'de amele sınıfı bütün dünyada olduğu gibi teşkilâtlanacak, Meclis'e kendi mebuslarını seçecek ve cemiyetin tarihî inkişaf seyrinde kendi vazifesini yapacaktır. Fakat bugün ondan bu kadar çabuk çok korkmak ve ameleyi anarşi halinde bırakarak âtıl bir vaziyete sokabilmeği düşünmek biraz fazla evhamlı olmak ve çocukça hareket etmek demektir. **Ameleyi teşkilâtlanmaya sevk eden şey: tarihî iktisadî zaruretler ve amelenin sınıfî mahiyetidir**. Türkiye'de amele sınıfı vardır. Amele meselesi mevcuttur. Ve bu meselenin halli sınıflı sermayedar cemiyetinin çerçevesi dahilinde kabil değildir. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de istikbâl amele sınıfınındır.

NÂZIM HİKMET

(*Aydınlık, sayı 25*)

Felsefe:

Diyalektik materyalizme küçük bir methal

Bizim zamanımızda bile birçok feylesoflar ilmî feylesoflar ilmî malûmat veyahut ilmî "metotlarla" usullerle iktifa etmeyip, ilmin fevkinde "metafizik" mabaadeltabiî sistemler, tarzı-ı telâkkiler vücuda getirmek arzusunu gösteriyorlar. Onların bu arzusunu hayat-ı içtimaiye şeraitile izah etmek lâzım gelir: Afakî, maddî şeeniyetler dahilinde saha-i istinatlarını kayb eden sınıflar, bu zaaflarını, enfusî, "metafizik" fikir "spekülasyonları" mantık oyunlarile örtbas edecek, "fikriyatçıları" doğururlar. İşte zamanımızda bile ilmin fevkinde tarz-ı telâkkiler vücuda getirmeğe çalışan feylesoflar bu sukuta mahkûm sınıfların avukatlığını yapan fikriyatcılardan başka bir şey değildirler.

Felsefe hiç bir zaman mücerred, münferid kalmamıştır, hiç bir zaman hayatın içtimaî ihtiyaçlarından, menfaatlerinden ayrılamamıştır. En mücerred meseleler bile içtimaî hayatın ihtiyaçları, mücadeleleri ile tayin olunurlar. "Fikir", bazı feylesofların iddia ettiği gibi kendi kendine cevv-i havâda inkişaf etmez. İçtimaî şuuru tayin eden içtimaî varlıktır. "Fikriyatı" biz ancak onu doğuran içtimaî münasebetleri tetkik ve tetebbu ederek izah edebiliriz. Bir fikrin doğru olup olmadığını bize "pratik", ameliyat gösterir. Bir fikrin, hakikî kıymetinin en iyi mi'yarı, ameliyattır, pratiktir.

Mutlak olan hiçbir şey yoktur. Her şey değişir, her şey cereyan eder. Her şey "her şeyle" beraber tebeddül eder, yani tabiî ve içtimaî şekillerin değişmesile beraber bizzat biz kendimiz de değişiriz. Manzume-i âlemin fikirde her in'ikâsı afakî tarihi şeraitle ve o fikri taşıyanın enfusî, fiziyolojik, ruhî teşekkülâtile mahdut ve muayyendir ve kendi zamanı için doğrudur. Bütün tabiî hadiselerin arasındaki münasebât-ı mütekabileyi kavrıyan, manzume-i âlemin aynini aksettiren "mefkûrevî" bir tarz-ı telâkkî vücuda getirmek kabil değildir. Bunu ancak "metafizik" feylesoflar iddia edebilirler. Çünkü onların her biri bilhassa kendisinin hakikat-i mutlakayı keşf ettiğine kani'dir. Fakat müsbet ilimlerin inkişafı "metafizikin" tahtını günden güne baltalıyor. Artık felsefede ilimle, fenle, imtizaca doğru giden bir temayül hem de çok kuvvetli bir temayül vardır. Bugün felsefenin birçok mesaili ilimle hal ediliyor.

Ulûm-ı tabiiyenin inkişafı "metafizikin" "mabaadettabiî"nin iflâsını ve materyalizmin tasdikini icap ettirdi. Çünkü materyalizmin inkişaf ve tekâmülü malûmat-ı ilmiye ve fenniyenin inkişâf ve tekâmülü ile fevkâlâde alâkadardır. İlimsiz materyalizm olmaz ve ayni suretle materyalizm olmazsa da ilim olmaz.

Ulûm-u tabiiyenin inkişafı nasıl materyalizmin tasdikini icap ettirdi ise ayni suretle "ulûm-u tarihiyenin" "ilm-i ruh"un inkişafı da "diyalektik" metodun, usulün tasdikini vacip kıldı. Diyalektiğin materyalizm ile ittifakı ise öyle sağlam bir temel vücuda getirdi ki bu temele istinat eden bugünkü "ilmî tarz-ı telâkki-i cihan" hem tabiatı, hem cemiyeti ve hem de hayat-ı ruhiyeyi kavrayabiliyor ve izah ediyor.

Diyalektik materyalizm şimdiye kadar mevcut olan bütün felsefî ve ilmî inkişaf fikrinin zarurî bir neticesidir.

Yukarda söylediğimiz gibi... Her tarz-ı telâkki-i cihan, muayyen bir içtimaî sınıfın ihtiyaç ve menafiinin heyet-i umumiyesini ifade eden hissiyat ve telâkkilerle sıkı bir suretle alâkadardır.

Madem ki felsefe beşeriyenin tabiatla yaptığı mücadelenin neticesinde tabiat ve cemiyet hakkında hasıl olan mücerred umumî fikirlerdir ve madem ki fikr-i beşer bu mücadele ile sevk ve tahrik ediliyor. Bu takdirde aşikârdır ki tarihî-içtimaî manâda ön safta bulunan "müterakki" sınıf "ilmî felsefe"de de en ön safta bulunur. Ön safta bulunan sınıf kendi şuurunda cemiyetin müterakki inkişafını aks ettirir. Bugünkü cemiyette tarihî-içtimaî manadâ en ön safta bulunan sınıf amele sınıfıdır ve onun tarz-ı telâkki-i cihanı olan diyalektik materyalizm de cemiyetin müterakki inkişafını aks ettirmektedir.

N.H.

(*Aydınlık, sayı 26*)

SOVYETLERİN YENİ
ANA KANUN PROJESİ
DOLAYISIYLA
SOVYET
DEMOKRASİSİ
NÂZIM
HİKMET

EK III

Sovyetlerin Yeni Ana Kanun Projesi Dolayısıyla
SOVYET DEMOKRASİSİ
Nâzım Hikmet
1936 – Selâmet Basımevi

Başlarken

Sovyetlerin ana kanununda bazı değişiklikler yapılacağı, daha doğrusu Sovyetlerin yeni bir ana kanun projesi hazırladıkları haber verildi.

Bütün dünya ve bu arada Türkiye matbuatı de bu harebe karşı büyük bir âlâka gösterdi. Mesele, hakikaten bütün dünyayı âlâkadar edecek kadar mühimdir. Mevzu bahis olan şey her hangi bir devletin ana kanununu değiştirmeğe karar vermiş olması değildir. Bunun böyle telakki edilmediğini bu hadise etrafında bütün dünyada ve Türkiye'de yazılan yazılar, yapılan münakaşalar, ileri sürülen fikirler de isbat ediyor.

Bu itibarla, bütün dünyayı dost ve düşman ikiye bölerek âlâkalandıran bu mesele hakkında biz de düşündüklerimizi vesikalara dayanarak ve küçük broşürümüzün müsaadesi nisbetinde söylemek istedik.

N.H.

LENİNE GÖRE HAKİKİ DEMOKRASİ

LENİN der ki:

Sınıf farkları mevcut oldukça "SAF DEMOKRASİ"den bahsedilemez. Sınıf farkları mevcud oldukça ancak sınıf demokrasisi vardır.

Yine LENİN der ki:

"SAF DEMOKRASİ" isteklerine örnek olarak "TOPLANTI HÜRRİYETİ"ni alabiliriz. Kendi sınıfıyla bağını koparmamış olan her şuurlu amele bilir ki, istismarcılar imtiyazlarını müdafaa edebilecek ve yıkılıştan korunabilecek bir vaziyette iken bizim onlara "Toplantı Hürriyeti" hakkı vadetmemiz çok saçma olur.

Burjuvazi de inkilapçıyken, ne 1649 de İngiltere'de, ne de 1793 te Fransa'da monarşistlere ve asilzadelere serbest toplantı hakkı vermemişti... Di-

ğer taraftan yine ameleler pek âlâ bilirler ki en demokratik burjuva cumhuriyctinde bile "Toplantı hürriyeti" kuru bir laftır. Çok umumî ve hususî bütün en eyi binalar zenginlerin elindedir. Bu zenginlerin serbest boş vakitleri vardır ve toplantıları bujuva devletinin cihazları tarafından korunur. Şehir ve köy proleterlerinde, küçük köylülerde yani nüfusun âzim ekseriyetindeyse bunlardan ne birincisi, ne ikincisi, ne de üçüncüsü mevcuttur. Mesele bu vaziyetteyken "MÜSAVATTAN" yani "Saf Demokrasi"den bahsetmek yalan söylemek. Ameleleri aldatmak demektir.

Hakikî müsavatı elde etmek, ekmekçilere hakikî demokrasiyi tahakkuk ettirmek imkânını vermek için her şeyden önce, bütün hususî ve umumî sarayları istismarcıların elinden almak; her şeyden önce işçilere boş ve müsait zaman temin etmek ve onların yaptıkları toplantının hürriyetini silâhlı işçi kuvvetleriyle korumak lâzımdır. Ancak, böyle bir değişiklikten sonra emekçi halka, fukara köylülüğe ve ameleye; onlarla alay etmeksizin; toplantı hürriyetinden bahsetmek mümkün olur.

LENİN'in "SAF DEMOKRASİ" hakkında "TOPLANTI HÜRRİYETİ" isteğini örnek olarak söylediği bu sözler; bir Marksist gözüyle; diğer isteklere "MATBUAT HÜRRİYETİ", "SÖZ HÜRRİYETİ", "SEÇİM HÜRRİYETİ" v.s.ye de teşmil olunabilir.

LENİN bu sözleri 1918-19 yıllarında, yani Sovyet emekçi kitlelerinin kapitalist-monarşist ve her çeşit irtica ile pençeleştiği sıralarda söylemişti.

Bu sözler pek âlâ gösteriyor ki Bolşevikler, en su katılmamış Marksistler olmaları dolayısıyla hiç bir zaman umumiyetle, top yekûn demokrasi düşmanı olmamışlardır. Ancak ve ancak, onlar, SINIFLI BİR CEMİYETTE SINIF DEMOKRASİSİ olacağını söylemektedirler. Ve yine ancak işçi sınıfının rehberliği altında memleket nüfusunun âzim ekseriyetini teşkil eden emekçi halkın iktidar mevkiine proleter diktatorası kurarak geçmesiyle, kapitalist, derebey ve her türlü istismarcı sınıfların maddî, manevi mukavemetleri kırıldıktan sonra, bu sınıflar yok edelince hakikî demokrasinin tahakkuk edebileceğine kanidirler. Böylece, Sovyetlerde inkılab, Proleter diktaturasını kurarak *ilk anından itibaren*, yukarda söylenen manasıyla, HAKİKİ DEMOKRASİYİ tahakkuk ettirmeği gaye edinmişti.

Hakikî demokrasiye ait olan bu kanaatları LENİN'den önce MARX ve ENGELS'te LENİN'den sonra STALİN'de aynen bulabiliriz.

Binaenaleyh Sovyet düşmanlarının bir taraftan: "Stalin demokrasiye dönüyor, bolşevism, Marksizm iflas etti" şeklindeki yaygaraları, diğer taraftan "Sovyetlerin demokrasi vaitleri sadece dünya efkârı umumiyesini aldatmak için bir dolaptır" biçimindeki iddiaları açık bir sınıf düşmanlığının tezahüründen başka bir şey değildir. İlk nazarda birbirine zıt cephelerden yapılıyormuş gibi gözüken bu hücumlara, Lenin'in 1918-19 da yazdığı ve bizim yukarıya aldığımız satırları karşı çıkarabiliriz. Ve diyebiliriz ki: Stalin'in demokrasiye dönmesi, ricatı mevzuu bahis değildir. Çünkü esasen Sovyet İnkılabı, Marks'ın, Engels'in ve Lenin'in anladığı mânâda hakikî demokrasiyi tahakkuk ettirmek gayesini gütmüş olan bir inkılaptır. Çünkü daha Sovyet işçileri proleter diktatorasını inkişâf ettirdiği, sağlamlaştırdığı sıralarda LENİN demişti ki: PROLETER DEMOKRASİSİ her çeşit demokrasiden ve SOVYET DEVLETİ en demokratik burjuva cumhuriyetinden milyonlarca defa daha DEMOKRATİKTİR.

Birinci ve İkinci Ana Kanunun Doğuş Şartları

Birinci Ana Kanun doğduğu vakit.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ilk ana kanunu, Sovyet memleketlerinde sayısı henüz az olan proletaryanın kendi diktatorasını inkişaf ettirdiği sıralarda; bu proletaryanın emekçi köylülerle yaptığı ittifakı sağlamlaştırmağa uğraştığı zamanlarda doğmuştu.

O yıllarda memleket küçük ve mini mini işletmelerle doluydu. Köylülük, sosyal bakımdan yekpare değildi. 1921de tatbik edilen NEP (yeni iktisadî politika) burjuvaziye derman vermişti. Sosyalismin en büyük düşmanı olan tufeyli *kulak* (zengin köylü, sermayedar köylü) sınıfı henüz yaşıyordu ve siyasî bir faaliyet gösteriyordu.

Birinci ana kanun kabul edildiği sıralarda LENİN demişti ki:

"Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti" tabiri, Sovyet devletinin sosyalisme geçişi tahakkuk ettirmek hususundaki azmini ifade eder; yoksa yeni iktisadî vaziyeti sosyalist bir nizam olarak kabul edişi değil.

Fakat, *geçiş* sözü ne demektir? Bu söz, iktisadiyata tatbik edildiği vakit, o memlekette hem sosyalism, hem kapitalism unsurlarının var olduğunu göstermez mi?

Görülüyor ki birinci ana kanun kabul edildiği vakit, bizzat LENİN'e

göre "*Sosyalist Cumhuriyet*" tabiri o günkü şartlar içinde Sovyetlerde *sosyalism'in varlığını, mevcud olduğunu ifade etmiyordu.*

O zamanlar Sovyet Cumhuriyetine "Sosyalist Cumhuriyet" adının da verilmesi, amele sınıfının burjuvaziyi ve pomeşçikleri yenip proleter diktaturasını kurarak *sosyalismi gerçekleştirmek için mücadele ettiğini* gösteriyordu.

Yeni Ana Kanun kabul edilirken.

O günlerden bugüne kadar geçen tarih akışında Sovyet ülkelerinin sosyal bünyesi derin değişikliklere uğradı:

Amele sınıfı sayı bakımından çoğaldı ve siyasî faaliyeti muazzam bir kudret iktisab etti. İstismarcı unsurlar yetiştiren şartlar ta temellerinden sökülüp yok olundular. Artık Sovyetlerde burjuva sınıfı mevcud değildir. Kulak sınıfı imha edilmiştir. Aynı zamanda fukara köylülük te kalmamıştır. Bugün Sovyetlerde köylülük, muazzam ekseriyetiyle, *kolhozcular* halinde tek ve yekpare *sosyal bir tabakadır.*

Bu suretle şimdi ikinci ana kanun projesinin yapıldığı devirle, birinci ana kanunun kabul edildiği devir arasında büyük farklar vardır. Ve ikinci ana kanun bu değişiklikleri ifade etmektedir. Daha doğrusu iki kanun arasındaki fark Sovyetlerin sosyal bünyesinde husule gelmiş olan değişikliklerin ifadesidir.

Birinci ana kanunda "Sosyalist Cumhuriyet" tabiri sosyalism için mücadele edildiğini, fakat onun daha kurulmamış olduğu gösteriyordu.

İkinci ana kanundaki "Sosyalist Cumhuriyet" tabiri ise Sovyetlerde *sosyalismin artık bir daha yıkılmaz bir surette muzaffer* olduğuna şahadet etmektedir.

*

Yeni Kanun'un ana maddelerini tetkik.

Birinci ana kanunun kabuliyle ikinci ana kanun arasında geçen zaman içinde meydana gelen muazzam değişiklikler, bir kelimeyle, Sovyetlerde sosyalismin artık muzaffer olmuş olması keyfiyeti, en sarih ifadesini yeni kanun projesinin birinci ve onuncu fasıllarında bulmaktadır.

Yeni kanun projesinin birinci faslı sosyal kuruluşa aittir. Sovyetler amele sınıfının iştiyaklarını, emellerini ve isteklerini değil, bu iştiyak, emel ve isteklerin tahakkuk etmiş olduğunu ifade ediyor.

İşte bu birinci fasıldan muhtelif maddeler:

"1- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği amele ve köylülerin sosyalist devletidir.

2- S.S.C.Bliğinin siyasî temeli pomeşçik ve kapitalist devletinin devrilmesi ve proleter diktatorasının muvaffakiyeti neticesinde yükselen ve sağlamlaşan emekçi mebusları sovyetleridir.

3- Sovyetlerde bütün iktidar, emekçi mebusları sovyetlerinin şahsında, şehir ve köy emekçilerine aittir.

4- S.S.C.Bliğinin iktisadî temeli; kapitalist ekonomi sisteminin ilgası, istihsal alet ve vasıtalarından şahsî mülkiyetin kaldırılması ve insanın insanı istismarının yok edilmesi neticesinde teessüs etmiş olan sosyalist ekonomi sistemi ve istihsal alet ve vasıtaları üzerindeki sosyalist mülkiyetidir."

Dikkat edilirse birinci faslın bu dördüncü maddesi "*Sovyetlerde şahsî mülkiyet iade ediliyor. Sovyetler sosyalist prensiplerinden, Marks-Engels-Lenin-Stalin umdelerinden vazgeçiyorlar*"?! tarzında ortaya sürülen iddiaların ne kadar gülünç, ne kadar düşmanca bir tahrif ve cahilce bir söz olduğunu göstermektedir.

Bu dördüncü madde:

A– İstihsal alet ve vasıtaları üzerinde şahsî mülkiyetin ilga edildiğini,

B– Bu alet ve vasıtalar üzerinde sosyalist mülkiyetin varlığını,

C– İnsanın insan tarafından istismarının ortadan kaldırıldığını, iktisadî temelin sosyalist ekonomi sistemi olduğunu ilan ediyor. Ve kapitalist ekonomi sisteminin ilga edilmiş bulunduğunu söyliyerek, şu ya da bu şekilde bu sisteme ve onun neticelerine bir daha dönmenin mümkün olmadığını haykırıyor.

Yine yenin kanun projesine göre S.S.C.Bliğinde bu sosyalist mülkiyet "*ya devlet mülkiyeti (bütün halkın malı) şeklindedir yahut kooperatif kolhoz mülkiyeti şeklinde. (FASIL I, MADDE 5.)*

Bu böylece tespit edildikten sonra 9'uncu madde: "**S.S.C.B'liğinde hakim ekonomi şekli olan sosyalist ekonomi sistemi yanında münferit**

köylü ve zanaatkârların şahsî emeklerine dayanan ve başkasının emeğini istismar etmiyen küçük ekonomilerine kanunen müsaade olunur" denmektedir.

Birçok cühelaya "Sovyetler şahsî mülkiyeti kabul ettiler" zehabını veren de bu dokuzuncu maddedir sanıyorum.

Oysa ki madde gayet sarihtir. Hele beşinci maddeden sonra bu dokuzuncu maddenin neyi ifade ettiği ortadadır.

Bir kerre; şahsî mesaiye dayanıp insan istismarına istinat etmiyen, yani işçi, çırak, ırgat v.s. kullanmıyan bu küçük, münferit köylü ve zenaatkâr ekonomileri bugün Sosyalist ekonominin yanında devede kulak kabilindendir. Memleketin iktisadî hayatında artık hiç bir mühim rolleri yoktur.

Sonra; geçmiş günlerin küçük hususî ekonomilerinden arta kalan bu unsurlar bilhassa istihlâk mevadı istihsal eden ufak tefek sahalarda, daha sosyalist devlet senayinin bütün hurda teferruatına kadar ihata edemediği, henüz mahalli vasıtaların kullanılmasını icabettiren yerlerdedir. Ve büyük sosyalist işletme buralara da nüfuz ettikçe kendiliklerinden ortadan kalkacaklardır.

Diğer taraftan; kanunen müsaade edilen bu çeşit ekonomilerin inkişaf ederek birer kapitalist işletmesi haline gelmeleri de mümkün değildir. Çünkü böyle bir vakıa için zarurî olan şartlar, yani, bir insanın başka insanları istismar edebilmesi, iş kuvvetini kapitaliste satmağa mecbur olan bir işçi sınıfının mevcudiyeti, büyük istihsal alet ve vasıtaları üzerinde şahsî mülkiyet imkânı, fazla kıymet istihsali v.s. gibi şeyler mevcut değildir. Bu şartlar mevcut olmayınca, bütün memleket iktisadiyatının ana sistemi sosyalist ekonomi iken bu küçük ve yalnız şahsî, ferdî emeğe dayanan ekonomilerini yarın birer kapitalist müessese olabileceğini iddia etmek çok saçmadır.

10'uncu Madde.

Sosyalism, mülkiyet bakımından: **istihsal alet ve vasıtaları** üzerindeki müşterek, sosyalist mülkiyeti icabettirir. Yoksa **istihlâk mevadı ve vasıtaları** üzerinde de müşterek mülkiyet kurmak gayesini gütmez.

KARL MARKS'ın "**Fransa'da sınıf kavgaları**" adlı eserine yazdığı mukaddemede ENGELS der ki:

"Eserimize çok hususî bir ehemmiyet verdiren başka bir şey de şudur:

O, bütün dünya memleketleri amele partilerinin, hep bir ağızdan, iktisadî istihale –**istihsal vasıtalarının cemiyet'in malı olması**– isteklerini kısaca hülâsa eden formülü ilk defa ifade etmektedir. Proletaryanın inkılabçı iddialarını hülâsa eden ilk acemi formül dedikleri "iş hakkına" dair ikinci bapta şu yazılıdır:

"**Lakin iş hakkının arkasında kapitale hakimiyet, kapitale hakimiyetin arkasında istihsal vasıtalarının temellükü bunların amele sınıfının hükmü altına geçirilmesi yani gündelikçi işle kapitalin ve bunların karşılıklı münasebetlerinin yok edilmesi durmaktadır**"

Demek burada ilk defa olarak düsturlaştırılmış olan kaziye ile modern amele sosyalismi bütün muhtelif derebey, burjuva sosyalismi nüanslarından olduğu kadar, hayalî amele komünizminin müphem mülk iştirakinden de sarahatle ayrılmış oluyor".

Bu, Engels'te, Marks'ta böyle olduğu gibi Lenin'de de böyledir. Stalin de sosyalismin mülkiyet bakımından tarifini yaparken aynı şeyleri söyler.

Bundan dolayı Sovyetlerin yeni ana manunu **10'uncu** maddesinde Vatandaşların ev eşyası, şahsî istihlâk mevadı, emek gelirleri ve tasarrufları gibi şeyler üstündeki mülkiyet haklarını tanımaktadır.

Bu suretle görüyoruz ki yeni ana kanunun birinci faslı Sovyetlerde Sosyalism prensiplerinden, isteklerinden ric'at edildiğini değil, bilakis **Sovyetlerde Sosyalismin zaferini ilân ve tesbit etmektedir.**

Yeni Ana Kanun'un onuncu faslına göre Vatandaşların Hak ve vazifeleri.

Yeni ana kanunun 10'uncu faslı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde vatandaşların hak ve vazifelerini bildiriyor:

Bu ana kanun Sosyalist bir devlette vatandaşların ne gibi haklara sahib bulunduklarını göstermesi bakımından çok şayanı dikkattir.

İş Hakkı.

118'inci madde bütün vatandaşların, emekleri karşılığı da ödenmek şartıyla, iş hakkına sahib olduklarını ilân ediyor. Yani her Sovyet vatandaşı iş bulacaktır. Halk ekonomisinin sosyalistçe teşkilatlandırılmış olması, Sovyet

cemiyeti istihsal kuvvetlerinin boyuna artışı ve buhranın, işsizliğin yokluğu bu iş bulma hakkını müemmen kolmaktadır.

İstirahat Hakkı.

119'uncu madde her Sovyet vatandaşının istirahatını, dinlenmesini bir hak olarak tanıyor. "İşçiler ve memurlar yevmiyeleri işlemek şartıyla her yıl tatil yaparlar" diyor. Emekçilerin emrinde geniş bir sanatoryom, dinlenme evi, kulübler şebekesi vardır.

İhtiyarlık, Hastalık, Maluliyet.

120'inci maddeye göre her Sovyet vatandaşının ihtiyarlığı müemmendir, hastalıklarında parasız tedave olunur ve kazaya uğradığı, mâlul olduğu vakit her türlü yardım görür. Yani bütün bu ahvalde maddî ve daimî yardım görmek Sovyet vatandaşının hakkıdır.

Diğer bazı maddelerden öteki faslımızda bahsedeceğiz. Burada yalnız kısaca, Sovyet vatandaşlarının, yeni kanuna göre, en mühim vazifelerini gösterelim.

130'uncu maddeye nazaran, S.S.C.B'liğinin her vatandaşı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ana kanununa riayete, kanunları yerine getirmeğe, içtimaî vazifeyi namuslucasına yapmağa, sosyalist yaşayış kaidelerine hürmet etmeğe borçludur.

131'inci maddeye göre: her S.S.C.B'liği vatandaşı müşterek, sosyalist mülkiyeti korumağa ve sağlamlaştırmağa mecburdur. Çünkü yine bu maddeye nazaran bu müşterek sosyalist mülkiyet Sovyet nizamının mukaddes ve dokunulmaz temelidir, bütün emekçilerin refah ve kültür kaynağıdır.

Bu 131'inci maddeyi de okuduktan sonra, "**Sovyetler ana kanunlarını değiştirerek sosyalismden vaz geçtiler, Marksizm iflas etti**" diyenlere verilecek cevabı okuyucularımıza bırakıyoruz.

Yine aynı maddenin son satırı şöyledir:

"Müşterek sosyalist mülkiyete suikast eden şahıs halkın düşmanıdır".

SOVYET DEMOKRASİSİ

"S.S.C.B'liğinde bütün iktidar **Emekçi mebusları Sovyetlerinin** şahsında şehir ve köy emekçilerinindir."

Yeni ana kanunun üçüncü maddesinde işte bu satırlar yazılıdır.

Emekçi mebuslar Sovyetleri! Staline ait olan bu formül yenidir ve ilk defa işitilmektedir. Çünkü bu formül Sovyet hükûmetinin eski ana kanununda yoktu ve olamazdı.

1917 senesi İkinci teşrin 7de, daha proleter diktaturası henüz doğmuşken, ilk işi bütün iktidarın **amele, köylü ve asker mebusları Sovyetlerine** geçmiş bulunduğunu ilân etmek olmuştu. Fakat genç hükûmetin işçi ve köylü Kızıl ordusunu yaratması bu formülde bir değişikliğin yapılmasını icabettirdi. Ve formül şöyle oldu: Bütün iktidar amele, köylü ve **Kızıl asker** mebusları Sovyetlerinindir. Yani "amele, köylü ve **asker** mebusları Sovyetleri" yerine, "amele, köylü ve **Kızıl asker** mebusları sovyetleri" denildi.

Halbuki yeni ana kanun bu esas formülü şimdi "**şehir ve köy emeekçileri mebusları Sovyetleri**" şeklinde ifade etmektedir.

"Amele, köylü, **kızıl asker** mebusları Sovyetleri" formülü neden dolayı "şehir ve köy emekçileri mebusları Sovyetleri" formülüne istihale etti?

Bunun sebebini her şeyden önce, yukarıki fasıllarımızda da söylemiş olduğumuz gibi Sovyetler elinde meydana gelen inkişafta, değişikliklerde, Sovyetlerde sosyalismin muzaffer oluşunda aramak gerektir.

İlk ana kanundan bugüne kadar geçen zaman içinde ülkenin ekonomikasını tamamen değişmiş; vaktiyle Lenin'in kaydetmiş olduğu gibi memlekette hem sosyalist hem kapitalist ekonomi unsurları değil, fakat sadece sosyalist ekonomi hakim olmuş; içtimaî münasebetler başka mahiyet almışlar, insanlar tanınmayacak kadar başkalaşmışlardır.

Marks der ki:

"İnsanlar kendilerini çeviren tabiatı değiştirerek kendi tabiatlarını da değiştirirler."

Marksın bu sözü ilmî kıymetini bütün azametiyle bir kerre daha isbat etti.

Sovyet amele sınıfı dünyanın altıda birinde muazzam değişiklikler yaparak yalnız kendinin değil, müttefiğinin, köylülüğün de **tabiatını** değiş-

tirmiş oldu. Münevverliğin hem bünyesinde hem sosyal cevherinde büyük tahavvüller yaptı. İstismarcı sınıflar, rantiye ve saire gibi tufeyli tabakalar yok edildi.

Vatandaş, insan mefhumları, **emekçi** mefhumuyla birleşti, aynileşti, aynı şeyi ifade eder oldu.

Sosyalistçe çalışma Sovyet ülkelerinde yaşıyan insanların psikolojisini değiştirdi.

Lenin: "Kafa ve kol emekçilerinin anlaşmaları, birleşmeleri işi dev adımlarıyla ilerliyecektir" demişti. Bu tahakkuk etti. İşçi sınıfının içinden teknik müstahsil münevverlik doğdu.

İşte bundan dolayı bugün Sovyet işçi ve köylüsünün hakları münevverliğe de aynen verilmektedir. Münevverlik emekçi telakki edilmekte ve işte yine bir bakımdan bundan dolayı yeni formül "**emekçi mebusları**" tabirini kullanmaktadır.

Diğer taraftan aynı formül, sosyalist kuruluşun muazzam bir zaferini daha ilân ediyor. Sosyalismin zaferi amele sınıfıyla köylülük arasındaki farkları kaldırmıştır. Halbuki Sovyet kuruluşunun ilk yıllarında orta köylülüğün **tabiatındaki** ikizlik, iki **cebhelilik** kendini kuvvetle gösteriyordu. Orta köylülük bir taraftan sosyalisme temayül ederken, öteki taraftan onun "**mülkiyetçi ruhu**" onu sosyalismden uzaklaştırıyor kapitalisme doğru çekiyordu. Bundan dolayı da birinci ana kanunda **köylülüğün** seçim hakkıyla, seçime iştirak nisbetiyle **ameleninki** arasında **fark vardı**. O vakitler Lenin bu mesele hakkında şunları söylemişti.

"Proletaryanın teşkilatlanması köylülüğün teşkilatlanmasından çok daha çabuk oldu ki, bu da, ameleleri inkılabın mesnedi yaptı ve onlara bilfiil faikiyet verdi... Bizim kanunu esasimiz, söylemiş olduğumuz gibi, bu musavatsızlığı kaydetmek mecburiyetindeydi... Fakat biz bunu bir ideal haline sokmuyoruz, bilakis, parti, daha çok teşkilatlanmış olan proletarya ile köylülük arasındaki bu musavatsızlığın yok edilmesi için sistemli çalışmak vazifesini kendi programına nazaran üzerine almıştır; bu müsavatsızlığı, biz, kültür seviyesini yükseltmeğe muvaffak olunca kaldıracağız. O zaman böyle tahdita ihtiyaç kalmıyacak."

Yeni ana kanun projesi bu zamanın gelmiş olduğunu ilân ediyor. Üçüncü maddede "Bütün iktidar köy ve şehir emekçileri mebusları sovyetleri-

nindir" demekle ve bütün Sovyet vatandaşlarına bilavasıta, tek dereceli, gizli ve müsavi rey hakkı vermekle; 125'inci maddede: "emekçilerin menfaatlarına uygun olarak ve sosyalist nizamı sağlamlaştırmak gayesiyle S.S.C.B'liği vatandaşlarının:

A– söz hürriyeti,

B– matbuat hürriyeti,

C– toplantı ve miting hürriyeti

D– sokak nümayişleri ve demanstrasyon [gösteri] serbestisi haklarının mücemmen olduğunu bildirmekle Sovyet demokrasisinin ana çizgilerini çizmiş oluyor.

İlk ana kanunda "bütün iktidar işçi, köylü ve **Kızıl asker** mebusları sovyetlerinindir" yani S.S.C.B'liği ahalisinin âzim ekseriyetinindir deniyordu. Yeni kanun ise "bütün iktidar emekçilerindir" diyerek iktidarın bütün Sovyet vatandaşlarının olduğunu söylüyor. Fakat unutmamak lâzımdır ki, bütün iktidar "emekçi mebusları sovyetlerinin şahsında" köy ve şehir emekçilerine verilirken Sovyetlerde bu iktidarı emekçilerin aleyhine kullanabilecek istismarcı sınıflar yok edilmiş bulunuyorlar. İnsan istismar eden insan tipi Sovyet ülkeleri için bir efsane haline girmiştir ve memleket ekonomisinin temelini müşterek, sosyalist mülkiyete dayanan sosyalist ekonomi teşkil ediyor.

Proleter diktaturası yoluyla Marks'ın, Engels'in Lenin'in ve Stalin'in anladıkları mânâda **hakikî demokrasi** tahakkuk etmiştir.

Sovyet demokrasisinin en mühim tarihi vesikası olan ikinci ana kanunun 136'ıncı maddesi, **ırk, milliyet, tahsil, sosyal menşe, gelir, cinsiyet** v.s farkı gözetilmeksizin her vatandaşın seçmek ve seçilmek hakkına malik olduğunu bildiriyor. Yalnız deliller ve mahkeme kararıyla seçim hakkını kaybedenler intihabata iştirak edemezler, deniliyor.

Yine bu vesikaya nazaran herz mebus müntehiblerine [seçmenlerine] karşı mesuldür. Ve müntehiblerinin ekseriyeti isteyince derhal mebusluk hakkını kaybeder.

Sovyet demokrasisinin en şayanı dikkat taraflarından birisi de adliyedir. Yeni ana kanunun dokuzuncu faslına göre, kanunda yazılı bazı hususî ahval müstesna olmak üzere, bütün mahkemelerde işlere halk jürilerinin iştirakıyla bakılır. Adalet, S.S.C.B'liği yüksek mahkemesi, Cumhuriyetler ve

halk mahkemelerince icra edilir. Birinciler, Sovyetlere seçilmiş halk mümessilleri tarafından intihab edilir. Halk mahkemelerini ise, doğrudan doğruya o mıntıka vatandaşları üç yıl müddetle ve umumî seçim prensiplerine göre seçerler. Bu suretle Sovyet demokrasisinde hakimler halk tarafından intihab edilmiş oluyorlar.

İnkişafının yeni bir merhalesine girmiş olan proleter diktaturası, Sovyet demokrasisi, yeni ifadesinin 129'uncu maddesinde diyor ki:

S.S.C.B'liği; emekçilerin menfaatlarını müdafaa ettikleri yahut ilmî faaliyetleri dolayısıyla, yahut millî kurtuluş cidaline giriştikleri için takibata uğramış olan ecnebî vatandaşlara barınma hakkı verir."

K. Radek yeni ana kanun projesi dolayısıyla **Pravda** gazetesine yazdığı bir makalede diyor ki:

"Sosyalist cemiyetin sağlamlaşması uğrunda yapılacak mücadeleler için Sovyet devleti, emekçi teşekküllerinin her çeşidini genişletiyor... Emekçilerin emrine binaları, matbaaları, kâadı, rabıta vasıtalarını, sokakları, meydanları veriyor. Teşkilatlanma hürriyeti, matbuat hürriyeti, söz hürriyeti, toplantı, miting, sokak nümayişleri hürriyeti istekleri tarih sahasına çıkan proletaryanın ilk şartlarıydı. Bu isteklerin yerine getirilmesi için, proletarya bütün kapitalist memleketlerde kanını akıttı. Hiç bir kapitalist memlekette bu haklar ona verilmedi, o, döğüşüp bu hakları zorla aldı. Ve bu hakları, burjuvazi mecbur olup proletaryaya verdiği zaman bile bin bir vasıtayla bunların tahdidine yürüdü... En mürteci emperyalist burjuvazinin – faşistlerin iktidar mevkiine geçtikleri memleketlerde emekçilerin her çeşit hürriyeti yok edildi.

Sovyet Ana kanunu, Sovyet hükûmeti ise bu hürriyetleri en muazzam ölçülerle müemmen kılmaktadır."

Son söz olarak şunu söyliyelim ki:

Proletarya diktaturası; Sovyet demokrasisi inkişafının yeni merhalesini tesbit eden yeni ana kanun projesini Stalin'in rehberliğiyle meydana çıkarınca bunu her şeyden önce bütün Sovyet vatandaşlarının önüne koydu. Milyonlarla insan, fabrikalarda, kolhozlarda, dairelerde, projeyi münakaşa ettiler. Kanaatlarını, proje hakkında aldıkları kararları bildirdiler.

Bizzat bu vakıa Sovyet demokrasisinin kuvvetini göstermesi bakımından tarihte eşine raslanmıyan bir hadisedir.

ÜÇ İDDİAYA CEVAB

Yeni ana kanun projesi dolayısıyla Dünya ve türkiye matbuatında şu şekilde iddialara raslandı:

1– Sovyetler çocuk düşürmeği yasak ederek vaktiyle aldıkları bir karardan dönüyorlar.

2– Sovyetler tekrar aileyi ihya ediyorlar, burjuva ailesi tekrar doğuyor.

3– Sovyetler hürriyet prensipine dönüyorlar. Namık Kemalin ruhu şad olsun.

Bu iddialara kısaca ve teker teker cevab vermek faydasız değildir.

1– Vaktiyle sovyetlerde çocuk düşürme serbestisi verilirken bunun esbabı mucibesi olarak;

a– memleketin harbten çıkmış olduğu ve vatandaş kavgası içinde bulunduğu,

b– emekçi kadınların cephelerde dövüştüğü,

c– anaya ve doğacak çocuklara icabeden yardımın yapılamayacağı, gösterilmişti.

Bu şartlar içinde kadınların çocuk düşürmelerine izin verilmişti. Ve denilmişti ki, "**yarın bu şartlar değişince bu kanun da mânâsını kaybetmiş olacaktır**. Çünkü Marksistlerce "insanın kendi neslini tekraren istihsali en büyük verimlerinden biridir."

Bugün eski şartlar değişmiştir. Memlekette refah seviyesinin yükselişi, işsizliğin kalmaması, çocuk bakım evlerinin ve yuvaların, doğum evlerinin v.s'nin muazzam bir şebeke haline gelmesi ve günden güne gerek keyfiyet, gerekse sayı bakımından mükemmelleşmesi ve artması artık kadınların çocuk düşürmelerini mazur gösteren, sebeb ve şartları ortadan kaldırmıştır.

Kapitalist bir cemiyette de çocuk düşürmek yasaktır. Fakat burjuva kadınları vücudlarının güzelliğini kaybetmemek için avuç dolusu para vererek çocuklarını düşürmek imkânlarına sahibtirler. Buna mukabil emekçi kadınlar kapitalist şeraitin sefaleti içine çocuklarını doğururlar. İşsizler ve açlar ordusunun sayısını çoğaltırlar.

Halbuki sosyalist cemiyette çocuk düşürülmesi yasak edilirken, hem ananın maddî, manevî, sıhhî vaziyeti, hem de doğacak çocuğun doğum anından itibaren bütün hayatı temin edilmektedir.

Bundan dolayı sosyalist bir rejimin çocuk düşürme yasağı ile kapitalist bir rejiminki arasında iç, öz, sosyal muhteva bakımından hiç bir benzerlik yoktur.

2– Marks ve Engels "Manifest"de derler ki

"Bugünkü aile, burjuva ailesi sermaye üzerine dayanıyor... Burjuva ailesini proleterlerin mecburî ailesizliği ve umumî fuhuş tamamlamakta, ikmal etmektedir.

... Burjuva ailesi, kendisini tamamlıyan neticesiyle beraber yok olacak ve her ikisi sermaye ile birlikte ortadan kalkacaktır.

Çocukların ana ve baba tarafından istismar edilmesine nihayet vermek isteyişimizi mi öne sürüyorsunuz? İddianız bu ise, evet; biz bu cinayetimizi itiraf ediyoruz.

... Komünistler terbiyeyi hakim sınıfın nüfuzundan kartaracaklar... Büyük senayiin neticesi olarak, bütün aile rabıtaları parçalanır ve çocuklar adî ticarî eşya ve iş aletleri haline gelirken, burjuvazinin aile ve terbiyeye, ana baba ile evlad arasındaki şefkatli münasebete dair kuru lafları günden güne daha iğrenç olmaktadır...

... Burjuvazi için karısı alelâde bir istihsal aletidir. Burjuvazi, istihsal aletlerinin içtimaîleştirileceğini duyunca, tabiatıyla bundan, içtimaîleştirmenin kadınlara da teşmil edileceğini düşünüyor.

Hakikatte, meselenin, kadınların âdi istihsal aletleri mevkiinde bulunmalarına nihayet vermek olduğunu aklına bile getirmiyor...

Burjuva izdivacı, hakikatte, evli kadınların müşterek kılınmasıdır... İstinsalin bugünkü şartları yok edilmekle, bunun doğurduğu kadında iştirak te, yani resmî yahut gayrı resmî fahişelik te ilga edilmiş olacaktır..."

Aile meselesi hakkında Marksist telakki sarih değil mi? Marksistler hiç bir zaman kadını müşterek kılmağı düşünmemişlerdir. Bilakis kapitalist cemiyette resmî, yahut gayrı resmî yollarda kadını müşterek kılan istihsal şartlarıdır. Bu istihsal şartları sosyalismde yok edilince kadının basit bir istihsal aleti mevkiinde oluşuna, kadının müşterek mal mevkiinde bulunuşuna da nihayet verilir. Sovyetlerde bu yapılmıştır.

Sonra kapitalist rejimde burjuva ailesi esasen tefessüh etmiştir ve proleterler ailesizleştirilmişlerdir.

Sosyalismde, kadın ve erkek arasındaki iktisadî, siyasî, ahlakî müsavat

üzerine dayanan ve yalnız iki tarafın gönül, kafa, beden anlaşmalarına istinat eden, ananın haklarını tanıyan sosyalist aile kurulur. Ve bugün sovyetlerdeki aile de bundan başka bir şey değildir. Ailede çocuk istismar edilemez, çocuğun hakları devlet kanunlarıyla korunmuştur.

Bu böyle olduğu halde bugün Sovyetlerdeki sosyalist aile tipi ile, muhtevası tamamen ayrı ve binaen aleyh mahiyeti başka burjuva ailesini, yahut, kapitalismdeki mecburî proleter ailesizliğini birbirine karıştırmak en hafif tabiriyle cehalet, en doğru manasıyla sınıfî düşmanlıktır.

3– Gelelim Hürriyet bahsine ve Namık Kemalin şad olan ruhuna.

İlk fasıllarımızda sosyal hürriyetlerin Marks, Engels, Lenin ve Stalin tarafından nasıl ve ne suretle telakki edildiklerini gördük. Ve anladık ki bu hürriyetle "Namık Kemal"in istediği hürriyet arasında kelime benzerliğinden başka müşterek olan hiç bir şey yoktur. Bilakis, Namık Kemalin istediği "hürriyet"in sosyal şartları yıkılarak, yok edilmek suretiyle Sovyetlerdeki "hürriyet" tahakkuk etmiştir. Namık Kemalin hürriyete kavuşmasını istediği "**fırkayı mümtazenin**" hürriyeti elinden alınarak Sovyetlerde "**fıdkayı gayrı mümtaze**"nin hürriyeti temin olunmuştur.

Bu hususta son sözü yine Marks'la Engels'e bırakalım.

Marksistlere yapılan şöyle bir itiraz ve ittiham vardır:

"Hürriyet, âdâlet v.s gibi her sosyal idare için doğru olan ebedî hakikatler yok mudur? Komunism bu ebedî hakikatleri ortadan kaldırıyor. Dini, anlâkı yenileştireceğine onları yok ediyor. Bu suretle tarihin bugüne kadar gelen seyrini inkâr eyliyor."

Bu itiraz ve ittihama verilen cevab şudur:

"Bütün sosyal hayatın, bugüne kadar gelen tarihin manivelasını sınıf zıddiyetleri teşkil etmişti. Muhtelif devirlerde bunun ancak şekli değişti.

Fakat zıddiyetin şeklindeki bu değişmelere rağmen, bütün asırlarda sabit kalan vakıa, cemiyetin bir kısmının diğer kısım tarafından istismar edilmiş olmasıydı. Binaenaleyh, bütün azırların içtimaî şuurunun; mütenevvi ve mütehalif olmasına rağmen; bazı müşterek şekiller göstermesinde şaşılacak ne var? Bu şuur şekilleri, ancak sınıf zıddiyetlerinin tamamen ortadan kalkmasıyla tuz buz olup dağılacaktır..."

"Hürriyet"e ebedi, mutlak ve mücerret bir mahiyet izafe edenlerin alacakları cevab işte budur.

Ek IV

1928-1934 arası TKP Faaliyet Raporu
Dr. Şefik Hüsnü

TASFİYECİ MENŞEVİKLERİN DEJENERE MERKEZ KOMİTESİ'NİN DAĞITILMASI

Komitern'in V. ve VI. Dünya Kongreleri arasında, TKP, açık kemalist diktatörlüğün ve olağanüstü mahkemelerin terörü karşısında mutlak bir illegaliteye sürüklendi ve en sınanmış önderlerinin çoğunu kaybettiğinden demoralize ve menşevik eğilimli unsurlardan oluşan bir Merkez Komitesi'nin yönetimine mahkum oldu. Partinin tümü, deyim yerindeyse, yığınlardan kopuk eğitim yuvarları haline dönüştürüldü. Parti'nin dış bürosu tarafından, taşra örgütlerinin ve Komünist Gençlik'in en aktif unsurlarının desteğiyle yürütülen uzun bir mücadeleden sonra, 1927 yılı sonlarına doğru, Merkez Komitesi'nin tasfiyeci üyelerini safdışı ve tecrit etmek ve başında yoldaş Peroli'nin bulunduğu geçici bir yönetimle Parti'yi yeniden faaliyete geçirmek olanaklı olabildi. Bunun ardından, bu yönetimin başlattığı devrimci eylemler ve emekçiler arasında çok sayıda bildirinin art arda dağıtılmasıyla bağlantılı olarak, Parti'nin dejenere olmuş eski yöneticilerinin büyük bir provokasyonuyla karşı karşıya kalındı. Polis yığınsal tutuklamalara girişti. Partinin yeni yöneticilerinden birçoğu da bu baskının darbesi çerçevesinde yakalandı.

Polis saldırılarının acılı geçmişinin ortadan kaldırılmasına ve Parti'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik bu eylemler, tamı tamına Komünist Enternasyonal'in VI. Dünya Kongresi'ni toplamasıyla çakışıyordu. Kongrenin ertesinde, yeniden harekete geçmiş olsa da partinin başında devrimci iyi niyetle dopdolu, ancak siyasal olarak çok az deneyimli az sayıda militan işçi vardı.

ÖRGÜTSEL ARAYIŞLAR VE PARTİNİN YOĞUN POPÜLERLEŞMESİ DÖNEMİ (1928-1930)

Az-çok Dış Büro üyeleri ve Doğu Üniversitesi'nden birkaç öğrenciyle güçlendirilen bu zayıf yönetim, taşrada Parti örgütlerini güçlendirme ve -eski MK'nın pasifliğine tepki olarak- Parti bayrağı altında komünist hareketi yoğun bir biçimde popülerleştirme ödevine girişti. Sık sık dağıtılan el ilanı ve bildirilerin yanı sıra, merkezi ve yerel bir dizi illegal organ yayımlandı (Komünist, Bolşevik, Kıvılcım, Kızıl İstanbul vb...). Ancak ne yazık ki Merkez Komitesi içinde fraksiyon mücadeleleri patlak verdi ve bu verimli faaliyetin olağan gelişimini büyük ölçüde sekteye uğrattı; ve hatta daha sonraları Parti'yi felaketin sınırına kadar götürdü. Taşrada iyi bir örgütlenme çalışması ve dejenere olmuş MK'ya karşı mücadele yürüttükten sonra yönetim görevine yeni gelmiş kimi militanlar, sol eğilimler gösterip (feodalizm kalıntıları tasfiye edildi, milli burjuvazi emperyalizme satıldı, proletarya devrimi vb...), işi bir bütün olarak Parti'nin geçmişini yok saymaya ve Parti'nin Komünist Enternasyonal'e sadık kalmış eski önderleriyle her türlü bağı kopartmaya kadar vardırdılar. Partinin bütününü kendi ellerinde tekelleştirmek isteyen bu yoldaşlar, en adi fraksiyoncu araçlara başvurdular.

Öte yandan, bu sapmaya karşı Komünist Enternasyonal'in onayladığı doğru Parti çizgisini savunmak isteyen kimi diğer militanlar ise, bu yoldaşları hataları konusunda ikna etmek ve onları samimi bir işbirliğine zorlamak yerine, kendileri de örgütlenme alanında fraksiyoncu yöntemlere başvurdular ve bu militanları Partili yığınların gözünden düşürmeye çalıştılar. Bu düşmanlık 1929 ilkbaharında öyle bir noktaya vardı ki Merkez Komitesi deyim yerindeyse iki parçaya ayrıldı: Belli başlı taşra kentlerindeki taban örgütleriyle daha sıkı bağlara sahip olan solcular, Merkez Komitesi adını kullanarak bağımsız bir biçimde hareket eder oldular. Ellerinde komünist gençler örgütünü ve oldukça önemli bir kadroyu tutan Merkez Komitesi'nin diğer bölümü ise, gerçekte Partinin şiarlarını ve taleplerini ileri sürerek, Gençlik federasyonu adıyla yığınlara seslendiler.

Kimi zaman aynı yerleşimde 2 bölge komitesinin birbirlerinden habersiz eşzamanlı olarak hareket ettikleri bu korkunç durum sadece Parti'nin itibarını sarsmakla kalmıyor, ama aynı zamanda provokasyonları ve polis baskılarını kolaylaştırıyordu. İşte böylesi durum ve koşullarda, 1 Mayıs

1929 kampanyasıyla bağlantılı olarak, polis İzmir bölge örgütünü keşfetmeyi ve provokasyon ve işkence yoluyla İstanbul örgütünde aktif birçok yoldaşı yakalamayı başardı. Bu korkunç darbe, Parti faaliyetini ciddi biçimde felce uğrattı ve yeniden örgütlenme çalışmasını en azından yarım yıl geciktirdi.

Büyük İzmir davası Kemalist Türkiye'nin faşist İtalya'ya doğru yönelmesiyle ve Ankara Hükümeti'nin komünist harekete karşı acımasızlığının katlanmasıyla çakıştı.

İzmir davası, komünistlerin kamuoyuna ve basın temsilcilerine açık son davası oldu. Duruşmalar basına büyük ölçüde yansıdı. Sanıklar arasında siyasal bakımdan gelişkin birçok militan olduğu için, bunlar yargıçların ve çok sayıda emekçi dinleyicinin önünde, komünistlerin sözünü ve devrimci programı dile getirdiler. Komünist militanların gözü pek söylemi, Kemal'in bizzat kendisinden intikamcı bir cevap aldı; mahkemenin kararının (25 yoldaş için 4 ile 4,5 yıl) ertesi günü, Ankara'dan İstanbul'a giderken, Kemal, Türkiye'nin Yüksek Mahkemesi'nin bulunduğu Eskişehir'de özel olarak durdu ve bu amaçla toplanmış ve yargıçlardan ve devlet memurlarından oluşan bir dinleyici yığınına, vatansız unsurlar ve aşağılık ajitatörler olarak nitelediği komünistlere karşı şiddetli bir söylev verdi ve komünistleri acımasızca ezmenin zorunluluğunu vurguladı. Eskişehir temyiz mahkemesi, bu direktife kölece boyun eğdi; İzmir mahkemesinin kararını ivedi olarak onayladı ve mahkum edilen 25 komünistin, o tarihten beri Kemalist Türkiye'nin Sibiryası olarak anılan Küçük Asya'nın doğu kentlerine acilen sürülmesine karar verdi.

Parti bu baskıcı ve ağır önlemlere rağmen paniğe kapılmadı. Özel bir bildiride protestocu sesini yükseltirken, bir diğerinde emekçi yığınlara Kemalist hükümetin faşist İtalya'yla yakınlaşmasını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının ve İstanbul kentinin eski borçlarının ödenmesi koşullarını içeren, iktisadi milli bağımsızlığın çıkarlarına ihanet anlamına gelen Paris sözleşmesinin aktedilmesindeki teslimiyetçi tutumunu teşhir ediyor. Komünistlerin İzmir mahkemesi önündeki kahramanca tutumu ve Partinin el ilanlarında ve bildirilerinde benimsenen çok net devrimci konum, emekçi kamuoyunda mükemmel bir izlenim oluşturdu ve Parti'nin yaygınlığını ve saygınlığını güçlendirmeye büyük ölçüde katkıda bulundu. Ne var ki,

yığınsal tutuklamalar nedeniyle aşırı derecede zayıflamış olan Parti, propagandasının dolaylı biçimde etkilediği tüm unsurları örgütsel olarak kapsayacak durumda değildi. Bununla birlikte bu elverişli nesnel koşullar sayesinde, gözü pek çabalar pahasına parti yönetiminin işleyişini sağlamayı ve adım adım bölge örgütleriyle bağlarını yeniden kurmayı başardı.

1929 sonlarında ve 1930 başlarında Türkiye'nin iktisadi ve siyasi durumu son derece kritikleşti. Paris sözleşmesi uyarınca kamu borçlarının ilk dilimlerinin ödenmesi, yurtdışından muazzam miktarlarda demiryolu yapım malzemesi satın alınması, serbest gümrük tarifelerinin ilk kez uygulanmasıyla bağlantılı olarak genel olarak ithalatın abartılı bir biçimde yükselmesi (gümrük korumacılığının biçimlenmesi) ve nihayet milli paranın hızlı bir biçimde artarda devalüe edilmesi, borsada bir çöküşe yol açtı ve Türkiye'de iktisadi bunalımı başlattı. Buna öngelen tarım bunalımı, bu gelişme karşısında, beklenmedik boyutlara ulaştı. İş hacminde ve ulaştırma ve iletişim araçlarının hareketinde büyük bir düşüşe yol açacak biçimde iç pazarın hızlı biçimde daralması, ticari işlemlerin kısmen felce uğraması, benzeri görülmedik bir işsizliği ve kent ve köylerdeki emekçilerin yaşam düzeylerinin muazzam ölçüde düşüşünü beraberinde getirdi. Sömürülen yığınların (işçiler, köylüler, küçük burjuvazi) umutsuzluğu ve hoşnutsuzluğu, diktatörlük rejimine rağmen, değişik biçimlerde dışa vuruyor ve Kemalizmin iktidarı açısından tedirgin ve tehdit edici bir atmosferi ülkede doğuruyordu. Daha 1930 başlarında, izleyen yaz aylarındaki Kürt ayaklanmasının ve Anadolu'nun güney bölgesindeki karışıklıkların ilk izleri, Parti tarafından tespit edilebiliyordu. Parti, kimileri daha sonra yayımlanacak olan bir dizi genelgeyle, taban örgütlerine durumun vahametini belirtiyor, bu koşullarda komünistlere düşen istisnai önemdeki ödevleri ve Kemalist yetkililerin iktisadi bunalımın etkilerini hafifletmek ve yıkımını sınırlamak üzere ivedi olarak aldığı önlemlerin sınıfsal karakterini onlara açıklıyordu; bu önlemler esas itibariyle emekçi halka karşı, milli burjuvazinin sınıfsal çıkarlarını korumaya dönük olarak alınıyordu.

"İnkılap Yolu" ve 1932 Konferansına kadar her türlü muhalefetin işbirliğine karşı ideolojik ve örgütsel mücadele dönemi

Partinin örgütsel bir toparlanışı gerçekleştirdiği ve yaşamsal önemdeki kimi siyasi görevlerin önünde durduğu tam da bu dönemde, Parti, eylemine alabildiğine zarar veren büyük bir iç güçlükle yüz yüze bulunuyordu. Sol fraksiyonun doğrudan işbirlikçileri, bu uğrağı, Parti Merkez Komitesi'nin uygulamaya çalıştığı yeniden örgütlenme ve disiplini pekiştirme önlemlerine karşı koymak amacıyla örgütlü bir muhalefet halinde bir araya gelmek için ve Parti yönetimini ele geçirmeye kalkışmak için uygun buldu. Aralarında izleyen süreçte kimilerinin polisin basit aletleri veya doğrudan ajanları olduğu ortaya çıkan, fraksiyonculuk tutkusuyla gözleri kör olmuş bu unsurlar işi, bir komünist partisinin üyesi sıfatıyla bağdaşır olmayan bir takım eylemlere kadar vardırdılar. Parti'nin teknik aygıtının bir bölümünü ele geçirmeyi ve Merkez Komitesi ile birkaç taşra örgütünün arasına girmeyi başaran bu unsurlar, her soydan (oportünist, menşevik, troçkist, küçük-burjuva siyasetçisi veya basit provokatör) döneklerle ilkesiz bir koalisyon oluşturdular ve yığınlara kendilerini gerçek Parti olarak sunmaya yeltendiler. Eksik bilgilenmiş militanların ve Parti'den yalıtlanmış dürüst işçilerin bir bölümü bu tuzağa düştüler. Böylece bu maceracılar birkaç ay boyunca, polisin eylemliliklerini bilerek görmezden gelmesi sayesinde emekçilerin kafasını karıştırmayı ve onlar arasında bir bölünme havası yaratmayı başardılar. Bu provokasyona karşı kararlı bir mücadele, Parti'nin en önemli görevlerinden biri haline geldi.

Merkez Komitesi tarafından uyarılan Komünist Enternasyonal'in Doğu Sekreterliği, ona etkili bir destek verdi; siyasi komisyon tarafından kabul edilen ve yayınlanan bir mektupta bu "muhalefet" bir polis provokasyonu olarak teşhir edilip açıkça mahkum edildi ve Türkiye'nin tüm devrimci emekçileri bu muhalefete karşı mücadele etmeye ve Komünist Enternasyonal'in tam güvenine sahip Merkez Komitesi'ni izlemeye çağrıldı. Aynı süreçte, dış bürosuyla mutabık bir halde Merkez Komitesi, Kemalist partinin emperyalizmle daha ilk uzlaşma adımlarını attığı dönemde kaleme alınmış ve ona karşı oportünist anlamda yorumlanabilecek, kimi hayırhah değerlendirmeler içeren Partinin eski eylem programı üzerinde ilkesiz muhale-

fetin spekülasyon yaptığını göz önünde bulundurarak, yeni bir eylem programı hazırlanmasına karar verdi. Milli devrime ve Türkiye'nin iktisadi ve siyasi durumuna ilişkin tezlerle birlikte bir eylem programı taslağı, 1930 başlarında Komünist Enternasyonal'in onayına sunuldu ve derinlemesine bir inceleme ve gerekli iyileştirmeden sonra, Komünist Enternasyonal tarafından onaylandı. TKP'nin yaşamında bir dönemece işaret eden bu iki belgenin yayımlanması, muhalefete ve her türlü sapmaya ve Partinin içten çökertilmesi girişimine karşı mücadelenin zafere ulaşmasına büyük katkı sağladı.

Bu iç sağlamlaştırma çabalarına paralel olarak, Parti, sapmalara karşı ideolojik mücadele ve siyasi hattını açıklama ve yaygınlaştırma çalışmasını İnkılap Yolu adlı bir teorik merkez organ yayımına başlayarak sistematize ediyordu. Parti içinde değişik ideolojik eğilimlerin doğmasının ve üyelerinin siyasi formasyonundaki düşüklüğün ana nedeni, her türlü komünist yazının azlığıydı; Parti 1925 terörünün darbelerinden bu yana, ideolojik ve teorik faaliyetini yeniden başlatamamıştı. İlk sayıları 1930 ortalarında yayımlanan İnkılap Yolu'nun çıkışı, bu boşluğu başarılı bir biçimde doldurdu.

Bu merkez organın yaratılmasıyla eşzamanlı olarak Türkiye'de yaşamsal önemde bir takım siyasi olaylar meydana geliyordu. İran sınırında başlayan Kürt ayaklanması, Kürtler'in çoğunlukla oturduğu topraklarda bir yağ lekesi gibi yayılıyordu. Hükümet, bu bölgeye cezalandırıcı askeri birlikler gönderebilmek için kısmi seferberlik ilan etmek zorunda kaldı. Kürtlerin verdiği örnek, Küçük Asya'nın Türk bölgelerindeki köylü nüfus arasında kaynaşmayı da dikkate değer ölçüde artırıyordu. Kürt isyancıları birçok köyün halkını sözcüğün gerçek anlamıyla yok etmekte tereddüt göstermeksizin çılgınca bastıran Ankara hükümeti, Kemal'in kişisel yönetimi altında, halkı sakinleştirmek için bir takım önlemler alıyordu. Sınır tanımayan düşmanlıklarını çarpıtmak için bir burjuva muhalefet partisi oluşturuyor ve muhalif basının doğmasına izin veriyordu. Parti, İnkılap Yolu'nda, daha sonra Komünist Enternasyonal'in yetkili makamlarınca onaylanacak olan, Kürt ayaklanması üzerine, liberal muhalefetin karakteri ve toplumsal tabanı üzerine, Menemen isyanı üzerine, belediye ve yasama meclisi seçimleri üzerine makaleler biçiminde bir takım tezler yayımlayarak bu olaylara karşı net konum aldı. Parti aynı zamanda, Fethi Bey'in propaganda ge-

zisi boyunca İzmir'de ve kimi diğer Batı Anadolu kentlerinde kanlı çatışmalara müdahalede bulunmak üzere oluşmuş yarı-legal çalışma olanaklarından yararlanıyordu. Parti, İzmir'de, İstanbul'da ve Samsun'da grevler başlatıp yönetti (liman işçileri grevi, tütün, kuru üzüm ve incir imalathanesi işçileri, deniz ticaret işçileri grevleri, vb...) Kamuya açık alanlarda militan işçilerin ağzından Kemalizme ve Kemal'in emriyle hareket eden gerici muhalefete karşı devrimci sloganlar haykırılıyordu. Amaç açıktı: Yükselen halk hoşnutsuzluğu dalgasının yönünü değiştirmek ve yığınsal anti-Kemalist hareketin en tehlikeli temsilcilerine daha iyi darbe vurmak üzere onların maskesi alaşağı etmek. "İşçilerin ve köylülerin sömürülmesine ve sefaletine son verip onları Kemalist egemenliğe karşı zafere götürecek tek güç Komünist Partisi'dir." Bu sözler, tüm gösterilerde ve halka açık toplantılarda ana slogan olarak tekrarlanıyordu.

Parti, bu ajitasyondan ve kazandığı popülariteden örgütsel sonuçları elde etmeyi başaramadı. Seçimlere, esas olarak, Kemalist zindanlarda çürüyen, tanınmış komünist militanlardan oluşan bir aday listesiyle katıldı. Ancak bu adaylar çevresinde sistematik bir seçim kampanyası yürütmeyi bilemedi. Kürt ayaklanması sırasında olduğu gibi sonrasında da Kürt bölgelerinde Parti'nin eylemi sıfırdı. Çünkü Parti o zamana kadar saflarına bu ulustan militanlar çekmeyi ve onlara devrimci Marksist bir eğitim vermeyi başaramamıştı. Dil güçlükleri ve mevcut milli kin göz önünde bulundurulduğunda, bu bölgede Türk militanlar aracılığıyla bir faaliyet geliştirmek olanaksızdı. Buna karşılık Parti, Menemen isyanını bir ölçüde kullanmayı başardı. Tüm bu dönem boyunca Kızıl İstanbul ve Kızıl Eskişehir oldukça sık biçimde yayımlandı.

1931 başlarında, bu çalkantılı demokratik deney dönemi son buldu. Burjuva muhalefeti komedisi aniden durdu. Katmerlenmiş bir terör, ihtiyatsızlara milli diktatörlük gerçeğini hatırlattı. Ülkede yaptığı bir gezide Kemal aşırı uyarılmış yığınlara bu rejimin üstünlüğünü ve partisinin halkın değişik kesimlerinin çektiği acılara bir son verme niyetlerini açıklamaya çabaladı. Kemal, Halk Partisi'nin içine tüm toplumsal katmanlardan şimdiye kadar olduğundan daha çok sayıda temsilciyi çekerek ve farklı görüşlerin tartışılmasına daha fazla yer vererek kendi yönetim yöntemlerini iyileştirme taahhüdünde de bulundu. Nitekim o tarihten bu yana, komuta

eden tepe örgütünden ibaret sınıfsal partilerini bir yığın partisine dönüştürmek için Kemalist burjuvazinin bir takım çevrelerinde ateşli bir faaliyete tanık olunuyor. İsmet Paşa'nın SSCB'yi ziyaretinden sonra özellikle sistematik bir hal alan bu çalışma, onlara bu yönde dikkate değer başarılar kaydetme olanağı verecektir.

Baskı ve şiddet dalgası ilk ağızda, önceki civcivli aylar boyunca birçok kurban vermiş olan TKP kadrolarını vurdu. Parti, hücrelere gönderdiği bir genelgede, 1930 yaz ve sonbaharı olaylarının bir analizini sundu ve bunların anlamını açıkladı. 1 Mayıs 1931 tutuklamalarından korkuya kapılmayan Parti, izleyen Ağustos'ta, Batı emperyalizmlerine yakınlaşmak ve onlara, çaktırmadan, boyun eğmek için girişilen Kemalist manevraların maskesini alaşağı ederek emperyalist savaş tehlikesine karşı büyük bir kampanyaya girişti. Öte yandan Komünist Enternasyonal'in Parti'nin 1930 yılı boyunca yürüttüğü faaliyetin bilançosunu çıkartan ve hatalarını eleştiren bir mektubundaki değerlendirmeler komünistler arasında yaygınlaştırıldı. Bu mektup, genel olarak Merkez Komitesi'nin siyasal çizgisini ve tezlerini (Kürt ayaklanması, liberal muhalefet dönemi, ekonomik bunalımın derinleşmesine karşı mücadele için Kemalist önlemler, Menemen, grevler, vb...) onaylıyor ve özel olarak gerek Parti'nin seçimler sırasındaki pasifliğini ve seçimleri boykot etme eğilimlerini, gerekse grev hareketinden Partinin sendikal ve örgütsel çalışmasını güçlendirmek için yararlanmada gösterilen eksiklikleri eleştiriyordu. İnkılap Yolu'ndaki bir dizi makalede, aynı olaylardan çıkartılması gereken dersler yığınlara sergileniyordu. Ekonomik bunalımdan ve hükümetin kendi kendine yeterlik önlemlerinden kaynaklanan durumun değişik veçhelerinin ayrıntılı bir analizi de İnkılap Yolu'nda yayımlanmıştı. Parti'nin, Türkiye'nin önemli bir rol oynadığı ilk iki faşist Balkan konferansı hakkındaki tezleri, hem Parti'nin merkez organında, hem de uluslararası basında yayımlanmıştı.

Parti'nin siyasal ve teorik alandaki faaliyeti, muhalefet ittifakına karşı mücadelesini büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Muhalefet, ne olursa olsun hiçbir şey yapamazken, Parti her olay karşısında ivedi bir biçimde tepki gösteriyor ve yığınlar önünde bu olayları devrimci bakış açısıyla yorumluyordu; Parti basınının başarıları ve muhalefetin polisle ortak yaşamının gitgide aşikar hale gelmesi, muhalefet saflarında derin bir hoşnutsuzluğa yol

açtı. Hoşnutsuz unsurların Parti'ye yeniden katılma taleplerine gitgide daha sık rastlanır oldu. Muhalefetin ayrıştırılması ve dağıtılması çalışmasını yürütmekle görevli sorumlu yoldaşlar, bu ilk başarılardan sarhoşluğa kapıldılar ve muhalefetin tasfiye sürecini hızlandırmak isterken en temel ihtiyat ve konspirasyon kurallarına uymadılar. Öyle ki, Parti'ye yeniden alınan muhalif unsurlar arasından, çok sayıda provokatör veya alabildiğine kuşkulu kişi de Parti saflarına sızma olanağına sahip oldu. Bir süre sonra Parti'nin nerede bittiği, muhalefetin nerede başladığı bilinmez oldu. İşte bu koşullarda Parti'nin II. Konferans hazırlıkları başladı. Bu dönemde, birkaç Parti yöneticisinin sekter eğilimlerine tepki göstermek gerekçesiyle, konspiratif çalışma ve provokatörlere karşı mücadele gerekleri tümüyle göz ardı edildi. Konferans Şubat 1931'de [1932 olmalı, E.A.] toplanabildi. Aralarında çok sayıda eski muhalifin de bulunduğu 25 delege Konferansa katıldı. Çok sayıda karar (Partinin siyasal ve örgütsel ödevleri, sendikalarda çalışma, emperyalist savaşa karşı mücadele vb. hakkında) alındı ve aralarında birkaç eskiden ihraç edilmiş kişi de olmak üzere 20'ye yakın üyesi olan bir Merkez Komite seçildi.

Konferanstan sonra daha 2 hafta geçmemişti ki, büyük bir provokasyon, yeni MK üyelerinin çoğu da içinde olmak üzere komünistlerin yığınsal tutuklanmalarına yol açtı. Bu darbe, Parti'nin maruz kaldığı darbelerin en yıkıcısıydı. Dış Büroyu saymazsak, Parti'nin başında, muhalefetten gelen veya ona sempati duymuş deneyimsiz birkaç genç militandan başka kimse kalmamıştı. 1 Ağustos 1932 kampanyası sırasında polisin eline düşen, aralarından sekreter rolünü üstlenmiş olanı, Parti'ye ihanet etmekte ve kişisel olarak tanıdığı tüm yoldaşları sınıf düşmanına teslim etmekte tereddüt etmedi. Böylece Parti son derece riskli bir noktaya varmış oldu. Bu durum, İsmet'in SSCB'ye gezisiyle çakıştı ve Parti'nin Türk-Sovyet dostluğunun mahiyeti ve önemi konusunda emekçi yığınlar arasında ortaya çıkmış tereddütlere uygun bir propagandayı yaygınlaştırmasını engelledi.

Provokasyonlara karşı mücadele ve Parti'nin yönetici kadrolarının incelenmesi dönemi

Yinelenen bu provokasyonlar ve Parti'nin aktif kadroları içinde arkasında bıraktığı yıkımlar, Parti Dış Bürosu'nda haklı olarak büyük bir kaygıya yol

açtı. Parti Dış Bürosu, bir yandan durumun özenle incelenmesi ve Parti kadrolarının alçak unsurlardan ve açığa çıkmış provokatörlerden temizlenmesi, diğer yandan provokasyona karşı acımasız bir mücadele başlatılması gereğine inanıyordu. Komintern Yürütme Kurulu'nun tavsiyelerini dinleyen ve onun tarafından desteklenen Parti Dış Bürosu, bir desantralizasyon siyaseti uygulamaya, daha sağlıklı bir temelde yeniden oluşturmak üzere provokasyonlara bulaşmış kimi örgütleri dağıtmaya ve belli başlı bölgelere, birbirlerinden bağımsız olarak, doğrudan Dış Büro'nun yönlendirmesi altında yönetmek üzere siyasal yönlendiriciler göndermeye karar verdi. 1932 sonlarında, bu kararlara uygun olarak yeniden oluşturulmuş olan Parti, siyasal alanda kavga konumunu yeniden alabiliyor ve yığınlarla bağını yeniden oluşturuyordu. Ancak Parti'nin faaliyeti, taşra örgütleri yönetimleri arasında bağların kopukluğu nedeniyle uyumlu bir biçimde gelişemiyordu.

Bu kararların açıklanmasında Parti'ye kılavuzluk etmek üzere, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Parti üyelerine yeni bir mektup göndererek, 1933 başlarında Türkiye'deki durumun bir tablosunu çizdi ve Parti faaliyetinin değişik alanlarındaki en ivedi ödevleri gösterdi. Bu mektubun çok geniş bir özeti Parti basınında yayımlandı. Ne yazık ki taşra örgütleri arasında ve bu örgütlerin çoğu ile Dış Büro arasında bağlantı kopukluğu nedeniyle, bu direktifler, bu değerli tavsiyeler, Parti üyelerinin çok küçük bir bölümüne ulaşabildi.

Desantralizasyon önlemi, genel olarak iyi sonuç vermedi; şu anlamda ki, kendi başlarına bırakılan bölge örgütleri, gelişme yerine, adım adım yıkıma uğradı ve hatta kimileri siyasal olarak yaşamaz oldu ve yığınlardan tümüyle yalıtlandı. Bu karşılık İstanbul ve Samsun örgütleri belli bir ilerleme sağladı ve hatta İstanbul parti komitesi diğer bölgelerden birkaçı bakımından bir iç merkez rolü oynar hale geldi. Zira bu bölgelerin yönlendiricileri, doğrudan bir yönetim olmaksızın sürekli bir faaliyet yürütmeye güçlerinin yetmediğini itiraf ettiler. Bu siyasal zayıflığa rağmen, şu noktanın altını çizmek gerekir ki, Parti kadrolarının provokatörlerden temizlenmesiyle ilgili olarak, bu önlemler elle tutulur olumlu sonuçlar verdi. Mart 1932 ile Mart 1933 arası dönemde Parti'nin kayıpları bir önceki döneme göre ölçülemez derecede daha düşüktü. Ve hatta Mayıs 1933'te iyi bir kampanya yürütmüş İstanbul gibi bölgelerde, en sorumlu militanlar, her za-

manki gibi yapılan tutuklamaları atlatmayı ve çalışmaya devam etmeyi başardılar.

Partinin desantralizasyonundan, koşulların dayatmasıyla Parti'nin merkez organının yayımının askıya alınmasından kaynaklanan, ülke içinde Parti'nin eylemlerinde birliktelik eksikliği ve Parti Dış Bürosu'nun o sıralar içinde bulunduğu zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, Parti, Almanya'da faşist çetelerin iktidarı alması ve 1933 ilkbaharının gergin uluslararası ortamına damgasını vuran SSCB'ye karşı muazzam ölçüde artan emperyalist saldırganlık tehlikesi karşısında uygun tepkiyi gösteremedi. Kemalist Partinin ve onun hükümetinin Fransızca emperyalizmine ve onun Balkanlardaki uydularına yönelmesine ve bu dış politikanın gerektirdiği ekonomik politika değişikliklerine (gümrük duvarlarının, ithalat kotalarının gevşetilmesi, tutarlı devletçilikten uzaklaşma, kamu borçlarıyla ilgili yeni antlaşmalar, vb.) karşı da kamuoyu önünde gerekli tutumu alamadı. Londra Konferansı ve saldırgan tanımı antlaşmasının imzalanması konuları Parti tarafından zar zor yorumlanabildi.

Bu çeşitli olaylar karşısında Parti'nin tutumunu yansıtan ve bastırılıp emekçi kamuoyuna sunulmuş sadece iki belge vardır. Bunlar, 1 Mayıs 1933 arifesinde dağıtılmış illegal bildiri ve Parti'nin burjuva cumhuriyetinin ilan edilişinin 10 yıldönümü vesilesiyle Kemalistlerin düzenlediği kutlamalarla ilgili çıkardığı ve bastırılıp başarılı bir biçimde illegal olarak dağıtılmış olan manifesto. Bu kutlamalara öngelen aylar boyunca, Parti örgütleri tutuklu ve hükümlü devrimcilerin affı lehine –yeterince enerjik olmayan- bir kampanya yürüttü. Uluslararası bir kampanyayla da desteklenen bu eylem, Kemalist hükümet üzerinde, onu siyasal affı komünist hareket kurbanlarına kadar genişletmeye yeterli bir baskı yaratacak kadar güçlü bir yığın hareketi başlatamadı. Bununla birlikte, kamu hukuku hükümlü veya sanıkları olarak değerlendirilen Partili mahpusların çoğu, tüm suçlara uygulanan 3 yıllık cezanın düşürülmesi hükmünden yararlandı ve ulusal kutlamaların yapıldığı 29 Ekim 1933 günü serbest bırakıldılar. Yoldaş Voroşilov başkanlığındaki Sovyet delegasyonunun gelişi vesilesiyle Parti tarafından dağıtılan bildiriler ve Parti tarafından örgütlenen –resmi kabullerin çerçevesini aşan- yığınsal sempati gösterileri, delegasyonun Türkiye'de ikameti boyunca Partili kadroların ne olur olmaz denerek tutuklanmalarına yol açtı.

Yürütme'nin [Komintern Yürütme Kurulu] XIII. Plenumunda buyana durum ve merkezi yönetimin yeniden oluşturulması

1932 Konferansı tarafından seçilmiş MK üyelerinden birçoğu, zindanlardan serbest bırakılan komünistler arasında bulunuyordu. Görevdeki yönetici yoldaşların girişimiyle, bu militanlar, serbest bırakılmalarının yarattığı durumu ve 1933 son üç aylık döneminde komünist hareketteki gözle görülür atılımı ele almak üzere bir MK plenumu topladılar. Plenum, ulusal ve uluslararası koşulların merkezi bir yönetimi gerektirdiğini göz önünde bulundurarak desantralizasyonu getiren kararın kaldırılmasını, son dönem boyunca fiilen Parti'yi yönetmiş yoldaşların Politbüro olarak kabul edilmesini ve provokasyona karşı mücadele sayesinde gerçekleştirilmiş başarıları kalıcılaştırmak ve Parti'nin bir yığın partisine haline gelmesini hızlandırmak amacıyla bir konferansın hazırlanıp toplanması izninin elde edilmesini talep etmek üzere Komünist Enternasyonale başvurulmasını kabul etti. Yürütme Kurulu siyasal komisyonu, Doğu sekreterliğinin önerisi üzerine, Merkez Komitesi'ne, merkezi yönetim ve politbüro oluşturulmasıyla ilgili memnuniyetini bildirdi ve Parti'nin eylemini genişletip yoğunlaştırmasına olanak verirken, Parti yapısını güçlendirmeye, polis provokasyonlarına karşı güvenliğini artırmaya yönelik örgütsel bir dizi önlemi Partiye tavsiye eden bir kararı kabul etti. Bir konferans toplanması konusuna gelince, bu kararla, Parti'nin merkezi kadrosunun hareketin bütünü kucaklayıp yönetmeyi başardıktan sonra, 8-10 aylık bir süre içinde taşra örgütlerinin geniş bir biçimde katılımıyla yararlı bir konferans yapılabilmesi için, Partiye, konferansa acele edilmeksizin hazırlanılması tavsiye edildi.

Bu kararın uygulanması ve polis işkenceleri ve Kemalist zindan sınavlarından geçmiş en iyi militanlardan yararlanma sayesinde Parti, 1934'ün ilk yarısında ayakları üzerinde durmayı başardı. Bulunduğu yer bilinmeyen ve otoritesi tüm Parti tarafından kabul edilen bir ülke içi merkez, düzenli olarak çalışmaktadır. Şefleri serbest bırakılan, hatalarını kabul eden, eylem programına tümüyle katıldıklarını ilan eden ve mevcut yönetimin emri altında disiplinli birer asker gibi çalışmaya girişen sol fraksiyon, kesin olarak tasfiye oldu. Dönüklerin muhalefeti, taraftarlarından birkaçıyla tutuklanan şair N. Hikmet'in ayrılmasından ve pişmanlık gösteren solcuların

[Hüsamettin Özdoğu ve Laz İsmail Marat, E.A.] muhalefeti kesin olarak mahkum etmesinden sonra tüm önemini yitirdi. Partinin teknik aygıtı ve özellikle illegal matbaası, genişlemiş bir temelde yeniden örgütlendi. Öyle ki, sadece Kızıl İstanbul'u, Parti programının yeni bir baskısını, XIII. Plenum tezlerini ve rapor özetlerini ve birkaç başka broşürü yayınlamanın ötesinde, Merkez Komitesi teorik organı İnkılap Yolu'nun yayımına yeniden girişme olanağına da sahip oldu. Taşra örgütleriyle ve Dış Büro'yla bağ, daha çalışmayı gerektiriyor: ancak bu alanda da tartışmasız sürekli bir iyileşme vardır.

Parti, son zamanlarda, VI. Dünya Kongresi'nden VII. Dünya Kongresi'ne kadar geçen dönemde Parti'nin anlamsız bir uzantısı haline adım adım gelmiş olan Genç Komünistler Federasyonu'nu yeniden örgütlemeye girişti. Köylüler ve emekçi kadınlar arasındaki parti faaliyetine de örgütsel bir temel kazandırmaya çalışıyor. Daha şimdiden bir tarım programı tasarısını Komünist Enternasyonal'in onayına sundu.

Ne var ki tüm bu sistematik çalışmaya girişme, henüz başlangıç aşamasında. Geçtiğimiz aylarda siyasal eylem olmadı. Parti, Balkan Paktı'na ve genel olarak Kemalistlerin Balkanlar politikasına ilişkin bir beyanname kabul etti. Bu temel üzerinde, 5 Balkan partisinin bu konuyla ilgili yayımladıkları ortak beyannamenin kaleme alınmasına katıldı. 1 Mayıs için, -en büyük işçi kentlerinde- en büyük atölye ve fabrikaların önünde halka açık toplantılar yapmayı görev olarak belirledi. Bu görevi tümüyle gerçekleştirmeyi başaramamışa benziyor. Yine de polis, 1 Mayıs uluslararası gününün propagandası yapma gerekçesiyle ona yakın komünisti tutukladı.

Parti'nin ana zayıflığı, hâlâ örgütsel ve sendikal çalışma alanında yatıyor. (Merkezi ve bölgesel) yönetici komitelerin sorumlu üyeleri arasında iş bölümü hâlâ başarılamadı. Bugün bile en önemli siyasal görevleri yerine getirmesi gereken yoldaşların tümüyle ikincil teknik sorunlara çözüm bulmakla uğraştıkları oluyor. Sendikalardaki çalışmaya gelince, bu konuda Parti içinde artık hiçbir görüş ayrılığı yok. Herkes işçi derneklerinde ve genel olarak Kemalistlerin etkisi altındaki veya bağımsız yığın örgütlerinin (spor, kültür vb.) tümünde düzenli biçimde çalışmanın ve komünist hücrelerin olduğu tüm işyerlerinde sendikal gruplar oluşturmanın zorunluluğu konusunda hemfikir. Ancak bu sorun henüz pratik olarak çözüme kavuştu-

rulamadı. Mevcut sendikal fraksiyonlar ve gruplar, tek tek militanların girişiminin ürünü olmanın ötesine geçemiyor. Bu nedenle İstanbul'daki son kamu hizmetleri işçilerinin ve Balya maden işçilerinin grevleri ve işsizler (tütün) hareketleri, Parti'nin yönetiminde yürümüyor. [Fransızca, CD 35, Klasör 6_6, Belge 259 vd.]"

Kronoloji

15 Ocak 1902	Nâzım Hikmet Selanik'te doğdu.
1917	Nâzım Hikmet Deniz Harp Okulu'na başladı.
07 Kasım 1917	Çarlık Rusyası'nda Sosyalist Devrim oldu.
1919	Nâzım Hikmet "Hamidiye" zırhlısında talime karşı çıkıp arkadaşlarıyla komplo kurduğu gerekçesiyle okuldan atıldı.
22 Eylül 1919	Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası kuruldu.
02-06 Mart 1919	Komintern 1. Kongresi yapıldı.
07 Aralık 1920	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kuruldu.
10 Eylül 1920	Bakü'de Türkiye Komünist Partisi Kongresi'nde (I. Kongre) Mustafa Suphi başkan, Ethem Nejat genel sekreter seçildi.
19 Temmuz-07 Ağustos 1920	Komintern 2. Kongresi yapıldı.
09 Mayıs 1921	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yöneticileri Ankara İstiklal Mahkemesince mahkum edildi.
22 Haziran –12 Temmuz 1921	Komintern 3. Kongresi yapıldı.
14 Nisan 1921	TKP Örgüt Bürosu oluşturuldu.
01 Ocak 1921	Nâzım Hikmet ulusal kurtuluş hareke-

	tine katılmak üzere bir gemiyle Anadolu'ya geçti.
28/29 Ocak 1921	TKP yöneticileri M. Suphi, E. Nejat ve yoldaşları Karadeniz'de öldürüldü.
01 Şubat 1921	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın Meclis'teki temsilcileri parti faaliyetini tatil etti.
12 Temmuz 1922	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın yasaklandı.
5 Kasım-5 Aralık 1922	Komintern 4. Kongresi yapıldı.
Mart 1922	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yeniden canlandı.
29 Ekim 1923	Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı oldu.
1923 sonu	Şevket Süreyya Aydemir Türkiye'ye dönüp *Aydınlık* yazı kuruluna katıldı.
07 Ocak 1924	Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasındaki tutumları nedeniyle 150 kişi yurtdışına sürüldü.
03 Mart 1924	Tevhidi Tedrisat (Eğitimin Birleştirilmesi) Yasası çıkartıldı, Halifelik kaldırıldı, Osmanlı hanedanı yurtdışına sürüldü, Şer'iye ve Evkaf Bakanlığı ve Erkanı Harbiyeyi Umumiye (Genel Kurmay) Bakanlığı kaldırıldı.
08 Mart 1924	Türkiye'nin yönetsel bölümlenişi değiştirildi.
18 Mart 1924	Köy Yasası kabul edildi.
Nisan 1924	Nâzım Hikmet, hakkında 15 yıl ağır hapis cezası verilmesi üzerine yeniden Moskova'ya gitti.
03 Nisan 1924	Seçim Yasası değiştirilerek, 18 yaşından büyük erkeklerin oy hakkı kabul edildi.

08 Nisan 1924	Dinsel mahkemeler kaldırılarak mahkemeler birleştirildi.
12 Nisan 1924	Nâzım'ın da sanıkları arasında bulunduğu *Aydınlık* davasıyla ilgili İstiklal Mahkemesi kararı açıklandı.
20 Nisan 1924	1924 Anayasası kabul edildi.
21 Nisan 1924	Darülfunun'un (Üniversitenin) özerkliği kabul edildi.
01 Mayıs 1924	1 Mayıs'ı İşçi Bayramı olarak kutlayan işçiler engellenmek istendi, 8 saatlik işgünü için bildiri dağıtan çok sayıda işçi tutuklandı.
24 Mayıs 1924	1924 Anayasası yürürlüğe girdi.
17 Haziran–18 Temmuz 1924	Komintern 5. Kongresi yapıldı. D. Z. Manuilski *Aydınlık*'ı eleştirdi.
24 Haziran 1924	TKP Merkez Komitesi, Nâzım Hikmet de dahil bir grup KUTV öğrencisinin Türkiye'ye dönmesi kararını aldı.
28 Haziran 1924	TKP Merkez Komitesi'nin kararı uyarınca, Nâzım Hikmet de dahil bir grup KUTV öğrencisi Türkiye'ye doğru yola çıktı.
Temmuz 1924	İstanbul'da tramvay şirketinde çalışan işçilerin bir kondüktörün işten atılmasını protesto eylemine kolluk kuvvetleri müdahale etti, birçok işçi yaralandı, çok sayıda işçi tutuklandı.
04 Ağustos 1924	Lozan antlaşması yürürlüğe girdi.
26 Ağustos 1924	Ankara-Sivas demiryolu hattında çalışan işçiler bir tünelin çökmesi sonucu bir işçinin ölmesini protesto ettiler.
30 Ekim 1924	Mustafa Kemal, kimi komutanlara askerlik ile siyaset arasında bir seçim yapmalarını bildirdi.

Ekim veya Aralık 1924	Nâzım Hikmet Türkiye'ye geldi.
Kasım 1924	Şark Demiryolları İdaresi'nde çalışan işçiler, işten atılan iki arkadaşlarının işe geri alınması, ücretlerine zam yapılması ve çalışma saatlerinin azaltılması istemiyle greve başladılar. Ayvansaray'da Rum bir patronun un fabrikasındaki işçilerin grevi sırasında, beş işçi tutuklandı.
03 Kasım 1924	Adana'da demirciler belediyenin kömüre koyduğu vergiyi protesto için, kozacılar da ücret artışı isteğiyle greve gitti.
17 Kasım 1924	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.
21 Kasım 1924	İsmet Paşa başbakanlıktan ayrıldı.
22 Kasım 1924	Ali Fethi (Okyar) Bey, yeni kabineyi kurdu.
13 Aralık 1924	Nâzım Hikmet'in Seyahat Hatıraları *Son Telgraf* gazetesinde tefrika edilmeye başladı
02 Ocak 1925	İşçilere haftada 1 gün tatili zorunlu kılan yasa kabul edildi.
21 Ocak 1925	*Orak Çekiç* yayına başladı.
13 Şubat 1925	Genç iline bağlı Piran'da Şeyh Sait isyanı başladı.
15 Şubat 1925	TKP Akaretler Kongresi (III. Kongre) yapıldı.
17 Şubat 1925	Aşar Vergisi kaldırıldı.
23 Şubat 1925	Doğu illerinde bir aylık sıkıyönetim ilan edildi.
01 Mart 1925	Fransız tütün rejisi devletleştirildi

02 Mart 1925	Ali Fethi Bey hükümetten ayrıldı.
03 Mart 1925	İsmet Paşa yeni hükümeti kurdu.
04 Mart 1925	Takrir-i Sükûn Yasası çıkartıldı.
05 Mart 1925	*Aydınlık* ve *Orak Çekiç* yayını son buldu.
12 Nisan 1925	Şeyh Sait ve arkadaşları yakalandı.
Mayıs 1925	*Aydınlık* çevresine tevkifat yapıldı.
01 Mayıs 1925	Amele Teali Cemiyeti'nin yayımladığı bir bildiri nedeniyle TKP ve Komünist Gençler Birliği üyesi oldukları iddiasıyla 38 kişi hakkında dava açıldı.
05 Mayıs 1925	Dr. Şefik Hüsnü İstanbul'dan ayrıldı.
21 Mayıs 1925	Bursa'da yayımlanan *Yoldaş* gazetesi kapatıldı ve sahibi İbrahim Hilmi tutuklandı.
03 Haziran 1925	Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası kapatıldı.
29 Haziran 1925	Şeyh Sait ve 46 arkadaşı idam edildi.
Temmuz 1925	Erzurum, Samsun ve Adana'da ücretlerine zam isteyerek aynı anda greve başlayan telgrafçıların bir bölümü tutuklanarak İstiklal Mahkemesi'ne verildi. İzmir işçileri, bir zeytinyağı fabrikasında kazan patlaması sonucu 11 işçinin yaşamını yitirmesine kayıtsız kalan hükümeti protesto için 24 saat işçi bıraktılar.
11 Ekim 1925	Kıyafet Yasası kabul edildi.
25 Kasım 1925	Şapka Yasası kabul edildi, fes yasaklandı.
17 Aralık 1925	Sovyetler Birliği ile dostluk ve saldırmazlık antlaşması yapıldı.

26 Aralık 1925	Uluslar arası saat ve takvimin kullanılmasını öngören yasa kabul edildi.
1926	Soma-Bandırma demiryolu işçileri greve gitti. İstanbul'da liman hamalları grevinde çatışmalar çıktı, birçok kişi tutuklandı.
17 Şubat 1926	Medeni Kanun kabul edildi (1 Ekim'de yürürlüğe girdi).
01 Mart 1926	Türk Ceza Yasası kabul edildi.
26/29 Mayıs 1926	TKP Viyana Konferansı yapıldı.
08 Haziran 1926	Doğu Anadolu'daki topraksız köylülere toprak verilmesi hakkındaki yasa kabul edildi.
15 Haziran 1926	Mustafa Kemal'e karşı düzenleneceği açıklanan İzmir Suikastı açığa çıkartıldı.
13 Temmuz 1926	İzmir İstiklal Mahkemesi "suikast" ile ilgili 13 kişiyi idama mahkum etti.
26 Ağustos 1926	Ankara İstiklal Mahkemesi "suikast" ile ilgili 4 kişiyi idama mahkum etti.
Ocak 1927	İstanbul'da 3 000 kayıkçı ve hamal, ücretlerin düşürülmesi üzerine direnişe başladı. Kolluk kuvvetleriyle çıkan çatışmalara kentteki diğer işçiler de katıldı, 10 işçi öldü, 50 işçi ve polis yaralandı, 370 kişi tutuklandı.
15 Mart 1927	Alimov KUTV'dan uzaklaştırıldı
28 Mayıs 1927	Teşvik-i Sanayi Yasası kabul edildi.
Ağustos 1927	Adana-Nusaybin demiryolu hattında çalışan 850 yapı işçisi 20 gün süren bir direniş yaptı. Fransız şirketinin grev kırıcılarına yardımı üzerine çıkan çatışmalarda birçok işçi öldü, 22 kişi tu-

	tuklandı. 2 000 tramvay işçisinin grevini, tütün işçileri ve kamyon şoförleri birer gündeliklerini grevcilere vererek destekledi.
02 Eylül 1927	Genel seçimler yapıldı.
15 Ekim 1927	Cumhuriyet Halk Fırkası II. Büyük Kongresi'nde Mustafa Kemal Büyük Nutuk'u okumaya başladı.
25 Ekim 1927	Vedat Nedim Tör ve Dr. Şefik Hüsnü'nün göz altına alınmasıyla 1927 Tevkifatı başladı.
1928	*835 Satır* kitabı yayımlandı.
23 Ocak 1928	TKP davasında karar açıklandı.
Nisan 1928	Demiryolu inşaatında çalışan 1 500 işçinin 7 günlük direnişi ve Adana karoser fabrikasındaki 180 işçinin 10 günlük direnişi isteklerinin kabul edilmesiyle sonuçlandı. İstanbul'daki 300 dokuma işçisi işgününün kısaltılması için direnişe geçti.
10 Nisan 1928	Anayasa ve Cumhuriyet Halk Fırkası programına konan laiklik ilkesiyle Müslümanlık devlet dini olmaktan çıktı.
Mayıs 1928	İstanbul'da 500 tütün işçisi 3 günlük grevle ücretlerinde 40 kuruş zam sağladı.
28 Mayıs 1928	Türk Yurttaşlığı Yasası kabul edildi.
20 Haziran 1928	Laz İsmail (Marat), Komintern Kongresi için Moskova'ya gitti.
17 Temmuz – 01 Eylül 1928	Komintern 6. Kongresi yapıldı.
01 Ağustos 1928	Nâzım Hikmet, Laz İsmail (Marat) ile Hopa'da tutuklandı.

01 Kasım 1928	Yeni Türk Alfabesi kabul edildi.
23 Aralık 1928	Ülkeye 2. kez dönen Nâzım Hikmet özgürlüğüne kavuştu.
1929	*Jokond ile Si-ya-u* kitabı yayımlandı.
04 Mart 1929	Takrir-i Sükûn Yasası kaldırıldı.
17 Nisan 1929	Dr. Şefik Hüsnü cezasını tamamlayarak Yozgat'tan tahliye oldu.
17 Aralık 1929	SSCB ile 1925'te yapılan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının süresi uzatıldı.
1930	*Varan 3* kitabı yayımlandı.
1930	*1 + 1 = 1* kitabı yayımlandı.
20 Haziran 1930	Zilan'da Kürt ayaklanması başladı.
Ağustos 1930	Nâzım Hikmet'in *Salkım Söğüt* ve *Bahri Hazer* şiirleri Columbia şirketi tarafından plağa alındı.
11 Ağustos 1930	Ağrı yöresinde Kürt ayaklanması başladı.
12 Ağustos 1930	Ali Fethi (Okyar) Bey'in başkanlığında Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.
Eylül 1930	Serbest Cumhuriyet Fırkası İzmir Şubesi'nin açılışı için İzmir'de bulunan Ali Fethi Bey'in mitingine 40 bini aşkın kişi katıldı, polis kalabalığı dağıtamadı.
17 Kasım 1930	Serbest Cumhuriyet Fırkası kendini kapattı.
12 Aralık 1930	Menemen'de Derviş Mehmet ayaklandı, yedek subay öğretmen Kubilay öldürüldü.
04 Nisan 1930	Kadınlara yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanındı.

1931	*Sesini Kaybeden Şehir* kitabı yayımlandı.
1931	*Bir Ölü Evi* kitabı yayımlandı.
23 Mart 1931	Mustafa Kemal devletçilik ilkesini ilan etti.
24 Nisan 1931	Milletvekili seçimleri yapıldı.
10 Mayıs 1931	Nâzım Hikmet, *Sesini Kaybeden Şehir, 1+1 = 1, 835 Satır, Jokond ile Si-Ya-U* ve *Varan 3* kitaplarıyla ilgili davada beraat etti.
Ağustos 1931	İstanbul liman işçileri ve liman hamalları greve gitti. Feshane işçileri ağır çalışma ve yaşam koşullarını protesto için grev yaptı.
30 Eylül 1931	Türk-Sovyet dostluk antlaşması beş yıl için yenilendi.
27 Ekim 1931	Sovyet Dış İşleri Komiseri Litvinov Ankara'ya geldi.
1932	*Gece Gelen Telgraf* kitabı yayımlandı.
1932	*Kafatası – Facia* kitabı yayımlandı.
1932	*Seçilmiş Şiirler* kitabı yayımlandı.
Ocak 1932	Vedat Nedim Tör ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından Kadro dergisi çıkartıldı.
5 Mart 1932	Nâzım Hikmet'in *Gece Gelen Telgraf* kitabıyla ilgili soruşturma açıldı.
Nisan 1932	İstanbul'da bir Fransız tütün fabrikasında çalışan işçiler, İzmir'de incir fabrikalarında çalışan işçiler grev yaptı.
25 Nisan 1932	İsmet Paşa Sovyetler Birliği'ne gitti.
08 Mayıs 1932	Sovyetler Birliği'nden 8 milyon dolar ekonomik kredi almak için yapılan ant-

	laşma, Moskova'da İsmet Paşa tarafından imzalandı.
Mart 1933	Komintern Yürütme Kurulu Hitler'in zaferinden sonra birlik cephesinden yana olduğunu açıkladı.
18 Mart 1933	Nâzım Hikmet tutuklandı ve TKP davasında yargılandı.
25 Mayıs 1933	SSCB'den alınan kredi antlaşması onaylandı.
03 Temmuz 1933	Türkiye, Londra Ekonomi Konferansı'nda, taslağı SSCB tarafından sunulan saldırganın tanımlanması antlaşmasını imzaladı.
26 Ekim 1933	Cumhuriyetin 10. yılı nedeniyle genel af yasası çıkartıldı. Kadınlara muhtar seçme ve seçilme hakkı veren yasa kabul edildi.
27 Ekim 1933	Voroşilof başkanlığındaki Sovyet heyeti Ankara'ya geldi. SSCB'nin Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yıl hediyesi olarak 4 savaş uçağı geldi.
29 Ekim 1933	Mustafa Kemal ünlü 10. Yıl Nutku'nu verdi.
Aralık 1933	Komintern Yürütme Kurulu XIII. Plenumu "Faşizm, Savaş Tehdidi ve Komünist Partilerin Görevleri"ni ele aldı.
09 Ocak 1934	Ulusal sanayiin kurulması için Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı açıklandı.
12 Ağustos 1934	Nâzım Hikmet Cumhuriyetin 10. yılı münasebetiyle çıkartılan Af Yasası'nın uygulanmasıyla özgürlüğüne kavuştu
05 Aralık 1934	Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındı.

08 Aralık 1934	Seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkartıldı.
22 Aralık 1934	Tapu Yasası kabul edildi.
1935	*Unutulan Adam* kitabı yayımlandı.
1935	*Portreler* kitabı yayımlandı.
08 Şubat 1935	Milletvekili genel seçimleri yapıldı.
10 Temmuz 1935	İktisat Vekili Celal Bayar Moskova'ya gitti.
Temmuz – Ağustos 1935	Komintern 7. Kongresi yapıldı.
20 Ekim 1935	İkinci Nüfus Sayımı yapıldı.
11 Kasım 1935	SSCB ile yapılan 1925 dostluk ve saldırmazlık antlaşması 10 yıl uzatıldı.
1936	*Sovyet Demokrasisi* kitabı yayımlandı.
1936	*Alman Faşizmi ve Irkçılığı* kitabı yayımlandı.
1936	*Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin* kitabı yayımlandı.
20 Ocak 1936	İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın esasları kabul edildi.
17 Mart 1936	Balat'ta Süreyya Paşa Mensucat Fabrikası'nın 600 işçisi direniş yaptı.
08 Haziran 1936	İş Yasası kabul edildi.
05 Şubat 1937	Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı ilkesi Anayasaya kondu.
13 Temmuz 1937	Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Moskova'ya gitti.
25 Ekim 1937	İsmet İnönü, 1925'ten beri sürdürdüğü başbakanlıktan ayrıldı, Celal Bayar yeni hükümeti kurdu.
17 Ocak 1938	Nâzım Hikmet Harp Okulu askeri öğrencilerini isyana teşvik etmekten tutuklandı.

29 Mart 1938	Nâzım Hikmet, Harp Okulu davasında askeri şahısları isyana teşvik etmekten 15 yıl ağır hapse mahkûm oldu.
28 Mayıs 1938	Nâzım Hikmet'e Harp Okulu davasında verilen askeri şahısları isyana teşvik etmekten 15 yıl ağır hapse mahkûmiyeti onaylandı.
10 Ağustos 1938	Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu bir grup sanık için Donanma Askeri Mahkemesi'nde yargılama başladı.
29 Ağustos 1938	Nâzım Hikmet hükmedilen 20 yıl ağır hapis cezasının üçte ikisi olan 13 yıl 4 aya mahkum edildi; Harp Okulu davasında verilen 15 yıl ağır hapis cezası ile birlikte toplam 28 yıl 4 ay süreyle ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Sık Geçen Takma Adlar

Takma Ad	Gerçek Ad
Aliyev	Dede Ahmet Fırıncı
Anastas	Hüsamettin Özdoğu
Asım	Vedat Nedim Tör
Aydın	Zeki Baştımar
Aziz	Hüsamettin Özdoğu
Bekir Ferdi	Dr. Şefik Hüsnü
Can	Eczacı Vasıf
Cemal	Tayyareci Cemal, Nail
Fahri	Baytar Ali Cevdet
Falkner	Dr. Şefik Hüsnü]
Ferdi	Dr. Şefik Hüsnü
Hadi	İzmirli Şoför Emin Bilecan
Halim	Hasan Ali Ediz
İlhami	Mehmet Özdenasil, Deli Mehmet
Marat	İsmail, Laz
Nazmi	Emin Sekün
Nihat	Elektrikçi Nuri
Nuri	Dede Ahmet Fırıncı
O. Masdar	Dr. Şefik Hüsnü
Orhan	Sadrettin Celal Antel
Patron	Eczacı Vasıf
Petrof	Zeki Baştımar
Refik	Reşat Fuat Baraner
Sako	Edirneli Remzi
Sakof	Edirneli Remzi
Sarı	Mustafa Börklüce
Simon	Dr. Şefik Hüsnü
Sıtkı	Reşat Fuat Baraner
Şamil	Hamdi Şamilof
Tufan	Fuat Alyanak, Şaban Ağa oğlu

Gerçek Ad	Takma Ad
Baytar Ali Cevdet	Fahri
Dede Ahmet Fırıncı	Aliyev, Nuri
Dr. Şefik Hüsnü	Bekir Ferdi, Falkner, Ferdi, O. Masdar, Simon
Eczacı Vasıf	Can, Patron
Edirneli Remzi	Sako, Sakof
Elektrikçi Nuri	Nihat
Emin Sekün	Nazmi
Fuat Alyanak, Şaban Ağa oğlu	Tufan
Hamdi Şamilof	Şamil
Hasan Ali Ediz	Halim
Hüsamettin Özdoğu	Anastas, Aziz
İsmail, Laz	Marat
İzmirli Şoför Emin Bilecan	Hadi
Mehmet Özdenasil	İlhami, Deli Mehmet
Mustafa Börklüce	Sarı
Reşat Fuat Baraner	Refik, Sıtkı
Sadrettin Celal Antel	Orhan
Tayyareci Cemal	Cemal, Nail
Vedat Nedim Tör	Asım
Zeki Baştımar	Aydın, Petrof

Sık Geçen Kısaltmalar

İKG	İstanbul Komünist Grubu
K.B.	Komünist Beynelmilel [Enternasyonal]
Komintern	Komünist Enternasyonal
KUTV	Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi
MK	Merkez Komitesi
MOPR	Devrimcilere Uluslararası Yardım Örgütü
OMS	Komintern Uluslararası İlişkiler Şubesi
RSFSC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SeKa	Merkez Komitesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

Kullanılan Arşiv Belgeleri

CD 19, Klasör 24_36, Belge 46-47, Rusça
CD 19, Klasör 24_36, Belge 583-584, Rusça

CD 20, Klasör 25_36, Belge 54, Eski Türkçe / Rusça

CD 21, Klasör 27_36, Belge 518-519, Eski Türkçe
CD 21, Klasör 27_36, Belge 522, Eski Türkçe
CD 21, Klasör 27_36, Belge 524-525, Eski Türkçe
CD 21, Klasör 27_36, Belge 526-527, Eski Türkçe
CD 21, Klasör 27_36, Belge 543-544, Eski Türkçe,
CD 21, Klasör 27_36, Belge 551-550, Eski Türkçe
CD 21, Klasör 27_36, Belge 552, Eski Türkçe

CD 22, Klasör 28–36, Belge 4 vd., Eski Türkçe
CD 22, Klasör 28_36, Belge 428, Fransızca

CD 23, Klasör 29_36, Belge 429, Türkçe
CD 23, Klasör 29_36, Belge 505 vd., Türkçe
CD 23, Klasör 29_36, Belge 506 vd., Türkçe
CD 23, Klasör 29_36, Belge 508 vd., Türkçe

CD 25A, Klasör 31_36, Belge 659 vd., Eski Türkçe
CD 25A, Klasör 32_36; Belge 418, Fransızca
CD 25A, Klasör 32_36, Belge 698, Fransızca
CD 25A, Klasör 32_36, Belge 722, 723, Fransızca
CD 25A, Klasör 32_36, Belge 780-782, Fransızca

CD 25B, Klasör 31_36, Belge 48, Rusça
CD 25B, Klasör 30_36, Belge 502 vd., Rusça

CD 26, Klasör 33-36, Belge 127, Rusça
CD 26, Klasör 33_36, Belge 402-405, Fransızca
CD 26, Klasör 33_36, Belge 414, Fransızca
CD 26, Klasör 33_36, Belge 452, Fransızca
CD 26, Klasör 33_36, Belge 480-481, Fransızca
CD 26, Klasör 33_36, Belge 486-493, Fransızca

CD 27; Klasör 34_36; Belge 16, Eski Türkçe
CD 27, Klasör 34_36, Belge 25 vd., Rusça
CD 27, Klasör 34_36, Belge 390 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 34_36, Belge 419, Fransızca
CD 27, Klasör 34_36, s. 469 vd., Almanca
CD 27, Klasör 34_36, Belge 623 vd., Fransızca

CD 27, Klasör 35_36, Belge 200 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 228 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 254 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 290 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 251 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 400 vd., Türkçe
CD 27, Klasör 35_36, Belge 415 vd., Türkçe
CD 27, Klasör 35_36, Belge 426, Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 458 vd., Türkçe
CD 27, Klasör 35_36, Belge 658, Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 697 vd., Fransızca
CD 27, Klasör 35_36, Belge 858 vd., İngilizce, Almanca

CD 28, Klasör 36_36, Belge 6 vd., Fransızca
CD 28, Klasör 36_36, Belge 61, Fransızca
CD 28, Klasör 36_36, Belge 256 vd., Fransızca
CD 28, Klasör 36_36, Belge 289-294, Rusça
CD 28, Klasör 36-36, Belge 314 vd., Rusça

CD 29, Klasör 3_8, Belge 389, Fransızca
CD 29; Klasör 1_8; Belge 457, Rusça

CD 30, Klasör 5_8, Belge 79 vd., Fransızca
CD 30, Klasör 5_8, Belge 173 vd., Almanca

CD 31, Klasör 6_8, Belge 446 vd., Fransızca
CD 31, Klasör 6_8, Belge 470 vd., Fransızca
CD 31, Klasör 6_8, Belge 483 vd., Fransızca
CD 31, Klasör 6_8, Belge 564 vd., Fransızca
CD 31, Klasör 6_8, Belge 661, Fransızca
CD 31, Klasör 6_8, Belge 685, Fransızca

CD 33, Klasör 1_6, Belge 93, Fransızca
CD 33, Klasör 1_6, Belge 322, Rusça

CD 34, Klasör 3_6, Belge 422, Rusça

CD 34, Klasör 4_6, Belge 584, vd., Fransızca
CD 34, Klasör 4_6, Belge 598, Fransızca
CD 34, Klasör 4_6, Belge 606, Fransızca

CD 35, Klasör 6_6, Belge 259 vd., Fransızca